

A MAGYAR CSALÁDI HITBIZOMÁNY.

IRTA

D^{re} KATONA MÓR

A KASSAI KIRÁLYI JOGAKADÉMIA NY. R. TANÁRA.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1894.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
1. <i>Fejezet.</i> Bevezetés	3
2. " A hitbizomány történeti fejlődése Spanyol-, Olasz-, Német- ország, Anglia és hazánkban	13
3. " A családi hitbizomány fogalma	38
4. " Ki képes hitbizományt alkotni?	43
5. " A hitbizomány tárgya	50
6. " A hitbizomány-alapítás módja és formai kellékei	60
7. " A hitbizomány visszavonása vagy módosítása	78
8. " A hitbizomány biztosítása	86
9. " A hitbizományban való utódlási képesség	94
10. " A hitbizományban való utódlás és nemei	105
<i>A)</i> Primogenitura	109
<i>B)</i> Majoratus	115
<i>C)</i> Senioratus	124
<i>D)</i> Egyéb utódlási nemek	127
<i>E)</i> Secundo-, tertio-geniturák	129
11. <i>Fejezet.</i> A nők utódlása a hitbizományban	142
12. " Öröklési hitbizományok	154
13. " A hitbizomány jogállása	158
14. " A hitbizományi birtokos jogköre	165
15. " A hitbizományos kötelessége	194
16. " A várományosok jogállása	198
17. " A hitbizományi birtokos özvegyének ellátása	211
18. " A lemondásról	218
19. " A hitbizomány elterhelése	225
20. " Az elterhelés mértéke	245
21. " A kölcsön törlesztése	253
22. " A hitbizományi utódlás és a vele járó leszámolás	268
23. " A hitbizomány megszűnése	294

Függelék.

	Lap.
I. III. Ferdinand adománylevele gróf Pálffy Pálnak senioratusi utódlással --- --- --- --- ---	311
II. Gr. Széchényi Ferencz alapító levele --- --- --- --- ---	316
III. Báró Prónay Gábor alapító levele --- --- --- --- ---	325
IV. Gr. Andrássy Károlyné szül. gr. Szapáry Etelka alapító levele	330
V. Gr. Esterházy Pál hitbizomány alapító oklevele --- --- ---	336
VI. Gr. Károlyi István alapító levele --- --- --- --- ---	349
VII. Mailáth György alapító levele --- --- --- --- ---	353
VIII. Báró Bánffy Albert alapító levele --- --- --- --- ---	358
IX. A magyar hitbizományos családok névsora, az alapítás sor- rendje szerint --- --- --- --- ---	364
X. Az 1862. évi október 9-én kibocsájtott királyi leirat a m. k. Curiához a családi hitbizományok iránt --- --- --- ---	368
XI. A családi hitbizományi birtokok megoszlása az egyes megyék- ben és aránya az illető megye összterületéhez --- --- ---	384
XII. Az 1869. évi április 7. kelt igazságügyi miniszter rendelete a hitbizományi ügyekben követendő eljárás szabályozása tárgyában	387

I. FEJEZET.

Bevezetés.

A családi hitbizomány alapeszméje abban nyilvánul, hogy egy tekintélyes vagyon osztatlan és elidegeníthetlen egészében conserváltassék a családban egymás után következő nemzedékeknek előre kijelölt valamelyik tagja számára.

Ezen nagy vagyonnak állandóan egyetlen kézben való tömörítése és együtt-tartása sokféle célból történhetik, melyek vagy külön, vagy együttesen lebeghetnek az alapító szemei előtt. Első helyen áll a családnak vagyoni elszegényedéstől való megóvása, a mely mégis csak egy ágban vagy a családtagok egymásután következő személyében érhető el. A visszás a helyzetben az, hogy a nemzedékek során egy-egynek vagyonosságáért a többi családtagok kérlelhetetlenül a vagyontalanság sanyarúságába döntetnek, éles anyagi ellentétbe helyezve ugyanazon nemzedék tagjait egymás közt. Az egyiknek biztosított túlbőség árán a többit rendesen a vagyoni ellátás híján hagyja és evvel már eleve ellentétbe jön az alapító saját szándékával: a családnak vagyonos helyzetet biztosítani. Mert az egyenletes vagyonmegosztás helyett az egyenlőtlen, egyoldalú, egyetlen irányba terelt vagyonátruházás foglal helyet, melyet, ha enyhít is a törvény az alapítóval szemben, de annál élesebben nyilvánul a

következő nemzedékeknel, midőn az egyiknek a túlnagy vagyon jut, a többinek pedig a nagy név mellé — semmi, pedig ilyen, a multban vagyoni fénynyel elárasztott név nem áldás, nem előny a szegényre, hanem csapás, mely folyton áldozatot kíván, mint a moloch.

A hitbizomány alapításának további célja lehet a család dísze és fényének fentartása (*splendor familiæ*), a családnak történetünk multjában kifejtett szereplését a jövőben is lehetővé tenni vagyoniilag, a család közjogi, politikai és társadalmi jelentőségét, társadalmi positioját biztosítani a késő generációkon át, mihez egyik nélkülözhetlen kellék a tekintélyes és biztos vagyoni állás. Az alapítás főrugója az, hogy a multnak méltó folytatása legyen a jövő, hogy azt a politikai előkelőséget, kiváló szereplést, melyet a család a multban kivívott, fentart-hassa a jövőre legalább egyik tagjában, a vagyon ennek biztosítékául szolgáljon, megvalósításához az anyagi erőeszközök ne hiányozzanak.

Az anyagi erőalapot biztosítja ez az intézmény, mint emberileg elérhető, mint a kitűzött cél megvalósításának *egyik* eszközét. A másik lényeges kellék és elem: a szükséges szellemi alap, az intellectualis erő megteremtése azonban nem áll hatalmában senkinek, ennek biztosítására emberi intézmények nem elégségesek. Ebben rejlik az intézmény további fogyatkozása és gyarlósága is egyúttal. Mert ha találkozónék is minden generációban alkalmas szellemi erő, kifejlett észtehetség, nem lehet a család számára fentartott vagyont, mint eszközt, az illetőnek kezére juttatni. Ez csak véletlenségből következhetik be. Az intézmény mai berendezése mellett már eleve meg van állapítva, ki fog minden egyes generációban a vagyonhoz jutni, melylyel a család dícsfényét

cultiválni lehet. Ha a vagyon ura nincs felruházva a czél megvalósítására megkívánt szellemi tulajdonokkal, akkor az alapító intentiója nem teljesül, a nagy vagyon jövedelme elkallódik a nélkül, hogy a család akár politikai, akár társadalmi jelentősége a mult arányában folytatást nyerne vagy gyarapodnék. Az az ok tehát, melynek érdekében a vagyon egyenlőtlen megoszlása a családban végbemegy és igazságtalanságot szül, érvényesítés nélkül marad sok esetben, mi az intézményt gyökerében támadja.

Belátható az, hogy a hitbizomány alapítója nem követ el méltánytalanságot, midőn vagyonának a törvény értelmében szabad része fölött hitbizományt létesít, hisz ő kiadja a hitbizományból kiszorult gyermekeinek azt, mire nekik törvényes igényük van: a köteles részt, a törvényes osztályrészt. De a hitbizománynak birtokosai a későbbi nemzedékeken át már nem lesznek abban a helyzetben, hogy az elsőszülött után következő gyermekeiknek ellátásáról kellőképen gondoskodhassanak, ha vagy rövid ideig maradnak a hitbizomány élvezetében, vagy pedig könnyűvérűségük folytán a tetemes jövedelemből nem tudnak megtakarítani és így elhunytok után a majorescó-n kívül — kire a hitbizomány száll — a többinek nem jut semmi vagy vajmi kevés. Ebben rejlik az intézmény veszélyessége épen a nagynevű családokra nézve. Ahhoz nem szokott eleddig a hitbizományi családnak, hogy a javadalom nélkül maradókat oly nevelés és kiképezésben részesítené, oly pályára terelné, hogy az illetők keresetük, munkájuk, vagy szellemi tőkéjük után volnának képesek magukat tisztességesen fentartani; vagy ha az előrelátó apa megkezdé is a helyzetnek megfelelő nevelést, megeshetik, hogy be nem végezheti és

az ifjabb tagjai a családnak bátyjuk jóindulatára lesznek utalva, mi nem igen biztos alap. Súlyosbodik a helyzet az által, hogy a hitbizományi család lánygyermekének mai társadalmi berendezésünk szerint alig lehet más irányban jó és biztos elhelyezést nyújtani, mint a férjhezadással, mi, ha nem sikerül az igényekkel arányos hozományadás által, akkor a lányok kizárólag az idősb fítestvér kegyelemtartására szorulnak. Sőt még ennél is nagyobb veszedelem fenyegeti a lányokat ott, hol a családi vagyon a senioratusi utódlásnál, pl. távol álló rokonra száll, ki éppen nem törődik a birtok elődje után hátra-maradt gyermekekkel, hanem inkább saját véreit iparkodik hasonló sors elől biztosítani. Már pedig társadalmi baj az, ha előkelő származásúak magas igénynyel és kényes neveléssel ki lesznek szolgáltatva a nélkülözésnek, életsanyarúságnak, melyhez előkészítve nem lettek, a hozzáédzés és szoktatás elmaradt. A mai társadalmi felfogás a magasrangút és előkelő származásút túlnyomóan a vagyoni hévmérő szerint respectálja; ha ez nincs meg, hajlandó nem érdemlett kicsinyléssel tetézni az illető súlyos helyzetét, mi az aristokratikus rendnek nem válik előnyére. Félszegnek és helytelennek kell pedig olyan intézményt nyilvánítani, mely a kitűzött célt: a család fényét, nymbusát emelni, csak egy ágban bírja megvalósítani, de ennek fejében szaporítja a főúri proletariátust, mely annál veszélyesebb, mert nem igen bír alkalmazkodni a realis viszonyokhoz, nem tud lemondani, sőt hivalkodik származására ott is, hol a tisztes munka az egyedüli eszköz a megélhetésre. Az intézmény mintegy mesterségesen és tervszerűen idézi elő azt, mit tulajdonkép megakadályozni akar, hogy a család ne jusson szegénységre, holott utódainak nagyobb

számát nyomorúságra kárhoztatja, csakhogya egy — pazarul élhessen.

Nem ironiaként hangzik-e, midőn a hitbizományos család tagjainak ezen precarius jogállását szemléljük, azt hirdetni, hogy a hitbizomány-alapítás kifejezője ama kifogyhatatlan szeretetnek és ragaszkodásnak, mely az alapító szívét a késő utódok iránt eltölti, gondoskodván anyagi jólétükről. Nem félreismerése-e a tényleges helyzetnek, úgy állítani oda az intézményt, mint a család vagyoni jólétének kiapadhatlan forrását, mely a legbensőbb vérségi kötelék és összetartozás tudatát tartja ébren és ápolja a család tagjai közt, holott az egyenlőtlen bánásmód csak keserűséget, irigységet és méltó panaszt támaszt azokban, kik a vagyonból kizáratnak. Nem áll-e közelebb a hitbizományt inkább az alapító egyéni hiúságának, önzésének róni föl, melylyel nevét kívánja fentartani a késő utókorig, sem mint a tőle eredő nemzedékek iránti osztatlan szeretet nyilvánulásának tulajdonítani. Hisz az igazi szeretet ad, nyújt — de nem von el. A szeretet véreink iránt, a gondoskodás jövő ellátásukról tehát nem alapvető gyökere, éltető eleme az intézménynek, mint némelyek állítják (Gerber), sőt több jogosultsággal lehetne azt ráfogni, hogy bizalmatlansági nyilatkozat az alapítás, az utódok iránt, hogy nem lesznek képesek a vagyont fentartani, azért már előre gondnokság alá helyezi őket (Ihering).

Az emberi természetben gyökeredzőnek találjuk egyébként azt a törekvést, hogy biztosítani kívánja valaki családjá számára azt az ingatlan vagyont, fekvőséget, melyet őseitől örökölt és mely azok emlékét, hagyományait mintegy őrzi. Kegyeletünk méltó tárgya az, mi lépten-nyomon emlékeztet bennünket az ősök erényeire, hisz szorgos

működésük és alkotásaik nyomait látjuk rajta. Ki ne óhajtana ezen ősök emléke által mintegy megszentelt birtokot megőrizni, megtartani a családnak a jövőben is, mi már tán emberöltők óta a család ősi fészke volt? Természetes a ragaszkodás azon földhöz, melyen eleink éltek, alkottak, és melyet emlékekkel gazdagítottak. Minél műveltebb a nép, annál erősebben nyilvánul benne a kegyelet az ősök emlékeinek megőrzése iránt! Ennek gyökere mélyen lehajtott népünk érzületébe, innen van, hogy a családi hitbizomány annyi félszege és méltánytalansága daczára nem népszerűtlen, mert tiszteljük és becsüljük azt a vágyódást, mely megtartani kívánja a családnak az ősi fészket az úri megélhetés forrásaival együtt, mely állandó hajlékot és biztos menedéket ad a család tagjainak a családfőnél, kilátást és reményt nyújtva a család összes fitagjainak arra, hogy ők is belejuthatnak a szerencse kedvezéséből azon vagyongomplexusba, melyet egyik ősük a családnak lekötött. Ezen törekvés emberies volta sokban enyhíti azon éles bírálatot és ellenséges indulatot, melynek az intézmény minden időben ki volt téve a gondolkodók előtt.

Ehhez járul még, hogy olyan családoknál, melyek több emberöltőn át virágoztak, bizonyos tradíciók, családi hagyományok alakultak, melyek nemzedékeken át hűséges ápolásban részesültek. Ezen tradíciók kultusza egyszersmind nemzeti művelődésünk, szellemi haladásunk és anyagi gyarapodásunk terén is jótékony tényezőül szolgálhat. Ha egy messzelátó ős biztosítani kívánja családjában eme tulajdonok ápolásához szükséges kelleket, ha fentartani óhajtja családjá számára a vezetést, a befolyást, a hegemoniát a társadalmi élet bizonyos sphérájában, úgy függetleníteni is szükséges az idők

esélyeitől a vagyoni alapot hozzá, a mi csak hitbizomány-alapítás útján válik lehetővé.

Lesznek, kik a családi traditiók létezésében kételkednek vagy egyenest tagadásba is veszik. Erős bizonyítékok, igaz, nem szólnak mellettük, minek meg van a természetes oka. Ha egyik-másik családban mutatkozik is hajlam ily közhasznú működési irány meghonosítására, ha talán egy-két nemzedéken át nyomothagyóan észlelünk is következetes magatartást a hitbizományos családokban, mily könnyen útvesztőbe juthat ez, ha a családi hitbizomány gyenge vagy szellemileg tehetetlen kézbe kerül!

Egy a bizonyos! ha ezen intézményt, mely hazánkban meglehetősen gyökeret vert és óriási vagyont ölel fel, a jövő veszélyeitől meg akarjuk óvni, úgy ez csak olyképen lesz elérhető, ha minden nagyjövedelmű hitbizományi családban ily közhasznú és a közművelődést előmozdító hagyományok alakulnak meg és nyernek ápolást.

Mily szép volna az, ha a családi hitbizományok kiterjedt kastélyaiban hatalmas könyvtárak díszlenének, melyek a magyar irodalom termékeinek teljes gyűjteményét foglalnék magokban vagy csak egyes ágait is, másutt meg a magyar festészet remekeit látnók összegyűjtve az ősök tisztos képein kívül; itt numismatika, ott heraldika «régiség» műkincs-gyűjtemény emelkednék tervszerűen. Ilyképen a családi hitbizományok mindegyike a művelődési ágak közül felkarolhatna egyet, melynek fejlesztőjévé mæcenásává válhatnék. Míg az egyik a diplomatiiai, a másik a katonai pályán juthatna állandó hírnévre és tekintélyre, addig többen a politikai téren, a törvényhozó testületben válhatnának jelentős

tényezőkké, mire őket vagyoni függetlenségük, messzelátáshoz szokott szemük kiválóan prædestinálná. Mindenik családban lenne valami különös jellegzetes törekvés, irány, mely apáról fiúra szállana. Itt a humanistikus intézetek felkarolása, támogatása, ott a hitfelekezet ügyeinek vezetése, másutt a köz- és mezőgazdasági érdekek találhatnának præpotens művelőkre.

A közügy és a közjó minden ága hirdetné a nagynevű családok fejeinek áldásos és üdvös működését; hirdetné, hogy az ösöktől számukra megörzött és hátrahagyott vagyon összetartása nem kizárólag a családok kényelmére való, nem arra, hogy a sybarita életben elsatnyuljanak, hanem hogy jut abból a közéletnek is, a közszükséglet is nyer általa kielégítést.

A splendor familiæ, a család fénye, dicsősége, mit az alapítók elérni óhajtottak, oly nagy szabásban volna ily családi hagyományok meggyökeresítésével megvalósítva, hogy nemcsak az alapítók intentióját haladná az sokban túl, hanem a nemzet szellemi és anyagi felvirágozása körül is oly előkelő tényezővé emelkednék, mely elnémítaná mindazokat, kik ezen intézményt társadalmilag igazságtalannak, gazdaságilag károsnak hirdetik.

II. FEJEZET.

A családi hitbizomány történeti fejlődésének áttekintése.

A hitbizományok alakulásának kezdete visszavezethető a középkor utolsó századaira.

A legújabban megejtett kutatás kétségtelenné tette, * hogy ez intézmény őshazája, első otthona Spanyolország — a Grandok országa, a honnan csakhamar átszivárgott Olaszországba, a mint a spanyol politikai hatalom itten gyökeret vert.

Németországba és Ausztriába kiváltképen azon szoros közjogi kapocs segíté elő az intézmény elterjedését, melyben a Habsburgház Spanyolországhoz állott; viszont Olaszországból a tudomány révén hatolt be a hitbizomány ismerete Németországba, elősegítve számos körülmény által, mely meghonosodásának igen kedvezett.

Úgy eredeti hazájában, mint egyéb országokban is —

* Pfaff és Hoffmanné az érdem, kik az osztr. polg. törvénykönyvről szóló Commentárjukhoz csatolt Excuse (II. köt. III. füzet 277. és köv. lapokon) «Zur Geschichte der Fidei commissae» című cikkben az intézmény történeti multját kiderítették. Ezek nyomdokán haladunk mi is.

L. még erről dr. Neumann Károly Bevezetését a Francia pair-kamara vitái az elsőszülöttségi jogról és helyettesítésről szóló munkájában. 1889.

kivéve hazánkat — a hűbériség (feudum, Lehen) a közép és új kornak eme, az egész államéletet átható intézménye képezte a hitbizománynak melegágyát.* Ebből bontakozott ki hosszú küzdés és ismételt visszaesések után a hitbizomány jellemző vonása: az *elidegenithellen* vagyonnak *osztatlan* átszállása egyetlen örökösre.

A hűbéres (vasallus) ugyanis a hűbértokkkal kapcsolatban a vidék vagy kerület első tisztviselője is lett. Mivel a hűbértok rendszerint átment a hűbéres fiúudaira, a hivatalt pedig az esetleg többesszámú utódok közt megosztani nem lehetett, annak egyes individuumokra kellett átszállania, azért mintegy természetesnek látszott, a hivatal egységével a vagyont is egy kézen hagyni,** mi nemcsak a külső tekintélyt biztosítá számukra, hanem oly vagyoni hatalommal is ruházta fel, mely eleinte kedves és kívánatos volt a hűbérúrra, mert a vasallus erőnövekvéséből ő is előnyt húzott, de később nem egyszer vált veszélyessé a királyságra, ha a köteles hűségen csorba esett.

Használt eme osztatlan vagyonátvitel egyébként a családnak és a rokonságnak is indirecte, mert a praepotens hűbéresnél erős támaszt, ótalmat találtak a belső villongások és a jogbizonytalanság idején.

Eme belső összefüggése az intézménynek a hűbériséggel, teszi érthetővé azt, hogy a hitbizomány századokon át közjogi elemekkel saturáltan jelentkezik, mi kiváltképpen onnan ered, hogy a hűbéres a hűbérúr nyomdokait követve, oly intézkedések megtételére törekedett, a hü-

* L. Schulze H. Das Recht der Erstgeburt in den deutschen Fürstenhäusern 1851.

** L. Costa D. Entwicklungsgeschichte der Fidei commisse 4-ik és 9-ik §.

bérjavak átöröklésénél, melyeket az uralkodók a trón egységes bírása érdekében idejekorán megállapítottak.

A mint az olygarchák a királyt *primus inter pares*nek tekintették és belátták, hogy a korona hatalma a kizárólagos egyedi utódlás által mily sokat nyer súlyban és biztonságban, úgy ők is ezen módon, a vagyonnak egyetlen kézre való juttatása útján iparkodtak családjuk tekintélyét, fényét (*splendor*) és tartós jelentőségét megőrizni, mi önként a hitbizomány, a *majoratus* megalakulására vezetett.

Indokolttá tette ezt azon időkben kivált, az állami szervezetnek ama irányzata, mely még napjainkban is dominál, hogy a politikai jogok élvezete gyakorlása a fekvő vagyon révén történhetett, mi kívánatossá, sőt szükségessé tett oly családi intézkedéseket, melyek az ingatlan vagyont a család kezében biztosítsák, elidegenítéstől vagy túlságos feldarabolástól megóvják, nehogy későbbi időben a család tekintélye, hatalma, szerepvivése csorbuljon vagy odaveszszzen, a birtok leapadásával karöltve.

Elősegíté ezt a fejleményt, kivált Németországban az, hogy a germán jognak azon intézkedései, melyek az ősi vagyont (*bona avitica*) elidegeníthetlenné nyilváníták, és elidegenítés esetén a visszavételt lehetővé tették, a római jog invasiója ellen fentartották érvényüket, mint az előkelők családi érdekeire és stabilitására kedvezők. A nők eme vagyonból akár az első szerző intézkedéséből, akár szerződések és *renuntiatio*k kieszközlése alapján kiszorulván, a család *agnatus*aira ment át az ősi vagyon, mihez aztán csak egy lépés kellett, az individualis *successio*, hogy a hitbizomány intézménye létrejöjjön.

Ezen alakulás segítségére szolgált az, hogy az *allodia-*

lis szabad vagyon nem egyszer összeolvadt, belevegyült a hűbéribé. Ez utóbbi lévén a túlnyomó, a nagyobb értékű, ha egy kézben összpontosult, az allodialis vagyonra is ugyanazon átháramlási szabályok alkalmaztattak, melyek hovatovább a hűbéri vagyon iránt kifejlődtek a családlád erősödése érdekében.*

A tehetősebb nemesi rend látván a hűbéreseknél a vagyon összetartásából eredő nagy állandóságát a családnak, mely fényt, tekintélyt és politikai befolyást biztosított nekik, mindenféle családi kötések, lemondások, autonomikus intézkedések által iparkodtak hasonló helyzetbe jutni a főbekkel, hogy a római jog receptiója után az evvel járó egyenlősítő örökösödési elveket kizárhassák és a fekvő vagyont a családnak biztosítsák. Ez körülbelül a *successio ex pacto et providentia majorum*-nak az értelme, mely az idő folyamában a hitbizományi öröklésnél alapvetőként szolgált.

Ezen általános fejlődési vonások után lássuk közelebbről az egyes országokban ez intézmény különös alakulási phasisait.

Spanyolország.

A hitbizomány neve itt *majorazgos*, *majoradgos*, *majoratus*, mit mai napig megtartott, habár az értelme változott. Az ország éjszaki részében ugyanis az előkelő feudal urak — *ricos hombres* — a politikai zavarok és belviszályok közepette csakhamar kivívták a hűbérbirtoknak a fiágon való örökletességét, melyet az apa arra ru-

* Man wandte die lehenrechtlichen Prinzipien — vorzüglich was die Erbfolge anbelangt auch auf das Allodialgut an. Costa 18. lap.

házhatott, kit az utódlásra legalkalmasabbnak tartott, miből az idők folyamában a primogenium, primogenitura az első-fiszülöttség fejlődött ki. A hűbértörök örökletes-ségében rejlik a hitbizomány alakulásának első gyökere.*

Ehhez járult, hogy a spanyol királyok a maurok ellen több századon át tartott harcok után nagy területeket hódítottak vissza — reconquista, — melyek a koronára szállva, elidegeníthetlen koronajörszágok jellegével ruháztattak fel.

Ezekből a királyok ugyan tehettek adományokat az érdemek jutalmazására, de csak az adományos élete tartamáig mintegy haszonélvezetképen. Eme adományi javak állandósítása és örökletessé tétele iránt indult meg a küzdelem, minek igen kedveztek az örökös trónviszályok. Ezen pártzavarok közt az adományokkal is pazarul bántak a királyok, mert hűvek szerzése és a trón legitimitásának elismerése végett a birtokadomány szolgált legbiztosabb eszközül.

A pazar adományozás és a vele járó hanyatlása a királyi tekintélynek, II. Henrik (a korcs) alatt érte el tetőpontját. A hírhedt donaciones enriqueñas annyiban bírtak a hitbizományokra nagy jelentőséggel, mert II. Henrik — belátva az adományok mértéknélküliségéből eredő hátrányokat, végrendeletében a korlátlanul tett donatioakat majoratusoknak jelentette ki, melyek mégis a fiág kihaltával a koronára hárarnolnak vissza, a többit pedig érvénytelenítette. Evvel a koronajavak eladományozott részének állandósága és a fiutódokra való átörökölhető-

* L. Pfaff és Hoffmann idézett cikkét.

sége szentesítést nyert, mint ez előbb már a hűbéri javakra nézve megtörtént.

Később ismétlődött a túlságos adományokkal együtt járó baj, mely a királyi hatalmat gyengítette, miért is az országgyűlés (Cortes) sürgetésére az újabb adományok visszavétele elodázhatlanná vált. Ennek keresztülvitele mégis sok érdeksérelmet és keserűséget szült, minek enyhítésére a királyok kedvezményül majoratusok alapítására különféle engedményeket és könnyítéseket tettek. Az 1505-ben alkotott *Leges Taurinæ*-ben foglalvák azon alapintézkedések, melyekben az egyes családok javára lekötött vagyon rendezést nyer. Kiválóbb intézkedései a következők: Új hitbizomány alapításához a király előzetes jóváhagyása szükséges, de a már kiadott engedély érvényes marad a király elhunytá után is. A régiebb hitbizományoknál elégséges az emberi emlékezetet meghaladó gyakorlat bizonyítása a vagyonnak az idősb fiúra való átszállása iránt. A hitbizományi javak *ipso jure* mennek át az örököse, hatósági vagy bírósági beavatkozás nélkül, miáltal eleje vétetett a végtelen perlekedésnek, de egyuttal nyílt szakítást is árul el a római jog elveivel.

Elintézését nyert itt ama vitás kérdés is, hogy ki következék a hitbizományi birtokos után, ha az elsőszülött fiú elhunyt, de fiat hagy maga után! Vajjon a korán elhunytanak fia-e, vagy a hitbizományi birtokos másodszülött fia? A kérdés az elsőszülöttség ágának előnyére oldatott meg, mi által a *primogenitura* és *majoratus* közt szoros megkülönböztetés állíttatott fel. Végül az augmentumok, a hitbizományi javakba történt beruházások és építkezések tekintetében az nyert sanctiót, hogy ezek a hitbizományba beleolvadnak megtérítés igénye nélkül,

miért eme beruházások a hitbizomány állagát, értékét folyton gyarapítják.

Eme korai kifejlődése és nagy elterjedése az intézménynek nem volt üdvös az országra. Későbbi írók keserűen említik, hogy majdnem egész Spanyolország ki van vonva a forgalomból, le van kötve részint az egyes családok, részint pedig az egyházi testületek részére.

Ez Spanyolország fejlődését előbb gazdaságilag, később társadalmilag bénítja meg, úgy hogy méltán lehet rá alkalmazni némi módosítással — Plinius szavait Olaszországról: *Vincula et majoratus (latifundia) perdidere Hispaniam.**

Olaszország.

A *leges taurinae* megalkotásával majdnem egyidejűleg következett be a spanyol uralom kiterjedése Olaszország déli részeire. A két ország története a XVI. és XVII. században majdnem teljesen összeforrott; a spanyol családok átköltöztek, előkelő állásokat nyertek és összeházasodás útján állandóan telepedtek, minek természetyszerű következménye volt jogintézményeik meghonosodása is. Rövid idő alatt a hitbizomány ép oly elterjedésnek örvendett itt, mint eredeti hazájában. A hűbéri alap ott sem hiányzott, mit a normannak ültettek át, a többit pedig a spanyolokkal való szoros viszony magyarázza meg.

Noha a *majoratus* elnevezés (olaszul: *maggiorasco* *majoresco*) kétségtelenül az intézmény spanyol eredetére vall, és a hitbizomány belső berendezésével tüzetesen

* L. bővebben Pfaff és Hoffmann fenidézett értekezésének 282—90. lapjain. Továbbá Molina L. *De hispanorum primogeniorum origine ac natura. Sempere. Historia de los vinculos y Mayorazgos. Madrid 1805.*

foglalkozó jogászok előtt a spanyol hitbizomány-irodalom nem volt ismeretlen, mindennek daczára az olasz jogászok a római jog elveit akarták a hitbizományra alkalmazni. Erre a római jogban ismeretes substitutiók kínálkoztak. A római jog ugyanis a szabad végrendelkezésből kifolyólag elég tág tért engedett arra is, hogy az örök-hagyó vagyonát bizonyos nemzedékek számára együtt tarthassa, osztatlanul, az örökösök előzetes megjelölésével. Ez a substitutio fidei commissoria, fidei commissum familiæ relictum. Noha a 159. novella ezt a negyedik nemzedékre korlátolta, a XVI. és XVII. század jogászaiból vezettek le és magyaráztak ki mindent, a mire a hitbizomány körében szükségük volt. A tudomány hanyatlása és a kor corrumptált szelleme teszi mindezt érthetővé. Innen van az intézmény neve fidei commissum, melyhez mégis az olasz jogászok mindig hozzátették a : vel majoratus szót, mintegy jelezve általa az intézmény eredeti hazáját. Ez a fidei commissum sive majoratus kapcsolatos elnevezés, mint az olasz jogászok alkotása még sokáig használatban maradt, noha lényegileg primogeniturát értettek alatta. Később már jogi szabályozás alá vonatott az intézmény Savoya és Sardiniában II. Amadeus alatt, valamint a pápák részéről is, melyek túlnyomóan korlátokat felállítani és a közhitel érdekeit megvédeni voltak hivatva. Így csak nemesek alkothatnak hitbizományt, a vagyonról inventarium volt készítendő és a hitbizomány a nyilvántárakba kitüntetendő.*

* L. Muratori dei difetti della giurisprudenza fejezetét: Dei fidei commissi maggioriaschi primogeniture et sostituzione. 1742.

Németbirodalom és Ausztria.

A Habsburgház jogara alatt álló Németbirodalom a most nevezett két állammal igen élénk nemzetközi érintkezésben volt. Egyrészt számos előkelő spanyol — később olasz lépett kivált katonai és czivil szolgálatba, kik aztán itt az előkelő családokkal összeházasodtak és az udvar körében tekintélyes álláshoz jutottak. A spanyol nyelv és szokások annyira lábra kaptak, hogy a császári udvart is meghódították. (Spanyol udvari nyelv és spanyol etiquette.) Ehhez járul másrészt, hogy a tudományszomjas ifjuság hódolva a kor divatának, nagy számban özönlött az olasz egyetemekre, a hol a hitbizomány tanaival is megismerkedve, hazájukban hirdetői és terjesztőivé lettek az olasz doctrináknak.

Ezen kettős befolyásnak nem maradhatott el az eredménye. Az uralkodó ház járt elől a kezdeményezéssel. 1584-ben Károly főherceg steierországi uroalmait (Landen) örökös hitbizománynyá tette. 1610-ben Mátyás, a későbbi király és császár a család tekintélyéről szól, melynek grandezzáját Magorazgó által lehet állandóan fentartani. 1621-ben II. Ferdinánd végrendeletet alkot, melynek V. pontjában kijelenti, hogy összes, öröklési jogon birt országai és tartományai: királyságok, főhercegségek, hercegségek, grófságok és így tovább az idősb fiszülöttség elve szerint, a mint azt a jus primogenituræ és majoratus megszabják, szálljanak át utódaira. Fiókvégrendeletében még hozzá teszi, hogy minden országa, birtoka, jószágá eme felállított Majorazgónak alája rendeltessék. A trónöröklésnek illetén hitbizomány elvei szerint való berendezése az intézmény elterjedésének rendkívüli módon kedvezett. Ezt megelőzőleg Khevenhüller gr. 1605-ben a mint

Spanyolországból hazatért, a hol nagykövetként működött — megalkotá az első hitbizományt; utána Bubna gróf Csehországban (1608), Wurfbrandt gr. Alsó-Austriában (1616).*

A hatalmas főurak, kik hű utánczói voltak mindenben az udvari berendezéseknek, csakhamar követték a példát, hisz a család fényének megőrzése és fentartására, valamint a vagyonelprédálás megakasztására nagyon alkalmasnak kínálkozott az intézmény. Ez időszakban a családi hitbizományok alapítása szinte beteges gyorsasággal szaporodik, mert elég volt az alapító egyoldalú intézkedése hozzá. Elősegítették az intézmény terjedését a II. Ferdinánd alatt dúlt vallási háborúk és a vele járó vagyoni confiscatiók. A királyok — kivált II. Ferdinánd — a protestans kezekről a királyra szállott birtokokat a trónhoz hű katolikus párthíveknek adományozták, családi hitbizomány jellegével, mi határozottan spanyol gyakorlatra vall, (Wallenstein) de viszont a hitbizomány-alapítás mintegy menedékül is szolgált a vagyoni elkobzás ellen, mert a vagyon az alapító családjának tulajdonaként tekintetett, miért a hitbizományi birtokos bűne nem volt a család vagyonának elvonásával sújtható.

Az első jogi rendezését az intézménynek 1674-ben kiadott rendeletében találjuk I. Lipótnak. Mindenekelőtt előszabja, hogy a hitbizományi javak — úgy a régebbiek, mint pedig az alapító elhunytával ujabban perfectióra jutottak — az illetékes hatóságnál nyilvántartás végett bejelentessenek, egy év és nap alatt, az alapító okmá-

* Állítólag még régebbi keletűek a Thun és Herberstein-féle hitbizományok (1598), Lichtenstein (1602), Mallovetz-féle (1591 és 1616). Begyőzhetően a legrégibb keletű hitbizomány három dalmátországi 1559., 1571. és 1590. évből.

nyok a hatóságnak átadassanak, hogy a forgalom biztonsága ne szenvedjen és kiki megtudhassa, mi a kötött vagyon? A királyi-fejedelmi jóváhagyás a már alapított hitbizományok iránt nem szükséges, de az új és örökös jellegű — spanyol mintára készült — hitbizományokra a fejedelmi megerősítés kikérendő. A hatóságok a hagyatéki eljárás során hivatalból kötelesek kutatni hitbizományok után és azokat nyilvántartás végett bejelenteni. Ezen intézkedés alapján rendkívül sok hitbizomány került hatósági bejelentés alá: Tilly gróf 1663, Trauttsmannsdorff gr. 1665, Traun gr. 1670, Walterskirchen 1675, Walsegg gr. 1675, Fünfkirchen, Breuner gr. 1673, Geyer báró, Stahremberg, Auersperg herczegek, Montecucoli gr., Lichtenstein-féle pénzhitbizomány 1686, Salzburg, Harrach, Teuffenbach, Herberstein, Hoyos, Pálffy, Verdenberg, Mollart, Strattmann, Enkewörth, Königsegg, Kuefstein grófok. Mindezek csak Alsó-Ausztriából valók. Cseh-, Morva-, Steierország, Salzburg mind birnak több-kevesebb rendesen nagy kiterjedésű hitbizományokkal.

Ugyanazok az okok, melyek a most örökös tartományokban elősegítették a hitbizományok meggyökeredzését, a német birodalomban is hamarosan népszerűvé és követésre méltóvá tették az intézményt. Csakhamar támadtak az osztrákéval párhuzamosan künn is családi hitbizományok a családok stabilitása és a vagyon együvé tartása érdekében. Erős tanúságot tesz arról, hogy mily rohamosan hódoltak meg a kedélyek ez intézmény előtt. Knipschild munkájának gyors elterjedése. Ez volt ugyanis az első munka, mely az intézmény beléletét, minden érdekesebb phasisát tüzetesen megbeszéli. Ez a munka, mely először 1625-ben, aztán bővítve 1656-ban jelent

meg, hosszú időközön át mint törvényes kútforrás idéztetett és használtatott minden oly kérdések eldöntése körül, mely az intézmény belviszonyaiból eredett. Igazi codexe volt az intézménynek.

József császár felvilágosodott uralkodása nem kedvezett az intézménynek. Számos intézkedés történt, mely azt célozta, hogy a nagy mértékben lekötött fekvőségek feloldassanak a forgalmi békók alól. Az elterhelés tekintetében a legmesszebb menő hatalmat engedett a hitbizományi birtokosnak és általán kívánatosnak jelezte és a módját megkönnyítette annak, hogy a reál-hitbizományok pénz-hitbizományokra változzanak át, melyek ellen forgalmi szempontból nem igen lehetett kifogás. A későbbi kormány, kivált Ferencz uralkodása alatt mind ezen az intézménynek lazítására vonatkozó szabályokat hatályon kívül helyezte. Tüzetes és végleges törvényes szabályozást nyert az intézmény az örökös tartományokban 1812. év elején életbe léptetett osztrák polgári törvénykönyv által, melynek intézkedései az 1862 okt. 9-én megjelent kir. rendeletben szószerint foglaltatnak, azon udvari rendelettel együtt, mely 1844-ben e tárgyban kiadatott.*

Angolország.

A közfelfogás Angliát tekinti a családi hitbizományok virágzó hazájának. Ez tévedés. Igaz, hogy az ország területének felét meghaladó része aránylag kevés család kezén van, mint lekötött vagyon, de még sem avval a

* L. Pfaff és Hoffmann Excuse II. kötet, II. és III. füzetében.

merev változhatlansággal, melyet a hitbizomány intézménye idéz elő ott, a hol az el van terjedve.

Angliában ma nincs hitbizomány oly értelemben, mint nálunk. De helyét pótolja ama általános jogszabály, mely a normann hűbérjogból veszi eredetét, hogy a törvényes öröklés rendjén az ingatlan vagyonban kizárólag az első fízülött a primogenitus örököl. Evvel szemben áll a feltétlen és korlátlan szabad végrendelkezés, tekintet nélkül a vagyon eredetére vagy ingó és ingatlan minőségére, melyet a család legközelebbi tagjai javára sem korlátoz a törvény. Köteles rész tehát ott nincs. A végrendelet mégis az idősb fiú kizárólagos öröklését az ingatlan javakban nem szokta csorbítani a többi lemenők érdekében, a mi tanúságot tesz arról, mily erős gyökeret vert a hűbéri — normann — felfogás a nép minden rétegében.

Újabban a közvélemény már követeli a törvényes öröklési rendnek megváltoztatását, a gyermekek egyenlősítése alapján.

Ez a primogenituralis öröklés dominálja Angliában a helyzetet az egész társadalomban (Kent grófságon kívül); a főurak, mint a régi feudális birtokok utódjai ezt az öröklési rendet a szabad végrendelkezés ellenében biztosítani iparkodnak kötések, lekötések (settlement) útján, melyek segélyével korlátolt forgalmu birtokokat (entail) létesítenek. Ez ma (1833 óta) egyszerűen úgy történik, hogy a tulajdonos a kancelláriai törvényszéknél bejelenti, hogy egy általa meghatározott vagyont az élő legidősb fiörökösnek engedi át halála esetére, de csak haszonélvezetül (tenancy for life), ennek figyerve pedig nagykorúságának elérével, ha már birtokba lépett, egyszerű bejelentésre ugyane hatóságnál eme vagyon fölött

szabad rendelkezésű tulajdonos lesz (fee simple allodialis vagyon).

Eme lekötés a szabad és korlátlan tulajdonos részéről rendszeren ismétlődik; a családi hagyományok iránti tisztelet parancsolja ezt, valamint azon törekvés is, hogy a család tekintélye jelentős társadalmi állása biztosíttassék. De minden újabb Settlement lehetővé teszi, hogy a tényleges családi érdekek kielégítést nyerjenek, a családtagok igényei szerint, miért a lekötésre szánt vagyontömeget változtatni, kevesbíteni vagy gyarapítani lehet, a mint ezt a család helyzete indicálja.

Emlékeztet ezen jogi elbánás a nálunk is divó hitbizományi helyettesítésre, mely szintén csak kiszabott időre szóló lekötése a vagyonnak, az örökös után következő nemzedék már felszabadul a korlátozás békói alól. Megújítani ezt is lehet.

Ez a mai jogállapot rövid vázlata. Érdekes azonban ama századokon át tartó fejlődés, melynek a mai jogrend az eredménye. A kiindulási pont az, hogy az ország egész területe a királyé mint főhübérúr. Ötöle ered minden birtok a hübéri adományok útján. A hübéri jószág átszálása az örökösökre különféle feltételektől függött, innen az elnevezés feudum conditionale. Itt is korán jelentkezik ama törekvés, hogy ezen javakat az elidegenítés előtt megóvják, a földarabolás, az osztály megakasztassék, mert csak ily úton tartották a család fényének megőrzését lehetőnek. Mint mindenütt, úgy itt is sikerült a főurak törekvése. Azonban a hübéri javak lekötése sok visszasságot szült, mely hátrányok (a hitelezők károsítása, a forgalom bénítása, a családfő tekintélyének csökkenése, mert a változhatlan öröklés a gyermekeknél az engedetlenséget előmozdítja) arra bátorították a jogász-

kat, hogy ezen korlátozásokat a rabulistika segélyével erőszakos magyarázatok útján elhárítsák. Ennek ellenében a hűbéres urak mégis kivívták 1285-ben az Eduard-féle törvényt, mely szerint az entail minden időre az alapító intézkedése szerint szálljon át az örökösre. (*Secundum formam in carta doni expressam.*) Ennek rendes clausulája a következő volt: *to N and the heirs of his body.* Ezen törvény uralma alatt közel két századon át valóságos hitbizományok állottak fenn Angliában egyéni successióval. De mivel a jogi közvélemény erősen ellene nyilatkozott (maga Blackstone is), ez újból felbátorította a rabulistikát, erőszakos interpretatio és elesavarás útján megghiusítani a káros vinculálását a jószágoknak. Az egyik eszköz erre az volt, hogy színleg indított tulajdoni kereset fölött a felek egyezséget kötöttek, mi által a várományosok igényüktől mindenkorra megfosztattak. Ezen kibuvó szinte törvényes szentesítést nyert. A másik módját a kötött vagyon feloldásának a *common recovery* képezte, szintén színleges szavatossági kereset. E korszakban mindenki leköthette vagyonát, de tetszése szerint fel is oldhatta ily simulált ügyletekkel. Mivel ezen eljárás mégis sok költséggel járt és hosszadalmas is volt, azért a már meggyökeredzett általános jogi gyakorlatot 1833-ban egyszerűbb formákhoz kötötték, melyekről fentebb szólottunk.*

* L. bővebben: Solly T. Grundsätze des Englischen Rechts. Berlin 1853. Gundermann Englisches Privatrecht 1864. Blackstone Comment. on the law of England. 1809-iki kiadás II. p. 109. lap. Dell'Adami Magánjogi codificationk és régi jogunk 222. és köv. lapon.

A hitbizomány fejlődése hazánkban.

Hazánkban a családi hitbizomány alapítása, azon jellegzetes jogi tulajdonokkal, melyek az intézményt ki-
tűntetik, újabb keletű. Csak a XVII. század végén az
1687. évi IX. törvénycikkben engedélyezi a törvény-
hozás a főrendek javára, később, az 1722. évi L. törv.-
cikk kiterjeszti a köznemesekre.

Ha mégis az intézmény alapeszméjeül a vagyon el-
idegeníthetlenségét, a család számára való szoros lekö-
tését tekintjük, akkor visszavezethető az intézmény
gyökere az Anjouk korára. Nagy Lajos ugyanis, midőn
1351-ben az Arany Bullát megerősíti, ennek 4 czikke-
lyét, mely a nemesek szabad végrendelkezését biztosítja
vagyonuk fölött, határozottan visszautasítja, sőt annak
ellenkezőjét iktatja törvénybe, mely szerint senki a ne-
mesek közül sem élők közt, sem halál esetére vagyonát
el ne idegeníthesse, el ne hagyományozhassa, hanem
tartozzék azt teljesen és csorbítlanul a vérséges atyafi-
ságnak, a nemzetségbelieknek hátrahagyni a törvényes
öröklés rendje szerint.

Ezen lekötöttsége a vagyonnak a véregységben levők
javára, kik egy közös törzsből eredve egy nemzetséget
alkotnak, szülte nálunk az ősiséget; ez a hűbériség első
nagy invasiója hazánkban, mely itt tovább fenmaradott,
mint más országokban, a honnan hozzánk elszármazott.

Az ősiség, mint a vérséges atyafiak számára létesített
vagyonlekötés, alapvető intézményévé vált jogéletünk-
nek, mely századokon át dominált nemcsak a gazdasági
viszonyok fölött, hanem áthatotta egész jogrendünket.

Az ősiség elvéből kifolyólag mindaz, a mi a rokon-
ságra fektetett törvényes öröklés útján szállott át, ősivé

lett, noha előbb az örökhagyónál még szerzeményi volt. Így az ősiség gyűrűzete mindig tágabb és tágabb vagyoni körzetre terjedett ki, úgy, hogy hosszú életű nemzetségeknél roppant vagyon-elemeket ölelt fel.

Az ősi vagyon elidegeníthettségének vagy a családi kötelékben állók arra való öröklési igényének biztosítására számos intézkedés állott fenn. Ha már meg van az elv, gondoskodni kellett ennek keresztülviteléről, meg kellett akadályozni, hogy a jogközösségben álló rokonságtól, a nemzetségtől az sem élők közt, sem halál eseteire elvonható ne legyen. Ilyen védelmül az ősi vagyon fentartására szolgált élők közt az elidegenítés megtámadása és érvénytelenítése jogsérelemből. (*Invalidatio ex præjudicio.*) Ha az eladást, örökvallást (*fassio perennalis*) nem a végszükség okozta (*causa necessaria*), sem pedig beruházás céljából nem történt az ősiebbe (*causa utilis*) akkor a kötés, az eladás felbontását követelhetette az, a kinek *actualis* öröklését az eladás csorbította, ha csak az illető mint közeli várományos, fiú, a szerződéshez hozzá nem járult, azt meg nem erősítette. De ha az elhunyt rokon után egy távolabbi örökölt, a ki nem járult hozzá az eladáshoz, az már fölléphetett az *invalidatio-nalis* perrel, mert az ő igénye csorbult, sérelmet szenvedett az egykori eladás által, mely a családi vagyont apasztotta.

További érvénytelenítésnek volt az élők közti elidegenítés kitéve akkor, ha a közeli és távoli rokonokat az eladó fél meg nem kínálta (*invalidatio ex neglecta præmonitione*). Ez is egyik eszköz volt a család birtokában levő ősi vagyont a családi kapcsolaton belül állóknak megtartani.

Az elzálogosítás meg volt engedve, de evvel szemben

a visszaváltási jog átszállott az elzálogosító jogutódjára, a ki utánna a törvényes öröklés rendjén következett. Óvóintézkedés számba ment az is, a mit a gyakorlat szorosan követelt, hogy az elköltött, elfogyasztott ingó ősi javakat, melyek iránt a forgalmat megbénítani, az életviszonyok hatalma még sem engedte, a szerzeményből kellett kiegészíteni még akkor is, ha az mint közszerzeményi jellegű, esetleg a hitvestárs részesedésének rövidségére szolgált.

A halálesetre végrendelkezés ezen javak iránt egyszerűen semmisnek tekintetett, ha csak az osztály létesítésére nem szorítkozott.

Az ősiség tehát a vagyont a vérközösségben álló tagok számára eléggé conserválta, miért nálunk a családi hitbizomány behozatalára égető szükség nem volt. Az ősi javak úgyis túlnyomóan a fitagokra voltak korlátolva, mint a hitbizománynál, mert ezek tetemesebb része királyi adományokból eredett, melyek záradékai a fiutódoknak kedveztek a lányok kizárásával.

De mivel a nemzetségek nagy elszaporodásával az ősi vagyon is túlságosan felaprozódott, kivált ha a családban nem akadt szerző, a ki a vagyont akár katonai, akár polgári érdemekért nyert királyi adomány által növelte és gyarapította volna, azért a családi hitbizománynak azon további jellege, hogy a vagyon osztatlanul egyetlen kézben maradjon, kíváncsnak látszhatott azok előtt, kik a család nevét, fényét, csillogását vagyoni bőség által vélték fentarthatónak.

Ehhez járult azon fontos körülmény, hogy az országban dult vallási villongások és pártharczok közepette a vagyoni confiscatiók napirenden voltak, melylyel a győztes párt az ellentáborban levőket sújtotta, hogy konczot

nyújthasson saját párthíveinek. Ezen mindenkit fenyegető veszedelem elhárítására a családnak lekötött és az egyesnek csak haszonélvezetet nyújtó hitbizományi vagyón mintegy mentő eszközül szolgálhatott. Tapasztalták ezt főuraink a Lajtán túli hitbizományoknál, hol ezek a XVII. század közepe táján már meglehetősen elterjedésnek örvendett.

Sőt egyes Magyarországból eredő főurak, kiknek Lajtán túl is voltak birtokaik, bizonyára ezen észleléstől indíttatva, alapítottak odaát hitbizományokat, melyekhez magyarországi fekvő javaikat is hozzácsatolták, mielőtt a törvényhozás az intézmény engedélyezése iránt intézkedett volna. Így keletkezett 1653-ban a Pálffy Pál alapította két hitbizomány, gr. Königsegg-féle 1681-ben, a Harrach-féle.

Az 1687-iki országgyűlésen az Arany Bulla ellenállási és ellenmondási záradékának eltörlése, a magyar királyi trónon a Habsburg dynastia örökletessége volt beczikelyezendő. Hogy ezen mélyen ható alkotmány-változás simán menjen keresztül és hogy a felső ház tagjai az eszmét hajlandók legyenek pártolni, mintegy jutalmul engedélyeztetett az ő javukra a családi hitbizomány alapítása, mely által biztosíthatják magukat a vagyoni tönkrejutás ellen.*

* Elárulja ezt a törvény szövege, mely így szól: *Ad avertendam Magnatum et procerum Regni ruinam, refrenandamque licentiosam attentari solitam bonorum abalienationem et prodigalitem justo statutum est: Quodsi quispiam a modo in posterum eorundem Magnatum seu Procerum, de bonis suis per servitia aut proprio Marte sive de fructibus aviticorum bonorum acquisitis per dispositionem testamentariam praevis in comitatibus publicandam fidei commissum vel Majoratum a S. C. R. Majestati confirmatum constituerit.*

Az ősi vagyont mégis nem szabadott a vérséges atyafiság öröklési igényétől elvonni és hitbizományi kötelék alá hajtani, hanem csak azt, a mit az illető akár királyi adomány útján szerez, akár pedig az ősi javak jövedelmeiből megtakarítani bír, mint tisztán szerzeményből eredőt. A ki tehát hitbizományt akar alapítani, annak az ősi vagyont el kell különíteni a szerzeményitől és csak ez utóbbi fölött, mint szabad rendelkezése alatt álló vagyon fölött tehet hitbizományi intézkedést. A szerzeményi vagyonnak illetően lekötése a szerző végső intézkedéséből a család fentartása érdekében annál kevésbé szült megütközést, mert nálunk régóta el volt ismerve, hogy az, a ki a királytól adományt nyert, mint első szerző, eme adományi jószág fölött a successiót úgy rendezhette be, a mint az neki tetszett; kizáróan a fiúkra ott, a hol az adománylevél mindkét nemű örökösök és lemenőkre kiterjedett vagy mindkét nemű lemenőkre ott, hol az adománylevél a háramlást a fiúk kihaltához kötötte. Az első szerző által rendezett öröklés mégis, mely az adományi clausulával ellentétben állott, a szent korona háramlási jogát nem alterálhatta.

Mivel az első szerzőnek szabad vagyona fölött való független intézkedése általán ismeretes és gyakorlatban álló volt a köznemesi osztályban is, azért a családi hitbizomány alapításának engedélyezésében kizárólag a főurak javára, nem láttak kiváltságos jelleget, hisz a köznemes, mint első szerző, szintoly hatálylyal rendezkedhetett, ha volt neki szabad és saját szerezte vagyona. Innen van, hogy a köznemesség a családi hitbizomány alapításának fejedelmi engedélyezésében alig látott külön privilegiumot vagy valami előjogot. Ez magyarázza meg, hogy noha a köznemesség féltékenyen örködött a

fölött, hogy a főurak külön kiváltságban ne részesüljenek, nem észlelt a családi hitbizomány alapításában valami újat, rendkívülit, kedvezőt.

Eme törvény alapján keletkezett a még most is virágzó gr. Zichy István és herczeg Esterházy Pál-féle hitbizomány 1693-ban. — Gróf Erdödy György-féle nyitrai 1720-ból, mely annyiban érdekes, hogy az adományi levélben történik a hitbizományi jelleg engedélyezése. Hogy ily kevesen alapítanak, annak oka bizonyára a törvény ama korlátozó intézkedése, hogy csak szerzeményi és minden igénytől ment javakat szabadott a hitbizományi kötelékbe vonni; az alapítás tehát arra volt csak lehető, a ki tetemes királyi adományban részesült, mely fölött mint szerzőnek rendelkeznie lehetett. Megengedjük, hogy esetleg több alapítás történt, melyek időközben kihalás folytán elenyésztek, ennek nyomára járni nem állott módunkban; de annyi bizonyos, hogy az intézmény, eltekintve a subjectiv nehézségektől, nem igen tudott terjedni, gyökeret verni és népszerűségre szert tenni.

És mindennek daczára már az 1723. évi országgyűlésen, mely a Habsburg-ház lánymaradékaira is kiterjeszti a trónutódlást, a köznemességet szintén képesíti az 50-dik cikkely a hitbizomány alapítására királyi engedély mellett. Meglepő jelenség minden esetre, hogy a hitbizomány engedélyezése a trónutódlást szabályozó törvényekkel esik össze. Mintha hízelt volna a köznemesség hiúságának az a tudat, hogy ő családjában az uralkodóéhoz hasonló öröklési rendet léptethet életbe! A fő minden esetre az, hogy az a különbség, melyet az 1687. évi törvény statuált a főurak számára, megszűnt, illetve kiterjesztetett.

De a mint a főurak nem igen éltek a számukra kizárólag engedélyezett joggal, úgy a köznemesség sem ragadta meg az alkalmat, hogy a vagyont egy kézbe tömörítse, egyetlen fiörökös kezére juttassa. 1723. és 1850. év közt egyetlen köznemesi hitbizomány se alakul. Ezen időn belül csak főurakra szorítkozik a család nevének és fényének fentartására irányuló törekvés. 1725-ből ered Forgách, 1746-ból Batthyány herczeg, 1747-ből Königsberg gróf, 1765-ből tolnai Festetics Kristóf gróf hitbizomány alapítása. Ez utóbbi az első, mely magyar nyelven van szerkesztve, mi bizonyára jellemző az alapító gondolkodására. Esterházy 1800-ból, Szapáry, Széchényi Ferencz 1814-ből, Sennyey, Almásy 1821-ből és Pallavicini örgróf 1835-ből. Az első nemes, ki az 1723-iki törvény kedvezményével élve, családi hitbizományt alapított, Somssich Miklós volt, de ez már az alkotmányos ærába esik, 1869. Feltűnő jelenség, hogy az alkotmányos élet rövid 25 éve alatt úgy a főrendűek, mint a köznemesi osztályhoz tartozók kétszer annyi hitbizományt alapítottak, mint az előző kétszáz év alatt. Ez abban leli magyarázatát, hogy az ösiség megszűntetése után, mely a forgalmi békák alól felszabadította a földet, óriási mértékben következett be a fő- és köznemesi osztálynál a birtok-dissipatio; a szabad rendelkezés, a századokon át tartó nyomás alól menekülve, mintegy a másik szélsőségbe csapott át, pazarolván az ösöktől hátramaradt vagyont, mert hirtelen és minden előkészítés nélkül történt az átmenet a feudális társadalmi viszonyokból a szabad forgalmiba. A telekkönyvi intézmény a hitel végső határig menő kiaknázását tévéen lehetővé, elősegítette az eladósodást és a vele járó tömeges dobrakerülését a századokon át megőrzött nemesi

Kuriáknak. Ne csodálkozzunk, ha a gondos családfők ezen pusztulás jelenségeitől megijedve, a fenyegető veszély ellen óltalom gyanánt tömegesen törekedtek a vagyon-lekötéseket azon intézmény révén eszközölni, mely a feudális időszakból fenmaradva, képesnek mutatkozott a vagyonelidegenítést, a pazarlást megakadályozni és a vagyont a későbbi generáció számára megtartani.

A fekvő családi birtok ily válsága közepette méltányolni fogja mindenki, hogy a birtokos osztály mentő eszköz után nézett, mely a család ősi fészket a könnyelműség ellen megóvni hivatott. Az igazságügyi kormánynak sem volt elég erkölcsi bátorsága, hogy a hatalmas ellenhatást mérsékelni és józan határok közé szorítani birta volna. Így történhetett, hogy ma már a hitbizományi birtok, mint a forgalomtól elvont és lekötött, a a haza területének 5 százalékát képezi és egyes megyékben már agrár-politikai szempontból határozottan káros eredményeket szül. (Somogymegye.)

A hitbizomány törvényes szabályozást csak a legujabb időben nyert, az 1862. okt. 9-iki kir. leirat és az 1869. april 7-én megjelent miniszteri rendelet által, melynek kibocsátására az igazságügyi minisztert az 1868. évi 54. t.-cikk hatalmazta fel, a hitbizományok körüli eljárás tárgyában. Ez utóbbi rendelkezés mégis nem szorítkozik egyedül az alaki jogra, hanem az anyagi intézkedések egész sorozata található fel benne. A két írott intézkedés egymáshoz való viszonyát tekintve, a min. rendelet képezi az intézmény főkütfőjét, evvel szemben a kir. leirat kiegészítő, kisegítő suppletorius jelleggel bír.

Ezen kir. leirat nem egyéb, mint az osztrák polg. tör-

vénykönyvnek, a családi hitbizományokra vonatkozó szó szerint átvett intézkedései, kiegészítve egy osztrák udvari rendelettel 1844-ből. Ez a két rendelet ma az intézmény forrása.

Azon időben, mikor hazánkban a gazdasági és társadalmi átalakulás eszméi közéletünk jelesei révén nyilvános tárgyalás alá kerültek, mikor különösen az ösiség eltörlése, mint a reformeszmék megvalósításának legfőbb akadálya — sürgettetett, evvel kapcsolatban a hitbizomány megszüntetése, mint a feudalizmus egyik bástyájának lerontása, szintén szóba került. Korunk nagy reformerei, Széchenyi, Deák, Kossuth, Szalay mind ellene nyilatkoztak, Széchenyi a forgalom szabadsága nevében, Deák jogi szempontból támadta. A rendelkezési szabadság — úgymond az 1834. jul. 12-iki kerületi ülésen — oda nem terjedhet, hogy a végrendelkező még a sirban is örök törvényt szabjon az élőknek és így hiúságának a közérdek feláldoztassék. Legbehatóbban foglalkozott az intézménynyel Kossuth a «Pesti Hirlap» hasábjain (1842) és kimutatja, hogy a majoratus káros a főnemességre magára, de köztekintetből is ártalmas, azért eltörlését követeli. Idézi cikkében Nagy Pál egyik elmés mondását a hitbizományi családokról: «Ha valaki azt hiszi, hogy egy vagy más családi név fényéhez van nem mondom a hon boldogsága, hanem csak magának az arisztokrátiának virágzása csatolva, adja be az országgyűlésnek azon családok lajstromát, melyeket e szerint az egész ország arisztokráciájából kiemelni s különösen conserválni kell; hadd tudjuk már egyszer meg, mely nevek azok, melyekben a magyar nemzet dicsőségének palladiuma rejtve van.»

Az ösiséget megszüntette a 48-iki törvényhozás, a hitbizományokat érintetlenül hagyta. Az országbirói értekezlet a hajadoni jogot illesztette bele.*

* Lásd: Dell'Adami, «Magánjogi Codificationk és régi jogunk» 90. és köv. l.

III. FEJEZET.

A családi hitbizomány fogalma.

A családi hitbizomány* elidegeníthetetlenül lekötött vagyonnak osztatlan átszállása egyetlen fiörökösre.

A családi hitbizomány, vagy röviden hitbizomány lényeges alkatelemei tehát a következők:

1. Bizonyos, világosan megjelölt vagyonnak vagy vagyoni elemeknek lekötése, vinculálása egy meghatározott család javára oly módon, hogy az osztatlanul mint egyseges vagyon fen és megmaradjon. Egyes vagyoni elemek elidegenítése nincs ezáltal kizárva, akár lesz az később kiegészítve, kipótolva, akár nem.**

* Az intézmény elnevezése a római fidei commissum magyarításából származik, noha eredeti keletkezése épen nem római.

Kossuth «hitre bizottság» szóval fordítja mi a fidei commissum római eredetének teljesen megfelel. Lásd «Pesti Hirlap» 1842. évfolyam 126. sz. Előfordul még a családi díszöröklés elnevezés is Frank Ignác «A közigazság törvénye» című munkában 246. §., mely szóban a hitbizomány célja: a családi fény és dísz fentartása: splendor familiæ nyer kifejezést.

** A hitbizományi örökös a hitbizományi vagyon ingó részeit kivált a gazdasági üzem megváltoztatása alkalmával eladhatja. Ha ezen összeggel a tervezett új üzemet be nem rendezi, hagyatékából pedig majdan a hiány ki nem kerül, akkor a hitbizományi alapérték csorbul, melynek kiegészítését a hitbizományi utódra kötelezővé tenni nem lehet; ő csak a leltár szerint átvett értékért szavatol, ennyit érőnek fentartására van kötelezve.

Ujabbban a vagyonnak korlátolt megterhelése is meg van engedve.

2. Ezen egységes és osztatlan vagyonnak átszállása, átháramlása egyetlen fitagjára a családnak az agnatusok közül. Lényege tehát az individualis successio, a családnak fiágon leszármazó fimaradékai közül, a lányok valamint ezek leszármazóinak kizárásával.*

Csak eme kizárólagosan egyetlen fiörökösre való átháramlás útján valósítható meg a hitbizomány alapításának tulajdonképeni célja.

3. A család fényének fentartása (*splendor familiæ*) a család nevének, és az ahhoz füződő nymbusznak megőrzése. A nagy jövedelem arra való, hogy a családnak a multban szerzett közjogi jelentősége, előkelősége a jövőben is fentartassék, vagyoni nyomaték és megfelelő társadalmi és politikai szereplés által.

A «hitbizomány» szó négyféle értelemben vehető. Értjük alatta:

1. az alapító okmányt, azt az okiratot, melyben meghatározott vagyon lekötése elrendeltetik;

2. azt a vagyont, melynek jövedelme a család fényének fentartására ki van jelölve;

3. azon jogi viszonyt vagy köteléket, melyet az alapítólevél a vagyon fölött megalakít, létre hoz.

4. Végül érthető alatta az egész intézmény is.

Ezen többféle értelme a «hitbizomány»-nak teszi nehezzé a fogalom szabatos meghatározását, mert hol az egyik, hol a másik értelme az intézménynek szolgálhat irányadóul.

* Kivételesen a fimaradékok (agnatusok) kihaltával a hitbizomány a leányokra és ezek fi- és leánymaradékaira (cognatusok) is átszállhat, a hol a fiú megint megelőzi a leányt.

A hitbizományt meg kell különböztetni a hitbizományi helyettesítéstől, melyhez némi rokonságban áll vagy helyesebben hasonlatosság van köztük. A hitbizományi helyettesítés oly végrendeleti intézkedés, mely szerint az örökösnek vagy hagyományosnak a neki juttatott vagyont sem élők közt elidegeníteni és elterhelni, sem halál eseteére róla intézkednie nem szabad, hanem tartozik azt vagy meghatározott idő multával, vagy mint rendesen történni szokott, elhunytá után a végrendeletben kijelölt személynek hátrahagyni.

A rokonság a két rendelkezés közt abban nyilvánul, hogy a hátrahagyott vagyonnak együtt és épségben kell maradni azon időn át, melyre a végrendelező az örökös vagy hagyományos helyettesítése iránt törvényesen vagy gyakorlaton alapuló engedélyvel bír.

Nálunk az osztrák polgári törvénykönyv (611. és 612. §.) nyomán a gyakorlat ingatlanoknál az első nemzedékig enged ily hitbizományi helyettesítést; ingóknál a második generációig.*

Minden egyéb vonatkozásban a hitbizomány lényeges elemeit szem előtt tartva, a különbség könnyen felismerhető.

Érdekes még a párhuzam a családi hitbizomány és az alapítvány közt. E két intézménynek annyi közös vonása van, hogy ezekkel szemben a különbségre való rámutatás igen szükségessé válik.

Mind a kettő alapítvány, melyeknél a vagyon elidegeníthetetlenül le van kötve. A családi hitbizománynál a család successive következő tagjai számára, az alapítványnál pedig valamely köz- vagy jótékony humanus czél

* Lásd bővebben erről Zlinszky «Magyar magánjog» 798—805. l.

javára; de az alapítvány is eltűri azt, hogy egy meghatározott család érdekeinek szolgáljon a vagyon kizárólag és successive; például egy család elszegényedett tagjainak a tisztességes megélhetést biztosítani vagy ösztöndíjakban részesíteni egy család tagjait. A vagyon ott, úgy mint itt, egy jogi személyé, képzeletünkben alkotott jogalanyé. Mert a hitbizománynál a vagyon jogi alanyát nem lehet sem a hitbizományi birtokosban, sem a most élő várományosok összeségében találni, de még a jövődökében sem, hanem a családot jelen és jövő egységében, tehát csak eszmeileg összefoglalva lehet a jogalanyisággal felruházni. Az alapítványnál a kitűzött pia causa a jogalany, személyesítve gondolatban. Ugy a hitbizomány mint az alapítványnál a vagyon beláthatatlan vagy legalább előre meg nem határozható időre lesz lekötte, a kitűzött cél szolgálatára rendelve. A hitbizománynál a családi fény, a névnek fentartása a cél, az alapítványnál valamely jótékony vagy közhasznú működés előmozdítása, mely szintén vagy kizárólag egy családra szorítkozhatik vagy csak elsőbbségben részesíthet akár egy hitbizományi családot. Majdnem teljesen elmosódik a hitbizomány és a családi alapítvány közt a különbség.

De míg a hitbizományi vagyon elismerten a családé, melynek *jövedelme* mindig a hitbizományi birtokos teljes tulajdonába megyen át, a kit a vagyon kezelése is korlátlanul megillet, sőt a várományosok kimultával a hitbizományi birtokos korlátlan és szabad rendelkezésű tulajdonába is jut: addig a családi alapítványnál a család magánjogi tulajdona soha sem érvényesülhet, a család tagjai a vagyon kezelésébe nem folyhatnak be, valamint a kitűzött cél által igénybe nem vett jövedelem mindig

az alapítványt növeli, gyarapítja, a mi a hitbizománynál önként soha se következhetik be.

A hitbizományt, tekintettel a vagyon állagára, be szokták osztani reál- és pénz-hitbizományra, a szerint, a mint a vagyon ingatlan jószágból vagy tőkéből alakul; a hol a hitbizomány mindkét vagyoni elem összetételéből áll, azt vegyesnek nevezik.

A reális hitbizomány megint felosztható ingó és ingatlanra, habár az első alig fordul elő egyedül vagy önállóan, hanem az ingatlannal kapcsolatban, mint ahhoz tartozó és kiegészítő, valamint az ingatlan hitbizomány is ritkán fogja nélkülözni az ingó értéket, felszerelést, noha vannak esetek, hogy az alapító instructió nélkül rendeli el a hitbizományt.*

Ezen beosztások közt csak az elsőnek a reál és tisztán tőkéből álló hitbizománynak van gyakorlati jelentősége, kivált a hitbizomány elterhelése esetén, hol saját-szerű viszony fejlődik ki az adós és hitelező közt, melyről alább tüzetesen lesz alkalmunk szólani.

* Lásd a Huszár és Stummer-féle hitbizomány alapító-leveleit; az elsőben a gazdasági felszerelésen baráti Huszár Istvánt illeti tulajdoni jog, a másíknál az alapító tavarnoki báró Stummer Sándor a felszerelést magának tartotta fenn.

IV. FEJEZET.

Ki képes családi hitbizományt alkotni.

A dolog természetében fekszik, hogy hitbizományt alapítani csak az képes, a ki szabad korlátlan rendelkezéssel bir vagyona fölött: az önjogú vagy cselekvésképes személy. Ezen cselekvési képességet jogunk a teljes korral, a 24-ik életév betöltésével köti össze. Ezeknél az akaratnyilvánítás bármily módja beválik az alapításhoz, ha ugyanis a további lényeges kellék: a koronás király megerősítése hozzájárul.

A nő jogi állása teljesen megegyez a férfiéval. A nő mint teljes korú, hajadon vagy özvegy, saját vagyonát hitbizománynyá alakíthatja, mint hitestárs pedig külön vagyonát még a házasság tartama alatt is e célra fordíthatja; ellenben a hozományul férjének átadott vagyon csak a házassági kötelék megszűntével járulhat hozzá, a mennyiben megvan.*

* A régi írók a nő alapító képességét kétségbe vonták, azon alapon, hogy a nőnek nincsenek agnátusai. Ez ugyan igaz, de ebből csak az következik, hogy a nő az általa alapított hitbizományban mint fiágra szóló intézményben nem lehet hitbizományi birtokos; tehát alapítványa vagy elhúnyta után lép hatályba, vagy azonnal az intézmény perfectiójakor, ha a vagyont a hitbizományi successornak kiadni hajlandó, a mi az alapító-levélből bírálendő el. Ma nincs az iránt nézet eltérés, hogy a nők is alapíthatnak hitbizományt akár

Teljes koruk daczára nem birnak rendelkezési képességgel vagyonuk fölött a tébolyodottak,* kik birói határozattal gondnokság alá helyezvék. A míg ezen kóros állapot tart, cselekvési képességük szünetel, jogi hatást akaratak nyilvánítása nem szül, vagyoni rendelkezésük még a *világos időközök*-ben (lucidum intervallum) sem áll meg.

De már a római jog részesíté őket ezen világos percekben a halál vigaszában (solatium mortis) a mint a végrendelet-alkotást a rómaiak nevezték, melyet a modern törvényhozások sem vontak meg tőlük.

Kérdés, az örültnek nyilvánított, végrendeletileg kifejezett hitbizomány alkotása megáll-e? Nem lehet következtelenség nélkül tagadólag dönteni. A törvényhozás azért engedélyezi a világos percekben a végrendelet-

saját fiutódaik, akár oldalági firokon vagy idegen javára. Lásd erre nézve Lewis 38—39. lapon. Nőalapítók gr. Andrásy Károlyné sz. Szapáry Etelka grófnő, Odescalchi Ágost herczeg özvegye, Zichy Anna grófnő, Meskó Irén bárónő, férj. gr. Zichy Henrikné, Wenckheim Frigyesné, sz. Wenckheim Krisztina grófnő.

* Az emberi tehetség nyilvánulásainak három módja van: az észlelő, érző és akaró tehetség. A lelki kórt előidéző ok majd az egyik, majd a másik tehetség nyilvánulását zavarja meg, mihez képest a kóros lelki állapotok közt különbséget kell tenni. Így az észlelő tehetség zavarodottságát *téboly*nak, *örültség*nek, *elmezavarnak* nevezzük, legkisebb fokán pedig fixa ideának, rögeszmének, midőn az észlelés csak egy irányban történik rendellenesen. Az érző képesség megbomlása-kor mélakór, búskórról beszélünk, ha pedig az akaró képesség működik kórosan, akkor ezt az állapotot dühöngésnek, örvöngésnek nevezzük. Az emberi tehetségek kölcsönhatása folytán igaz — az egyik megzavarodása a másik kettő szabályos működését is megakasztja, befolyásolja, miért a jogi elbánás szempontjából nincs köztük különbség, de azért még is helytelen volna a csendes örültet, a ki magát holtnak tartja és ekkép viselkedik is, dühöngőnek nevezni. A genericus elnevezés: örült, tébolyodott vagy elmezavarodott.

alkotást, mert ez az intézkedő halála után jut csak hatályba, mi rá veszélyes nem lehet, ha véletlenül a világos percz daczára még is volna az intézkedésben beteges jelleg. Gyakorlatunk a végrendelet körül ingadozó.* Legújabbban** oda hajlik, hogy képes végrendelezni, ha szakértők megállapítják a kórtól ment állapotot. Hitbizományt is szabad alapítani, de csak végrendeletileg, halála utánra és nem már élők közt.***

A gyengeelméjűek, akár vannak a vagyonkezeléstől biróilag megfosztva és gondnokság alá helyezve, akár nem, végrendeletet tehetnek, ez alakban tehát hitbizomány alapítására irányult akaratuk is megáll és számba vehető.

Ha a gyengeelméjűség nem oly mérvű, hogy a vagyonkezelés elvonását tenné szükségessé, a hitbizomány-alapítás bármily alakban, még élők közt is létrejöhet.

Kényessé az teszi a kérdést a végrendelet-alkotás körül, hogy a gyengeelméjűségtől a szellemi tompulatig — a hol az akaróképeség teljesen hiányzik — igen sok árnyalat van, és fölötte nehéz lesz a határt megvonni arra nézve, hol kezdődik a teljes bárgyúság, tompulat, mely a végrendelezést is kizárja.

A tékozlás vagy pazarlás miatt biróilag gondnokság

* Wenzel, Zlinszky nem nyilatkozik. Herczeg megengedhetőnek mondja.

** Rudics eset 1893. évi kuriai határozat.

*** Lehetne ugyan kifogásolni, hogy a hitbizomány-alapítás szigorúbb kellékeket igényel, mint a végrendelet, mert beláthatlan időkre tartja fenn esetleg beteges akaratát a hitbizományi okirat, holott a végrendeletnél a következő utód már jóvá teheti a hibát. A válasz mégis erre az, hogy a hitbizomány alapításhoz még egy további kellék: a fejedelem helybenhagyása úgy is szükséges. Ha valami fogyatkozás észleltenék, az bizonyára reperálva lesz — elutasítással.

alá helyezetteknel hasonló felfogás érvényesül, mint a gyengelméjüeknél. Élők közt nem rendelkezhetnek, mert ez rájuk hátrányossá válnék, de halálesetre nincs ok, a miért el kellene őket ütni az érvényes rendelkezéstől. Az akarat a halál utánra megáll, — megállhat, annál inkább, mert a pazarlóban csak a gazdasági javak egymáshoz való értékviszonya, vagy értékelése mutatkozik zavartnak, egyebekben lehet szabályos az észmüködés.

Akaratnak hiányát — nem lételét supponálja a törvény a 12 éven alóliaknál is, miért ezek semmiféle jogi cselekvényre nem képesek.

Ellenben a törvényes koruakra nézve, 12—24 éven belül, a végrendekezés vagyonuk fölött régtől el van ismerve, csak újabban korlátozta őket az 1876:16. t.-czikk 21. §-a annyiban, hogy 18-ik életévükig csak nyilvánosan vagy közhatóság előtt alkothatnak végső akaratot. A mi áll a végrendekezési képességre, azt a hitbizományalkotás körül is fenn kell tartanunk; minél fogva a törvényes koruak végrendelet útján tehát csak ezen korban való elhalálozások esetére jelenthetik ki érvényesen, akaratukat a hitbizomány alapítása iránt.*

Ha majdan teljes korukat elérték, akkor módjukban lesz ezen végrendekezést vagy megsemmisíteni, vagy pedig feltétlen és már élők közt is érvényes intézkedésre, alapításra átváltoztatni.

A fent idézett törvény a szóbeli végrendekezést csak három havi korlátolt időtartamra ruházza fel érvénnyel, szabály szerint. Ebből önként következik, hogy a végren-

* A kérdés egyébként alig bir jelentőséggel, mert nem tehető fel, hogy ilykorú egyének annyira messzelátó intézkedést terveznének. Ha elvégre a végső szentesítés, a királyi jóváhagyás alakjában hozzájárul, akkor megnyughatunk az intentio correctségében.

delet által tervbe vett hitbizomány-alapítás szóbeli uton is eszközölhető, ha a körülmények az írásbeliségre időt, alkalmat nem nyújtanak. De az akaratkijelentés itt is csak három hónapig marad érvényes. Ezen időn belül nem hiányozhat az alkalom a szóbeli kijelentést írásbeli végrendeletre változtatni vagy más hatályos alakban megtenni.

A mi végül azt a kérdést illeti, hogy szükséges kellék-e a hitbizománynál az alapító nemes származása? erre tagadólag kell válaszolnunk. Igaz, hogy Spanyolországban, mint az intézmény őshazájában az előkelőkre volt korlátolva az engedély,* valamint hazánkban is a törvényhozás határozottan a fő- és középnemesi osztálynak tartá fenn a hitbizomány-alapítást, mert csak ezek sorai-ban lehetett társadalmi előkelőséghez jutni, melynek fentartása és megőrzésére szolgál az intézmény, — a ki pedig mint nem-nemes emelkedett magasra a közszolgálatban, annak érdemét úgy is a nemesség-adományozással jutalmazták és habár el kell ismernünk azt is, hogy az újabb időben majdnem túlszaporasága daczára a hitbizomány-alapításnak nem volt egyetlen eset, hogy nem-nemes mint alapító szerepelt volna — még is fenn kell tartani állítósunkat.**

A 48-diki törvényhozás a nemesi prærogatívákat, előjogokat részben eltörölte, részben pedig, a mennyiben a

* Lásd Molina tanuságát fenti munkában.

** Más szempont alá esik az idegen, a külföldi, a nem magyar honos-ez akár nemes, akár nem saját államában, itt hitbizományt nem alapíthat. Így 1892-ben báró Sina egyik leánya, ki külföldi grófhhoz ment nőül, végrendeletében hitbizomány alapítását rendelte el. A lapok közlése szerint az igazságügyminister, Szilágyi Dezső, a kérvényt fel sem terjeszté ő felsége elé, mert az alapító külföldi, mint ilyen hitbizományt nem alapíthat.

demokratikns felfogásba nem ütköztek, fentartotta és a nem-nemesi osztályra is kiterjesztette. Ez alapon kell állítani, hogy a hitbizomány-alapítás mint eddig nemesi előjog — nem szorítkozhatik a régi rendekre, hanem kiterjed mindazokra, kik az érvényben maradt előjogoknak szintén részesei lettek. Nem ellenkezik ez az intézmény szellemével sem, mely biztosítani, fenntartani óhajtja a család fényét a jövőben. Ha valaki 1848 óta politikai szereplés vagy köztevékenység által nemcsak nagy vagyonhoz, hanem társadalmi előkelőséghez is jutott, melyet az utókorba átvinni és vagyonilag legalább állandóvá tenni és biztosítani óhajt, erre más eszköz, mint a hitbizomány-alapítás nincs. Ha egyáltalán lehető, kivihető és czélszerű a családi fény conserválására intézményt fentartani, akkor ebből olyanokat kizárni nem lehet, kiknél az általános kellékek megvannak.

Ha az államéletre bármi okon jó és előnyös ezen jogintézmény, akkor csak óhajtani kell, hogy mindazok igénybe vegyék, kiknél az előfeltételek megvannak.

Egyébként manap a fejedelem kegyelmétől függvén az engedélyezés, ugyanazon kegyelem-forrásból a nemesiséggel is megadományozhatja azt, kinek nem-nemes létére hitbizomány felállítását megengedni indittatva érzi magát.

A királyi kegyelem gyakorlása nincs korlátozva régi hírnévhez, sem századokon át szereplő családokra, hanem új generatio emlékének megőrzését is felölelheti. A régi törvény korlátja — ha még fenáll — könnyen kikerülhető, vagy az akadály elhárítható, miért a kérdésnek valami nagy horderőt tulajdonítani nem szükséges.

De még inkább elveszítené a kérdés jelentőségét, ha az engedélyezés a törvényhozó hatalom elé tartoznék, a

hová alkotmányunk szempontjából való is, mert az iránt nem lehet kétség, hogy a mai törvényhozó hatalom az engedély ügyének elbírálásánál a nemességre, mint lényeges körülményre súlyt nem fektetne. 1848 után kelt törvényes szabályozás körében sehol sincs hangsúlyozása annak, hogy az alapítónak nemességet is kellene igazolni, pedig az 1869. évi április 7-én kelt min. rendelet mintegy részletezve és kimerítően (taxative) sorolja fel az alapítás kellékeit. Az osztrák polg. törvénykönyv, melynek intézkedései szintén forrásul szolgálnak az 1862. évi október 9-én kelt kir. rendelet alapján hasonlóképpen nem tesz említést a nemes vagy főnemes származásról, mint lényeges attribútumról.

Világosan kiterjeszti nem-nemesekre is a hitbizomány-alapításra való képességet a Bajor Landrecht (III. rész 10. fejezet 5. §.) és a Porosz Landrecht (II. rész 4. fejezet 47. §.) míg ellenben egyenes tilalommal egy törvényben sem találkozunk, még Spanyolországban sem.

A tudományban ez a kérdés vitás.* A német írók egy része azon alapon akarja a hitbizomány-alapítást a nemességre korlátozni, mert a hitbizománynál nyilvánuló eltérő öröklési rend Németországban a nemesség autonómiájából fejlődött ki, miért alig van nyoma oly hitbizománynak, melyet polgári osztályhoz tartozó egyén állított fel.

* Lásd: Lewis. «Das Recht des Fideicommisses. Berlin 1868.» megjelent munkája 42—44. lapjain.

V. FEJEZET.

A hitbizomány tárgya.

A hitbizomány alapításának leglényegesebb eleme a vagyon, mely a hitbizomány számára lekötve és biztosítva lesz, mert eme vagyon nyújtja az eszközt arra, hogy a családnak successive öröklő tagjaiban a család fényét, díszét, társadalmi előkelőségét fentartani lehetővé váljék, a mennyiben erre az egyéni tulajdonok a hitbizományi birtokosokban megvannak.

De nem egyszer az ősoktól származott birtok, jószág, családi vagyon együtttartása és a családi névnek hozzáfűződése lebeg az alapító szeme előtt, midőn hitbizományt alkot. Ezért a hitbizomány tárgyának, a hozzátartozó vagyon-értékeknek meghatározása egyik fontos kérdés az intézmény keretében.

A hitbizománynak, mint vagyon-complexusnak, túlnyomóan oly vagyon-elemekből kell állani, melyek jövedelmet hajtanak, melyeknek akár megfelelő kezelés mellett, akár a nélkül, rendes vagy legalább is átlagos hozamuk van, miből a mindenkori birtokos a család díszes állását a társadalomban képes fentartani.

Ilyen vagyon-elem első sorban a földbirtok: mező, erdő vagy bányagazdaság, noha az utóbbinál, mint egyedülinek képzelt hitbizományi vagyonnál a rendes vagy átlagos jövedelem igen sok esélynek van kitéve, miért

kizárólag bányabirtok alig fog hitbizományi vagyonul szerepelni, ha csak nem köszénbánya.

A földbirtok azért legalkalmasabb ily századokra tervezett alapításnál, mert a föld legállandóbb értékfenntartó. A pénz vásárló ereje az idő folyamában hanyatlik, értéke csökkenik anyagának elszaporodásával, a földbirtok ellenben képes a többi javak értékrelatiójában megállani, mert hozama a közlekedési eszközök, úgy mint a gazdasági művelés tökélyesülésével folyton és biztosan emelkedik, a mi értékének viszonyát egyensúlyban tartja egyéb javakkal.

A földbirtok, az ősi jószág az, mely leginkább megőrzi a gondos elődök emlékét alkotott műveikben, tartós létesítményeik alakjában, ez az, mi a családi tűzhelyt nyújtja, a biztos otthont és csendes menedéket fáradalmak és küzdelmek után, mely a család hírnevével összeforrott és nem egy derék tettnek színhelye volt.

Azért a hitbizomány alapításnál ritkán hiányzik az ősi fészek, a jószág mint amúgy is legbiztosabb vagyonállag.

A földbirtokon kívül mint ingatlanság számba jöhet a bérház, kivált a főhelyeken, melyeknek jövedelme a mezőgazdasági birtoknál is állandóbb, rendesebb és kevés esélynek kitett.

Kizárólag bérházakból álló hitbizománynál az esik kifogás alá, hogy ily hosszú időre szóló intézkedéssel szemben a ház fenmaradása nem állja ki a versenyt, elkorhad, az újabb igényeket nem elégíti ki és le kell bontani, mi nagy értékcsökkenést szül a hitbizomány állagán. Kapcsolatban mégis földbirtokkal igen alkalmas: állandó, majdnem változatlan jövedelemforrása miatt.

Gyakori vagyonállaga a hitbizománynak a pénz, mint kamatozó, gyümölcsöző tőke, mely akár állami kötvényekben, akár pénzüintézetek zálogleveleiben vagy magánfeleknél van biztosan elhelyezve. Kiváló előnye a pénzhitbizománynak az, hogy nem szól ellene semmi közgazdasági ok, lefegyverzi a hitbizomány legmérgeesebb ellenségét is, mi nem kicsinylendő körülmény.*

Az ily hitbizományi vagyon nem deteriorálható, rossz vagy oktan gazdálkodásnak a jövedelemre való káros kihatása úgy szólva, ki van zárva, könnyen kezelhető,

* Bizonyára az indította 1846-ban báró Dercsényi János köz-kamarai tanácsost arra, hogy egy szép pályadíjat tűzzön ki az Akademia ægise alatt azon kérdés kifejtésére, mennyire kívánatos, hasznos és szükséges volna az eddigi hitbizományi jószágokat pénztőkére átváltoztatni. Ő úgy contemplálja a dolgot, hogy az eladandó hitbizományi javak pénzértéke az állampénztárba folyjon, a hitbizományi birtokos onnan kapja a törvényesen megállapított kamatot, a hitbizomány megszűntével pedig az állami kincstárba szálljon.

A keresztülvitel mikéntjét is megbeszélés tárgyává teszi és törvényjavaslatot kíván a pályázóktól. Hat pályamunka érkezett. Ezek közül a három legjobb jutalmat nyert és a báró költségén 1847-ben meg is jelent.

«A magyarországi hitbizományok átalakításáról.» A jutalmat nyert pályázók: Keresztury József, Benczur János és Varga Soma. Érdeemesnek látszik ezt a gyakorlatias eszmét feleleveníteni, mert ha kissé utopistikusnak és nehezen realizálhatónak látszott is az 48 előtt, most némi módosítással célszerűségéről nem igen lehet vitatkozni. A sok lekötött és a forgalomból kivont vagyon vajmi bénítólag hat a közgazdasági viszonyokra. Ha a sok és nagy kiterjedésű földbirtokból csak a főjóság, a caput bonorum maradna lekötötté, a hol a családi kastély vagy várkastély van, a többi jószág pedig pénzzé tétetnék, biztos elhelyezés mellett, pl. magyar földhitelintézeti záloglevelekben, úgy a hitbizomány sok árnyoldala elesnék, a hitbizományi birtokos rossz kezelése kevésbé lehetne hátrányos az utódokra és helyzete mégis javulna, mert biztos jövedelemre számíthatna, mely nem függne a termés esélyeitől.

alig igényel számbavehető munkát, miért a hitbizományi birtokos teljes függetlenséggel szentelheti magát hajlmainak, közhasznú tevékenységnek és a közjó előmozdítására.

A tisztán pénzre fektetett hitbizomány egyedüli hátránya az, hogy a pénz értéke lassan, az idők folyamában mindig csökken, sőt állampapírokból elhelyezve, nagyobb állami rázkódások következtében, vajmi rohamosan is (devaluatio); a kamatláb a tőke elszaporodásával folyton hanyatló irányt követ (conversio), mely tényezők az egykor tekintélyes hitbizományi vagyont leaszttják, a hitbizomány elszegényedését idézik elő.

Ezen főállagokon kívül természetesen mellékvagyon sem fog hiányozni a hitbizományoknál, melyek esetleg jövedelmeznek is. Így a gazdasági fölszerelés (fundus instructus), mely a földbirtoknál igen fontos tényező és annak szükséges kiegészítő eleme, sőt a jövedelem gyarapításának előfeltétele.

Ilyenek továbbá a hitbizományhoz csatolt különféle gyűjtemények (kép, műtárgyak, fegyver, pénz, régiségi), könyvtárak, ékszerek, drágaságok, díszöltönyök, családi ereklyék és egyebek, melyek holt tőkét képviselnek ugyan, de úgy culturalis szempontból, mint a családnak nemzeti országos ünnepélyeken való díszes fellépésére igen beválnak és a család híres múltját, valamint jelen fényét kitüntetni nagyon alkalmasak.

Ilyen gyűjteményeket, könyvtárakat nemzedékről nemzedékre gyarapítani, kiegészíteni, igen magasztos feladata lehetne a nagy móddal rendelkező hitbizományi birtokosoknak, mi által a nemzet közkincsének benmaradását is elősegítik és művelődésünk történeti emlékeiben haladásunk főtényezőivé válhatnak.

Az ilyenekre irányuló érzék és nemes szenvedély fenntartása és átöröklése méltán képezhetné a családok nemes hagyományát!

Alkalmas vagyonelem a hitbizományi jószággal kapcsolatban a reáljogosítványok, minők a királyi kisebb haszonvételek közül a még mai napon is fennálló hid-, vám-, rév- és helypénz-szedési jog, melyek rendesen a volt nemesi jószágok jogi tartozékait (pertinentia) képezték.

Nem szükséges hangsúlyozni, hogy gyűjtemények, műkincsek, egy szóval: holt tőkék, bármily értékesek legyenek is, önállóan hitbizományra nem alkalmasak, mert a hitbizomány célja, a család fényének, szereplésének fenntartása, jövedelem nélkül nem valósítható meg általuk. Ezek alapítványt képezhetnek, de ekkor is szükséges a fenntartásról, felügyeletről gondoskodni.

Épen így nem válnának be önállóan hitbizományi vagyonnak nem kamatozó sorsjegyek, minők igen változatos combinációval felesen vannak forgalomban. Ezeknél megvan a forgalmi érték, mely esetleg emelkedik is, de mivel kamatot, jövedelmet nem hoznak és a hitbizományi birtokosnak a nyerés kétes reményénél egyebet nem nyújtanak, mi az intézmény céljával nem egyezik, azért önállóan nem valók hitbizományra. Ez azonban nem zárja ki, hogy a pénzhitbizomány értékpapirokban elhelyezve, ne foglalhatna magában több-kevesebb sorsjegyet is, kivált ha az értékpapirokat az alapító állította össze.

A hitbizományi vagyon értékét törvényesen meg szabni sem fel, sem lefelé (maximum, minimum) nem tanácsos. Az alapítóra kell bízni, mily mérvű jövedelmet tart ő szükségesnek a család külső tekintélye és társa-

dalmi fényének fentartására. A törvényes minimum esetleg az alapító szándékára bénító hatással lenne.

Az idő folyamában úgy is mindinkább apadó irányt vesz a hitbizományi vagyon, mellette mind nagyobb és nagyobb értékek tömörülnek össze egy kézbe (capitalismus), mely erős versenyt kelt a kis jövedelmű hitbizományi birtokossal. Így a Porosz Landrecht minimumképpen (II. rész 4. fej. 51.) 2500 tallér jövedelmet nyújtó vagyont, földbirtokot követel meg.*

Ez tisztességes jövedelem lehetett a mult század végén, de ma már épen nem alkalmas egy előkelő család fentartására, kinek e mellett még egyéb családi köteleességei vannak (apanage-fizetés).

Még előbb volna értelme a maximum-megszabásnak, csak azért, hogy a forgalmi lekötöttség alá túlságos vagyon ne jusson, mi az intézmény közgazdasági hátrányait fokozná. De ha már megbarátkozunk az intézmény szellemével, inkább legyen a hitbizomány jövedelme nagy, mint kicsiny, hogy a hitbizományi birtokos a fölös jövedelméből esetleg nagyobb számú gyermekei anyagi ellátását biztosíthassa; már élők közt vagyont hagyhasson nekik, ha már előkelő örökségre úgy sem számíthatnak.

A vagyon, mely hitbizományba megy, kötötté és for-

* A badeni törvény 4000 frtot szab minimális jövedelműl a lovagi, 5000 frtot a főúri rend számára. Oly birtokot, illetve vagyont, mely ennyi tiszta jövedelmet nyújt. De ez alól még kivételek is vannak a minimum leszállítására.

Bajorországban 20,000 frt értékű tiszta birtok elégségesnek találtott hitbizomány felállítására. Ebből látszik, mennyire változtak a vagyoni viszonyok csak egy fél század alatt is.

Lajtán túl 400,000 frt a minimum.

galmon kívül helyezetté lesz. Ezért csak oly vagyon válik itt be, mely ellen semminemű igény nem formálható, mely a törvény végrehajtási intézkedéseitől teljesen mentes. Ez az alapítónak szabad rendelkezése alatti vagyona.

A hitbizománynyal nem volna ugyan összeegyeztethető, hogy azt az alapításkor törlesztési kölesön vagy más alapítvány-jellegű adósság terhelje, melynek annuitásait a hitbizományi birtokos köteleztetnék fizetni. Hisz a már perfect hitbizományi vagyonra is megengedett az érték egy harmadáig az elterhelés. Azonban az 1869. évi ápril 7-én kiadott ministeri rendelet ezt sem tűri, a hitbizományba szánt vagyonnak minden tehertől mentesnek kell lenni. E nélkül a királyi engedély megadását kár volna kérni, mert már a minister visszautasítaná.

De nemcsak tehertől, hanem minden egyéb törvényen alapuló igénytől, így a köteles rész, vagy törvényes osztályrészről (portio legitima) is mentesnek kell a hitbizományi vagyonnak lenni. Ez helyes is. Nincs igazi célja a vagyonlekötésének akkor, mikor törvényes igények kielégítése végett fel kell azt a kötelék alól legalább részben oldani.

Az ilyen, ha csak részszerű felbontása is az egységes vagyonnak, az alapító intézkedését teljesen felforgathatná, a mennyiben az összhangzatos gazdálkodást egyik vagy másik az egészet kiegészítő részlet elvonása által meghiúsíthatná.

Mielőtt tehát valaki hitbizományt alkot, a törvényes igényeket vagy ki kell tényleg elégíteni, vagy az igényjogosultak jogérvényes lemondását igazolni, vagy azt kimutatni hitelt érdemlően, hogy az alapítónak marad

annyi vagyona bőven, melyből a hitbizományon kívül az igények kielégítést nyerhetnek. Így például, ha valakinek 500,000 frt vagyona van, ebből 300,000 frtot családi hitbizomány-alapításra szán, marad még neki törvényes igények kielégítésére 200,000 frt értéke. Feltéve, hogy a gyermekszám öt, az egész félmilliónyi vagyonból jár nekik 250,000 frt, egyenkint 50,000 frt. Ez már a 200,000 frtból nem kerül ki, miért a 300,000 frtból el kell venni 50,000 frtot és csak 250,000 mehet át hitbizományba, hacsak azt nem akarjuk, hogy a hitbizomány az alapítás után megnyirbáltassék és egymáshoz tartozó részeitől megfosztassék.

Ezzel szorosan összefügg az a vitás kérdés, nem lehet-e azon hitbizományi birtokos köteles részét, ki a hitbizományhoz először jut, a hitbizomány értékéhez csapni? Mai szabályzatunk világosan kimondja, hogy a köteles rész kiadandó — tehát az alapító azon legidősebb fiának is, ki először jut a hitbizományhoz.

Azt a vagyonrészt, melyet a törvény biztosít a szülő után a gyermeknek, csorbítlanul és minden korlátozás vagy feltételtől menten kell az alapító atyának is kiadni. Ezen szabály kényszerítő ereje elől nem lehet kitérni.

Az alapító megteheti azt, hogy idősb fiát a leendő majorescót azon alternatíva elé állítja: hogy vagy mondjon le köteles részéről, melyet a hitbizományhoz csatolva kap, vagy ha köteles részéhez ragaszkodik, ki fog zárni a hitbizományból. Ily helyzetben a köteles részre jogosult aligha nem a hitbizományhoz nyúl, melynek hasznaiból rövid idő alatt köteles részét félre teheti, megtakaríthatja. De ez is tanúsítja a leendő majoresco igényét a köteles részre, mert ha ragaszkodik törvényes igényéhez, nem lehet azt tőle megtagadni, ha

e miatt elesik is a hitbizományi utódlástól. Egyébként az ily intézkedés könnyen megghiusíthatná az alapítást, ha az alapító fiai makacsul ragaszkodnának ahhoz, a mit nekik a törvény korlátozás nélkül szab.

Azért legjobb a tiszta helyzet. *Suum cuique*, csorbítlanul és csak a szabad vagyon fölött tehessen az alapító oly rendelkezést, mely az ő személyes hiuságának sugallata vagy családja jövőendő anyagi ellátásáról való gondoskodásának kifolyása.

Előfordult már nálunk is az,* hogy a hitbizományt alapító — a ki fitestvére és ennek családja javára kívánt hitbizományt felállítani, ezt azon feltételhez tűzte, hogy a fitestvér is hozzácsatolja saját vagyonát a felállítandó hitbizományhoz, melynek a testvér lesz első birtokosa és élvezője. Ezen alapítás egyszerűen a feltétel teljesülésétől függ. Ha a testvér rááll saját vagyonának lekötésére a hitbizomány javára, akkor teljesül a hitbizomány-alapítás, egyébként nem. Lehet ezt óhajtsásként az örökös-sel szemben formulázni, mikor aztán az örökös tetszésétől függ, teljesíti-e az óhajtást vagy nem?

Azon eset is előadhatja magát, hogy az alapító kimutatja, miszerint a hitbizományon felül megmaradt vagyon elégséges lesz a köteles igények kielégítésére, de mire az alapító elhunyt, eme szabad vagyon annyira leolvad, hogy a hitbizomány alapítása idején fixirozott köteles rész nem kerül ki belőle.

* L. a Rakovszky-féle hitbizomány alapító levelét, a hol ragyrákói és nagyselmeczi Rakovszky Mór oly feltétellel alapított id. Rakovszky István fia, ifj. Rakovszky István számára családi hitbizományt, ha id. Rakovszky István összes lipótmegyei birtokait — az erdők kivételével — a Rakovszky Mór-féle vagyonhoz csatolja minden kárpótlás nélkül. Ez bekövetkezett.

Ilyenkor az élők közti ajándékozás analogiája alapján a köteles részre jogosultak a hitbizomány felállítása idején megvolt vagyónállapot szerint igényelhetik köteles részük kiszámítását és kielégítését is. Miért, ha ezekre a szabad vagyonból elégséges fedezet nem maradna, a hitbizomány állagát kellene csökkenteni azon mértékig, míg a köteles rész ki nem kerül.

Ha élők közti ajándékozás által csorbul a köteles rész, akkor az erre jogosultak az első ajándék érvénytelenítését kérhetik, azon határig, míg a köteles rész teljesen fedezetet nem nyer.

Ezen nehézségek távoltartása érdekében kívánatos, hogy a hitbizomány alapításakor egyúttal a köteles rész vagy részek is biztosítva legyenek az igényjogosultak javára, noha az alapító éltefogytaig az ingyenes haszonélvezetben megmarad is.

VI. FEJEZET.

A hitbizomány-alapítás módja és formai kellékei.

A hitbizomány létesítése körül leglényegesebb kellék az alapító határozott akaratának nyilvánítása a hitbizomány felállítása, creálása iránt. Ezen akaratkijelentés történhetik egyoldalúan és pedig élők közt, midőn az alapító a tervezett hitbizományra a fejedelem jóváhagyását kéri, az alapító okirat becsatolása mellett, mely az ügy nagy jelentőségéhez képest vagy közokirat közjegyző által fölvetett akaratnyilvánítás lesz, vagy csak az okmányon sajátkezű névaláírását hitelesítetteti az alapító.

A másik alakja az akaratnyilvánításnak a halálesetre szóló végrendelet, midőn az alapító halála után kíván szabad vagyonából hitbizományt alkotni, mi végből az örökösnek meghagyja, hogy az általa szerkesztett alapító levelet ő Felsége elé terjeszsze jóváhagyás végett; vagy a végrendeletben csak alapelveit szabja meg az alapító levél tartalmának, a szerkesztést az örökösre bízván.*

* Nem tartozik ugyan szorosan a hitbizományi intézmény körébe azon vitás kérdés, hogy mi történik a hitbizománynak szánt vagyonnal akkor, ha az alapításhoz a fejedelmi engedélyezés nem járul? Zlinszky három külön nézetet közöl. (Lásd Magánjog a 736—37. lapján.)

Felfogásunk szerint: ha ezen esetre a végrendeletben gondoskodás, megfelelő intézkedés nincs, akkor más, mint a törvényes örökösödés

Lehet az akaratnyilvánítás kétoldalú, szerződéses jellegű, midőn házastársak közös vagyonuk fölött, vagy testvérek szabad rendelkezésre álló vagyonuk fölött egy harmadik javára felállítandó hitbizományra kötelezik magukat.

Míg ott az egyoldalú nyilatkozat bármikor és ugyan csak egyoldalúan visszavonható s megsemmisíthető, addig itt a két fél kötelezve van egymással szemben az alapításra, miből következik, hogy egyoldalúan a kötés föl nem oldható, hanem csak közös elhatározással.

Hasonló ehhez az örökösödési szerződés két vagy több fél közt, midőn közös vagyonukból egyik félnek, akár pedig harmadik személy javára lesz a hitbizomány, de csak a szerződő felek elhunytá után felállítva.

A másik szintoly lényeges kelléke a hitbizomány-alapításnak a fejedelmi engedély, ő Felsége a koronás király jóváhagyása, kire az 1687. évi 9. és az 1723. 50. törvényezik az engedélynyújtást, mint kegyelmi tény gyakorlását ruházta.

Itt önkénytelenül az a kérdés merül föl, hogy a hitbizományok engedélyezését alkotmányos szempontból nem volna-e helyén a törvényhozó hatalom körébe vonni és törvény alakjában engedélyezni?

Ha ugyan közelebbről nézzük, mily helyzetet teremt a hitbizomány alapítása, úgy a családra, mint a neki szánt vagyonra nézve, azonnal szembe ötlük, hogy a hitbizományi vagyon a magánjog öröklési szabványainak uralma alól kivétetik, ezek hatályát az engedélyezési

helyt nem foglalhat. A hagyatékot vagy az örökhagyó akaratá szabályozhatja — kevés kivétellel (köteles rész) vagy a törvény, ha az akarat nincs, vagy nem jogérvényesen nyilvánult.

privilegium felfüggeszti, a hitbizományi vagyon exemptiót nyer a törvény alól és helyébe a közönséges törvénytől eltérő szabályozás alá jut.

A királyi kegyelem kiveszi azt a vagyont a rendes jogi bánásmód alól, külön jogi szabályozás alá helyezi, lex individualist, külön törvényt alkot és állít a közönségesnek helyébe, melynek érvénye beláthatlan időkre fennmarad az alapító családja és a hitbizományi vagyon fölött, dominál ép oly hatálylyal, mint az országos törvény, sőt érvényesülése még a törvéynél is tartósabb, mert a törvényt megszüntetik, megváltoztatják az alkotmány által erre hivatott faktorok, a törvényhozó hatalom, de a hitbizományi javak fölött érvényesülő külön öröklési rend mindaddig épségben marad, míg a család öröklésképes tagjai ki nem halnak, vagy a hitbizományi vagyon el nem pusztul.

A fejedelem a kegyelemlevélben foglalt különleges jogszabályt egyoldalúan vissza nem vonhatja, meg nem szüntetheti, míg törvényes megszűnési ok be nem következik.

Ehhez járul még az, hogy ezen privilegium egyszersmind odiosum is mindazon későbbi családtagokra, kik hitbizományi birtokostól leszármazván, sem a hitbizomány élvezésébe nem juthatnak, sem pedig atyjuktól a törvényes osztályrészt nem igényelhetik. A mit a törvény biztosít nekik a közeli vérséges viszony alapján, ezt elvonja tőlük a kegyelemlevél, megfosztja őket kegyelemtelenül azon igényüktől, melyet vérséges kapcsolatból eredő szeretet dictált a törvénybe.

Mindaz, a mi e jelenségekben nyilvánul: az országos törvény hatályának a hitbizományi vagyonra vonatkozó megszüntetése és helyébe külön örökösödési jogszabá-

lyok léptetése, arra a természetes következtetésre kényszerít, hogy ezek bizony oly intézkedések, melyek urbi et orbi a törvényhozó hatalom körébe tartoznak.

A köztörvényt megszüntetni, habár csak egy meghatározott vagyona nézve is, törvényhozási functió, de még inkább az, midőn helyébe más kivételes szabványokat ültetünk, melyekről nyilvánvaló, hogy ellentétben állanak a közönséges jogelvekkel.

Ilyen, társadalmi- és közgazdaságilag egyaránt mélyen ható *kivételes* intézkedés, mely számos családot von ki az országosan helyesnek tartott öröklési rend alól, méltán igényelhet oly kiterjedt megfontolást, hogy abban a törvényhozási tényezők mindegyike részt vegyen.

Azt a functiót tehát, melyet ma a koronás fejedelem, mint a törvényhozó hatalom egyik faktora egyedül végez, midőn családi hitbizományok alapítására engedélyt ad, vindicálnunk kell a törvényhozás összes tényezői számára, vindicálnunk azért, mert eme engedély nem kegyelmi tény pusztán, hanem jogszabályok alkotása, mely alá nem csak az alapító családja és a hitbizományi vagyon tartozik, hanem kihatással van az állampolgárok anyagi érdekkörére is.

Nem alkotmányos érzékenykedésből ered ezen felfogás, sem a királyi hatalomkör csorbítására irányuló törekvésből, hanem egyszerűen restituálni kívánja a törvényhozó hatalom illetőségét, alkotmányunk szellemében.

A privilegiumok korszaka már lejárt, mely oly sokáig volt az objectiv jognak forrása; megszüntette egykori jelentőségét az államok demokratikus fejlődése és az állami főhatalom helyes megoszlása. A köztörvény foglalta el a tért, a hol azelőtt privilegiális szabályok uralkodtak.

Ha a mult századokban az országgyűlés ilyen kivételes intézkedések engedélyezését a királyokra ruházta, úgy az érthető, mert az országgyűlések néha éveken át nem hivattak egybe, és így esetleg sürgős természetű ügyek nem nyerhettek volna alkotmányos úton elintéztést. De bizonyára hiányzott a kifejelettebb érzék is a törvényhozó hatalom competentiájának megőrzése iránt, kivált magánjogi szabványok tekintetében. Most azonban, midőn az országgyűlésnek évenként össze kell ülnie, a hatalomkörnek visszaállítása teljesen indokolt és helyén való.

Az sem szenved kétséget, hogy ezen felfogás keresztülvitele és megvalósítása nehézségbe vagy akadályba nem fog ütközni, legalább nem, dicsően uralkodó királyunk részéről.

Az örökös tartományokban, a lajthántúli részben ugyanis ő Felsége mindjárt az alkotmányos élet kezdetén 1868. évi június 13-án kiadott törvényben megengedte, hogy a hitbizományok alapítása a törvényhozó hatalom által engedélyeztessék, az alapító kérelme kormányi törvényjavaslatként a parlament elé vitessék és az engedélyező *lex specialis*-ba a hitbizományi oklevél, mint az örökösödés rendjét szabályozó — egész terjedelmében fölvétessék.

A mit a fejedelem ott a törvényhozó hatalom elé tartozónak elismert, annak kivitelét itt sem fogja megakasztani.

Azon gyakorlat, mely nálunk el van fogadva, hogy a kormány által a parlament elé terjesztendő törvényjavaslatok számára előbb a fejedelem jóváhagyása megszereztesse, úgy is biztosítja a királynak a fölényt, mert jóváhagyásának megtagadása esetén a kormányjavaslat a

hitbizomány alapítása tárgyában az országgyűlés elé nem is juthat, végleg elejtettnck tekinthető. Igaz, hogy az országgyűlés bármelyik része, akár a képviselők háza, akár a főrendeké, szintén meghiusíthatják a fejedelem által helyeselt előterjesztését a kormánynak szavazásuk által. Itt tűnik ki a kérdés jelentősége alkotmányi szempontból.

A kérvényt az 1869. évi apr. 7-én kelt igazs. min. rendelet első bekezdése rendelkezéséhez képest az igazságügyi miniszterhez kell benyújtani.*

Az igazságügyi miniszternek az 1862. évi királyi leirat értelmében az iránt kell nyilatkozni, nincsenek-e vagy mily tudva levő körülményeken alapuló aggályok vannak a kérelmező személye vagy családi viszonyainál fogva a megadásnak útjába.

Az igazságügyi miniszter a kérvényt köteles ő Felsége elé terjesztetni, kivéve még is azon esetet, ha a kérvényező ellen teljes bizonyosságú jogi akadályok pl. hülyeség, örültség forognának fenn. Merő opportunitásból a folyamodást vissza nem utasíthatja.

Azonban a kérvény a miniszter véleményes jelentése kíséretében jut a király elé, ő Felsége személye körüli miniszter útján. Ezen véleményes jelentésben az igazságügyi miniszter, mint a korona jogi tanácsosa, tüze-

* Lajtán túl a belügyminiszterhez, mint legfőbb adminisztratív hatósághoz. Ez helyes. Mert a közigazgatási közegek, mint közvetlen alávetett hatóságok inkább képesek a szükségesnek látszó alapos és kimerítő tájékoztatást az alapító személyi, családi és társadalmi viszonyaira nézve megadni, mint az igazságügyiek. Nálunk még is a főispán, mint a ki a vidéki közigazgatásnak élén áll, de egyszersmind az ősszminiszteriumnak bizalmi és informationális közege, az igazságügyi kormányszatnak is szolgálatára van.

sen és beható indokolással terjeszti elé javaslatát az engedély megadása vagy elutasítása iránt. Az ő feladata addig is, míg az engedélyezés az alkotmányos faktorok hatáskörébe nem kerül, a hitbizomány-alapítás öröklési rendjének kihatását közgazdasági úgy mint társadalmi és politikai tekintetből mérlegelni, a hitbizományok arányát az ingatlan birtokhoz kimutatni, az alapítás politikai vagy socialis előnyeit vagy hátrányait taglalni, az intézmény jogi és erkölcsi befolyását a közéletre kiemelni, egy szóval minden körülményre kiterjeszkedni, mely a legfelsőbb elintézés mikéntjére döntő lehet.

Mivel a hitbizomány alapítása a fejedelem kegyelmi ténye, mely által kivétel, exemptio történik a rendes öröklési szabályok alól, azért az ily privilegium kinyeréséhez érdem válik szükségessé. Érdem a multban az elődök révén, érdem a jelenben az alapító részéről.

A hitbizomány a család fényét, nevét, tekintélyét vagyoni díszes állását kívánja megóvni a késő időkön át. Ezt személyválogatás nélkül ő Felsége nem engedélyezheti, veszély nélkül a már alapítottakra. Azért az alapítónak közhasznú működése, előkelő politikai szereplése, a közügyek önzetlen szolgálata, az erkölcsi és jellembeli reputatio mocsoktalansága és más közerényekben való tündöklés az, mi a kormányt kedvező javaslatra bírja.

Hogy az öröklési rend okszerűsége a hitbizomány körében mily roppant befolyással van a javak helyes kezelésére, kitűnik onnan, hogy ott, a hol a hitbizomány az apáról rendesen a fiúra száll (primogenitura, majoratus), egész más gazdálkodás van a javakon, mint ott, hol a hitbizományi birtokos teljességgel nem tudja, ki következik utána, és csak az bizonyos, hogy fia nem (Senioratus).

Ily öröklési renddel bíró hitbizomány alapítása, mely sem időszerű befektetéseknek nem kedvez, sem arra nem néz, hogy a jószág jövedelmezősége a jövőben biztosítható, jobban kihívja a kormány éberségét a közgazdasági érdekek megóvása iránt, mintha a generációk közvetlen egymás utánjára van a hitbizományi utódlás tervezve.

A pénz-hitbizományok iránt ily körültekintő eljárás nem szükséges, valamint ezek engedélyezését megakasztani alig van egyéb ok, mint a későbbi generációk törvényes igényének megoltalmazása és a plutokrátiának elszaporodása, mi erkölcsileg lehet káros.

A korona alaposan informáltatván minden fontosabb mozzanatról, nem igen fog a minister javaslatától eltérően határozni, miért ez idő szerint az erkölcsi felelősség az igazságügyministerre nehezedik; az intézmény túlságos elszaporodásával járó közgazdasági vagy társadalmi hátrányokért őt kell okozni, mint a ki a közélet, a közfelfogás nyilvánulásaira nem volt kellő tekintettel javaslatának előterjesztésénél.

A kérvény nélkülözhetlen kellékei, felszerelési apparátusa a következőkből áll:

1. Csatolni kell a hitbizományi alapító levélnek tervezetét, mely különösen az öröklési rend mikéntjének szabályozása iránt nagyon fontos. Az öröklés szabályozásának világosnak, szabatosnak, határozottnak kell lenni, hogy viszálykodásnak az utódlás érdekében tér ne nyíljon vagy már csirájában elfojtassék.

Az alapító levélben szokás továbbá nagy vonásokban felsorolni

2. azon ingó és ingatlan vagyonelemeket, melyek hitbizomány tárgyaivá szánvák, melyeknek egységes

osztatlan átszállását az utódokra az alapító biztosítani kívánja.

Ezen vagyonról, kivált ha az ingók tetemesebbek, leltári tervezetet is tanácsos készíteni, a mennyiben az alapító levél azok tüzetes felsorolását nem tartalmazza vagy arra nem alkalmas; mikor aztán a vagyoni leltár az alapító okmány kiegészítő részét képezi.

3. Szükséges az alapítónak igazolni azt, hogy az ingatlan javak, melyek hitbizományi kötelékbe szánvák, az ő kizárólagos telekkönyvi tulajdonát képezik. E végből az illető javak tjkönyveinek hitelesített kivonatai csatolandók.

Ennek *B.* vagy tulajdonosi lapja teszi bizonyossá, hogy az idevont javak csakugyan az alapító vagy alapítók kizárólagos, korlátlan és minden jogigénytől ment tulajdonában vannak. Ez érdemben mégis szükséges az igazságügyministeriumnak arra is kiterjeszteni figyelmét, hogy az illető javak a telekkönyvi elbirtoklás útján minden később bekövetkezhető megtámadástól (eredeti érvénytelenség alapján) mentesek-e? Az igazságügyi minster az 1886. évi 29. tczikk 76. §-ának hatodik bekezdésében nyert felhatalmazás alapján 1888. évi márczius 5-én 947. sz. a. rendeletet bocsátott ki, melynek III. részében a telekkönyvi elbirtoklást a telekkönyvi rendtartásban foglalt 3 évről hat óra szállítja le, és előszabja, hogy a sérelmes végzésnek vétele után 60 napon belül szükséges a pert följegyzés végett a telekk. hatóságnak bejelenteni, mit természetesen a pernek az első 60 napon belül való benyújtása feleslegessé tesz; a további 4 hónapon belül pedig meg kell indítani a pert a bekeblezett tulajdon vagy egyéb jog érvénytelenítése végett. Ha azonban a végzés szabályszerűen nem kéz-

besíttetett, azaz a vevény a telekkönyvi irattárba be nem érkezett, akkor a telekk. rendtartásban foglalt 3 évi elbirtoklás marad érvényben, de ez is csak úgy, ha a telekk. bejegyzés által jogot nyert fél jó hiszemben van. Ha ellenben a telekkönyvi tulajdonos rosszhiszeműsége beigazolható, akkor a javára bekeblezett jogot bármikor meg lehet támadni.

Ez alapon a hitbizomány létesítése iránt beadott kérvényhez mellékelt hitelesített kivonatnak *B.* lapján szükséges nemcsak azt lehető vizsgálat tárgyává tenni, hogy az alapító javára kebelezett jog mely időpontban keletkezett, hanem be kell kívánni a jogbejegyzésről szóló vevényét annak, ki az ingatlan jog telekkönyvi elődje volt. Ha ezen vevény nincs meg, de már szabályszerű 3 év eltelt, még akkor sem lehet ugyan teljesen biztosra venni, vajjon a telekkönyvi elbirtoklás útján szerzett tulajdon ment-e minden további megtámadástól, mert az alapító rosszhiszeműségben foroghat, mi meggátolja a telekkönyvi elbirtoklást, miért is ha teljes biztosítást akarunk, a végzésnek a jogelőd kezéhez történt kézbesítését, és róla szóló vevényt okvetlenül meg kell kívánnunk, ha nem akarjuk, hogy a királyi engedély meghiusuljon vagy a hitbizomány állaga esetleg annyira leolvadjon, hogy az ne üsse meg azt a mértéket, mely a kitűzött cél elérésére elégséges.

4. Ugyan ezen tjkvek *C.* lapja tanuskodik arról is, mit a min. rendelet *b)* pontja megkíván, hogy t. i. hitbizományba szánt ingatlanokon bejegyzett teher ne legyen.

Ez a követelmény abban leli okát, hogy a hitbizomány alapítása előtt zálogjogot szerzett hitelezők ellenében az alapítónak elidegeníthetlenségi intézkedése nem

érvényesülhet, a hitelezők jogán az mit se változtathat, minélfogva ők a hitbizományi vagyonnak jelzáloggal terhelt részét biróilag elárvereztethetik, ha akár a tőke felmondásra, akár a törlesztési részlet, amortisatióra fektetett kölcsönöknél pontosan az esedékesség idején be nem foly. A hitelező nem köteles igényét a gyümölcsökre korlátozni, azaz a jelzálogos jószág gyümölcsére, termése vagy hasznaira (haszonbér) szorítkozni, hanem magát a zálogtárgyat, a hitbizományi állagot vonhatja birói árverezés alá.

Egyébként ezen intézkedés nem zárja ki, hogy a hitbizományjószágon kisebb összegű jótékony vagy egyházi célokra szolgáló alapítványok továbbra is fenn ne maradjanak,* mert százezreket érő vagyonnál 1—200 frt vagy 1—2000 frt alapítványi teher nem fogja veszélyeztetni az alapítvány állagát, midőn az alapító nem tartja tanácsosnak ily örökös alapítványi összeget lefizetni, hanem biztosítani kívánja azt az idők eshetőségei ellen a kitűzött célra.

5. Külön okmányokban kell igazolni azt, hogy a törvényes osztályrész (köteles rész) az arra jogosultaknak ki lett vagy ki lesz szolgáltatva vagy pedig az illetők jogérvényesen már lemondtak.

A köteles rész egyébként igen bonyolódott kérdéssé nőhet. Először is alapítónak hiteles anyakönyvi kivonattal igazolni kell törvényes gyermekei számát és ha egyik-másik elhunyt volna, azt is, vajjon maradt-e az elhunyt után lemenő, azaz unoka?

Ha már most az alapító egész jelen vagyonát szánja hitbizományba, akkor az igényjogosultaktól érvényes alak-

* L. erre a Prónay-féle hitbizományt.

ban kell kivenni a köteles részről szóló lemondásokat vagy a teljes kielégítésük iránti elismervényüket; ha kiskorúak volnának, ehhez árvaszéki jóváhagyás nélkülözhetlen. Az árvaszék ilyen lemondáshoz mégis semmi szín alatt hozzá nem járulhat, miért is ilyen esetben az alapító terve meg fog hiúsulni.

A lemondás mellett abbeli nyilatkozat is elégséges, hogy a köteles rész iránt az arra jogosultak ki lettek elégítve.

Itt nem szükséges hatóságilag vizsgálni, vajjon ez valósággal és a létező vagyonhoz képest a törvényen alapuló teljes mértékben megtörtént-e? föltéve, hogy teljes jogúak vagy nagykorúsítva lettek, mert ellenkező esetben az árvaszéknek szigorúan kell ahhoz ragaszkodni, hogy a kiskorú igényjogosultnak a hitbizomány alapításakor létező vagyonállapot szerint pontosan szabassék ki a köteles része, miért az alapító egész vagyona becsü szerint az árvaszékhez beterjesztendő lesz.

Ha ellenben alapító vagyonának csak egy részét kívánja hitbizományul lekötöni, akkor is a hitbizományba szánt és szabad vagyonának hiteles becsűjével kell igazolni azt, hogy a szabad vagyonból az igényjogosultak köteles része kikerül. De ez nem elégséges felfogásunk szerint, hanem követelni kell azt, hogy a fennálló köteles részek az egyesek javára a gyámtörvény idevágó intézkedései szerint számszerű összegekben biztosíttassanak, mert egyébként beállhat az, hogy alapító elhunytával a szabad vagyon tetemesen lepadván, abból a köteles rész ki nem kerül, minélfogva a köteles részre jogosult kénytelen lesz a hitbizomány állagát megtámadni és a köteles rész kiegészítését követelni, miáltal a hitbizományi vagyon annyira megcsappanhat,

hogy a hitbizomány-alapításnál szem előtt tartott czél el nem érhető.

Nem tesz e részben különbséget az alapító intentiója szerint, az alapítvány királyi jóváhagyása után azonnal életbe lép-e vagy csak az alapító elhunytával; mert a köteles rész ez utóbbi esetben is azon vagyonállás szerint lesz kimérendő, mely a hitbizomány felállítása idején meg volt, noha időközben a szabad vagyon megfogyatkozott.

6. Hogy a hitbizományi javak ingatlan elemeinek becsértékét megtudhassuk, a min. rend. 1. §. végső bekezdése, a földadó katasteri kimutatás becsatolását is megkívánja. Ezt a községi jegyzők készítik el, a kir. adóhivatalok pedig hitelesítik. A föld értékét, annak tiszta jövedelme, hozama szerint lehet megállapítani. A földadó katasteri kivonat minden a hitbizomány keretébe tartozó parcellának művelési ágát, osztályát, termértékét és a tiszta jövedelmet rovatonként és összegezve mutatja ki.

A tiszta jövedelem húszszoros értéke adja az illető parcella vagy a parcellák összegének az értékét.*

Bérházaknál az előző év tiszta jövedelmének a fő- és székvárosban 16-szorosa, a házbér-adó alá tartozó egyéb városoknál 15-szöröse, más helyeken pedig 12-szerese a törvényes becsérték.

Házosztály-adó alá tartozó házaknál pedig az előző évre kivetett házosztály-adónak 60-szoros összege a becsérték.

A regale-jogok, melyek közül az italmérési jog mint

* L. az 1887. évi 45-ik t.-cz. 4. §-át.

a legértékesebb, már megszűnt becsértéke a járadék-adó alapjául szolgáló jövedelem 15-szöröse.*

Továbbá mindaddig, míg a hitbizomány alapítását a koronás fejedelem privilegium alakjában kiadott engedély útján gyakorolja, szükséges 7-szer, hogy ezen kegyelem-levél, illetve a benne foglalt specialis jogszabály mindazon megyék és köztörvényhatósággal felruházott városok közgyűlésein, melyek területén a hitbizományhoz tartozó javak fekszenek, kihirdetessék. Ezen kihirdetést már önmagában a privilegialis alakja az engedélynek is megköveteli, mert nálunk a privilegiumok úgy bel-, mint külkellékei pontosan meghatározvák és ezek közt szerepel a privilegium kihirdetése. Míg ezt az 1862. okt. 2-án kiadott kir. rendelet nem szabja elő, noha az a privilegiumnak mint objectiv jogforrási minőségéből úgyis önként következik, addig az 1869. évi ápril 7-iki rendelet 2. §. így szól: az igazságügyi miniszter a királyi jóváhagyásról az illető köztörvényhatóságokat a kihirdetés céljából értesíti.

Ezen rendelkezést kénytelenek vagyunk elhibázottnak és téves felfogásból eredőnek kijelenteni. Ezen intézkedésből ugyanis azt az értelmet fogja a jogász ember kiolvasni, hogy a kihirdetésnek nem a királyi kegyelem-levélre — a privilegiumra — hanem csak a «jóváhagyásra», a kegyelem-levélnek mintegy záradékára, végső szavára kell kiterjeszkedni.

Ez a felfogás pedig helytelen és incorrect, mert összeközi úgy a régi törvények világos rendelkezésével,

* A járadékadó bázisát az 1875. évi 22. t.-cz. 3. §. alapján a földadó alá nem eső dologi jogosítványból az adóévet megelőző évre eső járadéknak azon része képezi, mely a jogosítvány tárgyának karban tartására szükséges költségek levonása után fenmarad.

mint pedig az ezek alapján kifejlődött helyes gyakorlattal, valamint ellentétben áll a dolog természetével is.

Mi a hitbizomány kiváltság-levél tartalma? Egy különös jogszabály, mely a közönséges jogtól elütő és eltérő öröklési rendet állapít meg az alapító által kijelölt vagyonra és a hitbizományi családra, mely ezen vagyon fölött utódlási igényt nyert.

Ezen privilegialis jogszabály ép oly hatályos, mint a törvény, mert a törvény uralma alól von el vagyont és specialis öröklés alá helyez egy családot: mintegy extra-territorialitást nyújt, exemptiót létesít, bizonyos körben, a hol a külön jogszabály ép úgy dominál, mint egyebütt a törvény.

A hitbizomány-engedélyezésben tehát egy különös, rendkívüli jogszabály állapíttatik meg, mely ép oly hatályos saját territoriumán, mint a törvény.

Ezen jogszabály-engedélyezés képezi igazi lényegét a hitbizománynak, ezért válik szükségessé a privilegialis forma.

Mivel pedig a lényeg, a jogszabály-statuálás nem a jóváhagyásban van, hanem az alapító levelet tartalmazó szövegben foglaltatik, mely az öröklést rendezi, azért természetes, hogy a kihirdetésnek, mely minden törvényes szabálynál lényeges kellékül tekintetik, nem szabad a jóváhagyási záradékra szorítkoznia, hanem ki kell terjedni a lényegre, a jogszabály tartalmára, mint az öröklést rendező intézkedésre. Világosan előírja ezt Verböczy Hármaskönyve (I. rész 32. t.) és az 1630. évi XXX. t.-czikk, de benne foglaltatik az 1687. évi IX. t.-czikkben is, a hol «*prævie in comitatibus publicandum*» áll.

Igy értette a kihirdetést a gyakorlat is, minek folytán

a királyi kegyelem-levelet egész terjedelemben felolvasták a megyei congregatió.*

A dolog természete is ezt követeli, mert ilyen úton lesz a hitbizomány alapítása publicussá, juthat mindazoknak tudomására, kiket illet. Ha már most ezen privilegialis jogszabály mint jogkedvezmény, melynek legfőbb elve a «salvo jure alieno», mások jogainak sérelmenélküliség, egyes magánszemélyekre, pl. köteles részre jogosultakra sérelmes, úgy ezek megtámadhatják azt, kinek ezen kedvezményes jogszabály adatott és korlátozását kívánhatják a sérelem megszüntetésének határáig. De ezen sérelem mással szemben is előfordulhat, a kinek esetleg a hitbizományba foglalt ingatlan javakra tulajdoni vagy egyéb igénye van; ezek a privilegium kihirdetése által értesülnek a hitbizományi alapításról és ideje korán megtehetik mindazon intézkedéseket, melyek alkalmasak a bekövetkezhető joghátrányt elhárítani és megszüntetni. Nem üres forma ez tehát, hanem a forgalom biztonsága érdekében szükséges övrendszabály.

De más okból is indokolt a hitbizománynak, mint kötötté vált, a forgalom köréből kivont vagyonnak a királyi engedélyezés által perfectióra jutását közzé tenni, hogy mindazok, kik a hitbizományi kötelékbe vont vagyon fölött esetleg jogügyletbe bocsájtkozni akarnának, figyelmesekké tétessenek a vagyon különös jellegére, jogi természetére és így csalódásoktól megóvassanak, mielőtt a

* L. Széchényi Ferencz hitbizományi alapító levelét, melyet mikor Somogy megye közgyűlésén kihirdettek, ellene contra-dictiókat jelentettek be állítólagos tulajdoni igények alapján az ott fekvő és hitbizományi kötelékbe vont birtokokra vonatkozólag.

Ez nem történhetik meg, ha csak a királyi jóváhagyás — az alapító levél tartalmának közzététele nélkül — lett volna felolvasva.

hitbizományi minőség a telek-jegyzőkönyvbe feljegyeztetik, vagy azon javakra is, melyek nem tárgyai a telek-könyvi nyilvántartásnak.

Mindezek alapján a ministeri rendelet intézkedése helytelen és törvényellenes, a kihirdetésnek az egész alapítást fel kell ölelnie, minélfogva a rendelettel szemben a régi törvényes szabályokhoz kell ragaszkodnunk, melyet ama rendelet tévesen reproducált.

Szinte csodálkozni kell, hogy a német jogirodalomban majdnem egyhangulag elejtik az alapítás kellő közhirrétételének szükségét, hacsak egyik vagy másik partiális jog azt kötelezőleg elő nem írja, holott ez még ott is a forgalom biztosságának követelménye, a hol a hitbizomány alapításához fejedelmi megerősítés vagy engedélyezés nem szükséges. Mindezen, nagy foliánsokra terjedő vita-kérdések úgy a királyi engedélyezés, mint az engedély kellő kihirdetésének lényeges és szükséges kelteke iránt nálunk a rendelkezések világossága által tárgytalan.

8. A hitbizomány felállítására irányuló folyamodványban azt is ki kell az alapítónak jelölni, hogy melyik kir. törvényszéket kívánja hitbizományi bíróságnak tekinteni. Rendesen azon törvényszéket okszerű azzá kijelölni, melyiknek területén a hitbizományi javak fekszenek, vagy ha több törvényszéki területre terjednek ki, azon társas bíróságot, melynek területén a jószág feje: caput bonorum, a főjószág fekszik, vagy ha különböző törvényszékek területén ilyen is több van, az lesz a hitbizományi bíróság, a melyiket az alapító ezek közül kijelöli.

A királyi törvényszéknek ugyanis sok dolgot ad a hitbizományra való felügyelet, gyakran kell a bíróság delegáltjának a jószág színhelyére kiszállni, ott leltározni,

becsüt megejteni, mi tetemes költséggel jár. Ezt a hitbizománynak kell viselni, miért a jól felfogott érdek követeli, hogy azon bíróság járjon el, melynek székhelye legközelebb fekszik a főjósághoz és így az odajutás kevesebb költséggel, időkiméléssel történhetik meg.

A bizalom az egyes bíróságokhoz, nem lehet döntő, mert az ügyis csak a jelenre terjedhet, miért az ilyen a messze jövőre kiható intézkedésnél irányadó nem lehet, mert a bíróság vezetősége, személyzete változik és vele az iránta nyilvánuló megbízhatóság is.

Ha mégis az alapító a társas bíróságok közül nem választott, bíróságot ki nem jelölt, akkor az ig. m. r. 2. §. értelmében az igazságügyminister fog hitbizományi bíróságot kijelölni, melynek a hitbizományra vonatkozó összes irományokat megküldi, a mint ő Felsége helybenhagyása megérkezett. Ezen törvényszék mint hitbizományi bíróság köteles aztán funkcióját avval kezdeni, hogy a hitbizomány alapítását kihirdeti, annak közlését a hivatalos közlönyben foganatosíttatja és ha a hitbizomány azonnal életbe lép, rögtön intézkedik a hitbizományi gondnok kijelöltetése és az alapleltár elkészítése iránt.

Az összes, a hitbizományra vonatkozó iratok külön csomóban helyezendők el és időbeli egymásutánban vezetendők.

VII. FEJEZET.

A hitbizomány visszavonása vagy módosítása.

A hitbizományi jószág az alapító szabad, minden igénytől ment vagyona. Ez okon ő vagyonával függetlenül, minden jogi korlátozás nélkül intézkedhetik. Ebből az álláspontból kell kiindulni, midőn a hitbizományi alapítás visszavonását tárgyazzuk.

Aztán a hitbizomány-alapítás kivételes intézkedés, mely a közönséges öröklés rendje alól elvonja a hitbizományi vagyont. Ezen körülmény szüli, hogy a törvény az ily alapításnak, mely a forgalmi javakat szűkebbre szorítja, nem kedvezhet, azért különös engedélyezéstől teszi függővé létrejöttét, mi csak bizonyos okok fenforgása mellett adatik, miért a visszavonásnak elég tág tért kell engedni; az egyén akaratát, mely hitbizományt létesít, a visszavonás körül szabadon kell érvényesülni engedni és előle minden akadályt elhárítani, azon határig, míg valaki jogot nem szerzett rá.

Az 1862. kir. rendelet 11. §. (osztr. polg. t.-k. 628. §.) így szól: A hitbizomány alapítójának joga van a hitbizomány felállítását visszavonni mindaddig, míg valaki ahhoz átadás vagy szerződés által jogot nem szerzett. És az akarat visszavontnak tekintetik, ha az örökhagyónak törvényes fiörököse születik, ki a hitbizományban benn nem foglaltatott. Szóról-szóra átvette ezt az intézkedést az

1869. évi m. rendelet 22. §-ának első és második bekezdése.

Az alapító tehát egyoldalú akaratnyilvánítását a hitbizományi alapítást illetőleg ugyancsak egyoldalúan visszavonhatja, még ha a királyi engedélyt kinyerte is hozzá. Áll ez akkor feltétlenül, a midőn az alapító csak halála után kívánja a hitbizományi alapítványt életbe léptetni. De áll akkor is, midőn az alapító levél kijelenti, hogy a hitbizomány a királyi jóváhagyás leérkezése után azonnal hatályosuljon és az alapító legyen az első hitbizományi birtokos.

Ezen álláspont noha nem áll ellenvetés nélkül, szoros folyománya mégis a fenti szabálynak, hogy míg valaki *átadás vagy szerződés* által jogot nem szerzett a hitbizományon, addig az visszavonható. Azt hozzák föl ellene, hogy az alapító önmaga saját személyében adta át önmagának, mint első hitbizományi birtokosnak a hitbizományi javakat, minélfogva a bíróság a hivatalos leltárt elkészíti, hitbizományi gondnokot rendel, ennek közbejöttével a hitbizományi jelleg telekkönyvi följegyzését eszközölteti. Mind olyan actusok, melyekből a hitbizomány perfectiójára szabad következtetni.

De mindez megdől, ha a szabályzat szavait szigorúan magyarázzuk. A szabályzat az *átadás* alatt bizonyára a hitbizományialapító levélben utódlásra hivatott egyén kezéhez való átadásra gondolt, ez pedig nem történt meg; önmagának csak nem adhatja át. Mindaz, a mi történt a birói eljárás folytán, az ő subjectiv akaratának egyoldalú intézkedésének kifolyása, melyet ugyanezen akarat ellenkezőjével meg is hiusíthat. Halála után már természetesen nem. De míg él, addig ura a vagyonnak, azt a biztosító intézkedést, melyet a bíróság az ő aka-

ratából kifolyólag tett, mintegy lemondása — de csak egyoldalú lemondás folytán, — ezen lemondás és alapítás visszavonása által teljesen meghiusíthatja, érvényétől megfoszthatja.

Még inkább kiderül ez a szabály azon intézkedéséből, hogy ha «örökhagyónak törvényes fiörököse születik, ki a hitbizományban benn nem foglaltatott, a hitbizomány visszavontnak tekintendő. Tehát a királyi jóváhagyás, a leltár birói felvétele, a várományosok érdekeinek felügyeletére hivatott gondnok kirendelése — az egész, perfectségre valló apparatus meghiusul, összeesik, hatás- és eredménytelen lesz, a hitbizomány megszűnik.* Ebből is látni, hogy habár eme bírósági ténykedések a hitbizomány véglegessége, perfectiója mellett szólnak is, még sem megdönthetlen, minden kétségen felüli az, mert az alapítóé, a vagyon korlátlan tulajdonosáé az, a kinek életében más sem átadás, annál kevésbbé szerződés által nem nyert jogot a hitbizományra.

A királyi engedély mint kegyelmi intézkedés — gratia — épen nem áll a visszavonásnak útjában a fejlődés ezen stadiumában sem, mert ha nem létesül a hitbizomány, mint irregularitás, megmarad a vagyon a közönseges jog uralma alatt.

Az alapító szabadságát, szabad elhatározásának lehetőségét fenn kell tartani az ő szabad vagyona fölött mindaddig, míg a szabályzat által vont korlát megengedi, ez pedig a harmadik személyek szerzett joga.

Ha a hitbizomány alapítása végrendeletben történt,

* Itt a törvény szabványa pótolja a visszavonási akaratot, a törvény a hallgatag visszavonást enunciólja, bármily stadiumban legyen az alapítás.

úgy a végrendelet visszavonása a hitbizománynak is véget vet, csakhogy azon szabályt kell megtartani, melyet az 1876. évi 16. t.-cz. a visszavonásra előszab.

Ha két testvér szerződésben egy harmadik rokon számára, vagy házastársak alkotnak hitbizományt és a királyi engedély kinyerése után azt akár életbe léptetik, akár nem, akkor már a visszavonás sem történhetik egyoldalúan. Ha a hitbizományi jószág a harmadiknak még át sem adatott, akkor a két szerződő fél kölcsönösen feloldhatja a kötést; de ha a harmadiknak, a hitbizomány első birtokosának az át is adatott, vagy ha a szerződéshez ő is hozzá járult, akkor már a három akaratként a szerződés feloldásához való hozzájárulása sem szüntetheti meg a hitbizományt, mert akkor már úgy az élő, mint leendő várományosok is igényt szereztek a hitbizományi javak élvezetére és ezek igényét nem lehet meg rövidíteni vagy meghiúsítani.

Visszavontnak jelenti ki a törvény a hitbizományt, ha az alapítónak törvényes fia születik.

A szabvány itt nagyon szűkszavú. Nem tudjuk meg belőle, vajjon az esetre szorítkozik-e csak, ha az alapítónak egyáltalán nem volt fia és az alapítás egy távolabbi rokon vagy idegen javára történt? Az írók azt tartják, hogy akkor is megszűntnek tekintendő a hitbizomány, ha van ugyan fia, vagy fiai, de ezen utánszülettre az alapító levél intézkedése ki nem terjedt, az ő ága az utódlásra jogosultak közé föl nem vétetett.

Ha ellenben a későnszülettnak igénye az alapító levélben el van ismervé, akkor az alapítvány megáll és az utószülettnak a törvényes osztályrész (köteles rész) kiadására van igénye, melyet a hitbizomány első birtokosa ha ugyanis az utószülető előtt elhunyt volna már az

alapító — tartozik kiadni, vagy természetben, a hitbizomány állagesökkentésével, vagy pénzértékben, mi őt a hitbizományi bíróság engedélye nélkül is feljogosítja a hitbizományi javaknak elterhelésére, még pedig nemcsak a szabályzat által megengedett érték egyharmad erejéig, hanem azon határig, mely a törvényen nyugvó igény kielégítésére szükséges.

Ezen eset alá tartozik az, ha az alapító gyermekének léteről, noha az már az alapítás előtt megszületett, nem tud. Hangsúlyozza a szabvány, hogy csak «törvényes» gyermek születése bonthatja föl a hitbizományt. Tehát a törvényesítés által ez ipso facto nem következik be. Ha az alapító halálos ágyán kötött utólagos házasság útján adja meg gyermekének a törvényesség jellegét, úgy ez a hitbizományt érvénytelenné teszi, még inkább, ha a törvényesítés úgy történik, hogy az alapító házassága érvényének útjában álló akadályt a pápai dispensatio megszünteti. Ellenben a fejedelmi törvényesítést sokan nem tartják elégségesnek a hitbizomány felbontására, pedig jogunkban az ily módon törvényesítettnek is van igénye a köteles részre, melyet a hitbizomány ellen érvényesíthet.

Ez alapon a királyi kegyelem útján törvényesített fiugyermekeit is ezen szabvány alá tartozónak kell vennünk és feltennünk, hogy a törvényesség szó által csak az adoptált fiú van a hitbizomány megtámadásától kizárva.

Mivel pedig a törvény világos intentiója, a hitbizománynak utószülöttség esetén való megszüntetésére az, hogy a köteles rész természetben vagy értékben való kiadása által a hitbizomány állaga tetemesen leapadván, a kitüzött célra: a családi fénynek megőrzésére nem lesz elég, azért jobb az egész intézményt megszüntetni

és a gyermekek közti egyenlő öröklési rendet fentartani. Ha a magasabb cél biztosan el nem érhető, akkor nincs ok egyik gyermeket a másik rovására anyagi kedvezményben részesíteni.

Nem lesz fölösleges, habár csak röviden kiemelni, hogy különbséget kell tenni visszavonhatóság, megtámadhatóság és semmiség közt.

Az első merőben az alapító tetszésétől függ, saját tényét bármikor kivetkeztetheti hatályából, mint a végrendeletet visszavonhatja a rendelkező.

A megtámadhatóság azokat illeti, kik a hitbizomány alapításával valamely igényükben vannak megrövidítve, így a köteles részre jogosultak, vagy azok, kik egyéb tulajdoni igényt kívánnak támasztani. Ezek az amúgy érvényesen létrejött hitbizományt megtámadhatják; ha nem teszik, akkor annak érvénye kétséget nem szenved. Végül a semmiség; ez abból áll, hogy az ügylet érvényének valamely akadály áll útjában, például az alapító örültsége, akarathiánya tévesztés vagy kényszer folytán, ha a hitbizományi javak nem az alapító tulajdona (formai hiányokat a királyi jóváhagyás orvosolhat). Ekkor a bíró az alapítást semmisnek, érvénytelennek deklarálja, habár ezt is perben kell igazolni, akár mint fel-, akár mint alperesnek.

Az a kérdés merülhet fel, hogy az alapító tehet-e a már helybenhagyott és a koronás fejedelem által megerősített hitbizományon változtatást, módosítást? például szabad-e neki az öröklési renden változtatni, azt kiterjeszteni vagy megszorítani, újabb javakat hozzá csatolni, vagy a hitbizományi kötelékbe helyezett javakat másokkal felcserélni, egy szóval kisebb-nagyobb változásokat utólag eszközölni.

Minden változáshoz szükséges lesz a fejedelem megerősítését kikérni, mert a közérdek alapján kell ő Felségének elbírálni a hitbizomány megengedhetőségét. Nem közömbös dolog, hogy a hitbizományba több vagyon helyeztetik-e az eddiginél, mert ezáltal még több jószágot vonunk el a közforgalomból, minek mégis kell józan háttárának lenni. Azonképen nem lehet a felség helybenhagyásától függetlenül az öröklési rendet kitágítani, más ágakra is kiterjeszteni, mert evvel is hosszabb időre köttetik le a vagyon, és lesz a forgalom köréből elvonva. Mindaz elvileg, a mi a közönséges jog uralmát időben vagy térben korlátozni volna képes, csak úgy állhat meg mint hitbizományi intézkedés, ha ahhoz a legfelsőbb engedély utólag megadatik.

Ellenben mindazon intézkedése alapítónak, melyek a hitbizomány fenállását rövidebb időtartamra szabják, és így a köztörvénytől való eltérést korlátozzák, meg fog állani engedély nélkül is, ha csak megszerzett jog sérelmét nem szüli, mert szabály az, hogy a hitbizománynak mint kivételes intézkedésnek kedvezni nem kell, inkább a köztörvény medrébe való visszatérés javára indokolt dönteni.

Magától értetik, hogy ha alapító végrendeletben állapítja meg a hitbizományt, mely csak halála után jut jóváhagyás végett a király elé, ekkor minden, az alaprendelkezésen tett változtatás, módosítás, korlátozás vagy kiterjesztés, melyet végrendelkező pótlólag tesz, feltétlenül megáll, mint az alapító végső akarata; a királytól függ aztán, hogy a végleges megállapodás, a módosított alapítási tervezet megnyerje tetszését és hajlandó-e megerősíteni. Minálunk, nem lévén sem külalak, sem tartalom szempontjából különbség végrendelet és fiókvégren-

delet közt, teljesen egyre megy, hogy az alapítás vagy a módosítás, változtatás végrendeletben történt-e vagy fiók-
rendeletben.

Viszont az is természetes, hogy a szerződésen felépülő hitbizományi alapítás nem tűr egyoldalú megváltoztatást, noha a királyi jóváhagyás iránt még nem történt lépés.

A szerződés hozza magával, hogy csak a szerződő felek közös megegyezésével lehet ahhoz újabb toldást, vagy rajta korlátozó változást tenni. A két fél egybevágó akarata hozta létre, csak ez a két akarat együttesen és összhangzatban képes rajta módosítást is eszközölni.

Ha végül ő Felsége feltételesen, azon esetre adná meg jóváhagyását, ha az általa megkívánt módosításhoz az alapító hozzájárul, azt magáévá teszi, úgy természetes, hogy a helybenhagyás érvénye és így az alapításé is, azon módosítás elfogadásától függ, mely kikötötett. Ez ugyan nincs szokásban nálunk, mert ő Felsége előbb a megkívánt módosításhoz való hozzájárulást kívánja meg, és csak ennek megtörténtével nyújtja az engedélyt. De azért feltételesen is engedélyezhetne ő Felsége hitbizományt, mikor az alapítónak szorosan meg kell valósítani azt, mit a felséges úr megkívánt. Csak evvel együtt válik az alapítás jóváhagyottá.

VIII. FEJEZET.

A hitbizomány biztosítása.

A hitbizományi vagyon, rendeltetéséhez képest, hogy a család fényét századokon fentartsa, biztosítandó anynyira, a mennyire ezt jogi eszközökkel elérni lehet. Azért első sorban tudni kell, miből áll a hitbizományi vagyon, melyet fentartani és a későbbi generációk számára megőrizni kell. Ez az alapító levélből, vagy a hozzácsatolt hitbizományi leltár tervezetéből tudható meg. Különösen az ingatlan vagyon és az ingók közül azon vagyონrészek, melyek *in specie* mint hitbizományiak fentartandók, az alapító levélben szoktak felsoroltatni. Azért a mint a hitbizomány a királyi jóváhagyás után azonnal életbe lép, vagy ha az alapító csak elhunyt után kívánja a hitbizományt megalapítani — ennek bekövetkeztével, a hitbizományi leltár elkészítendő.

De mivel a leltár hivatalos elkészítése körül a rendelet 6. §-a a hitbizományi gondnok közbejöttét kívánja meg, azért szükséges, hogy előzőleg a hitbizományi gondnok állása betöltsék. A bíróság a gondnok személyének kijelölésénél a várományosok javaslatára kellő tekintettel tartozik lenni, ha ugyanis alkalmas egyéniséget jelöltek ki; e tekintetben a törvény általános rendeletei tartandók szem előtt.

Ez alatt értendő, hogy mindazok, kik az 1877. évi

20. tcz. 43. és 44. §-ai alapján a gyám-gondnokságtól akár minden esetben, akár csak egy meghatározott esetben kizáratnak, hitbizományi gondnokul sem nevezhetők ki.

A törvényes kizárási okokon kívül az 1869. évi rendelet 4. §-a még kizárja a hitbizományi gondnokságból azokat, kik a hitbizománynak hitelezői vagy adósai; az első ok természetesen a hitbizomány első leltározásakor nem foroghat fenn, de igen később, midőn a hitbizományi birtokos az elterhelési jogával élve, adósságot vesz föl a hitbizományi javakra.

A bíróság egyébként nem köteles a gyámtörvény azon intézkedéseihez alkalmazkodni, melyekben a hitbizomány első birtokosához legközelebbi rokonnak elsőbbséget kell adni a távolabbi férfi rokonok fölött. Ez csak a törvényes gyám-gondnokságra vonatkozik (tutela vel curatela legitima), valamint nem alkalmazhatók azon büntetésszerű intézkedések sem, melyek által a törvény sujtani akarja azokat, kik a gyámi vagy gondnoki tisztt elvállalását megtagadják. A gyám-gondnokság közpolgári kötelesség (onus publicum), mint az adófizetés, a közérdekeket mozgítjuk vele elő, azért ez alól törvényes mentségi ok nélkül senki nem szabadulhat; ellenben a hitbizománynál ilyen közérdekről szó se lehet; a gondnoki tisztt a hitbizomány fentartásának illetve a várományosok érdekének szolgálat, miért is a megjelölt és a bíróság által kinevezett gondnok e tisztséget egyszerűen és minden mentségi ok kimutatása nélkül visszautasíthatja.

A várományosok jelölhetnek erre akár maguk sorából, kebelükből, akár azon kívül álló alkalmas egyént, kinek készségéről a bírósági kinevezés előtt már bizonyosságot szerezhetnek, mi szükséges, hogy a bíróság kirendelése

hiúvá ne legyen, és a leltár készítése ez által késleltetést ne szenvedjen.

A hitbizományi gondnoknak fizetés nem jár; ha csak a hitbizományi alapító ez érdemben nem intézkedett, mely esetben a hitbizományi birtokosnak kell ezt a terhet viselni.

Mivel pedig a gondnoknak, kivált nagy kiterjedésű hitbizományi javak körül sok dolga van, azért ezen tiszt tiszteletdíj nélkül föltötte terhes. Már pedig ha az alapító ez iránt nem intézkedett, a bíróság a hitbizományi birtokos terhére tiszteletdíjat nem szabhat ki; a várományosok terhére pedig azért nem lehet megállapítani, mert megeshetik, hogy azok annak arányos viselésére nem képesek vagyontalanságuk miatt.

Ezért a tehetősebb várományosok közül kell az alkalmas gondnokot kiszemelni és a bíróságnak kinevezés végett javaslatba hozni.

A leltározás helye és idejéről a min. rendelet 6. §-a alapján tartozik a bíróság úgy a helyben, mint a közel lakó várományosokat értesíteni, a távol levők valamint a még nem született várományosok érdekét a hitbizományi gondnok képviseli.

Az ingó vagyon összeírásával természetesen azok becsüje is vele jár; a becsüre nézve a polgári törvénykezésnek a birói becsüről szóló szabványai szolgálnak irányadóul.

A becslésnek igen fontos és főben járó szerepe van a hitbizományok körül. A legtöbb ingó tárgy helyettesíthető (fungibilis) dolog jellegével bír. Nem az egyes dolog fentartásán, hanem gazdasági értékén fekszik a súly. Ezen érték fenmaradása a fő, mert legtöbb ingó dolgot nem lehet változatlan állagban fentartani, sőt

nem is volna előnyös. Azért úgy a hitbizomány birtokosa, mint a várományosok főérdeke az ingó javak összeírásánál a becsérték helyes, okszerű megszabására irányul; kivált azoknál, melyek a dolog természete szerint elhasználásnak vannak kitéve, mert ezek helyett majdan ugyanis csak egyenlő értékű más dolgokat kell a hitbizományosnak hátrahagyni. A túl magas becsű tehát károsítaná a hitbizományi birtokost a valódi értéken alúl maradó pedig devalválná a hitbizomány értékét. Azon ingó javaknál, melyek állagban (in specie) fentartandók (ékszerek, gyűjtemények, képtár, könyvtár), a becslésen kívül még pontos leírás és különös ismérvek feltüntetése is szükséges, nehogy később kicseréltetve hasonlóval, értékcsökkenés álljon be. Az ingó javak összeírása- és felbecslésével össze kell természetesen kapcsolni az összeírt javaknak átadását a birtokos kezéhez, miről ő sajátkezüleg írt elismervényt állít ki, és ezen elismervény az átvételről képezi ezen javak biztosítását.

Vannak ugyan, kik ezen biztosítással nem akarják beérni, hanem a javak különbözősége szerint vagy bírói kézhez való letételt követelnek, vagy pedig azt, hogy a hitbizományi birtokos anyagi biztosítást nyújtson. Eltekintve attól, hogy a hitbizományi birtokos esetleg nem rendelkezik annyi szabad vagyonnal, mely az átvett értékek anyagi biztosítására megkívántatik, a mikor ez a követelmény egyáltalán nem valósítható meg, nem volna észszerűség abban, hogy családi ékszereket, sokszor nagy műértékkel bíró numismatikai gyűjteményt bírói kézbe helyezünk, mikor ezen javak használata úgyszólván lehetetlenné volna téve. Egyenest ellenkeznék ez az alapító akaratával, ki bizonyára azért rendelte ezen javakat, péld. családi ékszereket, díszruhához való szerel-

vényeket, kardot és egyebeket hitbizományba, hogy a hitbizomány ura ünnepélyes alkalmakkor ezen családi ereklyékkel pompázhasson, nagyúri előkelő fellépést lehetővé tegyen és a családra ily külsőségek által is fényt derítsen. Mindez elmaradna, ha a hitbizományi birtoknak minden egyes használatra instantiát kellene a bírósághoz beadni, mely azt tárgyalás, esetleg a hitbizományi gondnok meghallgatása után adná ki, mire az ünnepélyes alkalom talán már el is múlta.

Mi célja volna a numismatikai gyűjteménynek, nagy értékű asztalkészleteknek birói letétben? Talán az értékes képgyűjteményt vagy a könyvtárt az adóhivatal Wertheim-kassájában kellene őrizni, hogy valami hiba ne essék értékében? Mire valók ezen értékek? Hogy okszerűen használjuk, a család történeti nagy multját hirdessék, okulásra és gyönyörködésre szolgáljanak! Ha még ezt is megnehezítjük, sőt lehetetlenné tesszük, akkor ezen javak merőben haszontalanok, holott ráadásul a birói őrizetért még díjakat is kell fizetni.

Be kell tehát látni, hogy az anyagi biztosítás egyrészt kivihetetlen, másrészt impraktikus. Azt nem lehet elvitatni, hogy akadhat hitbizományi birtokos, ki az ily kezén hagyott javakat elidegeníti, és így a hitbizomány állaga és értéke csorbát szenved, de ez végtére a telekkönyvi ingatlanoknál is bekövetkezhetik a hitbizományi birtokos vétke nélkül, miért az ily értékesorbulásokat, ha nagy ritkán előfordulnak, sorscapásnak rójuk fel, ha ugyan kárpótlást az elidegenítésért a hitbizományi birtokos hagyatékán nyerni nem lehet.

Meg kell abban nyugodnunk, hogy a hitbizományi birtokos részéről elég az elismerő nyilatkozat a megtörtént átadásról, illetve átvételről, mivel más biztosítást

jogi eszközökkel fogamatba venni, czélszerűen nem lehet. Ezen egyedüli módját a biztosításnak rendeli el a m. rend. 7. §-a is csak.

Az ingók inventarizálása, felbecslése és esetleg a tüzetes leírásának költségeit, mennyiben ezek tetemesek lehetnek, rendesen a hitbizományi birtokos viseli, ha csak kivételesen az alapító ezt a hitbizomány terheként nem kívánja tekintetni.

Egyéb ingó értékek, melyek szintén leltározatnak, minő péld. az értékpapírok névre vagy birlalóra kiállítva, vagy részvények, melyek kamatoznak és e célra kamatszelvénnyel ellátvák, először is birói letétben helyeztetnek, a hol a birlalóra szóló papírok lekötetnek, vinculáltatnak, azaz a lekötési pecsét ráillesztése által a forgalomba helyezésre adás-vételre alkalmatlanná tételnek; mert minden, az értékpapirforgalomban járatos egyén tudja, hogy ily vinculált papir megszerzése rossz-hiszeműséggel jár, tehát azon tulajdont szerezni nem lehet; a névre szóló papiroknál pedig a hitbizományi bíróság hivatalból megkeresi a kibocsájtó intézetet, hogy a hitbizomány kötelékébe tartozó papirokat részvényeket írja át a törzskönyvben a hitbizomány nevére, mint jogi személyre, mire aztán ezek is a birói letétbe vándorolnak.

A magánfeleknél kinlevő és a hitbizományhoz tartozó kölcsönökről szóló adóslevelek, a mennyiben jelzálogilag biztosítvák úgy a telekkönyvben, mint az adóslevélen a hitbizomány tulajdonaként kitüntetendők; ha pedig az ily kölcsönök jelzálogilag vagy épen nem, vagy nem eléggé volnának biztosítva, akkor az ily biztosítást a bíróság, a hitbizomány gondnokának vagy a várományosok kértére elrendeli és a mennyiben a gyámtörvényben

megkivánt biztosítási mérv elérhető nem volna, akkor a tőke felmondandó, mire a hitbizományi birtokos feladata lesz ezen tőke mikénti, de a törvény követelményének eleget tevő biztos elhelyezése iránt a bírósághoz javaslatot terjeszteni be. Ha ez elmarad vagy késik, a felmondott és befizetett tőke mint kamatozó letét bírói kéznél marad. A hitbizományi birtokos javaslata fölötti határozat előtt a bíróság tartozik a hitbizományi gondnokot mindig, fontosabb esetben (ha nagy összegről van szó) a successióhoz közel álló várományosokat is meghallgatni.

Az ingatlan javak és egyáltalán a telekkönyvi bejegyzés tárgyát képező jogok biztosítása legegyszerűbben olyképen történik, hogy az illető javak tulajdona a hitbizomány javára bekebeleztetik. Már az *A* (birtokállási) lapon az itt foglalt javak jogi természete: a hitbizományi jelleg kitüntetendő. Azonkívül a *B* vagy tulajdoni lapon pedig a tulajdonjog önálló bejegyzés (bekebelezés vagy előjegyzés) által a hitbizományi családra mint fő és állagtulajdonosra átírandó. Ez nem zárja ki, hogy ugyancsak a tulajdoni lapon a hitbizományi birtokos javára a haszontulajdon szintén bekebeleztessek.

Noha ezt kérni joga van minden hitbizományi birtokosnak, de mivel ez jogállásán mit se változtat, hitelét nem emeli, egyáltalán érdekében nem áll, azért rendszeren nem vezettetik a hitbizományi birtokosok haszontulajdonukat be a telekjegyzőkönyv *B* lapjára.

A hitbizományi családra való bejegyzésnek célja az, hogy a telekkönyvi vagyon lekötöttsége publicitást, nyilvánosságot nyerjen, mi által mindenki tájékoztatás szerezhet arról, hogy az illető jogok forgalmon kívül helyezvék. Ha azonban a bejegyzés késne, ez az illető jogok

lekötöttségén nem változtat, mert ezt nem a telekkönyv eredményezi, hanem ama különös jogszabály, mely az engedélyezési privilegiumban foglaltatik. Ez vonja ki a vagyon-elemeket a jogi forgalomból a kihirdetés napjától fogva. Hasonlóan a csődneyítési végzés kihirdetésével, melynél teljesen azonos a jogi bánásmód. A kihirdetés tényével válik a vagyon lekötötté a hitbizománynál és szűnik meg a vagyonbukott rendelkezési joga a csődvagyon fölött, mely a hitelezők kielégítésére szolgál. A telekkönyv csak ezen jogszabályt teszi publicussá mindazokra, kik a telekkönyvet megtekintik és így csalódás vagy károsodástól megkiméli őket.

IX. FEJEZET.

A hitbizományban való utódlási képesség.

A hitbizományi javakba belépni, az alapítványi levél rendelkezéséhez képest, általában az jogosult, a ki az alapítónak lemenő fiutóda; vagy a mennyiben idegen család számára történt az alapítás, azon egyén, kit az alapító mint hitbizományi utódot megnevez. Szabály szerint csak fiutódok örökölnék, kivételesen lányok is, ha az alapító fiutódjai kihaltak, de a lánytól leszármazó fiúk megint kizárják a lánymaradékokat.

A fiutódoknál — mint agnatusoknál — fenmarad az alapító neve, megörökíti a családot és történeti emlékét megőrzi; ezért van, úgy szólva, minden alapítványi levélben az az intézkedés, ha lányra szállna a hitbizomány, hogy ennek férje köteles vagy a hitbizományi alapító nevét felvenni a magáé helyett, vagy pedig azt a magáéhoz toldani: Coburg-Koháry, Hadik-Barkóczy. A fiutódnál nem dönt, hogy az alapító vagy a hitbizományi birtokosnak az első vagy második házasságából származik-e valaki? De a nőnek első házasságából eredő gyermekei természetesen számba nem vétetnek, mert azok más család sarjai, más törzsből erednek.

A hitbizományban való örökösödésnek a család fentartása, fényének megőrzése lévén feladata, természetes, hogy a hitbizományi utódlásnál a családi kötelék a tör-

vényesen létrejött házasságból való leszármazás a döntő. Családi kapcsolatba, a család körébe pedig a törvényes származás által juthatni. Ez alaptétel a hitbizományi öröklésnél. A házasságon kívül nemzett, akár a házasság előtt vagy alatt, vagy után született, nem tartozik a családi kötelékbe, az ily viszony nem szül családi kapcsolatot és így öröklési igényt sem nyújt. Még akkor sem, ha a természetes nemző ezen tényét elismervé, megengedi neki nevének viselését. Az ily gyermek még az anya családi kötelékébe se léphet be, nem jut például a kiskorú anya édes atyjának hatalma alá, nem tehinthető unokának.

Igen kényes és óvatos megoldást igényelnek az úgynevezett törvényesítések a hitbizományi utódlásnál.

Első az, midőn a férfi és nő közt, kik házasságra lépnek, érvénytelenítő akadály van, mely csak később sül ki. Ha ezen akadály fölmentés — dispensatio — által utólag nem létezőnek tekintetik és így az eredetileg érvénytelen házasság az akadály elhárítása folytán érvényessé lesz, az ily viszonyból eredő gyermekek törvényessé és így a hitbizományi öröklésre képesekké válnak. Hasonlóképen, ha utólagos házasság által következik be a házasság előtt született gyermek törvényesítése.

Ezen esetnél mégis vigyázni kell, hogy a házasságon kívül született gyermek ne csempésztessék be a családba, irigységből vagy a család iránti gyűlöletből; hogy a gyermek csakugyan a később férjé váltnak ágyékából eredett legyen. Mert pusztán a megesett lánynak férjhezmenése nem törvényesíti a gyermeket, hanem csak akkor, ha a gyermek nemzője veszi feleségül az anyát.

Ilyen becsempészés bizonyítását néha a körülmények könnyűvé teszik; például ha a férjnek a fogamzás (dies

fatales) idején távollétét vagy nagy betegségét vagyunk képesek igazolni.

Sokszor mégis a bizonyítékok hiánya miatt nem szabad a dolgot bolygatni.

Az is megghusítja az utólagos házasság által való törvényesítést, ha a nemzés idején a férfi és nő közti törvényes egybekelés valamely érvénytelenítő akadály miatt lehetetlen volt, például a férfi a nemzéskor már törvényes házasságban élt.

Törvényes neje elhunytával ugyan egybekelhet érvényes házasságra a házasságon kívül nemzett gyermek anyjával, de ezen utólagos házasság nem fogja a gyermeket törvényesíteni és így a hitbizományi öröklésből is ki lesz zárva.

De ha az utólagos házasságnak törvényesítő hatálya van is, azért a törvényesítés előtt a hitbizományi utódlásra már megszerzett igényt nem ronthatja le. Így ha a természetes apa a gyermek születése után más nővel lép házasságra, mely viszonyból fiúgyermek születik, úgy ezen fiú születése által majoresco, major natus, első fiszülött lesz.

Ha erre az édes anya elhunytával a férfit frigyét köt azon nőszemélylyel, kivel már első házassága előtt gyermeket nemzett és ezt így utólagosan törvényesíti, eme gyermek — noha idősbb az első házasságból származottnál — a hitbizományban még sem előzi meg, mert az már születése által mint egyedül törvényes, igényt nyert az utódlásra, mely egy későbbi szülés vagy törvényesítés által sem vétetik el tőle.

Az alap az, hogy mikor jut valaki a családi kötelékbe? A családi kötelék prioritása határoz a hitbizomány utódlás iránt is.

Ha az első házasság esetleg magtalan marad, akkor ezen utólagos házasság által a törvényesség attributumával felruházott igenis igényt szerez a hitbizományi öröklésre, valamint akkor is, ha az első házasságból származott lemenők nélkül halna el.

A törvényesítésnek további módja a királyi kegyelem által való törvényesítés (*legitimatio per rescriptum principis*).

Ezen törvényesítésnek szabály szerint akkor van helye, ha az utólagos házasság általi törvényesítés lehetetlenné válik, az anyának elhalálózása következtében. Helytelen volna a királyi kegyelmet gyakorolni akkor, midőn más törvényes mód is kínálkozik a gyermeket a család körébe bele juttatni. De még kevésbbé volna indokolt a királyi kegyelem ott, hol az utólagos házasság sem foglalhat helyet mint törvényesítési mód; ez akkor forog fön, ha a gyermek nemzése kárhozatos viszonyból (*ex damnato coitu*) eredne. (Házasságtörés szentségtörés és vérfertőzet.) A királyi kegyelem ily esetben a valóságnak megfelelő *informatio* alapján, soha sem fog megadatni.

De ha a királyi kegyelem az utólagos házasság hiányát van hivatva helyreütni, a mennyiben az *physikailag* lehetetlenné vált és az apa házassági viszonyban nem él, akkor az ily módon törvényesített a hitbizományi javakban is öröklésképes. Igaz, ezen felfogásnak a tudományban sok ellenese van* azon okból, mintha a királyi kegyelem útján való törvényesítéssel nem jutna az illető a családi kötelékbe. A nemző rokonai és az így törvényesített közt nem támadna vérséges viszony, rokoni kapocs, mi mindenesetre zavarólag hatna az

* Lásd Pfaff és Hoffmann 376. Lewis 324. lapon.

utódlás megállapítására, a hol a rokonsági viszony fokai-val kell operálni.

Azonban a kiindulási pont téves, mert a véregység, a vérséges leszármazás nem vonható kétségbe az apa be- ismerése ellenében, ez az apa rokonaival helyreállítja a kapcsolatot, a fiú az apai hatalom védszárnyai alá jut és így mi sem hiányzik a családi köteléket létesítő kellé- kekből.

Az alapító oklevelek egyébként rendesen megkövetelik a törvényes házasságból eredő származást, mely esetek- ben a királyi kegyelem által törvényesített nem lesz öröklésképes. Ha pedig ez különös kellékül az alapító- levélben ki nem köttetett, úgy az utódlás nem tagadható meg, mert elvégre is a vérközösség, véregység nem hiányzik, a házasságon kívüli nemzés jogi hátrányát a királyi kegyelem elhárítja. Ha a királyi kegyelem által törvényesített a törvényes gyakorlat a rendes örökösö- dést még törvényes származású gyermekekkel szemben is kiterjeszti, nincs ok ugyanezt a hitbizományi utódlás- ból kizárni. A királyi kegyelem célja épen azon hiány *szanálása*, mely a házassági kötelék létre nem jöttéből támad. A királyi kegyelem jogi fictiónak tekinthető, melynek lényege abban áll, hogy a nem létezőt létező- nek nyilvánítja és megfordítva; azaz a jogi hatás, ered- mény szempontjából azonosítja a kettőt, ugyanoly jogi hatást fűz a nem létezőhöz, mintha az léteznék. Ily fictió elég gyakori jelenség a jogéletben, melyet nélkü- lözni nem lehet.*

* Gondoljunk csak a méhmagzatra (*nasciturus*). Ennek oltalmát úgy testi épsége mint vagyoni tekintetből csak az által nyújthat a törvény, ha őt már megszülettnék, világra jötnék tekinti (nem léte- zőt létezőnek).

Ugyanez alapon nyer igényt a hitbizományra a méhmagzat (nasciturus), ha nemző atyja megszületése előtt elhunyna. A törvény az anya méhében lévő magzatot olybá veszi, mintha már megszületett volna.

Az úgynevezett vélt házasságból (putativum matrimonium) eredt gyermekek törvényen alapuló igényeit minden időben készségesen elismerte jogunk, mint másképp nem is lehet, mert ezen házasság érvényének útjában álló akadályt utólag az egyház feje dispensációval megszünteti, ha pedig ez nem lehetséges, mert az akadály alól dispensatiót nem adhat az egyház, akkor is a házasságban élő felek jóhiszemősége a házasság érvényessége felől a gyermekekre hátrányt nem szül, mert a ténybeli tévedés (error facti) a pozitív jogokban kizár és elvon minden káros következményt.

A hitbizományi utódlásból azt, a kit az alapítólevél erre felhív és kijelöl, sem a hitbizomány birtokosa, sem az utódnak törvényes atyja kitagadási okok fenforgása miatt ki nem zárhatja. Alapfelfogás ugyanis, hogy a hitbizományi javakba a legközelebbi várományos mindig az *alapító intézkedése folytán* jut, tehát a hitbizományi birtokos, mint előd nem ruház reá jogot, miért nincs is mitől őt megfosztani. Saját szabad rendelkezése alatt álló vagyonából kizárhatja gyermekét az apa, noha az alapító oklevél szerint a hitbizományi javakban ugyanez következik utána. A kitagadás által a törvény arra ad hatalmat a szülőnek, esetleg a fiúnak szülője ellen, hogy azon igényt (köteles rész), melyet a törvény szab ki a gyermeknek a szülő vagyonából, elvonhassa tőle, ha erre törvényen alapuló ok vagy okok léteznek, de a hitbizomány nem az apa vagyona, ezt az alapító providentiájából nyerik a mindenkori birtokosok, miért

is ő, az alapító, tehetné meg azt, hogy az alapítólevélben a törvényes kizárási esetek fenforgása mellett jogot adna a kitagadásra a hitbizományi birtokosnak mint apának, a hitbizományi utódlásból azon gyermeket kizárni, a ki ellen, mint legközelebbi várományos ellen, a törvényes ok vagy okok fenforognak. Ily irányú intézkedésekkel mégis az alapító oklevelekben nem találkozzunk.

Egyébként az alapító családfő nem csak a törvényes esetekben, hanem az általa statuált más esetekben is szabadon kizárhatja a várományost a hitbizományi javakban való utódlásból, mint lejjebb látni fogjuk.

A szerzetes, szegénységi fogadalma alapján, mely vagyontérségét megszünteti, hitbizományi javak utódlásából is kizártnak tekintendő. A legtöbb alapítólevél kifejezetten teszi ezt.

De érvényesül ott is, hol az alapítólevél ez érdeemben nem nyilatkozik általános elvek alapján. Igaz, hogy jogrendünkben, míg az ősi vagyon intézménye fennállott, ezen vagyonból nem volt teljesen kizárva, hanem csak korlátozva.*

* Az 1715. évi 71. törvénycikkely kijelenti, hogy a birtokképeséggel felruházott szerzetrendbe lépett az ünnepélyes professio után az ősi ingatlan vagyonból csak a tized részt örökölheti, ezt is csak pénzben és nem többet 5000 frtnál.

Több, a szülő akaratából sem juthatott neki, de csak az őсібől, mert a szerzeményi vagyon tekintetében a szülő korlátlanul rendelkezhetett a szerzetes vagy apáca gyermeke javára is, noha a törvényes öröklés során nem részesültek a szerzeményi vagyonból.

Lásd Frank Ignácz közigazság törvénye Magyarhonban. 481. lapon.

Ezenkívül a régibb alapító levelek közül a herceg Esterházy Pál-féle hitbizományt, mely végrendeleti alakban szerkesztve, a lánygyermekeknek apáca-rendbe lépésük esetére tisztességes apanage-t rendeltettni.

Ez is csak az ősi vagyon sajátyszerű természetével függött össze. A szerzeményi vagyonban nem örökölték. Mivel az ősiség megszűnésével ebbeli igényük is elesett a szerzetes tagoknak, ma már általános szabálynak tekinthetjük, hogy a szerzetesek, míg ezen minőségük tart, öröklési képességgel nem bírnak és így hitbizományi utódlásból is kizárva.

Ellenben a világi papok hitbizományi javakban ép úgy örökölhettek mint a család többi tagjai, ha az utódlás rendje rájuk kerül, valamint a szerzetesek is, ha ezen minőségük pápai dispensatio által megszűnik. (*Sæcularisatio.*)

A házasság és a család szaporítása nem lévén lényeges kellék a hitbizománynál, ezen jellegük nem összeférhetetlen a hitbizománynyal, ha csak az alapító levél világosan ki nem zárja őket.

Jogunk úgynevezett öröklési képtelenséget (*incapacitas*) nem ismer, mindenki képes örökölni, tehát hitbizományi javakban is, ha csak az alapító levélben külön előírt kellékekkel bír; valamint nem ismer jogunk ez idő szerint méltatlansági eseteket sem, melyek miatt akár a megszerzendő, akár a megszerzett örökségtől valakit megfosztani lehet.

Azonban öröklési javaslatunk az európai törvények példájára, de meg az erkölcsi szükségesség előtt is meghajolva, ilyen indignitási eseteket már statuál. Az örökjogról szóló javaslat 6. §. három érdemtelenségi esetet vesz fel.*

* A javaslat 6. §-a így szól: az öröklési jogból mint érdemtelen ki van zárva:

1. A ki az örökhagyó ellen gyilkosságot vagy szándékos emberölést

Ezen általános törvényünkben gyökeredző kellékeken kívül a hitbizományi birtok megszerzésére nézve az alapító tetszése szerint még különös kellékeket is szabhat, a mint szokott is szabni, melyek fenn nem forgása a hitbizományi birtok utódlásától a legközelebbi várományost elzárja, vagy a hitbizománynak már megszerzett birtokától megfosztja.

A mai nap létező hitbizományok alapító leveleiben igen gyakran találkozunk azon kellék felállításával, hogy a hitbizományi birtokosnak a római katolikus egyház kebelébe kell tartozni; a katolikus egyház szabványai szerint kell házasságot kötni. A tervbe vett kötelező pol-

követett el, vagy kísérelt meg, vagy ezen büntettek elkövetésében mint bűnrészes közreműködött.

2. Ki testi erőszak vagy fenyegetés által előidézett alapos félelem vagy tévedésbeejtés által az örökhagyót végintézkedés tételére vagy megváltoztatására birta vagy ezek valamelyikében megakadályozta.

3. A ki az örökhagyónak írásbeli végrendeletét vagy szóbeli végrendekezéséről kiállított okiratot, avagy az örökhagyó által kötött öröklési szerződést valamely harmadik személy kárára elsikkasztja, meghamisítja, bizonyító erejétől megfosztja, avagy ilyen cselekmények elkövetésénél közreműködik.

Tisztán áll, hogy ezen érdemtelenség eseteit a hitbizományi öröklésnél általában alkalmazni nem lehet, mert a hitbizományi birtokos nem azonosítható egyszerűen az örökhagyóval, a legközelebbi várományos nem tőle kapja a hitbizományi javakat, nem utána succedál, hanem az alapító rendelkezéséből.

Azonban bizonyos határok közt érvényesülhet, különösen az első. Mert az már még is felháborítana minden jogérzetet, ha a legközelebbi várományos a hitbizományi örökösön szándékos emberölést követvén el, utána beleülhetne a hitbizományi javakba, a büntetés kiállása után persze. Viszont az se felelne meg az igazság követelményének, hogy a gyilkos apa kivégeztetése után gyermeke, ki ártatlan apja cselekedetében — szintén elüttessék, mint várományos a hitbizományi utódlástól, noha atyjának bűne nyitá meg neki az utat a hitbizományhoz.

gári házasság behozatala eseteire némely alapító megkívánja, hogy a hitbizományi utódok az egyház áldását kinyerjék,* mi csak úgy érhető el, ha a házasság az egyház canonai szempontjából is érvényes. Nem kereszténnyel kötendő polgári törvény szerint érvényes házasság ily esetben disqualifikálhat a hitbizományra.

Majdnem valamennyi hitbizománynál előforduló kel-lék az is, hogy a hitbizományi javakban az utódok ma-gyar honosok, magyar állampolgárok legyenek, mi csak helyeselhető, mert ezen minőségben fejthetnek ki üdvös tevékenységet politikailag, mi egyik módja, hogy az ősök által szerzett avitikus érdekemek gyarapodjanak és a csa-ládi fény, hírnév, vagyoni nymbus, tekintély ne csak plutocratikus fellépés, hanem erkölcsi nyomaték által is fentartassék, erkölcsi dicsfényben is gazdagodjék.

Feltűnő az, hogy a főnemesi családok hitbizományi intézményében az egyenrangú házasságra alig van súly fektetve,** holott ez Németországban napi renden van.

* Lásd többek közt enyiczkei Zichy Rezső és neje gr. Péchy Jako-bina alapító levelét, mely szerint (IV. pont) a hitbizományból kizár-juk, kik a mennyiben a polgári házasság hazánkban behozatnék, az általuk kötendő házasságot a római kath. egyház szabályai szerint is érvényre emelni elmulasztják.

** Kivételt képez a Révay-féle hitbizomány, hol a leendő utódok közt az, a ki nemes származású nőszemélyvel van házasságban, el-sőbbbséggel bir a hitbizomány utódlására a fölött, ki nem-nemes szár-mazású nőt vesz feleségül; ettől csak azon esetre tekint az alapító-levél el, ha az illető utolsó fisarja a családnak. Továbbá herczeg Odescalchi Ágostné sz. Zichy Anna grófné által alapított hitbizomány függelékében az áll, hogy az alapító családjához «illő eredetű (eben-bürtig) családtagokkal kötött házasságból származó» fiutódok örökö-södhessenek. A gr. Draskovich Iván-féle hitbizományi oklevél előírja, hogy a hitbizományi birtokosnak ősnemesi családból származott r. k. nőt kell elvenni. Gr. Bissingen-Nippenburg-féle alapító levél pedig

Nálunk a legelőkelőbb főurak alapító leveleiben csak nagyon kivételesen találkozunk illetén megszorítással, mi bizonyára a liberalis szellemnek szép bizonyítéka. De ettől eltekintve csak üdvösnek kell tartani, ha előkelő családaink nemzetségük szaporítása érdekében nem zárkoznak tisztán saját társadalmi osztályukra. Bizonyára kedvezően hat ez a nemzetségek szaporaságára és egészséges fejlődésére; csak így lehet bizton számítani hosszú fenmaradására az alapító családjának.

olyan nőt kíván a hitbizományi birtokos feleségeül, kinek a kamarási méltósághoz szükséges számú ősei vannak.

X. FEJEZET.

A hitbizományban való utódlás és nemei.

A hitbizomány alapítója végérvényesen megállapítja a hitbizományi vagyonban bekövetkező öröklési rendet; ez változatlanul megáll, ha a királyi jóváhagyás hozzájárult, míg a megjelölt családban öröklésre képes utódok vannak. Ezen öröklési rendtől eltérni, az utódlást megváltoztatni a hitbizományi birtokosoknak nem szabad, még akkor sem, ha ebbe az összes élő várományosok beleegyeztek volna.* Az utóbb szülött, ha az alapító levél utódlási rendje szerint a sor rákerül, követelheti a hitbizományi vagyon birtokát, mert őt az elődök megállapításai nem kötik, nem kötelezik.

Az alapító szabad és teljes tulajdonát képező vagyont rendelt osztatlanul és elidegeníthetetlenül hitbizományba, ezen vagyon fölötti utódlás mikéntjét, egymásutánját tettszése és belátása szerint rendezheti, melynek állania kell, míg a vagyon fenmarad. Ez is lehet az értelme a német hitbizományi jogban sokszor hangoztatott *successio ex pacto ac providentia majorum*nak. Mert a családi hitbizomány fenálltáig az alapító intézkedése érvényesül, az ő akarata, kijelentése teremti a hitbizományt, *de ura*

* Lásd : Lewis. Das Recht des Fideicommisses. 320. és köv. lapon.

is marad ez az akarat, míg a család ki nem hal. Ez fontos egyébként a hitbizományi utódlásnál is.

Ebből ugyanis világos, hogy minden hitbizományi birtokos egyenest az alapító intézkedése alapján lép a bizományi vagyónba, az ő rendelkezésének köszöni azt, miért nem a hitbizományi birtok-elődnek örököse, ha véletlenül ennek szabad vagyonát mint lemenője öröklí is, hanem utódlása az alapító rendelkezésére vezethető vissza, abból ered, miért is helyesebb az öröklés szót kerülni, nehogy a rendes örökségre gondoljunk, hanem utódlásnak nevezni, melyet az alapító már eleve rendezett, megállapított, úgy hogy minden hitbizományi birtokos egyenest az ő intézkedéséből származtatja jogát.

Ezt érvényre emeli nálunk az 1862. kir. rendelet 2—8. §-ai.

A családi hitbizományban az utódlás azon czél elérése szempontjából, hogy a család fénye a jövőben is fenmaradjon, individualis egyéni utódlás, csak egynek lehet a hitbizományi javak birtokába lépni, mert csak így marad a vagyon osztatlanul együtt és csak az egésznek birtoklása teszi esetleg lehetővé, a család társadalmi és politikai tekintélyének megőrzését.

De ezen egyéni utódlás is rendszerint az alapító fimaradékait illeti, a lánymaradékok kizárásával, mert a család neve az agnatusok révén marad fenn, a család történeti multja és a multban szerzett érdemek ezen névhez fűződnek, melynek kultiválását tovább folytatni és gyarapítani: a hitbizományi vagyon együtt tartásának és egy kézbe juttatásának határozott célja. A nőmaradék csak az alapító egyenes rendelkezésére és csak azon esetben szeresheti meg a hitbizományi javak élvezetét, ha a fimaradékok az egész vonalon kihaltak. Ez a mi jogunk-

ban az 1862. kir. rendelet 9. §-a alapján kétségtelen, világos, de nagyon vitás a német államokra nézve, ha csak a partikuláris jog a gordiusi csomót positiv intézkedéssel ketté nem vágja. Ha az alapító hitbizományt létesít ugyan, ellátva azt a szükséges kellékekkel, de az öröklés rendje iránt nem nyilatkozik, úgy a vérségre fektetett törvényes öröklési rend a szabályozó, és a mennyiben az intentió világos az individuális öröklés iránt, az egyenlő izüek közül az idősb szülött fog örökölni. Az, hogy az alapító osztatlanságot rendelt el a hitbizományi vagyon öröklésében, elégséges vélelmet nyújt arra, hogy az egyenlő izük ne közösen jussanak a hitbizományhoz, hanem csak az idősebb. Egyébként az innen származható controversiák nálunk elesnek, elő nem fordulnak, mert hitbizományaink újabb keletűek, mikor az intézményt már úgy a tudomány, mint a gyakorlat eléggé kifejtette, és így ennek egyik fontos része intézkedés nélkül nem maradt. De még inkább ki van nálunk zárva a controversia az által, hogy az alapítás ő Felsége egyenes engedélyezéséhez van kötve, mi nem adatnék meg, ha az alapító levélben ily fontos intézkedés hiányoznék, vagy annyira fogytékos volna, hogy az öröklés rendjén nem lehetne eligazodni.

Alapító a hitbizományi javakban az utódlás rendjét teljesen egyéni tetszése és belátása szerint állapíthatja meg. Megesik ugyan, hogy a törvényhozás az öröklési rendnek kivált közgazdaságilag hátrányos nemét például a senioratust egyenesen eltiltja.*

* A porosz Landrecht II. 4. fej. 140. világosan, a bajor, hannoveri és braunschweigi törvényhozás pedig hallgatag zárja ki a senioratus alapítását, a mennyiben az öröklési rendet előre megállapítják. Lásd Lewis 367. lap.

Minálunk az idevágó szabályzatokban ilyes korlátozás nincs, nem is szükséges, mert ő Felsége kormányának az engedély kiadása körül tett véleményezésekor úgy is nyílik alkalma oly utódlási rendet, mely akár gazdasági, akár politikai vagy erkölcsi szempontból kifogásolható volna, vagy a közérzületben nagy visszatetszést szülhetne — nem ajánlani helybenhagyásra. És még inkább elmaradhat a korlát akkor, ha a törvényhozás külön intézkedéssel nyújtja a felhatalmazást a hitbizományi alapításra, midőn a nyilvános tárgyalás, megvitatás során a közfelfogás úgy is megnyilatkozik, akár helyeslő, akár ellenkező irányban, mely amúgy is legjobb correctivum volna a hitbizományok túlszapora létrejövele ellen, mert ekkor csak igazi előkelőségei a közéletnek, akár a multban, akár jelenben mernek a nyilvános forum elé lépni, hogy érdemeikért jutalomképen saját utódlási rendjük lépjen az országos érvényű öröklésnek helyébe.

Mindazáltal, hogy alapító maga szabja meg az öröklés rendjét, egyéni felfogását érvényesítheti, mégis csak a tipikus — a közönségesen elfogadott utódlási rendek közül választ, azok közül, melyek leginkább gyakorlatban vannak, kétségtelenül azért, mert ezek felelnek meg a család fentartása érdekének.

Az 1862. kir. rendelet szerint a főutódlási nemek: a *primogenitura*, az idősb fiszülöttség szerint berendezett utódlás, a *majoratus*, a *senioratus*. Ezekkel párhuzamba és egyszersmind ellentétbe hozhatók még: *secundo*, *tertio*, *ultimo genitura*, *minoratus* és *junioratus*.

Nincs kizárva, noha példát nem tudunk rá, hogy valaki ezen típusoktól egészen elütő utódlási rendet gondoljon ki, valamint arra sem volt eset, hogy ezen hovatovább elvi alapon nyugvó utódlási rendek összefoglalva

vagy felváltva primogenitura, egyszer, aztán senioratus, vagy egy időre primogenitura, aztán senioratus alkalmaztattak volna.

Még ott sem tapasztalni ezt, hol mint Németország némely államában, sem fejedelmi megerősítés, sem törvényhozási engedély nem lényeges kelléke az alapításnak, hanem az alapító menten minden felsőbbbségi ellenőrzéstől, spontán akarat nyilvánításával teremtheti meg a családi hitbizományt, legfőlebb a törvényben megszabott alapfeltételeknek, pl. köteles rész kiadása, meghatározott vagyonérték minimum-maximum megszabásának tartozik eleget tenni, mire aztán akár a politikai, akár a bírói hatóságok ügyelnek fel.

Ezek után az egyes hitbizományi utódlásokat elemezzük egyenkint azon sorrendben, a mint fentebb csoportosítvák.

A) Primogenitura.

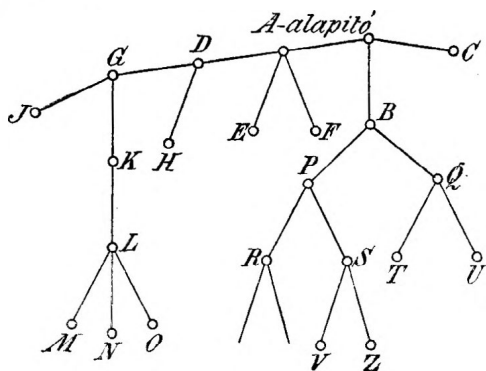
Első fiszülöttség.

Ezen első fiszülöttségi hitbizományi utódlást másképp linealis, ági öröklésnek szokás nevezni, azonban vigyázni kell, hogy az ági elnevezéssel visszaélés ne történjék, mert ez a felmenők törvényes öröklésénél is használatban van; annak megjelölésére, hogy az öröklött vagyon azon apai vagy anyai «ágra» száll vissza, melytől eredett. Továbbá az úgynevezett parentela rendszer öröklési rendjét is ági örökösödésnek mondjuk, kifejezni akarván vele azt, hogy a felmenők öröklése — lemenők hiányában — parensről parensre történik. Más szóval, midőn az örökhagyóról a szülői ágra, ha ilyen nincs, az öreg-szülői ágra, ennek nem létében az ős-

szülői, szép-szülői ágra és így tovább hárul vissza a vagyon.

A hitbizományi öröklésnél szintén elkerülhetetlen az ági vagy linea szerinti elnevezés, mert ez képezi neki lényeges ismervét, legsajátosabb jellemző tulajdonságát.

A primogenitura szerint való öröklésnél ugyanis az a főelv, hogy az alapító fiutódai, lemenői ágakra oszlanak: A) elsőszülött fiág, B) másod-, C) harmadszülött fiág lesz alapító után.

1. sz.

Az elsőszülöttségre alapított utódlásnál tehát az első ág örököl A, és ezen ágnál a hitbizományi vagyon mindaddig megmarad, míg benne fiutódok lesznek. Ha az első fiszülöttnek A, megint több gyermeke van D E F, ezek közt újból érvényesül az ági megkülönböztetés, ezek megint ágakra szakadnak, annyira, a hányan vannak. Az öröklés ismét az első D szülött «ágának» jut és marad is nála, míg öröklésre alkalmas fiutódok élnek.

A második generációban D elsőszülöttnek fia lesz G H, ezek ismét «ágakat» alkotnak, de az elsőszülött G a hitbizományi vagyont mindaddig megtartja ágában, míg tőle fileszármazók lesznek. Ha két fiut hagy hátra, ezek

is ágakra, I K ágra oszlanak és az elsőszülött saját ágának megőrzi a hitbizományi vagyont.

Praktikus ezen «ágak» vonalok, lineák szerinti megosztása a családtagoknak különösen akkor, midőn egyik másik ág kihal. Minden nehézség nélkül történik most az eligazodás arra nézve, kire jusson a vagyon.

Feltéve hogy I ág kihal, nincs fiutódja; most következik utána K , azért, mert a vagyon G ágánál megmarad, míg ebben fiutódok vannak.

Ezen fiutód pedig L . Ha ennek megint több fia születik, M N O , ezek önálló ágak lesznek és a vagyon megmarad M ágában, míg fiutódok lesznek. Ha nincsenek, akkor átszáll a vagyon N ágra, ennek kihaltával O ágra, mert ezek mind L ágából sarjazznak ki. Ha ez az O ág is kihalt, akkor kiveszett az L ág. De evvel kiveszett, G ág is. Így tehát következik D ágából H .

Ha H és fimaradékai kihalnak, akkor D ág kihalt. Következik A ágából E -nek ága, ezután F ága, ha ez is kiveszett, akkor szűnik csak meg az alapító első fészülöttségi ágazata.

Az alapító első fészülöttségének teljes kihalása után következik a második fészülöttségi ág B , illetve ennek maradékai. Az a kérdés most, miután a hitbizományi vagyon A -nak mint első fészülöttnak ágán öt generáción át forgott, ki lesz B fimaradékai közül az örökös? Itt is az ágakat kell vennünk. B maga valószínűen nem él, ha élne, őt illelné az utódlás.

B -nek maradt két fia P Q . P ágának megint kettő R S , S után V Z , Q után T U . Feltéve most, hogy B nem élte túl a négy nemzedékét A -nak, következik B első fészülöttségi ága P . Ha ő él, ő rá száll a hitbizomány; ha már nem él, megmarad ágainak R és

S-nek; először *R* mint elsőszülöttnek, és megtartja az ág addig, míg fiutódok lesznek. Ha ezek elhalnak mag nélkül, következik *P* ágából *S* ág, erről megy *V*-re és ágára, ha nincs, akkor *Z*-re, mint *P* ágának maradékára.

Ez is kimulván *B*-nek első fiszülötti ága *P* kihalt, következik *B* másod fiszülött ága *Q* és utódai, ha ezek is kihaltak, akkor jön sora az alapító harmadik ágának *C*-nek. Mire ezen ág számára a hitbizományi utódlás bekövetkezik, már nyolcz generatio hunyt el. 30 évet számítva egy generatióra régi tapasztalati regula nyomán, *C* ága 240 év múlva jut a hitbizományi birtokhoz, hacsak ez már előbb el nem pusztult.

Ezen utódlási rend a megszokásosabb, minden újabb keletű hitbizomány öröklése ezen alapszik; a régebbiek is túlnyomóan. Ennek öröklési rendje legátlátszóbb, alig képzelhető vita vagy per, ha a családok pontosan vezetik származási fájukat. Egyetlen esetben merül csak fel kétely, ha ugyanis fiu-ikrek születnek, mert ha egyik fiu, másik leány, nincs nehézség, mivel csak a fiu vétetik számba, akár mint első, akár mint később szülött.

Az a kérdés, hogy mikép igazodik az utódlás ilyen esetben?

Abból kell kiindulni, a mi kétségtelenül áll, hogy az ikrek nem jönnek *egyszerre* a világra. Nemcsak perczek, hanem órák esnek közbe, míg a másik ikervért az első fájdalomtól meggyengült anya méhe ki bírja adni. Van tehát időbeli különbség a természet rendjében, ehhez simul a jogélet is, mi eloszlatja a nehézséget. Az ma már nem szorul bizonyításra, hogy a polgári viszonyokban az időt nem csak napok szerint, mint legkisebb egység szerint számítjuk, hanem óráról-órára, sőt ha szük-

séges, perczről-perczre (a *momento ad momentum computatio*).

Ha tehát bizonyosan tudjuk, hogy a fiu ikrek melyike jött előbb a világra, úgy az fog előbb a hitbizomány kényelem párnájára jutni.

De ha a szülés alatt uralkodó zűrzavarban, mely ilyen nem remélt meglepetésnél be szokott állani, nem törté-
nik kellő gondoskodás arról, hogy az idősb fiszülött hatá-
rozottan megkülönböztessék, akkor a kétely az iránt:
melyik az elsőszülött? mégis előáll, mit a természet
azzal is elősegít, hogy a fiu-ikrek rendesen nagyon hason-
lítanak egymáshoz.

Ily kétséges estben, midőn nincs apodiktikus bizo-
nyosság a születés sorrendje iránt, mégis el kell a kételyt
ozslatni, a kérdést megoldani.

A tudományban a döntés mikéntje sokáig vitás volt.
Egyik félen azt állították, hogy a hitbizomány a kettő
közt megoszlik, ha nem is *in natura*, de az egységes
kezelésből eredő jövedelem tekintetében; a másik nézet
meg az volt, hogy a sorsnak, a véletlennek kell dönten
i, melyik legyen az elsőbbség.

Ez annyiban helyesebb megoldás, mert a hitbizomány
céljának, úgy mint az alapító intentiójának, a ki egyéni
utódlást állapított meg, jobban megfelel.*

Az előbbi ugyan természetesebb, igazságosabb, (in
dubio mitius), de veszélyezteteti a hitbizomány egységét.
Nincs ugyanis kizárva, hogy az együttesen örökös ikrek-
nek mind két ága elszaporodik, sok nemzedéken át fen-
marad.

A hitbizomány is ezen időre ketté szakad, két családé

* Lásd: Pfaff és Hoffmann, *Commentárját* II. köt. 285. lapon.

leszen, mi mellett könnyen kérdéssé válhatik a családi hitbizomány célja: a *splendor familiæ*, hacsak nem oly tetemes a vagyon, hogy kettőnek is telik. Döntő mindig az alapító világos szándoka, ennek ellenére a primogeniturát beláthatlan időkre kettészakítani, az egységet felbontani és egy *secundo geniturát* alakítani nem szabad.

Az idősb fiágra alapított hitbizomány azért is legnépszerűbb, mert a hitbizományi utódlás hozzá simul a vérséges szeretetre alapított törvényes örökösödés rendjéhez, a természet indikálta legbensőbb rokonsági kapocs képezi a hitbizományi öröklésnél is az alapot.

Szorosan alkalmazkodik azon öröklési rendhez, mely a társadalomban alapul szolgál, nem bontja meg a családi öröklés természetes rendjét, mely szerint az apa után következik a fiu és ennek lemenője, ha ilyen nincs, a fivér, aztán a nagyszülői parentela és így tovább. Eliminálva van belőle a véletlen eleme, mi a *senioratusnál* oly nagy szerepet játszik és nem szül visszatetszést, mert a közélet érzületében leli gyökerét.

De kedvező ezen utódlási rend azért is, mert itt a hitbizományi alapítás ellen felhozott közgazdasági kifogások, ha nem enyésznek is el teljesen, de a minimumra redukálódnak. A birtoklás egész generációra szól, mely alatt a hitbizományi birtokos hasznos beruházásokat tehet azon reményben, hogy azok előnyét még ő is élvezi, de ha nem élvezné, utána fia, vagy unokája jön, tehát saját vére, kiknek érdekében szívesen tesz a hitbizományi birtokos oly intézkedést, mely a hitbizományi jószág jövőbeli hozamképességét emeli, a jövedelem biztos fokozódását maga után vonja. Nincs utalva a kiszivattyúzásra, ez nincs is érdekében, hisz gyermekének csak nem akar kárt okozni.

Innen van, hogy az újabb törvényhozások csak ilyen öröklésre fektetett hitbizományalapítást engednek meg vagy kétség esetében ennek javára döntenek el az öröklést. Ilyen intézkedés nálunk is a 1862. évi kir. rendelet 3. §. mely szerint: kétség esetében az elsőszülöttségi öröklés inkább vélelmeztetik, mint az íz- vagy koröröklés és az ízöröklés ismét inkább, mint a koröröklés.

B) Majoratus.

A második főöröklési faj: a majoratus. Magyarul ízöröklés. Ez azt jelenti, hogy az öröklés azon fiutódra esik, a ki íz szerint az alapítóhoz és később a hitbizományi birtokoshoz a leszármazás rendjén legközelebb áll; ha pedig többen vannak hozzá egyenlő ízű távolságban, akkor dönt a kor, örököl az idősb szülött: Major natus. Ez alatt értjük a leszármazás fokozatát. Minden nemzés ízt alkot. Így az atyához a fiu elsőízű, az unoka másodízű, a dédunoka harmadízű. Ha az atyának több fia van, ezek mind első izbeli lemenők, mert létrejövetelükhöz az atya részéről egy-egy nemzés kellett.

Az unokák már két nemzedékből származnak: az atya nemzi a fiut, ez megint nemzi fiát, a törzsnek unokáját. Az oldalági rokonságnál az íz szerinti számítás kétféleképpen történik, a római jog és a canonjogi számítás szerint.

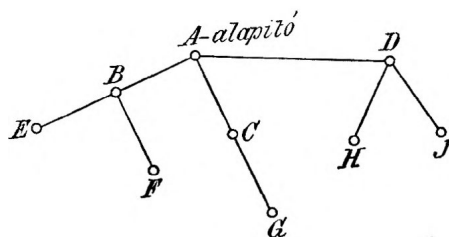
Amaz a két oldalágúnak egymáshoz való viszonyát, izét úgy állapítja meg, hogy a két ágon történt nemzések számát összeadja, míg a canonjogi ízsámítás (computatio) a két oldalág közt csak az egyik ágon megessett nemzéseket veszi számba, és ha ezek nem egyenlők, akkor a hosszabbik ágnál olvassa meg a nemzéseket

és a hány nemzés van, annyadik ízű oldalági rokonságot állapít meg.

Például:

A E -vel másodízű lemenő, hasonlóan FHI -vel.

Ha E és I közt, mint oldalágiak közt kívánjuk a rokonsági viszonyt ízekben megjelölni, akkor $A—E$ és $A—I$

2. sz.

vonalon történt nemzéseket összeadva, négy nemzés — négy ízű rokonság jön ki. Római computatio. A canoni jog szerint csak az egyik vonal nemzése számít, tehát $E—I$ másodízű.

De ha EC közötti fentforgó oldalági rokonságot kívánjuk íz szerint megjelölni, akkor az $A—E$ vonalán megesett nemzéseket számítjuk, mint a mely hosszabb $A—C$ -nél; C is másodízű oldalrokonság lesz tehát A -hoz, holott a római computatio szerint ez harmadízű rokonság, mint a mennyi a nemzések száma mind a két oldalon.

Ebből kitetszik, hogy a római számítás szabatosabb.

A magyar jogban a canoni computatio van érvényben, azért, mert ezen viszony a házassági akadályok szempontjából lévén fontos, erre nézve a canonjog szabványai határozók.

Ellenben a protestans házasságnál az osztrák polgári törvénykönyvnek a házasságról szóló intézkedései jutottak az 1786. házassági patens révén az 1791. évi 26. t.-cz.-ben érvényre, ott pedig a római computatio az irányadó.

De mivel a hitbizománynál egészen præcise kell a hitbizomány alapítójának intézkedése nyomán az ízeket, illetve a nemzéseket számítani, azért nem marad más hátra, mint a római computatiót alapul venni, mit annál bátrabban tehetünk, mert hazai jogunkban a canoni computatio törvényesen elfogadva nincs, csak azon alapon érvényesül, mert a házasságjog a katolikus felekre a canonjogban foglaltatik; mikor tehát ennek szabványai alkalmaztatnak, akkor ennek ízsámításával kell élnünk. De mivel a hitbizomány nem canonjogi szabványon alapul, azért bátran követhetjük a correctebbet, mint az alapító intentiójának is jobban megfelelőt.

Ezt a fenti kir. rendelet 4. §-a is elismeri, midőn azt mondja, hogy az alapító «általán azt nevezheti ki, a ki ízre nézve vagy a hitbizomány alapítójához, az első szerzőhöz, vagy az utolsó birtokoshoz legközelebb áll».

Az ízöröklésnél azonban már lehetnek eltérések, melyekre a törvény ad támpontot. Így az 1862. évi kir. rendelet a 2. §-ban a majoratust így állapítja meg: ízörökség, ha az alapító az utódlást a családból legközelebb ízen állónak, több egyenlően közel állók közt pedig az éveire nézve öregebbnek rendelte.

Ezen szakaszból nem lehetne kitudni, hogy a majoratusnál az ízsámítás körül kitől induljunk ki, az alapítótól-e, vagy az első vagy pedig az utolsó hitbizományi birtokostól? A mi pedig nagyon különböző eredményre

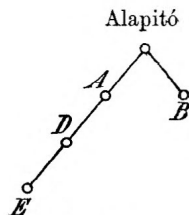
fogna vezetni. Azonban ezt az alapöröklést felsoroló szakaszt megvilágítja az 5. §., mely azt mondja: Ha az alapító ez iránt akaratát határozottan ki nem fejezte, inkább az utolsó birtokos, mint a hitbizomány alapítója és az első szerző vétetik tekintetbe. Ha több egyenlő ízbeli személyek léteznek, az idősb kor határoz. Ebből tehát az következik, hogy az alapító, midőn az ízöröklésre fekteti a hitbizományi javakban az utódlást, szabályozni hivatott első sorban azt, hogy az ízközelséget a három lehetőség közül melyiktől kívánja számítani. Az ő akaratától és dominálótól e kérdésben.

Ha egyáltalában nem rendelkezik, részletesen is, pusztán csak az ízöröklést a majoratust, állapítja meg, írja elő, akkor a törvény dispositív intézkedése pótolja az alapító hiányzó akaratát és ezen dispositio azt jelenti ki, hogy az utolsó birtokostól kell mindig kiindulni, ő tőle (vagy hozzá) az íz szerint legközelebb állót kinyomozni és a hitbizomány birtokába behelyezni.

Ha a primogeniturát a majoratussal, az ági öröklést az íz szerintivel az utolsó birtokostól összevetjük, azt tapasztaljuk, hogy a két öröklés közt nagy hasonlóság van. Az alapító mint apa után következik itt is, ott is a legidősebb fiúgyermek. Ezen fiúról átszáll a hitbizomány megint a legidősebb fiúra; úgy itt, mint ott, eltérés csak akkor áll be, ha a hitbizományi birtokos legidősb fiát *előtt* elhunyván, fiúgyermeket, illetve unokát hagy hátra.

A primogenituránál a fiú helyét az unoka foglalja el, mint az ő ágából való, a majoratusnál ellenben, hol az íz közelsége dönt, a hitbizományi birtokos után nem az idősb fiúról maradt unoka, hanem az íz szerint közelebb gyermek örököl és pedig ha többen vannak, az idősb.

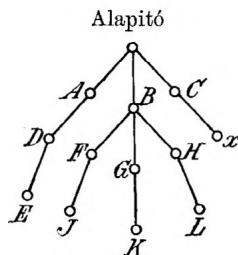
Példa: az alapító után jön elsőízű idősb fia *A*, *A* után jönne *D*, de mivel előbb meghalt, a primogenitura szerint követi *E*, a majoratus szerint *B*, mert ez a hitbizományi birtokoshoz, *A*-hoz elsőízű rokon (testvér), míg ellenben *E* az unoka másodízben áll öregatyjához, *A*-hoz, azért marad le az ízszerinti öröklés rendjében.

3. sz.

Ha *B* fiutód nélkül mulna ki, akkor meg *C* következik, mint *A*-hoz szintén elsőízű, és csak ennek lemenő fiu hátrahagyása nélkül történt elhunytával tér vissza a hitbizomány *E*-re.

Ha azonban *C* elhunyna *A* előtt, fúmaradékot hagyva maga után, akkor *B* után, kinek szintén nem marad lemenője, az következik, a ki ő hozzá, mint hitbizományi birtokoshoz íz szerint legközelebb áll. Ez *C* fia lesz, mert ez *B*-hez harmadízű oldalági rokonságban áll, holott *E* *B*-hez negyedízű lesz. Itt látjuk egyúttal azt is, hogy a római computatio pontosabb számítását az ízeknek teszi lehetővé, mint a canoni, mely csak az egyik ágon számítja a nemzést.

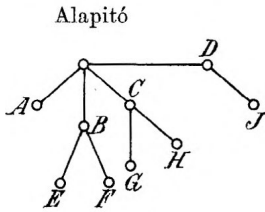

4. sz.

Tegyük fel, hogy a hitbizomány *E*-nél van. Ha ő filemenők nélkül hunyna el, a hitbizományi vagyon *B*-re száll, *B* elhunytával a hitbizományi vagyon átmegy a hozzá, mint volt hitbizományi birtokoshoz legközelebbi ízüekre, a *FGH* fiúkra illetve a legidősebbre *F*-re, ennek elhunytával *I* fiára. Ez magtalanul halván meg, a hitbizomány *G*-re, mint legközelebbi ízben levőre száll.

Föltéve, hogy ez elhunyt *I* előtt, nem *K* következik a hitbizományi utódlásban, mint az a primogenituránál beállana, hanem *H*, utána *L* és csak most következnek *X*.

Ha *A* volna a hitbizományi birtokos, és filemenők nélkül hunyna el, akkor a legközelebb ízben levők hozzá

5. sz.

B, C, D.^{*} Ha ezek sincsenek már életben, de mindegyiktől van lemenő fiú, *E, F, G, H* és *J*, úgy ezek *A*-hoz, volt hitbizományi birtokoshoz egyenlő ízben állanak. Ha pedig többen vannak egyenlő ízben, akkor a kor dönt,

A unokaöccsesei közül a korra idősb jut a hagyatékhoz. Lehet *E*, de nincs kizárva, hogy *J*, ha véletlenül *D* korán nősülvén, *J* jött a legelőbb a világra.

Mivel a család nagyobb mérvű elszaporodása esetén megtörténik, hogy az egyízűek közül ketten ugyanazon napon születtek, azért szükséges az ily családok szaporodásánál nemcsak a napot, hanem az órát is feljegyezni, illetve telhetőleg hitelesen megállapítani, vagy legalább az idő pontos megjelölésére bizonylatról gondoskodni. Valamint a primogenituránál, úgy itt is előadhatja magát az ikerfiúk születése, mi ugyanazon óvatosságot igényli a születés egymásutánjának megállapítása körül, mint fentebb már láttu.

A majoratusi öröklésnél Zlinszky Imre magyar magánjogában előforduló *alaphibát* kell kicorrigálni, mely úgy szólva meghamisítja a majoratusi öröklést, a szabályzat világos értelme daczára.

A hivatkozott, nagy elterjedésnek örvendő munka

^{*} Lásd az 5. sz. ábrát.

807. lap III. alatt, a hol az 1862-iki királyi rendelet 5. §-át reprodukálja — csakhogy hibásan, — ez áll: — — vagy azt nevezheti ki, a ki a hitbizomány alapítójához, vagy az utolsó birtokoshoz legközelebb áll. Aztán közli ama rendelet 6. §-át, de ezt is elnézésből egy kis kihagyással: Ha az alapító eziránt akaratát határozottan ki nem fejezte, az utolsó birtokos mint a hitbizomány alapítója és az első szerző vétetik tekintetbe.

Az egészen téves felfogás és a belőle vont viszás következtetést egyszerűen onnan ered, hogy Zlinszky nem hüen közli az 1862-diki rendelet 5. és 6. §-át. A hü szöveg így szól:

5. §. Az alapító az öröklés rendét egészen is megfordíthatja, és az idősb ágbeli utolsó szülöttet, vagy valamennyi ágból a legifjabbikat, vagy *általában azt nevezheti ki, a ki izre nézve vagy a hitbizomány alapítójához, az első szerzőhöz, vagy az utolsó birtokoshoz legközelebb áll.*

6. §. Ha az alapító eziránt akaratát határozottan ki nem fejezte, *inkább* az utolsó birtokos, mint a hitbizomány alapítója és az első szerző vétetik tekintetbe. Ha több egyenlő ízbeli személyek léteznek, az idősb kor határoz.

Azonnal szembe tűnik, hogy Zlinszky az 5. §-ból kihagyta «az első szerzőhöz» szavakat, a 6. §-ból pedig az «inkább» szót, az utolsó birtokos előtt; a mint ezt beillesztjük, világos lesz a kérdés, és elesik ama nehézség, melyet Zlinszky a 6. jegyzetben mintegy önmaga ellen támaszt.*

* Zlinszky jegyzete így szól:

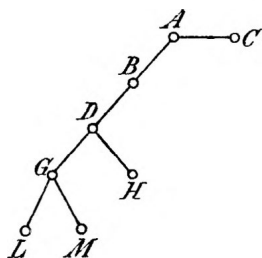
Igy p. o. ha a fentebb közlött családfánál A lenne az alapító B

Zlinszky tehát maga is észleli, hogy következtetése a hibásan közölt szövegből téves, tarthatatlan és a majórátus ismert elvével össze nem vág; és ezért a királyi leiratot teszi felelőssé, mely szerinte nem hüen fordítá le az osztrák polgári törvénykönyv 622. és 623. §-ait.

Pedig nem a királyi leirat az oka a téves levezetésnek, hanem Zlinszky felületes idézése; a királyi leirat hibátlanul közölt szövegéből teljesen okszerű következtetés vonható, a minthogy az egészen szabatos és hű fordítása is a polgári törvénykönyv fent idézett szakaszainak.

Nagy hiba az, midőn egy köz-kézen forgó munka ily ferdítéseket tartalmaz, melyek a tanuló ifjúságot tévútra vezetik. Sajnos, az újabb, szerző elhunytá után ké-

pedig az első szerző, s az alapítóhoz való rokonsági fok közelsége határozná, akkor *B* után nem annak gyermekei, hanem az alapító testvére *C* örökösödne, ki az alapítóval első

6. sz.

fokban való rokonságban áll. Ha pedig az első szerző *B* vétetik tekintetbe, utána legidősebb fiának *D*-nek kellene örökösödnie. Tehát midőn a szabály azt rendeli, hogy a hitbizomány alapítója és az első szerző vétetik tekintetbe, nem mindig összeegyeztethető, s a megoldás annál nehezebb, mert fel nem fogható indokból a kir. leirat, mely szóról-szóra az osztrák törvényt vette át, ez esetben eltért tőle. Az osztrák törvény ugyanis az

alapítót s az utolsó birtokost rendeli tekintetbe vétetni, s ez helyes is, mert így a birtokban levő ág folytatja a birtoklást, a kir. leirat pedig az első szerzőt említi, tehát azt illeti a hitbizományi vagyonban való öröklés, ki az első szerzőhöz legközelebb áll.

Ha tehát *L* lenne a hitbizomány utolsó birtokosa, utána az nem testvére *M*-re, hanem a *D* ágán leszármazottakra szállna, mert ezek az első szerzőhöz közelebb állanak.

szült és javított negyedik kiadásban is ott díszleg ez a gondatlanságból eredő tévedés.

A majoratusok hazánkban igen ritkák.* Igaz, hogy a régebbi hitbizomány-alapítások nem egyszer használják ezt a szót «majoratust alapítók», de mindjárt hozzá tesszik, hogy az első fiszülöttségi örökléssel, miből kétségtelenné válik alapító azon szándéka, hogy primogeniturát kíván felállítani. Mint már fentebb láttuk, ezen két szónak — primogenitura és majoratus — egyenlősége a mult században még a tudományban is bolygott, miből aztán az a sok controversia származott.

Alapja az, hogy a primogenitus és a major-natus a családban csakugyan egy és ugyanaz lesz, miért oly nehezen értették meg, hogy az első szülöttnak a hitbizományi birtokos *előtt* történt elhunytá folytán nem ennek fia, hanem a hitbizományi birtokosnak most már major-natusa, ha nem is primo-genitusa succedál.

A majoratus egyébként sok tekintetben rokon a pri-

* Az eddig beszerezni sikerült 50 hitbizományi alapító levél egyike se veszi az utódlásnál a majoratust alapul. Őszintén sajnáljuk, hogy abbeli törekvésünk, a munka megírása előtt minden alapító levelet beszerezni, hajótörést szenvedett az igazságügyi ministerium szükségletén, mert nem engedélyezte, hogy tudományos kutatás céljából a bírósági ügyvitel 221. §-a alól kivétel tétessék. Eme §. a törvényszék irattárából eszközözendő okirat-lemásolást az érdekelt fél beleegyezéséhez köti, miből kifolyólag a mostani hitbizományi birtokosok engedélyét kellett volna megszereznünk — a mi kivihetetlen. Pedig hivatkoztunk az igazságügyi kormány előtt arra, hogy az alapító okmányoknak mint speciális jogszabályt tartalmazóknak, tehát jogforrásoknak hozzáférhetőeknek kell lenni, kivált midőn tudományos célból kívánjuk használni. Kiemeltük, hogy azokban titok nincs; Lajthán túl az alapító-levelet egyenest az engedélyező törvény szövegébe illesztik, és avval együtt publikálják mint külön törvényt. Még érdemleges elintézésben sem részesült a beadvány. Ez az oka, hogy nem számolhatunk be az összes hitbizományi alapító levelekről.

mogeniturával, nemzedéken keresztül a primogenitura utódlási elvei érvényesülhetnek, mert csak ott tér el, ahol a primo-genitus előbb elhunyt, mint a hitbizománybirtokos, valamint esetleg akkor is, midőn a hitbizományi birtokos ága kihalt, és nem a legközelebbi ágra, mint a primogenituránál, hanem a hitbizományi birtokosnak legközelebbi ízen való rokonára megy át a hitbizományi birtok.

C) Senioratus.

A primogenituránál az ág, a majoratusnál az íz, a senioratusnál kizárólag a kor, az idősb kor a döntő az utódlás megállapítása körül.

Itt semmi másra nem kell tekinteni, mint az alapító fileszármazói közül a legidősebbre, a ki legelőbb jött világra, a kinek életfolyama az alapító filemenői közt a leghosszabb. Nagyon elágazott és elszaporodott családnál tehát a születés pontos és telhetőleg hiteles vagy bizonyítékokkal begyőzhető kimutatása kívánatos.

Noha az anyakönyvi kivonat mint közhitelű okmány a születés napját is kimutatja, habár a keresztelés napok vagy hetekkel későbbben megy is végbe, azért az ellenbizonyítása azon körülménynek, hogy a születés antedatálva iratott be az anyakönyvbe, nincs kizárva és ha ez tanúk vagy más bizonyítékok által kétségtelenné tétetnék, akkor a hitbizományi birtokba való utódlás azt illetné természetesen, ki igazolni tudja, hogy ő, habár csak napokkal, idősebb. De elégséges az idősbség begyőzésére az is, ha valaki egy másik filemenővel egy napon születik ugyan, de mégis a reggeli órában, míg ez az estiekben, sőt a fiú-ikreknél elég, ha egyáltalán ki van

mutatva, hogy az egyik az előbb született, a másik pedig utána — habár csak 20—30 percczel — jött a világra. Mindezek szükségessé teszik az illető családoknál a föltötte pontos, órákra kiterjedő megállapítását a születés időpontjának. Kivételesen a leányoknál is fontos lehet a születés elsőbbsége, ha ugyanis a fiúmaradékok kihalása után ők következnek az alapító levél intézkedése szerint a hitbizományi birtok utódlásába.

A senioratus utódlási rendjében tehát az eligazodás a lehető legegyszerűbb; eltérés a felfogásban vagy vitás öröklési kérdések alig fordulhatnak elő. A senioratus igen ritka, sőt újabb időkben nincs egyáltalán ilyen utódlási rendre fektetett hitbizományunk, a régebbi időből is csak hirmondónak — kettő.*

És nem is kívánatos, hogy legyen. Ezen öröklési rend nem czélszerű, a családi köteléket semmibe sem veszi, a vérséges szeretetre felépült vagyonmegosztásra nem tekint, a családi leszármazást nem követi a vagyon, nincs alapgondolata, mely a hitbizományi vagyon következetes utódlását megszabná, a véletlent, a vak esetet, a szerencsét juttatja problematikus diadalra, a vérségen felépült szeretet kötelékének, a családi szoros kapcsolat rovására. A senioratus már nem is igazi hitbizomány, hanem elaggottak fentartására szolgáló családi alapítvány, melynek kezelését nem is kellene a seniorra bízni. Ez az oka, hogy egyik-másik törvényhozás egyenest kizárja, vagy pedig hallgatag teszi lehetetlenné. De ezen ethikai momentumon kívül még gazdasági, közgazdasági országos szempontok és érdekek is ellene szólnak, mert tiszta dolog, hogy ezen utódlási rend a gazdasági

* Lásd Pálffy és Zichy-féle hitbizományok.

élet fejlesztésének ellensége. Először is oly magas korban jut az egyén successióhoz, midőn a szellemi rugakonytság már megszűnt, vállalkozási szellem helyett a senilitás gyarlásagai veszik a hitbizományi birtokost körül úgy, hogy a hasznos beruházásokra nem gondol, mert életének hátralevő rövid tartama nem nyújtja neki azon édes reményt, hogy ő maga húzná ennek gyümölcseit. Más számára meg senkinek sincs kedve dolgozni, különösen midőn előtte áll a bizonyosság, hogy utána nem fia vagy testvére, hanem egy távol álló rokon következik.

A másik nagy hátrány az, hogy tekintettel a rövid élettartamra, gyermekei számára iparkodik minél több jövedelmet kiszivattyúzni a hitbizományi birtokból, még rabló gazdálkozás árán is, ha a fenálló törvények útját nem állják (Erdőtörvény). Ha az így megy generációkon át, ha a hitbizományi birtokosok mindig csak arra néznek, hogy a rövid birtoklási időt gyermekeik érdekében minél jobban kihasználhassák, biztosra lehet venni, hogy a birtokok száncalmas állapotba jutnak. Se az intensivebb irányú gazdálkodás igényeinek megfelelő építkezés, se a föld javítására czélzó, néha nagy tőkét kívánó beruházások, gazdasági gyárak berendezése nem történik, noha biztos számításra kimutatható, hogy ezek nemcsak a befektetett tőke amortisatióját, hanem a föld értékével arányos és emelkedő jövedelmet biztosítnának az okszerű gazdálkodónak; hanem az egész hitbizományi birtoklás abban merül ki, hogy minél több legyen a tiszta jövedelem.

A senioratus csak addig áll a családi kötelék szolgálataban, míg a hitbizományi birtokosok közel állanak az alapítóhoz, minél tovább tart az alapító családja, annál

inkább vesztí családfentartó jellegét és lesülyed «Alter-Versorgungsanstalt», mely a család fényének emelésére épen nem alkalmas, hanem inkább egy öreg bágyadtságát kissé felvillanyozni.

A hány kifogást emelnek a modern ellenségei a hitbizománynak, túlnyomóan ezen egy senioratusra fektetett intézményre vonatkozik az, és meg kell vallani, hogy mind talál.

D) Egyéb utódlási nemek.

Ezen három főalakzata mellett az utódlási rendnek az alapító rendelkezéséből kifolyólag még más utódlások is lehetnek. Az ide vonatkozó szabályzat 5. §-a mintegy ellentétbe helyezi a variatiókat az általános típusokkal és így a primogeniturával szemben az ultimo genitura, a majoratussal szemben minoratus és senioratusnak ellenlábasa a junioratus volna.

Az ultimo-genitura lényege 1-ször az, hogy nem az idősb, hanem a legifjabb ág, és 2-szor, hogy ezen ágnál megint nem az idősbik vonala, hanem a legifjabbé kezdi meg a hitbizományi javak birtoklását; nem a primogenitus hanem az ultimo-genitus örököl. Az alapítótól kiindulva a legfiatalabb fiú. Evvel azonban nincs eldöntve az, vajjon a legfiatalabb ág jusson-e a birtokhoz, vagy az ágak idősbisége legyen az irányadó, de az idősb ágban a legfiatalabb örökölje a hitbizományt.

A dolog természetes rendje az volna, a mi ily esetben az alapító intentiójával is megegyezőnek látszik, hogy az alapító legifjabb fiúágán kezdi az örökösödést a legifjabb, és mindaddig marad a vagyon ezen ágon, míg öröklésre képes fiúmaradékok lesznek. Ha ez kihalt, akkor követ-

kezik az alapító ifjabb fiága, és nem az idősb, de itt megint a legifjabbnál kezdődik a javak birtoklása. Csak végtetül jut az alapító legidősb fiágára a sor, kezdődvén az megint a legifjabbik fiúval.

A mi szabályunk (az 5. §. eleje) az utóbbi felfogás javára dönt, habár nehéz belátni, hogy ha az alapító legifjabb fia, és ágában a legifjabb örököl, mikép jut az örökség az idősb ághoz, hacsak úgy nem, mint a porosz Landrecht szabályozza, hogy a legifjabb ág kihalta után az idősb ág következik, ebben mégis a legifjabb. Az alapítónak dolga az ilyen, a rendes alakzattól eltérő öröklési rendnél tüzetesebben kifejtteni akarátát, hogy annak érvényt lehessen szerezni. A mi törvényünk ilyen esetben még suppletorius intézkedésekre se terjeszkedik ki, mi konkrét esetben a határozatot megnehezíti. A porosz törvény álláspontja az, hogyha az alapító a további részleteket nem fejtette ki, akkor a világos rendelkezés megtartása mellett, kétség esetén az alaptípushoz kell visz-szatérni.

A majoratus megfordítása ellentétje: a minoratus az, hogy az öröklés azt illesse, ki legtávolabb áll íz szerint, akár az alapító, akár az első hitbizományi birtokos, akár az utolsó birtokoshoz.

Ha többen egyenlő távolságban állanak, akkor a kor szerint legifjabb következik. Tehát valamint a majoratus háromféle successióból állhat, úgy a minoratus is. Ha a szabályos alakhoz elkél az alapító kinyilatkozása, hogy kitől akarja az ízeket számítani, az alapítótól-e? az első vagy az utolsó birtokostól-e? úgy az ellentétnél sem nélkülözhetni ezt; mert szabályunk absolute semmit se jelent ki, mi az alapító akarátát pótolná. Pfaff egyszerűen avval üti el a dolgot, hogy ily együgyű (albern) intézkedés úgy

se fordul elő. Igaza lehet, hogy ily rendelkezés nem okos, de hát a senioratus sem az, meg nem is természetes, azért ha mégis előfordul, dönteni kell benne. A majoratus analogiája szerint a hitbizományi birtokostól kell kiindulni az ízek számításánál, és a hozzá legtávolabb állót fogja illetni az utódlás.

Az ő elhunytá után minden valószínűség szerint megint a volt birtokos ágához jut vissza a vagyon, mert ez a legtávolabbi. Tehát a két szélsőség közt váltakozik a hitbizományi birtok. Ebben van a szeszélye az intézkedésnek.

A senioratus pendantja a junioratus, midőn alapító családjának legifjabb sarja lesz a hitbizományi birtokos. Evvel ugyan alaposan halomra van döntve a senioratus ellen felhozott ama kifogás, hogy mindig igen öreg, a sír szélén álló jut a hitbizományi birtokhoz, hiszen itt a bölcsőben fogják még ringatni a hitbizományi örököst, miben megint nem nagy lesz a köszönet, mert a hosszú gondnoki kezelés sem orvosolhat minden bajt. Megeshetik, hogy a gyermekek nagyobb halandósága mellett a hitbizományi jószág évtizedeken át nem kerül ki a gondnoki vezetés alól. Elmondhatjuk, hogy a szélsőségek találkoznak. Az öregség második gyermekség, ez a junioratus pedig az első gyermekség. Tehát igazi gyermek-hitbizomány.

Secundo-, tertio-genitura.

Ezen extravagans öröklési fajoknál sokkal érdekesebb és az intézmény rendeltetésének czéltudatos kimélyítése az, midőn egy családon belül több hitbizomány is van, akár indul ki az az alapítótól, mint rendszeren történik,

akár egy későbbi hitbizományi birtokostól vagy harmadik személytől, a ki a hitbizományi családnak egy másik hitbizományt is juttat.

Ha ilyen eset áll be, a mi nagy vagyonú alapítónál nem ritka, azért történik ez, hogy a család további ágának is lehessen megfelelő fényvel fellépni, és a történeti tradíciókat cultiválni. Necsak egy oldalról szálljon fény a családra, hanem a másik ág is emelje, fokozza a közjogi szereplés, köztéren való hazafias működés által a család előkelőségét.

Az alapítótól kiinduló két alapítvány rendesen kapcsolatba jön egymással, habár nem szükségképen; ha pedig egy későbbi családtag állít fel egy második hitbizományt, ugyanazon család számára, úgy ez rendesen önálló intézkedésen alapul és csak azon körülmény által jut a másik családi hitbizományhoz vonatkozásba, hogy rendesen a két hitbizományi tömeg egy kézbe való egyesülését az intézkedés tiltja, vagy csak kivételképen engedélyezi.

A szokásos elnevezés a második hitbizományra nézve a secundogenitura, mi csak akkor helyes, ha az első az idősb fizülött ágra alapíttatott, midőn tehát annak neve primogenitura. De mivel az alapítónak egészen tetszésétől függ akár az első, akár a második alapítványra nézve az öröklés vagy utódlás rendjét szabályozni, természetesen, hogy akár az első, akár a másodiknál más-más öröklési elveket állapíthat meg,* mikor azután hiba volna azon hitbizományokra az ági öröklésnél divó megjelöléseket használni.

Lehet az első hitbizományi alapítvány primogeni-

* Lásd Lewis, ellene Pfaff.

tura, a második majoratus vagy megfordítva, sőt belé játszhatik a senioratus is.

A regula az, hogy mindenik intézménynyel az alapító rendelkezése szerint kell elbánni, az alapító levélben kifejezett utódlási elveket érvényre juttatni, és ha itt hézagok volnának, akkor kell a törvény dispositiv intézkedéseihez fordulni, azzal kiegészíteni az alapító levél hiányait; ha pedig ily kisegítő rendelkezés nincs, akkor az örökhagyó vagy alapító szándékát a tudományos interpretatio nyomán kipuhatolni, az ott foglalt intézkedésekből okszerű levezetéseket (analogia) tenni, az alapító levél szellemében azt kiegészíteni.

Először a normalis esetet fejtjük ki, aztán a ritkább kivételes esetekre térünk át.

A hitbizományok túlnyomó része a primogeniturára fektetett; leggyakrabban itt esik meg, hogy az alapító nemzetsége egy másik ágát, rendesen a másodszülött ágát is ellátja nagyobb, osztatlanul megtartandó vagyonnal. Ez lesz a secundogenitura. Elvértve, nagyobb vagyon mellett, vagy fiúkkal bővebben megáldott alapítónál még a harmadik fiágról is történhetik gondoskodás. Tertio-genitura.

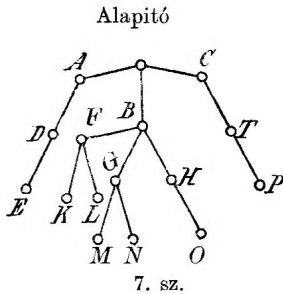
Míg az egyes, önálló dotatióval bíró ágak díszlenek, az utódlás teljesen függetlenül az alapítólevélben foglalt primogenituralis elvek szerint megy végbe. Ha azonban a hitbizománnyal bíró ágak egyike vagy másika a fiutodokban magvaszakadtá lesz, kezdődik az elbánás jogi nehézsége, ha csak az alapító tüzetes intézkedése, vagy a törvénynek ez esetre felállított dispositiója, ki nem segít.

Tegyük fel, hogy egy családban három hitbizomány: primo, secundo és tertio genitura van felállítva. Az első-

szülöttségi ág pedig kihal. Mivel ezen vagyon az elsőszülött ágat illeti, ez pedig nincs többé, a másodszülettségi ág lép az elsőnek helyébe. Ezt elrendeli már az alapítólevél is, de ha nem tenné, akkor is így kell ennek meggesni, mert ez most a primus ág. Mivel azonban alapítónak kifejezett szándéka az, hogy a külön ágaknak szánt hitbizományi vagyon egy kézbe ne tömörüljön, míg olyan ágak vannak, melyek még illetén ellátásban nem részesültek, azért az elsőszülött ágnak szánt vagyonba a másodszülettt lép, a másodszülettségnak szánt vagyon a harmadik ágnak jut, a harmadik ág pedig az ő ágának szánt vagyont a negyedik családi alapítvánnyal nem bíró ágnak tartozik átengedni. Több író azon nézetben van, hogy a második ág, mely most az elsőnek jogába lépni hivatott, választási joggal bir vagy megtartani a maga ágának szánt hitbizományi vagyont, és az első hitbizományi ág vagyonáról lemondani, vagy megfordítva, ezt elfogadni, a magáéről pedig lemondani. A mennyiben az elsőszülöttségi ág számára alapított hitbizomány nagyobb értékű szokott lenni, az érdek józan mérlegelése megszüli a sima megoldást. De megeshetnék, hogy noha az első hitbizomány, mely üres, még egyszer annyit ér, a második ág hitbizomány birtokosa vagy csupa spleenes szeszélyből vagy a megszokottság hatalma alatt, vagy egyéb itt nem részletezhető okból nem akar megválni a második ágnak szabott hitbizománytól, hanem inkább az elsőszülöttségiről hajlandó lemondani. Ezt azonban ő egyoldaluan nem teheti, mert ez által ága várományosainak érdekét sértené, vagy sértethetné érzékenyen. Ha már egy darab föld cseréjéhez a hitbizományi bíróságnak beleegyezése szükséges, mely erre nézve a várományosok gondnokától is véleményt

kér, mint Pfaff helyesen megjegyzi, úgy még inkább indokolt és szükséges ily nagy vagyoni érdeket képviselő kérdésben a várományosok meghallgatása, és beleegyezésük kinyerése. Mert nincs kizárva az inconcreto, hogy a fele holdszámú birtok a secundo genituránál annyit érő, és oly jövedelmet hoz, mint a primo genitura még egyszer annyi holdja, mely el van hanyagolva, összerongálva, eltekintve a nagyobb birtok fáradságosabb kezelésétől. Tehát a másodfiszülött-ág hitbizományi birtokosa egyoldalúan gyakorolhatja ugyan az optiót saját személyére, de az elsőfiszülött-ág hitbizományáról jogérvénnyel nem mondhat le a felügyeletre hivatott bíróság és gondnok beleegyezése nélkül. Azon esetben, ha az alapító családjában nincs több ág, mint három, melyek mindegyike hitbizománynyal el van látva, akkor az első ág kihaltával ennek hitbizománya egyesül a második ág hitbizományi vagyonával, azaz: a secundo genitura vagyonát is megszerzi. Eziránt nincs nézeteltérés az írók közt. Eme egyesülés mégis csak addig tart, míg a secundo genitura tényleges birtokosának egyetlen fimaradéka van. Ha két vagy több fia van, kik külön ágakat alkotnak, akkor újra érvényesül ezen ágon belül a primo és secundo genitura, azaz az elsőfiszülötté lesz az első ágnak szánt hitbizományi vagyon, a második fiszülötté pedig az, a mi úgy is ezen ágot illette.

Ha a két hitbizományi vagyon birtokosának csak egyetlen fia van, úgy erre száll e kettős hitbizományi vagyon egészen, noha a másodszülöttségi ágnak mellékelt tabellán *B* ágnak felmenőikben több másodszülött ága is van. Ha *E* az első hitbizományi birtokos, ez meghal fiú nélkül, átszáll a vagyon a *B* ágban *K*-ra, a ki a másodfiszülöttségi hitbizományt bírja. Ha ennek csak

bizomány *L*-re, innen most *G*-re, a mennyiben *G* után első- és másodfiszülött van, itt oszlik csak szét az első- és másodfiszülöttségi hitbizomány. Ennek oka az, hogy az első ág vagyona a második ágra száll. A ki a második ág vagyonára jogosult, a ki azon vagyonban utódlásra hivatott elsőszülöttsége alapján, az lesz az első ágról a második ágra szállott vagyonnak is birtokosa. A vagyon addig nem száll fel, míg lemenők vannak, csak a hitbizományi birtokos lemenőiben válhat szét a két ágra alapított vagyon. Ez az elsőszülöttségi elv maxímája.

Némely író* még azt is vitatta, hogy azon esetre, ha az első ág vagyona a másodikra száll, midőn a második ág hitbizományi birtokosának két vagy több fia van, akkor ez, midőn az első ág magvaszakadtával átveszi ezt a vagyont, tartozik a második ágnak szánt hitbizományi vagyont, melyet eddig egyedül birt, átadni másodszülött fiának; azon okoskodás alapján, hogy a két ág vagyonának csak akkor és addig szabad egy kézben lenni, míg nincs másodszülött. Így aztán beállhatna az a furcsaság, hogy a másodszülöttje *G*-nek megkapná a másodszülöttségi vagyont, az elsőszülöttnek *M*-nek pedig, kinek

* Voglhuber, Zeiller Gspan.

erősebb igénye van születése alapján, várni kellene esetleg évtizedekig, míg nemző atyja kimul.

Ennek ellent áll az, a mit fentebb elemeztünk. Ez csak úgy következhetik be, ha az alapító egyenest így rendelkezett.

Az alapító végtére is, mint az utódlás feltétlen szabályozója, megszabhatja azt is, hogy az első ág megszakadása esetén, ha második ágon a felmenők közt másodszülötti mellékágak vannak, ezen mellékágnak másodszülöttje nyerje a II. szülöttségi vagyont, a II. szülöttségi vagyonnak birtokosa pedig vegye át az I. szülöttségi vagyont.

A fenti tabella szerint E -ről a primogenituralis vagyon átmegy K -ra, annak a secundogenituralis vagyona pedig L -re, vagy ha F még élne, akkor ez a secundogenituralis vagyont kénytelen átengedni G -nek, másodszülött testvérének, míg ő átveszi E elsőszülöttségi vagyonát. Csakhogy így az elsőszülött ága F elesik a másodszülöttjében L -ben a secundogenituralis vagyonról, a mi a primogenituralis utódlás alapfelfogását dönti meg, és a majoratusra térne át észrevétlenül, a mit pedig alapító kizárni akart, midőn primogeniturát alapított. Igaz, hogy első sorban az alapító intézkedésének kell érvényt szerezni, mert ő nincs kötve az alaptípusok követéséhez még akkor sem, ha primogeniturát vél alapítani, de utódlási berendezéséből mégis majoratus sül ki.

De ha csak *elvi* kijelentést tesz, ha az alapeszméjét az utódlási rendnek fejezi ki, annak consequentiája az itt feltárt esetekben más nem lehet, mint a mit fentebb levezettünk.

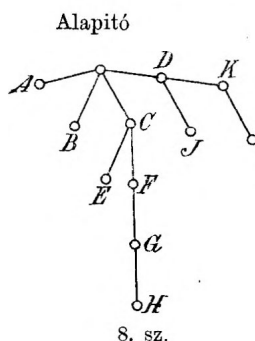
Nézzük most azon eshetőséget, ha a második vagy a

harmadik ágra alapított hitbizomány öröklésképes fiutódjai hálnak ki.

Ha az alapítónak még negyedik ágon való és hitbizományyal el nem látott lemenői vannak, akkor a III. ágának szánt hitbizományi vagyon a IV. ágbelieknek jut; ha csak alapító ezt az ágat egyenesen ki nem zárta, mit minden megokolás nélkül megtehet.

Kire száll a III. ág vagyona, midőn ezen ág azt 4—5 generáción át már bírta. Azon tagjára a IV. ágon életben levőknek, a kinél volna, ha egyenest az alapítótól származik vala rájuk a vagyon.

Tegyük föl, hogy *H* lemenők nélkül elhunyt; a vagyon átmegy *D* ágára, ő már nem él, utána jönne a hitbizományban *J*, ez is elhalt fiutódok

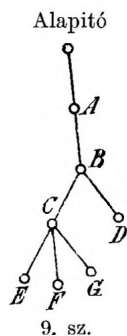
nélkül, következik *K*. Ha ez sem él, akkor ennek legidősb fia *M*, erre száll a III. ágról a vagyon, és megy tovább a primogenitura szabályai szerint. Föltéve, hogy *D* ág nincs, vagy egyenest ki van zárva, akkor a III. ág hitbizományi vagyona az elsőszülöttségi ágnak jut. Miért nem a másodszülöttsé-

séginek? mert ezen ág van a többi fölött előnyösítve. Ezen elsőszülöttnak kitüntetése a majoresco iránt mindig mutakozó kedvezés mintegy a sarkköve ezen utódlási rendnek. A végokát ennek az alapító akarata, illetén rendelkezése képezi és a plausibilitás; tehetné másképp is, például a másodfiszülött javára szólhatna az alapítvány, de ebben az ágban már csak azért is megint az elsőszülöttnak kellene az előnyt adni, mert ilyen van esetleg, másodszülött pedig már az alapító után következő

generációban hiányozhat. Ez az oka az elsőszülettség favorizálásának, úgy jelentkezik az, mint természeti szükség.

A harmadik és az első ág hitbizományi vagyonának egy kézben történt összeolvadása az I. ág hitbizomány birtokosa kezén, csak addig tart, míg ennek törzse több fiágra nem oszlik. A mint a hitbizományi birtokosnak, kinek kezében két ág vagyona egyesül, egynél több fia van, a III. ág vagyona már nem a primogenitusra megy át, hanem a secundogenitusra, vagy ennek ágára, ha már előbb elhunyt volna, úgy hogy megint föléled a három ág, csak hogy más egymásutánban. Ez azonban közömbös, hogy az alapító III. ágának szánt vagyon most az első ág második sarjának jut, mert az alapító célja: a család számára a vagyonnak biztosítása, el van érve, és vele együtt a család fényének fentartása és előkelő vagyoni fellépésének lehetővé tétele is.

Ha végül a három ágra alapított hitbizománynál két ág kihal, úgy a még élő ág hitbizományi birtokosa egyesíti magában az egész vagyont, mely az alapítótól származik. Nem ad saját ágának felmenőktől eredő rokonainak semmit ki belőle, és addig marad egy kézben összpontosítva, míg az ő ágyékából, vagy egyetlen fia, vagy egyetlen unokája ágyékából több fiú nem származik. Ezen hitbizományi birtokos lemenőiben jelenkező elágazás esetén az egyesült vagyon megint széteszlik annyi ágra, a hány ág van, vagy a hány ágra való vagyon van. Ha *B* után két fiú marad, *C* és *D*, *C*-nek jut a I. és III., *D*-nek a II. hitbizomány. *C* után *E* kapja az I., *F* a III.-dikát.

G-nek nem jut semmi, csak akkor lép a hitbizományba, ha *D* lemenők nélkül hunyna el.

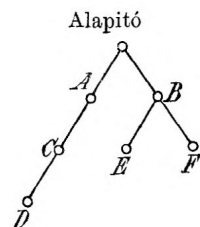
Komplikáltabb lesz a kérdés, ha az alapító a három ágra berendezett hitbizomány mindenikére más-más utódlási rendet állít fel, például a I-re primogeniturát, a II-ra majoratust, a III-ra senioratust. Az egyes ágakon belül az öröklés rendje nem szül eligazodási nehézséget. Tudjuk az alapschémák egymásutánját. De ha a három ág valamelyike kihal? Tegyük fel, a III. hitbizomány a senioratus lesz az. Ekkor, ha az alapító levél ki nem jelenti, melyik ágra szálljon a vagyon, azt kell vélelmez-nünk, hogy a III. ág hitbizománya az I-nek jut, ezzel egyesül és egyesülve marad, míg a hitbizományi birtokosnál több fiág nem jelentkezhetik. A mint ez beáll, a III. hitbizomány átmegy a másodszülöttre, de egyszersmind föléled eredeti jellege, és a további átutódlás a senioratus szerint fog történni. Így helyre van állítva alapító akarata, hogy három öröklési rendben oszoljon meg az általa hagyott vagyon.

Hasonló felfogás követendő akkor, ha a második hitbizomány, a majoratus lesz magvaszakadtá. Ekkor is az I. alapítványnyal egyesül a vagyon, mert ez az előnyösített, de csak addig marad a két vagyon együtt, míg a hitbizományi birtokosnak egynél több fiú lemenője nem lesz. A mint ez bekövetkezik, az eddig egyesített vagyon elkülöníttetik, az I-sőt az idősb fiú élvezi, és az előírt utódlás szerint juttatja az idősb fízülöttekre, a II. fiú átveszi a II. ág számára alapított vagyont, majoratus jelleggel és utódlási renddel.

Végül, ha az I. ágon vész ki a fimagzat, akkor ez a

vagyon egyesül a II. ággal, a majoratusával, azért evvel inkább mint a III-kal, mert alapító ezt helyezte a második helyre és ennek öröklési rendje jár közelebb a primogeniturához. Igaz, hogy örökhagyó másképp rendezheti be, mikor aztán megnyugszunk abban. De míg ilyen kifejezett akarat nem fekszik előttünk, addig a devolutio azon rendjét kell követnünk, mely az alapítónak vélemezett akaratával megegyez. Tehát az I. hitbizomány egyesül a II-kal és egyesítve marad, míg a hitbizományi birtokosnak egynél több fimaradéka nem születik. A mint beáll ez az eset, akkor az idősb fiúra száll az I. alapítvány, primogenitura szerint igazodó utódlási renddel, a második fiú pedig megtartja a II-ik alapítványt, az eddigi öröklési rend szerint. Ez akkor is így alakul, ha az idősb fia a hitbizományi birtokosnak mint apa hunyna el a birtokos előtt, de filemenőt hagyva maga után. Ez ugyan nem succedálhatna a majoratusi jóságban, mert a másodszülött öt ízének közelségével megelőzi, de igenis beléphet az idősb fiágnak szánt I. hitbizományba, melyre nézve megmarad, illetve feléled az eredeti öröklési rend.

Megtörténhetik az, hogy a hitbizományi birtokosnak *A*-nak, ki-
nek életében az I. és II. vagyon-
tömeg egyesül, egyetlen fia van
C, a ki mégis atyja előtt elhunyt,
fiú-unokát *D*-t hagyva hátra. A
II. majoratusi vagyon ennek örök-
lési rendje szerint nem *D*-nek,

10. sz.

hanem *B*-nek jut, mert az egyenlő íztávol mellett ő az idősebb. Ez azonban nem zárja ki, hogy az I. alapítvány ne jusson *D*-nek, mint a kit a primogenitura öröklési rendje alapján ez a vagyon illet. Ha *D* nincs, akkor az

I. és II. hitbizományi vagyon egyesülten fog *B*-re szállni, mert nincs más, de *B* után, kinek két fia van, már bekövetkezik a két vagyon szétválása, az I. *E*-nek, a II. *F*-nek jutván.

Mindezen levezetések szorosan az egyes alaptípusok elveiből folynak és így nemcsak az alapító intenczióját találják el, hanem a józan ész követelményét is kielégítik.

Az itt jelzett lehető vagyontömörülésnél még nagyobb szabásút láthatunk hazánkban, egyes nemzetségek érdekében. Így különösen a gr. Károlyi és gr. Esterházy nemzetségeknél.

A gr. Károlyiak három főágra oszlanak: gr. Károlyi György, Sándor és Lajos ágra. Mindegyik főág alapított az első és másodszülöttségre hitbizományt; ezen ágak egyesülhetnek. Ezenkívül mind a három főág a fiú nemzedéknek saját főágában való kihalása esetére kölcsönösen hitbizományi utódlást állapítanak meg egymás javára, úgy, hogy az egyik vagy másik főág kimultával a harmadik főágra száll a másik kettőnek összes hitbizományi vagyona. Hat aláág egyesülhet tehát egy kézben. Ez már oly óriási vagyon, melyből nemcsak a család pazar fényének megőrzésére telik, hanem ilyenek különösen alkalmasak hatalmas nemzetségek dicsfényét hazafias adományok által emelni és evvel a család emlékét késő századokon át megörökíteni.

Ha lehet, még messzebb ható nemzetségi hitbizomány létez az Esterházy grófok és a herczeg Esterházy közt. Az Esterházy grófoknak három főága van: Miklós, Pál és Móríc; a tatai, a pápa-ugodi és a csákvári főág. Mindenik hatalmas jószágcomplexus fölött első fízülöttségi hitbizomány létez, a viszonyosság és kölcsönösség

fenntartásával. Az egyik elhunytával átmegy a hitbizományi vagyon az alapító levélben kijelölt másik főágra, úgy, hogy ezen három hitbizomány is egy ágon és egyetlen kézben összpontosulhat. A messzebbre való kihatás az, hogy ha a grófi főágak kihalnak, átmegy ezen összesített hitbizomány a herczeg Esterházy nagy hitbizományára.*

Ugyanily kölcsönösség áll fenn a gr. Andrássy Károlyné sz. Szapáry Etelka grófnő által, három fia, Manó, Gyula és Aladár számára felállított hitbizományok közt. Ezek is egyesülhetnek egy kézben.

* Lásd a pápa-ugodi hitbizomány levelét a függelékben.

XI. FEJEZET.

A nők utódlása a hitbizományban.

A nőleszármazó rendesen ki van zárva a hitbizományi utódlásból. Ezt a hitbizományi alapítás ama czélja hozza magával, hogy a férfi tartja fenn a családot. Régi mondás: *Femina finis familiæ*, azaz, hogy a nő a családnak nem folytatója, a család nevét fentartani nem képes, mert férjhezmenetelével más családba jut, férje családját szaporítja, idegen néven és más vérrrel. Ez a felfogás a hűbériségből ered, melylyel az intézmény keletkezése óta szoros kapcsolatban állott közel fekvő okokból.

De már a hűbériség kötelékében is kivételesen előfordult a nőre való átvitel (*Weiberlehn*) és így nem volt nehéz a hitbizománynál is utat törni ezen felfogásnak.

Nehogy mégis a család neve, melynek megőrzése, fentartása és fénynyel övedzése képezi az intézmény gyökerét — feledésbe menjen, az alapító emlékére homály boruljon, azon egyszerű expedienshez folyamodtak, hogy a nő férje, mint idegen, felveszi az alapító nevét és pedig vagy egyszerűen névcseré alakjában, vagy pedig az alapító nevét a magáé mellé.

Nálunk is a legtöbb családi hitbizománynál az alapító intézkedése folytán a fiutódok teljes kihalása után a nők utódlása el van ismerve.

Csak arra kell figyelemmel lenni, vajjon az alapító

levél a vagyont hitbizományi jelleggel kívánja-e az utolsó fi hitbizományi birtokos elhunytával ennek lányutódaira kiterjeszteni, vagy egyáltalában a családból származó lánylemenőkre átbocsájtani, mikor a vagyon mint alldialis természetű szállana a lányutódokra.

Leggyakrabban hitbizományi minőségben rendeli az alapító a vagyonátruházást a lánynemzedékre átszármaztatni, mi abból is kétségtelenné válik, hogy a nőutódlásnál is fentartják a fiutódokra megállapított öröklési rendet (primogenitura, majoratus vagy senioratus) és ezenkívül a nőutódlás körében is a fiúknak ad elsőbbséget a lányok fölött.

Ez iránt tehát ritkán lesz kétség. Egyébként is világosan intézkednek az alapító levelek ott, hol a lányokra a hitbizomány kiterjesztése nincs tervbe véve, noha a vagyon — mint szabad rendelkezésű és korlátlan — nekik jut.

A kir. leirat 9. §-a (polg. törv. 626. §-ának megfelelően) így szól: A leánymaradéknak rendszerint nincs igénye a hitbizományokra. De ha az alapító nyilván azt rendelte, hogy a fiág kihaltával a hitbizomány a leányágakra szálljon által, ez a finemzedék számára határozott rend szerint történik; mindazonáltal a hitbizományi birtokhoz jutott ágnak fiörökösei a leányörökösöket megelőzik.

Noha ez az intézkedés nagyon átlátszó és világosnak tűnik fel, mégis a leánymaradékok utódlása körül a legellentétesebb nézetek és felfogások uralkodnak.

Az első vitakérdés, mely felmerül, az, hogy az utolsó fimaradék elhunytával ki következik? Ennek a leánymaradékai közül-e vagy az alapítóhoz legközelebb ízű lány? Ennek a kérdésnek mégis nem szabadna vitásnak lenni,

mert a királyi leirat világosan kimondja — de egyebekben az alapító levelekből is határozottan kitűnik, hogy a lánymaradékok azon öröklési rend nyomán jutnak a hitbizomány birtokába, mely a fiúkra lett megállapítva. Ott tehát, a hol az első fiszülöttség az öröklési elv, nyilvánvaló, hogy a hitbizomány utolsó fibirtokosának idősb szülött lánya fog az utódlásban következni.* Így van ez a majoratusnál is, mert itt ugyan az íz dönt, mégis az utolsó birtokoshoz való ízközelség az alapvető, a mikor megint az idősb lány succedál, ha többen vannak egyenlő ízen lévők.

A senioratusnál már a lányok közül a kor szerint legidősebb fog következni. Ez mind szorosán a grammatikai magyarázat alkalmazásából folyik. A további, szintén vitás kérdés az, hogy a mennyiben úgy az alapító levelek, mint az alapítók intézkedésének esetleges hiányát pótló szabályzat kijelenti, hogy a cognatusok közt a fiúk megelőzik a lánymaradékokat, vajjon az utolsó hitbizományi birtokos elhunytával ki következik? az ő lánya-e, vagy az ettől leszármazott fiú? Más szóval: a fiúk ezen elsőbbsége a vagyonátmenetnél azonnal érvényesül-e, vagy csak később? Az írók túlnyomó része ezt a vitát az utóbbi felfogás javára dönti el.

Erre enged következtetni a «jutott» szó a 9. §-ban; a szabály azt akarja mondani, miután már a leányág a hitbizományi birtokhoz *jutott*, azt birtokba vette, *ezutánra* a fiörökösök a leányokat megelőzik. Azonban még erősebb érveléssel lehet ezt támogatni a logikai magyarázatból vont okoskodással. Az okoskodás abban culminál, hogy ez az elv: «az anya megelőzi fiát», általánosan ér-

* Ezt félreismeri Wildner.

vényesült a hűbéri öröklésnél azon időben, mikor a polgári törvénykönyv szerkesztése végbement. Noha mi reánk a polgári törvénykönyv directe nem irányadó, a törvényhozó akarata vagy szándéka, mit ezen törvényben kifejezni óhajtott, nem döntő, de mivel a királyi leirat ebből a törvényből kölesönözte intézkedését, ott, a hol kétely támad, melyet az alapító levél tartalmából tisztázni nem lehet, segédforrásul a polg. tkönyvet elfogadhatjuk. Mivel tehát a polgári törvénykönyv szerzői ezen kérdés iránt nem nyilatkoztak, mert nem látták azt szükségesnek, mivel a hűbéri öröklésnél ez az elv úgyis dominált, ebben mi is megnyughatunk. A dolog természeté is így hozza magával, mert a fiúmaradék kihaltával a leányoknak nyílik meg az utódlás. Tehát tényleg a leányokra kellett már átmenni a hitbizománynak, és mikor a leányról tovább kellett szállani megint leányra, akkor előzi meg a cognatusok körében a leányt a fiú.

A legvitásabb kérdés mégis ezen materiában az, a mit a szabály utolsó mondatának kellene eldönteni, hogy a hitbizományi birtokhoz jutott ágnak fiörökösei a leányörökösöket megelőzik. Már az homályos, midőn a hitbizományhoz jutásnál «ág»-ról szól a leirat. Az ág mint esetleg többes tagú, nem juthat birtokhoz, mert itt is fenmarad az individuális successio elve. Ha tehát az utolsó fibirtokos leányága jut birtokhoz, nem az összes leányok lépnek a hitbizományi birtokba, hanem csak az idősb. Ezenkívül ellenmondás is van ezen szakaszban. A második mondat ugyanis kijelenti, hogy «az örökösödés a leányoknál is a finemzedék számára megállapított rend szerint történjék». Ez pedig, mint láttuk, lehet ág-, iz- és korszerinti rend. A végső mondatban már csak

ági, primogenituralis utódlási rendre szorítkozik a törvény, ezt tartja szem előtt.

Vizsgáljuk tehát először a leányokra szálló azon hitbizományokat, melyekben a fiúknál az elsőszülöttségi elv volt irányadó.

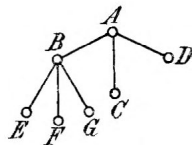
A legkritikusabb kérdés mégis, mely a leányágra való átszállása után a hitbizománynak fölmerül, az, hogy mikor jut a cognatusok közül a fiú a hitbizományhoz?

Pfaff és Hoffmann-féle Commentárban * a szerző kétségebe van esve a 9. §. (626. §.) utolsó mondatának értelme iránt. Azt mondja: «Aus sich selbst» kann §. 626. schlechterdings nicht erklärt werden, und auch nicht mit der Zuhilfenahme des ganzen bürgerl. Gesetzbuches. Woher den Schlüssel zum Verständnisse desselben holen? Aus dem gemeinem Recht? Es giebt dort diesfalls keine communis opinio. Aus dem preussischen Recht? Es hat sonst vielfach in der Materie von dem Fideicommissen als Vorbild gedient, aber gerade hier nicht. És aztán arra a meggyőződésre jut, hogy csak a hitbizományi jog dogmatikus története nyújthat tájékozást az utolsó mondat értelme iránt.

Felfogásunk szerint nem kell olyan messzire menni; közelebb is találhatni útbaigazítást és ez a primogenituralis utódlási rendnek alapeszméje. Ezen alapeszme, mint fentebb részletesen bemutattuk, abból áll, hogy szorosan az ági örökléshez kell alkalmazkodnunk. Az ágnak alapvetője a hitbizományi birtokos, akár fiú, akár leány. Ezen ág most annyi alágra szakad, a hány férfi- és nőlemenője van. Mindenik külön ágat képez. Ha tehát a hitbizományi birtok az utolsó fiutód A elhunyt

* Lásd Excuse.

után átmegy a cognatióra, a leányokra a primogenitura elve szerint, *B* leány lesz az örökös. Most *B* ág az irányadó.

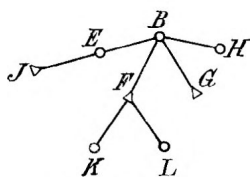
11. sz.

A mennyiben *B*-nek *E* leány, *F* fiú és *G* leánya van, ezek önálló ágakat alkotnak. *B* ágában levő leány- és fiemenők közül az elsőbbség a másodszülött fiút illeti, mert ez ágon belül a fiú megelőzi a leányt, az egy ágon levők közt tehát az idősb szülött leány kénytelen engedni a később szülött fiúnak. Csak ez az eltérés van a rendes primogeniturális öröklési rendtől, a fiúk előnyére. A mint *B* elhunytával a hitbizomány *F* ágára megy, ezen ágon belül levő *leányok* megelőzik a szomszéd *E* vagy *G* ágán esetleg létező fiúkat, épúgy, mint akkor, midőn *A*-ról a birtok *B* leányára száll, noha *C*-nek vagy *D*-nek már vannak fiutódai. A szabály azt akarja kimondani, hogy a fiú csak *egy* ágon belül álló leányokkal szemben bir elsőbbséggel, de nem feltétlenül. Hisz akkor, midőn az utolsó fiu hitbizományi örökös elhunyt egy-két leánylemenő hátrahagyásával, lehetne *A* növértől leszármazott fiú, és még sem ezen fiúra száll a hitbizomány, hanem *A* idősb leányára. Ha a fiúkat a cognatusok (nőágon rokonok) körében akár az alapító levél, akár ennek hiján a törvény *feltétlen* elsőbbséggel kívánná felruházni, akkor egyszerűen azt kellene mondani, hogy az utolsó fi elhunytával átmegy a hitbizomány a legközelebbi leányágtól leszármazó fiúra. Ilyenek pedig mindig lesznek és így a leányutódlás teljesen ki volna rekesztve, zárva. De az alapító levelek egytől-egyik hangsúlyozzák, hogy ha a fimaradék kihalt, akkor az utolsó fiúnak — a hitbizományi birtokosnak *leányára* szálljon

a hitbizomány és ezen leányágnál szorosan a primogenitura elvei nyerjenek alkalmazást, tehát a birtok mindig ágról-ágra szálljon, úgy mint a fiúknál, és csak akkor, ha a primogenitura szerint leánynak kellene következni, noha a hitbizomány-birtokosnak fia is van, akkor előzze meg a fiú az idősb leányt. Tehát csak *egy ágon* belül állókra kívánja az intézkedés a fiúkat kedvezményben részesíteni. Ez az *egyetlen* korlátozás vagy helyesebben eltérés van megengedve a primogenitura szorosra veendő utódlási rendje alól. Egyébkint absolute nem volna azon rendelkezésnek értelme, hogy a leányokra átszállott hitbizományoknál ugyanazon módon és rendben történjék az utódlás, mint az a fiúmaradékokra tüzetesen megállapított.

Azonban nem fog ártani ezen elvi alapnak illusztrálására még egyéb eshetőségeket is felvenni, és az elv következményeit levezetni, az eredményt mintegy tűzpróbán átvezetni.

Tegyük fel, hogy *B*-nek *E* leány, *F*, *G* fiú és *H* leánygyereke van. *B* elhunytával az ő ága jut az

12. sz.

utódláshoz. Ezen ágtól eredők közül mégis a fiúk a leányokat megelőzik, minél fogva *F*-re néz a hitbizomány. Ha már most *F* ágán két leány van, noha a *G* ág

fiú és *E* idősb leányágon lemenő fiú van, azért a hitbizomány *F* elhunytával sem *E* fiára, sem *F* fitestvérére *G*-re nem megy át, hanem következik utána *K* mint leánylemenő, mert *F* ágon fiú nincs, kinek előnyt kellene adnia. Míg azonban leány van, addig a vagyon más ágra át nem megy, még ha ott fiúk következnének is.

Az alapító és a törvény intentiója, midőn a primogenitura öröklési rendjét kívánja a leányutódlásnál is fenntartani, nem lehet okszerűen más, mint azon elvet fenntartani, hogy míg egy ágon öröklésképes egyének vannak (most már leányok is azok), addig a vagyon más (oldal)-ágra nem megy át. Ha ezen F ága K és L lemenők nélkül való elhunytával kiveszne, akkor következik csak a B -től eredő többi ág G , E , H , és ha B ágai mind kihaltak, akkor jön a sor A -tól származó másodszülött C ágra és utána D ágára a 11. sz. tabella szerint.

De most állapotjunk meg ott, hogy F ága K , L lányainak lemenők nélkül való elhunytával megszűnt. Ki következik most utána? Az elv az, hogy B ága, a melyen vannak E leány, G fiú és H leány.

Ha egyedül a primogenitura minden korlátozás nélkül volna alkalmazandó, akkor E leányt kellene az utódlásra jogosítottnak tartanunk, noha őt már F fiúneme révén megelőzte. Mivel azonban B ágán belül a fiúknak elsőbbség adandó, melyet már F érvényesített is, úgy most E -t a még életben levő G fogja megelőzni, mert noha E idősb szülött, de ennél ugyanazon ágon belül nyomósabb és erősebb jogot nyújtó a finem, és így ez, és az ő ága jut a hitbizományi birtokhoz. Ennek a G -nek elhunytával átmegy a vagyon az ő gyermekeire, akár lányok azok, akár fiúkkal vegyest vannak; ha fiú van, úgy az előbbre való, ha nincs fiú, akkor a legidősb lányra száll a hitbizomány és megmarad ennek ágán, míg csak örökös-képesek vannak. Ha G -től lemenők nincsenek vagy idővel elhaltak, akkor következnének megint B ágából eredő E , H lányok. Ezek közt E az idősb, tehát egyenlő nemen levőknél ez dönt, noha E -t már két fiúág megelőzte, illetve mellőzte.

Jogunkban ugyanis teljesen ismeretlen a hűbériség ama elve, femina semel exclusa semper exclusa; miért is most E -re kerül a sor, mivel vele szemben már nem-szerinti előnyösítettek nincsenek. E ágáról, ha ez fiú- és lánymaradékiban kihalt volna, átmegy a vagyon H ágra és ezen az ágon megint megreked, míg csak egyetlen fiú-, vagy lánylemenő van. Ha nincs, csak akkor következik sora A másodszülött lányágának C -nek. Csak azt kell még kissé megokolni, hogyha F ág kihál, E -nek pedig fia van J , miért nem következik E ág, mint idősb, G ág előtt? Egyszerűen azért, mert G fiúnemen való születése által elsőbbséget nyert E lány fölött, mivel egy és ugyanazon ágon (B ágon) belül esik, mely elsőbbségét megtartja azon esetben is, mint megszerzett jogot, ha E elhunyt és fiút hagy maga után. Itt már most J mint B fiunokája és G mint fia B -nek, állanak egymással szemközt. Úgy döntöttünk, hogy G örököl, noha ő B -nek harmadszülöttje, holott J elsőszülött után való (E lány után), és pedig azért, mert E -t mint lányt G fiúneménél fogva megelőzte, erre születése által igényt, jogot szerzett, melyet J nem vonhat el még akkor sem, ha esetleg előbb jött volna a világra, mert B volt a hitbizományban, ezen hitbizományi birtokos után pedig a sorrend ez: F , G , E , H , a fiúké az elsőség egy ágon belül, F megelőzi G fivérét elsőbbsége alapján, aztán jönnek B ágról származó lányok E , H , itt már érvényesül E idősb szülöttsége H fölött, mert mindketten lányok, kik közt épúgy a kor dönt, mint a fiúknál F , G -nél. A fiúk mégis, nemüknek nyújtott elsőbbségnél fogva felforgatják a születés rendjét, és mint ifjabb gyermekek is megelőzik az idősb lányt. Ez az igazi értelme

ama intézkedésnek, hogy a lányokat a fiúk megelőzik, de csak az ágon belül.

Egy további eset: Ha F fiú anyját megelőzve halna el, két lányt hagyva maga után, és feltéve, hogy F után még egy G nőtestvér van B -től, kinek van fia, úgy hogy B elhunytakor van E lány, F -től lányunokák és G -től fiunoka. Kérdés, ki örököl? F ága-e, vagy G fia? Nézetünk más nem lehet, mint a mit fentebb már kifejtettünk, hogy a mint B -nek lányok mellett fia is születik, ez nemének nyújtott elsőbbségénél fogva megszerezte születésének ténye által az igényt a hitbizományra; ő, illetve ága a legközelebbi várományos, miért ha F előbb elhunyt volna, akkor az ő ágára, lányaira száll a hitbizomány és pedig először az idősbik ágra, aztán a másikra. Tehát G fia semmi szín alatt nem előzi meg a lányokat, mert KL lányok atyja már előbb megszerezte ágának a hitbizományt, korábbi elhunytja pedig a szerzett jogot nem alterálja.

Ezen felfogás és következetes keresztülvitele ellen nem lehet síkra szállani azzal az ellenvetéssel, hogy a lányok így megelőzik a fiukat, holott az alapító a lányoknak a fiukat akarta följük helyezni, mert világos, hogy ezt csak *egy ágon belül*, az egy ágról leszármazók közt kívánta az alapító megvalósítani. A különböző és önállóvá vált ágak rendjét és egymásutánját nem akarhatta az alapító megzavarni, mert az már nem volna primogenitura, holott ezt a rendet az ági öröklés előszabja. Ez pedig a primogenitura szoros folyománya.

Azt is lehetne ezen felfogás ellen felhozni, hogy akkor, midőn az ágonkinti öröklés helyt foglal, megeshetik, miszerint a hitbizomány több nemzedéken át lányról-lányra száll, holott az oldalágakon fiúk vannak.

Midőn *F*-ről a hitbizományi vagyon ennek lányára száll, holott ott van *G*, *F*-nek fivére. Miből aztán azon anomalia származik, hogy mivel a lányutódok, mint hitbizományi birtokosok férjei fel tartoznak nevük mellé venni az alapító nevét is, a mint a legtöbb alapító elrendeli, furcsa összetételű nevek állhatnak elő. Az elsőre azt jegyezzük meg, hogy *először* ez az alapító által előírt primogenitura öröklési rendjének szoros folyománya, mondhatnók logikája. Ha az alapító másképen óhajtja, elrendelheti, ő nincs ahhoz kötve, hogy a lányokra való vagyonátmenetelnél is fentartsa a fúmaradékokra helyesnek tartott rendet; de míg ezt óhajtja és el is rendeli, ezt kell követni, ha az eredmény egyik-másik érdekeltnek nincs is inyére. Azt sem ismerjük be, hogy az alapító nevének a lánymaradékok nevéhez való következetes hozzászólása furcsaságokat szülhet, péld. Barkóczy, Wenkheim-Károlyi-Esterházy Sándor.

A vagyon Eszterházy, az első leány férje Barkóczy, így Barkóczy-Eszterházy; a második lányutód férje Wenkheim, lesz tehát Wenkheim Eszterházy, ha megint jön egy lányörökös, kit Károlyi talál elvenni, akkor lesz Károlyi Eszterházy. Csak akkor lehetne három vagy négy név összetételéről szó, ha a hitbizományos lány oly férjjel kerülne össze, kinek kezén egy előző hasonló házasság alapján egy hitbizomány már volna és így most felesége hitbizományi nevét újból csatolnia kellene nevéhez. Ezt az áldozatot azonban egy hitbizomány megszerzéseért még meg lehet hozni.

Ilyen hármas összetételű nevek egyébként nem ritkák ott, hol a hitbizomány már századok óta fenáll és a lányok a fiúmaradék kihalta után öröklésképeseknek elismertettek az alapító intézkedéséből.

A 9. §. utolsó mondata tehát korántsem oly sphinxszerű, a minőnek Pfaff állítja, nem is szükséges oly nagy tudományos apparatus hozzá, melyet ő alkalmazott. Egy kis logika teljesen megnyugtató eredményre juttat. Azért nem is látszik helyén levőnek az a lesújtó kritika, melyet Pfaff az osztrák törvénykönyv magyarázóira gyakorol, midőn azt mondja: Es darf behauptet werden, dass ihnen der Schlusssatz so dunkel blieb, dass sie nicht einmal die Frage fanden, auf die hier alles ankommt, geschweige denn die Antwort darauf. Excuse II. E. II. füz. 211. lap.

XII. FEJEZET.

Öröklési hitbizományok.*

Az 1862-iki kir. rendelet 7. §-a (az osztrák polg. törvénykönyv 624. §-ával azonos) így szól: Midőn az alapító azt rendeli, hogy a hitbizomány mindenkor a családbeli legközelebbik tagra szálljon, ez alatt az értetik, ki a közönséges törvényes öröklés szerint a férfinmaradék közül legközelebbik. Több egyenlően közel állók között, hacsak a rendelkezésből ellenkező nem tűnik ki, a hitbizomány élvezete felosztatik.

Az ily utódlási rend megszabása nélkül alakult családi hitbizomány Magyarországon egy van,** miért ezen

* A munka már sajtó alatt volt, midőn tudomásunkra jutott, hogy gr. Csáky Antal Vince is óhajtott ily öröklési hitbizományt felállítani a gr. Csáky nemzetségből származó összes futódok számára a törvényes öröklés rendje szerint. Noha a lőcsei kir. törvényszék a hitbizományi jelleget bekebelezte, még sem lehet az alapítást hitbizomány számba venni, mert a királyi engedély ez ideig nem járult hozzá.

** A br. Sennyei János által 1819-ben végrendeletileg alapított és 1837. évben fejedelmileg megerősített pénzhitbizomány. Ennél ugyanis ki van mondva, hogy az 525,000 forint értékét képviselő hitbizományi részt haszonélvezni fogják kor- és ágazatra való tekintet nélkül valamennyi br. Sennyei fiági rokonok fejenként és egyenlő részben. A jelenben jogosultak: Sennyei Viktor, Géza, Lajos, István, Miklós bárók, valamint az ingatlanokból álló primogeniturára alapított családi hitbizomány birtokosa.

suppletorius intézkedésnek alkalmazási tere igen szűkre szorul. Ennek oka az, hogy Magyarországon a hitbizományok keletkezése óta törvényesen ki volt mondva a koronás király által kiinduló engedélyezés, mely nem adatott meg ott, hol az alapító a hitbizománynak épen lényegét, az utódlásnak egyéni berendezését és szabályozását a (közönséges törvényes örökösödéstől eltérően) elmulasztá a Felség elé terjeszteni, A vagyon kötöttsége mellett az individuumra, az egyedre szorítókozó öröklés már ipso facto magával hozta, hogy annak a közönséges törvényes örökléstől el kellett térni, hisz ez akár a fiúk, akár pedig a fiúk és lányok közti egyenlő hagyatéki vagyonmegoszláson alapult. Minálunk a vagyon lekötöttsége a család számára már az ösiségből folyt, pusztán ezért tehát családi hitbizományt felállítani nálunk nem forgott fenn szükségesség, de arra igen, hogy az ősi vagyon *együtt* maradjon egy kézben, és osztatlanul fentartassék. Ez mégis az alapító részéről okvetlenül megkívánta az utódlásnak bármilyen alapon nyugvó berendezését. Ennek hiányával benyújtott kérvény egyszerűen visszakerült volna avval a felhívással, hogy az alapító az öröklés vagy utódlás rendjét, az egyéni és kizárólagos utódlás szerint állapítsa meg, és aztán terjeszsze kérvényét fel ő Felsége elé jóváhagyás végett.

A Lajtántúli ú. n. örökös tartományokban, valamint Németországban, hol az allodialis és feudalis vagyonkülönbség volt szerepvívó, a szabad allodialis vagyonban kiki minden fejedelmi engedélynyerés nélkül alapíthatott hitbizományt, melynél sokszor csak az volt a cél, hogy a hitbizományi vagyon a család fitagjai számára fentartassék, az a családtól élők közti elidegenítések vagy halálesetre szóló intézkedések által el ne vonassék, ha-

nem mindvégig együtt maradjon a család fitagjai számára. A kinek ezen cél lebegett szemei előtt, ennek biztosítása végett hitbizományt alapított, a nélkül, hogy az öröklési rendet a közönségestől eltérően szabályozni, vagy egyéni öröklést létesíteni akart volna.

Az örökös tartományokban csak Mária Terézia óta (1763) van a hitbizomány alapítása fejedelmi jóváhagyás feltételéhez kötve. Az előző években létesült hitbizománynál tehát megeshetett, hogy különös öröklési rend híján voltak, mert az alapító beérte a vagyon lekötésével a család fitagjai számára. Ezen hitbizományokra vonatkozik az osztrák polg. törvénykönyv 624. §-a, mint a dolog természetéből folyó, és az alapító öröklési intézkedését pótló szabályzat.

Midőn a királyi Cancellária a kívánatos rend érdekében az osztrák polgári törvénykönyv intézkedéseit 1862-iki rendeletben szóról-szóra átültette, ez a szakaszban maradt, melyre nekünk szükségünk nincs.

Egyébként a törvény világos: Az vagy azok örökölnék a hitbizományi javakban a firokonság, az agnatusok közül, kik a törvényes öröklés rendje szerint következnek. Tehát a lemenők, aztán a szülői parentela, az öregszülői, ős-szülői, szép-szülői, űk-szülői parentela. Nincs egyéni öröklés, ha pedig ezt az alapító elrendelte volna, akkor teljesen megegyez az öröklés a primogeniturával.

Hátránya ezen örök-hitbizománynak, hogy noha a hitbizományi örökösök a javakat nem oszthatják fel anynyi részre, a hányan vannak, hanem csak a hitbizomány élvezetét, más szóval: jövedelmét, mégsem felel meg a hitbizományok alapezéljének, hogy a család fénye, módja, vagyoni tekintélye fentartassék, mert a család nagyobb elszaporodása mellett a jövedelem úgy szét for-

gácsolódik, még ha egészében tetemes is, hogy az egyes családok ezen kis hányadokból rangjuknak megfelelő fényt kifejteni nem tudnak.

Az ily fajta családi hitbizománynál az a vitakérdés merült fel, vajjon a hitbizományi birtokos után a gyermekekkel együtt örökölhetnek-e az elhunyt gyermek lemenői, a hitbizományi birtokos unokái. Felfogásunk szerint, a mennyiben kétségtelen, hogy a törvényes öröklés rendjén a korán elhunyt gyermek helyébe az ő lemenő ága lép, az unokák, így kell lenni a hitbizománynál is, ha itt csakugyan a törvényes öröklés szabályai alkalmaztatnak. E fölött nem is szabadott volna kételynek felmerülni. Az, hogy így még inkább felaprozódik a hitbizomány élvezete, igaz lehet, de ezt a hátrányt nem szabad az igazság rovására csökkenteni.

XIII. FEJEZET.

A hitbizomány jogállása.

A királyi leirat 12. §. (az osztrák p. törvénykönyv 629. §.) azt mondja: A hitbizományi vagyon tulajdona minden várományosok, és a hitbizomány akkori birlalója között meg van osztva. Azokat egyedül a főtulajdon, ezt pedig a haszonvételi tulajdon is illeti.

A kiindulási pont az, hogy a hitbizomány tulajdona meg van osztva: fő- és haszontulajdon közt. Ez a tétel megfelel azon kor tudományos nézetének, melyben a polgári törvénykönyv készült. Ezen időszakban az ily megosztott tulajdon számos egyéb jogi jelenségnél is mutatkozott. Így a hűbéri intézménynél, hol a hűbérúr az állag, a hűbéres a haszon tulajdonosa volt; a jobbágyi kapcsolatnál hasonlót látunk, a földesurat az állag, a jobbágyot a haszon tulajdona illette. Ma ezt a jogi bifurkatiót a társadalmi és gazdasági átalakulások megszüntették, a tulajdon egysége helyre állott, a haszon-tulajdonos kárpótlás mellett vagy anélkül megnyerte az állag tulajdonát is, és vele a tulajdon megosztottsága letűnt a modern tudomány lapjairól. A családi hitbizomány saját-szerű berendezése mégis ezen ketté válást továbbra is szükségessé teszi, sőt ha ez az alakulás nem létezett volna, számára meg kellene alkotni. A vagyonnak az egymás után következő generációk számára való fentar-

tása ugyanis nem engedi, hogy a hitbizomány egyetlen jogalanyhoz fűződjék, a hitbizományi birtokoshoz, mert ez esetleg megghiúsíthatná az alapítás célját, a későbbi kor szülöttjeinek fentartandó vagyont elvonhatná tőlük.

Az első alany: a hitbizomány birtokosa úgy jelentkezik, mint korlátolt tulajdonos. Sokan csak haszonélvezőnek, haszontulajdonosnak, a hitbizományi javak birlalójának nevezik. Így a királyi leirat is.

Vizsgálni kell tehát az ő jogállását szemben a hitbizományi vagyonnal. A hitbizományi birtokos több a haszonélvezőnél, mert noha tulajdona korlátolt úgy időleg, mint a rendelkezés tekintetében, mégis esetleg ő mint utolsó fitagja a családnak, korlátlan és teljes tulajdonosává válhatik az állagnak, a mi a rendes haszonélvezetnél be nem következik. A közéletben is őt nevezik a hitbizomány urának, néha örökös urának,* ő van hivatva mindazon intézkedések tételére, melyek a hitbizományi vagyon épségét, függetlenségét minden tárgyi korlátozástól vagy csorbitástól megőrzik. Azért noha sok helyen birlalónak nevezik is a haszontulajdonost, a tulajdonosi jelleg mintegy időhatárok közé szorítva és meghatározott rendelkezések tekintetében korlátolva, mégis felfedezhető benne. Ez a közfelfogás ma a hitbizományi birtokos jogi állásáról.

De a hitbizományban még egy másik tulajdon — az állag-tulajdon is van, mint két lélek egy testben,

* Így a Prónay Gábor báró alapította hitbizományi levélben az áll, hogy a hitbizomány minden birtokosát *Acsának örökös ura* cím illesse. Továbbá gr. Esterházy Pál által creált hitbizományi oklevél 15. pontjában a nemzetség könnyebb megkülönböztethetése végett a hitbizományi örökös címéhez tartozik felvenni Pápa-Ugod örökös ura címet. Lásd a függelékben ezt az alapító levelet.

melyről a szabály azt tartja, hogy ezen tulajdon a családé.

Ez azonban sok tekintetben ködös, homályos. A család fogalma alatt ugyanis, mint ismeretes, mindazon élő tagokat értjük összefoglalva, kik az alapítóhoz vérséges leszármazási viszonyban állanak. Tehát a lánymaradékokat is (cognatio), holott ezek nem jönnek számba a hitbizománynál, miért ezen elnevezés, vonatkozással a hitbizományra, bő. De másrészt szűk is, mert a férfi család (az agnatusok), a most élő fimaradékok, nem foglalják magukban mindazokat, kik a hitbizományi vagyonra igényvel bírnak, mert a még nem létező, még ezután születendő férfitagok a család nevezetébe be nem vihetők.

Pedig alanyt a tulajdon másik faja nem nélkülözhet, jog — tartósan fennállani hivatott tulajdonjog — nem képzelhető alanyi kapocs nélkül, mert a közönséges élet megkívánja, hogy valahogyan nevezzük, valami neve legyen.

Ha valamely vagyon célja, hogy ne csak *egy* embernek szolgáljon, ne csak *egy* ember szolgálatában merüljön ki, hanem egy hosszú sorozatát az egymás után következő egyéneknek elégítse ki, akkor az ily vagyonnak oly alanyt adunk, mely nincs alávetve a testi mulandóságnak, mert nincs teste, hanem csak gondolatunk, képzeletünk világában él és ezt nevezzük jogi személynek.

Ezen jogi személy alkotása nélkülözhetlen, akár a forgalom könnyedsége érdekében, akár ott, a hol nincs valamely vagyonnak physikai alanya, vagy mert nem is lehet hosszú időközön át való fenmaradása érdekében ily physikai alanyhoz kapcsolni.

Az ily jogi személy tehát a nem létező alany pótlása,

a vagyonnak megjelenési formája a forgalmi életben, a külvilág előtt, melynélkül jog és kötelezettség alakulása, érvényesítése nem volna eszközölhető.

Három főalakzata létezik a jogi személynek: 1. Sok fizikai személy egyesüléséből eredő társulat; 2. vagyoni elemek egyesülése, és 3. jótékony vagy közcélra szánt vagyon. Mindezek egy eszmei egységre emelve, közös név alatt, jogi személyt alkotnak.

Ha tekintjük a hitbizományt, melynek hivatása meghatározott vagyont számos generációkon át fentartani: nyilvánvaló, hogy ez ily jogi személy alkotását meg kívánja, noha szorosan véve, nem tartozik sem a személy-egyesülés fogalma alá, sem pedig nem tekinthető tisztán vagyon-egyesülésnek, noha erősen erre hajlik, mert főképp ez teszi lehetővé a családi fénynek megőrzését. A harmadik főalaktól szintén sok lényeges vonásban különbözik, mint fentebb láttuk, habár más irányban meg a rokonságot sem lehet elvitatni, kivált a senioratúra alapított hitbizománynál.

A jogi személy elismerésére és alkalmazására igen nyomós körülmények készítetnek a hitbizomány állagának vagy a főtulajdonos megjelölése végett. Így a hitbizomány tartozik; ki? nem az egyes várományos, sem az összes, a vagyon a kielégítési alap; de a tartozás fogalmilag mégis csak jogalanyhoz kapcsolandó. A hitbizomány követel, vannak kinnlevő tőkék, ezeket felmondja, másutt helyezi el, vannak értékpapirjai, melyek számára vinculáltatnak, nevére átíratnak, számára képviselőt, hitbizományi gondnok rendelendő.

Mindez öntudatlanul személyesítése a hitbizománynak, alanyt creálunk észrevétlenül. De még szembe-tűnőbb az, midőn a hitbizomány tőkéből áll, melynek

egyharmadát a hitbizományos kölcsönül veszi, határozott időszakban amortizálás, részletekben való törlesztés (depuratio) mellett. A hitbizományi birtokos tartozik: a hitbizománynak, nem a várományosnak vagy utódnak, hanem annak az eszmei személynek, melylyel jelöljük úgy a család egymásután következő utódlásképes tagjait, létezőket, nem létezőket egyaránt valamint a vagyont is, mely számukra épségben megőrzendő, végre az alapító által létesített alkotmányát, szervezetét, rendjét is az egésznek. Mindezt összefoglalva jelöli a hitbizomány, mint jogalany gondolva.

Ha a hitbizományi birtokos a törlesztési járulékokat nem fizeti, nem engedheti el neki ezt sem az egyes várományos, sem ezek összessége, mert nemcsak a most élők jelölésére szolgál a jogi személy, hanem azokat is felöleli, kik még ezután következnek és az alapító levél értelmében igényjogosultakká lesznek az egész hitbizományi vagyontra. Tehát kétségtelen, hogy itt alany nélkül boldogulni nem lehet, ilyent kell alkotni, melyhez a jog állandóan fűződjék, a nélkül, hogy az koczkázatnak tenné ki a vagyont. Azon önkénytelenül felmerülő kérdésre, ki vagy mi legyen alanya az állag-tulajdonnak? megint recurrálni kell a közfelfogásra. Gyakran találkozni azon kifejezéssel, hogy ennek a családnak hitbizománya van, kettő is, ha a hitbizományi birtokos ellen a vagyon kezelése körül panasz van, nem egyszer kell hallania, hogy ez a vagyon nem az övé ám, hanem a családé, annak számára kell azt megőriznie; itt tehát az alapítónak jelenleg létező és a jövőben születendő tagjainak összesége volna személyesítve a család fogalma alatt.

Azonban még gyakoribb megjelölése a viszonynak az, hogy a hitbizomány az úr, nem az egyes; a hitbizományt

illeti a telekkönyvi tulajdon, a hitbizományra lesz a jelzálogi követelés átírva és telekkönyvileg kitüntetve, hasonlóan mint a névre szóló papiroknál. Úton-útfélen találkozni a törvényes intézkedésekben úgy, mint az alapító oklevelekben oly nyilatkozatokkal, melyekben a hitbizomány jelentkezik, mint főtulajdonos, ehhez kapcsoljuk mintegy akaratlanul, mint alanyhoz az intézmény minden jogi sorsát, ezt személyesítjük, ez alatt értjük a személyek jelen és jövő összeségét, a vagyont, sőt még a rendelkezést is, mely a személyek viszonyát a vagyonhoz megszabja.

Így tehát a természetes észjárásnak hódolunk, midőn a haszontulajdonos mellett az állagtulajdon hovátartozása iránt azt mondjuk: az a hitbizományé, melynek képviselője a gondnok. A gondnok nemcsak arra ügyel, hogy a várományosok érdekein sérelem ne essék, nemcsak a vagyonállag épségét őrzi meg számukra, hanem az alapító rendelkezéseinek is érvényt szerez, úgy hogy az egésznek érdekszálaait egy fonatban összetartja. Egész világosan nyer ez kifejezést ott, hol a hitbizomány érdekében pert kell indítani; például: tulajdoni vagy a tulajdon korlátozása elleni pert. Erre első sorban a hitbizományi birtokos hivatott; de ha ő nem teszi, bármily okból, a várományos pedig nem birván legitimatióval a keresethez, nem léphet fel, a várományosok és a hitbizomány érdekét a gondnoknak kell megóvni, mint a ki a hitbizománynak mint jogi személynek a képviselője, gerense. Ezen minőségében a hitbizomány gondnoka eljár mindazon érdekek megvédésében, melyek csak a későbbi nemzedékekre birnak jelentőséggel, elhanyagolása csak a késő jövőben szülne hátrányokat.

A hitbizománynak mint jogi személynek hivatott öre

képviselője, személyesítője a gondnok, a ki mindazon intézkedésekre felhatalmazott, melyek az intézmény ép-ségét, állagának teljét, a várományosok igényeinek ki-elégítését az alapítványi levél értelmében megőrizni és biztosítani képesek és hivatottak.

Legfényesebb bizonyítéka ez annak, hogy a hitbizo-mánynál az állag vagy a főtulajdon csakugyan személye-sítőre szorul, mely nélkül ily fontos érdekek időszerű elintézésben nem részesülhetnének.

XIV. FEJEZET.

A hitbizományi birtokos jogköre.

A hitbizományi birtokos haszontulajdonos és egyuttal a főtulajdonban is részes, mint tagja az alapító által megjelelt személysorozatnak, melyet az állag illet.

Ezen alapfelfogásból és az alapító esetleges intézkedéseiből kell a hitbizományi birtokos viszonyát a hitbizományi javakkal szemben megítélni.

Noha a hitbizományi birtokos haszontulajdonos, még sem lehet reá a haszonélvezet jogszabványait, — a mint azok a polgári törvénykönyv 511—17. §§-ban részletezve vannak — mereven alkalmazni, mert az ő jogköre a haszonélvezőét meghaladja; különösen nem alkalmazhatók reá azon törvényes intézkedések, melyek a főtulajdonos által teljesítendő építkezésekre vonatkoznak. A jogi személy — a várományosok, mint személyegyesület, nem tehet az építkezés terén beruházásokat, mert nincs hozzá meg az anyagi erő.

Helyesebb azért a haszonélvezetet elejtve, azt mondani, hogy a hitbizományi birtokos az összes hitbizományi vagyon időleges tulajdonosa, korlátolva mégis annyiban, hogy az állagot, a hitbizományi értéket fenn kell neki tartania.

Ebből kifolyólag a hitbizományi birtokos a hitbizományi javak birtokába lép, ezek fölött a rendelkezési jog

öt illeti és senkinek beavatkozását — míg az állag megtámadva nincs, tűrni nem köteles. A várományosok képviselője a hitbizományi bíróságnál emelhet panaszt, ha olyan észlelések volnának, melyek az állag vagy az érték csorbulására vallanak. Kifejezést nyer ezen felfogás az alapító levelekben is, midőn a hitbizományi birtokost a hitbizományi javak urának, örökös urának nevezik, mert intézkedési szabadságában, az objectiv-jog és az alapító által vont korlátokon belül, ment mások beleszólásától.

Öt illetik a hitbizományi jószág természetes és polgári gyümölcsei. Ezek az elválasztás — illetve a lejáráttal az ő szabad és korlátlan tulajdonába mennek át. A természetes gyümölcs vagy termés huzásában, a föld termőerejének okszerű felhasználásában, míg a deteriorációba át nem csap, midőn már a későbbi nemzedék jövedelmét kívánja megszerezni — nincs korlátozva, mi végből a gazdálkodási rendszert megváltoztathatja, a külterjes gazdálkodásból a belterjesre áttérhet és ennek megfelelő átalakításokat eszközölhet a gazdasági felszerelésben.

A pénztőke vagyon kamatai a lejárat után öt illetik, noha ezeket még nem szedte be. A lejárt kamat, ha a fölvétel előtt elhunyna, már az ő szabad vagyonához csatolandó.

Ő gyakorolja a vadászatot, melyben csak a törvényes kiméleti idők által van korlátozva, mint bármely más teljes tulajdonos. A vadállomány teljes kiirtása még is csak ott volna korlátlanul megengedhető, a hol a vad mesterséges tenyésztését ő maga létesítette, nagy állományt teremtett. Ha ily állapotban vette át, akkor a rendes vadászat fogalmának megfelelő használatra kell szorítkoznia. E téren egyébként mint sok más irányban is abstracte nehéz a hitbizományi birtokos használásának

józan mértékét megvonni. Csak a tényleges helyzet és a fenforgó speciális viszonyok alapján lehet a hitbizományi birtokos eljárását elbírálni.

A halászatra ugyanezen szempontok mérvadók. Ha külön halastavat vesz át a hitbizományi birtokos, nem ütközik a józan felhasználás mértékébe, ha az egész halállományt értékesíti, hogy esetleg más fajtákat tenyésztesse. Ha a hitbizományi birtokos a kedvező viszonyok felhasználása mellett halastavat rendez be, mely állandóan szép jövedelmet hoz, ez befektetés számba megy, melynek költségeit a hitbizományi utód megtéríteni köteles, a mennyiben a beruházott tőke kamatainak megfelelő jövedelem fokozódás még ez időben is fenforog. A tényleg beruházott összegnél magasabb — esetleg a rendkívüli jövedelemmel arányban álló tőke megtérítésre mégis nincs igénye.

Az erdő a fennálló (1879. 31. törv.-czikk) szabályok szerint kezelendő.

Az erdőtörvény a hitbizományi birtokosra nézve több irányban fontos. Mindenekelőtt tiltja úgy a tarvágást mint az írtást a véderdőkben.* A ki ez ellen vét, erdőrendészeti áthágást** követ el és 400 forintig terjedhető pénzbüntetéssel sújtható.

A hitbizományi birtokos köteles a törvény 17. §-a alapján rendszeres üzemtervet készíttetni saját költségén záros határidő alatt, mely a hitbizományi erdők jó karbantartását, használatuk tartamosságát biztosítja egy részről, más részről pedig a fatenyésztés mellett az erdei melléktermények gazdasági felhasználását is elősegíti.***

* Lásd az 1879. évi 31. t.-cz. 2. és 3. §-ait.

** Jól megkülönböztetendő a kihágástól, minő az erdei lopás.

*** Már ezen intézkedés is szükségessé teszi, hogy a politikai ható-

Ezen törvény teljesen biztosítja a hitbizomány erdőállagát minden túlságos és jövőre káros kihasználás ellen, mert a kidolgozott üzemtervről az erdőfelügyelő a helyzet tüzetes megvizsgálása után a közigazgatási bizottság erdészeti albizottságának jelentést tesz, melyben az üzemterv módosításának szükségét kimutatja, vagy ha helyes alapon készült — elfogadásra ajánlja.

Az üzemtervet aztán az albizottság saját és az erdőfelügyelőség véleményével kapcsolatban felterjeszti a földművelésügyi miniszterhez, a ki azt jóváhagyja, vagy a véleményezés szerint változtatást kíván rajta. A hitbizományi birtokosnak nem szabad az erdő felhasználása körül az üzemtervtől, a turnus-szerű vágástól eltérni (20. §.) ha még is teszi, a túlvágás értékének egynegyedétől az egészeig büntethető.

Intézkedik a törvény a kopár területek beerdősítéséről is, ott a hol hegyomlások, hó- vagy kőgörgetegek megakadályozása, szélvészrek vagy vizek rombolásának, vagy a futó homok terjedésének meggátlása czéljából a talaj megkötése közgazdasági szempontból szükségesnek mutatkozik.

Erre azok kötelezvék első sorban, kiknek birtoka eképen őtalmat nyer, de saját költségén a terület tulajdonosa is teheti. Ha ő nem él ezen jogával, akkor az érdekelt birtokosok kötelesek társulattá alakulni és az

ság a hitbizomány alapításról határozott tudomást szerezzen, mi csak a hitbizományi alapító levélnek egész terjedelemben való kihirdetése által a megye közgyűlésén történhetik meg, mert az erdő-törvény 17. §-a köteleességévé teszi a megyei hatóságnak a hitbizományi kötelekbe eső erdőknek szoros felügyeletét. Nem járja tehát a hitbizományi okmányt csak egyszerűen bejelenteni, hanem mint privilegiumot ki kell a régi szabványok szerint hirdetni, akkor a hatóság az intézmény érdekében a törvénysszabta óvó intézkedéseket megteheti.

erdősítést eszközölni. Azonban a területet ki kell sajátítaniok és az összes költséget a társulat tagjaira birtokarány szerint kivetniök.

Ha az erdősítés végbe ment, a telek volt tulajdonosa a visszaváltást a társulattól a kisajátítási ár és a beerdősítési költség 6% kamattal leendő megtérítése mellett 10 éven át tartó törlesztéssel eszközölheti, de mégis csak akkor, ha a beerdősítés után hat évi záros határidőn belül a visszaváltás iránt nyilatkozik. Ezen időn belül elsőbbséget nyújt a törvény a terület előbbi tulajdonosának.

A hitbizományi birtokos tehát az utóbbi költség megtérítésével visszaszerezheti a területet, mi a hitbizománynak érdekében is fog állani, kivált akkor, ha az ő erdei veszik azt a területet körül, mert különben úgy a vadászat mint az erdőlopások és egyéb károsítások tekintetében kellemetlen lehetne rá a szomszédság.

Mivel pedig itt szorosan véve nem új terület hozzászerezéséről van szó, mely a hitbizomány kötelékébe jut, azért nem is szükséges királyi beleegyezést kérni; de mivel a hitbizomány új értékkel szaporodik, ehhez a hitbizományi bíróság beleegyezése szükséges, mikor a váltságösszeg beruházásnak tekintendő, melyet a hitbizományi utódnak meg kell téríteni. Helyesebbnek látszik, ha a váltságösszeg tetemes, e célra törlesztési kölcsönt a hitbizományra fölvenni, melyet a hitbizományi birtokos is törleszt, valamint esetleg már az ő jövedelmét is emeli, fokozza az új értékgyarapodás.

Nincs intézkedés az erdőtörvényben arról, hogy az erdőbirtokos a viharok által előidézett rongálásokkal mit tegyen? midőn a lomberdőnek a széljárás irányába eső részét a vihar kitépi, vagy a fák koronáját a hó

lehasogatja (Windbruch, Schneebruch). Az ilyen félig-meddig elpusztított erdőrészt ki kell vágni, irtani, mert a fák úgyis kiszáradnak, az ily élettelen fák pedig az erdő nagy ellenségeinek, a rovaroknak a melegágya. Ez persze az üzemterven kívül eső fanyerés, de mert a hitbizományi birtokosnak az üzemtervet úgy is módosítani kell a beállott pusztítás méretei és nagyságához képest, azért az ilyen véletlen csapásból eredő nagyobb fanyereség deterioratióként fel nem számítható.

A vízjogi törvény is (1885. évi 23. t.-cz.) belenyul a hitbizomány érdekkörébe, a mennyiben a vízhasználat részletes szabályozást nyer és a vizek lecsapolása, belvizek levezetése, vízöntözés berendezése céljából vízitársulatok alakulnak, melyek a munkálatot a megállapított és a kormány által jóváhagyott tervezet szerint végrehajtják, a költségeket pedig az érdekelt földbirtokosokra a haszon szerint kivetik. Ilyen vízitársulatok költségeihez a hitbizományi birtokos is kénytelen hozzájárulni, mit az évi jövedelemből nem teljesíthet, mert ez a hitbizománynak messze a jövőben való jövedelmezőségét emeli, sokszor tetemesen, miért az ily költség a hasznos vagy szükséges beruházás rovatába tartozik, melyet az annak idején történő elszámolásnál, ha a magából tette, a hitbizományi birtokos hagyatéka javára kell irni. De itt is az lenne méltányosabb, és az osztó igazságnak megfelelőbb, ha ez is törlesztési kölcsön útján fedeztetnék, mert akkor már a hitbizományi birtokos is hozzájárulna a törlesztési quotákhoz, mi nagyon helyes is, hisz az ily vízszabályozásból eredő gazdasági jövedelemfokozódás, magasabb hozam már neki is előnyére válik, miért illő, hogy birtoklása tartamán át a tetemesebb jövedelemből ő is segítse a vízszabályozási kölcsönt apasztani; holott

ha csak elhunytával jön a beruházási összeg számba, akkor ez egészben a hitbizományi utód, vagy utódok nyakába szakad. A nehézség csak az, hogy az ily vízbábozási költség nem róható le egyszerre, hanem járadékokban, mi a kölcsön felvételét nehezíti, de viszont ily esetben igen praktikábilisnak látszik az évi járadékot, tekintettel annak alapszabályszerű időtartamára, tőkésíteni és a hitbizományi birtokos elhunytakor hagyatékába beruházás címén annyit felvenni, a mennyit ő a tőkéből annuitásaival már törlesztett. Pl. 100,000 frtnak félévi annuitása 5% kamatozással 2500 frt; ha ezt a hitbizományi birtokos már husz—harminczszor fizette, a törlesztési kulcsban csak azt kell megkeresni, hogy ő a 100,000 frtból mekkora tőkét törlesztett már.

Ezen összeg neki, illetve hagyatékának visszajár.

A hitbizományi kapcsolatba tartozó bányatelepek — ép úgy mint az erdők — a bányatörvény oltalma alatt állanak. A bányahatóság örökdi a fölött, hogy a bányaművelés rendszeresen a törvény követelményeinek megfelelően és egyúttal szakértő módon történjék. A hitbizományi állag épségét és a várományosok érdekét a törvény minden irányban védi, sem a rabló gazdálkodást (mohózatot) nem tűri, sem azt, hogy a hitbizományos a művelést hanyagon vagy a későbbi időkre veszélyeztetően üzze, kerülve a befektetést.

Fontos kérdés az, hogy a mennyiben a bányatörvény a telep folytonos művelését kívánja, a haladékat, prolongatiót bizonyos körülmények közt ki nem zárva, felelőse a hitbizományi birtokos az utódnak, ha az éveken át meddő üzemet áldozattal folytatni nem kívánja és e miatt a bányajogosítványt elveszti?

Nézetünk szerint a hitbizományi birtokos, mint haszon-

tulajdonos azért felelőssé nem tehető, sem hagyatéka ellen a jogosítvány elvesztéseért kárigény nem formálható. Egyrészt okszerűen nem kívánhatja senki, hogy egyéb vagyomból nyert jövedelmét a jog fentartásáért feláldozza, mert ez a hitbizomány céljával is ellenkeznék, másrészt pedig a bányatörvényben van gondoskodás arról, hogy az üzem beszüntetése miatt elvont bányajogosítvány nyilvános árverezés útján értékesíttessék. Ha akad a bányatelepre vevő, a ki bízik az áldozattal járó üzem-folytatás jövődjö jövedelmezőségébe, úgy a realizált ár a hitbizomány állagához tartozand, mint a bánya egyenértéke, ha pedig nem akad vevő, a ki a bizonytalanért biztos vagyont áldozni hajlandó — akkor úgysis nyilvánvaló, hogy a bánya-telep értéktelen és így nem is volna gazdasági bázis a kár felbecslésére. Az ily elhagyott bányát a hitbizományi utód újból felkérhet, ha az áldozattól vissza nem riad.

A kincslelet, mint donum fortunæ, nem tartozik a földnek jogilag determinált gyümölcse közé, inkább az állag részeül tekinthető. Ez alapon az 1812, 1813 és 1814. évből eredő királyi resolútiók nyomán a találót illeti egy harmad, a másik harmad a földtulajdonosé, egy harmad a kincstárra száll. Mivel pedig a hitbizomány *megosztott* tulajdon a hitbizományi birtokosok és a várományosok *összesége* közt, ennél fogva a tulajdonost illető $\frac{1}{3}$ -nak fele: $\frac{1}{6}$ rész illeti a haszontulajdonost, a másik $\frac{1}{6}$ pedig jut a főtulajdonosnak, a hitbizománynak, annak állagához csatolandó, és a mennyiben jövedelmet nyújt, ez is az idő szerinti hitbizományi birtokost illeti.

Ha a haszontulajdonos a találó, úgy a találót illető rész osztatlanul a hitbizományi birtokosé.

Akadtt író,* ki a főtulajdonost illető $\frac{1}{6}$ részét a kincseknek az élő várományosok közt akarta felosztani, azon okoskodással, hogy az osztrák polgári törvénykönyv 629. §-a, (mely teljesen megegyez a kir. leirat 12. §-ával) a fő tulajdonost az összes várományosokra ruházza, ezek közt osztandó tehát fel a kincs $\frac{1}{6}$ része is.

Azonban e nézet követőkre nem talált, mely nyilvánvalóan ellentétben áll a törvény intentiójával. Mert a hitbizomány minden várományosa alatt nemcsak az élő, hanem a később születendő várományosokra is gondolt a törvény, azért szól az utódok gondnokáról. Ezek számát pedig a kincs felosztásakor megállapítani nem lehet, miért a kincsrészt a főtulajdonhoz kell csatolni, és így módon az utódok számára megőrizni.

Sokat vitatott kérdés az a hitbizomány körében, hogy kit illessen a nyeremény, ha a hitbizományi értékek közt nyilvános kisorsolásnak alávetett sorsjegyek vannak, melyekre több-kevesebb nyeremény esik. Némelyek különbséget akarnak tenni, a szerint a mint az alapító rendelkezéséből jutott sorsjegy a hitbizományi kötelékbe, vagy később valamely egyéb érték becserélése folytán, vagy a hitbizomány értékének kiegészítése okából.

Megint mások arra fektetnek súlyt, hogy a sorsjegy kamatozó papir-e, vagy nem? Mert vannak olyan sorsjegyek, melyek a rendesnél ugyan kevesebb kamatot hoznak, a kamatesökkenés fejében szolgál aztán az esetleges nyeremény; míg oly sorsjegyek is vannak, melyek kamatot egyáltalán nem hoznak, de a törlesztési huzásoknál a beváltási ár bizonyos időszakokon belül emel-

* Wildner Ignác: Das Fideicommissrecht nach österreichischem Recht 1835.

kedik, mely többlet képezi a rendes kamatozás hiányáért a kárpótlást.

Az egyik nézet szerint, hacsak az alapító határozott intézkedéssel *à priori* meg nem szüntette a vitás kérdést, a nyereség egyedül a hitbizományi birtokosé, mert az kárpótolja őt az ily értékek jövedelem-hiányáért vagy a jövedelemcsökkenésért. A papir birtokosa a kamattal vagy a kamat egy részével vesz részt a sorsolási játékban, az értékpapir után járó kamat képezi azon betétet, mely után neki a nyereségre részesedési igénye támad. A mennyiben a hitbizományi birtokos esik el az értékpapir kamatától, ő a játékos, övé a betét, övé a nyereség is.* Evvel ellentétben a másik nézet az, hogy a nyereség minden körülmények közt a hitbizományi vagyonhoz csatolandó, annak javára esik, annak állagát gyarapítja. Az okoskodás az, hogy a hitbizományban egyéb javak (ügynevezett használati javak) is vannak, melyek után a hitbizományi birtokosnak jövedelme nincs, melyek arra valók, hogy a mindenkori hitbizományi birtokos azokat használja.

Nem lényeges szempont tehát az, hogy a sorsjegy jövedelmet, hasznót, polgári gyümölcsöt nem hoz. Másrészről el van ismerve, hogy a mit a természet ereje a hitbizományi jószágához csatol péld. az iszapolás a folyó medrében támadt sziget vagy a sodorvány (Lásd a vízjogi törvényt) mindez nem a hitbizományi birtokost, hanem a hitbizományt illeti, a hitbizományi vagyont neveli, melynek haszna úgy is a hitbizományi birtokos-

* Lásd: Lewis fent idézett munkáját a 195. lapon. *Commodum eius esse debet, cuius periculum est.*

nak jut, valamint a nyeremény után járó kamatjövedelem is.

Felfogásunk szerint az első nézet jogi szempontból az erősebb alapon nyugvó. Gondoljunk arra az esetre, ha a hitbizomány merőben ily nem kamatozó vagy aránylag csekély kamatot hozó papirokból állana. A hitbizományi birtokos a több éven át tartó jövedelem elmaradásáért csak a szerencse kedvezéséből eredő nyereményben lelheti kárpótlását, ez lesz az elmaradott kamatokért járó jutalom.

Ha a kincs donum fortunæ, melyből neki rész jár, ezen alapon a nyeremény még inkább tekinthető a sors kedvezésének, melyj annak jusson, kinek Fortuna szánta, kire mosolygott. Ő volt ez idő szerint a játékos, ő legyen az is, a ki nyer.

De vele jár ezen felfogással, hogy az így kisorsolt és bevont értékpapírt a hitbizomány állagában vagy ugyanily, vagy más, de hason forgalmi értékű papírral ki kell egészíteni, az értéket a hitbizományban ki kell pótolni, mely a kihuzás és bevonás folytán a hitbizományi vagyonban beállott.

A hitbizomány állagának ily tömeges szaporodását úgy sem kívánatos köztekintetből előmozdítani, miért a nyeremény kizárólag azt illesse, kinek a szerencse kedvezett, a hitbizományi birtokost.

De azon alapon is neki kell itélni a nyereményt, mert általános szempontból minden *rendkívüli* jövedelem, melyet kedvező körülmények vagy más véletlen tényező előidéz, szintén őt illetik; viszont neki kell elviselni azt is, mit a baleset, vagy a szerencse elfordulása hátrányt vagy jövedelemcsökkenést előidéz, péld. ha sorsjegyeknél a törlesztési huzáskor nyert érték kisebb, mint az

illető papir-árfolyam értéke, vagy egyáltalán nem üt be a szerencse.

Egyébként a hitbizományi vagyon gyarapítására szolgál az értékpapírok, részvények vagy más állami kibocsátású járadékok lassú és fokozatos áremelkedéséből eredő vagyonemelkedés, melylyel kapcsolatosan a részvényeknél az osztalék is arányos emelkedést tüntet fel.

Hasonlóan értékpapírok conversiója alkalmával előidézett számszerű nagyobbodása az értéknek, noha a kamatláb alább szállott, mi az értékek nagyobb mennyisége által nyer ellensúlyozást. Ehhez hasonló értékemelkedést az ingatlanoknál is észlelhetünk, midőn az időviszonyok folyamán a pénz olcsóbbá lesz, a termelés hatványozódik az intensív művelés által, melyek a föld hozamának tiszta jövedelmét emelik: a földjáradéknak tartós emelkedését idézik elő, mi a föld értékének folytonos árfokozódásában nyer kifejezést.

Az ingatlan tartozékait képező jogok, minők a királyi kisebb haszonvételek, a mennyiben állami intézkedésből változásnak, megváltásnak esnek alá akár célszerűségi, akár közgazdasági vagy tisztán fiskális szempontból, akkor az ezekért nyújtott kárpótlások mint ellenérték a hitbizomány állagához csatoltatnak, és ezen értékstatusnak akkor sem szabad megváltozni, ha ezen kárpótlási értékek kisorsolás útján a nominál érték szerint beváltás alá kerülnek. A beváltott papírok készpénz értékén vagy ugyanily papírok szerzendők be, vagy a hitbizományi birtokos indokolt javaslatára más módon kell eszközölni biztos és gyümölcsöző elhelyezésüket. Ilyenek korunkban a modern gazdaság és a szabad tulajdon megteremtése érdekében rendkívüli mértékben szerepeltek. Az úrbéri megváltás, az irtvány és a maradványföldek után való

kárpótlás, a szőlődézsma vagy a hegyvám megváltása akár egyesek által, akár az állam közvetítése mellett. Ilyen legújabbán a korcsmáltatási jog megváltása és kárpótlása.

Mindezek útján a hitbizományi nemesi birtokok hatalmas pénztőkéhez jutottak, melyek a hitbizomány javára vinkuláltatván, azok kamatai elég tekintélyes és állandó készpénzjövedelmet nyújtanak, melyek a mezőgazdának amúgy is elemektől függő és nagy extrémek közt mozgó termés hozamára kiegyenlítően és jótékonyan hatnak.

Az értékpapiroknak akár válságos időkben beálló, akár pedig a vállalat hibás vezetéséből származó értékcsökkenése, árfolyamapadása és a vele járó osztalékcsappanások a hitbizomány kárára esnek, melyért mint véletlenből eredő kárért a hitbizományi birtokost felelőssé tenni, és halála után szabad vagyonából kiegészítést kérni nem szabad. Valamint az árfolyamemelkedés általános gazdasági constellatiókból származott, és a hitbizományi vagyon számszerű értékét emelte, úgy az ellenkező tényezők szülte értékcsökkenés is a hitbizományi vagyont éri közvetlenül, ennek állagértéke száll alább, melyekért senkit vádolni és így érte felelőssé tenni nem lehet. Ez gazdasági vis major.

Ha a hitbizomány állagából a közczélokra a törvény által megengedett kisebb-nagyobb darab föld, épület vagy, egyéb mű kisajátítás alá jut, úgy ez érdemben a hitbizományi birtokos szabad egyezkedés alapján rendbehozza a vállalattal a kisajátítandó területért járó ellenértéket. Ehhez mégis a hitbizományi gondnoknak beleszólása a bíróság útján nem tagadható, miért tanácsos, hogy a vállalatnak ajánlatát, melyet a hitbizományi birtokos elfogadhatónak tart, a bírósághoz beterjeszsze. Arra

mégis nem kötelezhető a hitbizományi birtokos, hogy a szabad egyezkedés mellőzésével a kisajítási eljárás megindítását legyen kénytelen bevárni és a kisajátítandó terület után járó kárösszeget birói becsüvel állapíttassa meg. A vállalatok rendesen elég méltányos árakat ajánlanak, csak hogy mellőzni lehessen a hosszadalmas kisajátítási eljárást, mi a tulajdonosnak sincs előnyére. Akárhányszor kénytelen a bíró a törvényben foglalt becslési alapok alkalmazása mellett a magánfél igényét leszállítani, úgy hogy kevesebb jut a hosszú eljárás után a tulajdonosnak, mint a mennyit a vállalat egyezségileg felajánlott. A kisajátítási törvény 1881. évi 41. tcz. 13. §-a hatalmat ad a telektulajdonosnak, hogy a kisajátítás alá vont parcellának vagy épületnek megmaradott részeit is átutalhatja a kisajátító vállalatnak. Ez esetben a hitbizományi birtokos nincs kötve sem a hitbizományi gondnok, sem a bíróság ellenőrzéséhez. Teljesen belátásától függ, él-e a törvény adta hatalommal, vagy nem? E tekintetben nincs szükség az ellenőrző közeg meghallgatására, vagy a bíróság felügyeletére, mert ha megmarad a telek, nem lehet panasza senkinek ellene; ha pedig a kisajátításba bele akarja vonatni, akkor meg úgyis megvan a garancia, hogy a hitbizományi érték-állaga nem csökken, mert a magán egyezkedést a bíróság elé kell terjeszteni, mely esetleg a hitbizományi gondnokot is meghallgathatja.

Azon javak, melyek hasznat, gyümölcsöt, jövedelmet nem hoznak, melyeket kényelmi javaknak (*Voluptaria*) nevezünk, a hitbizományi birtokos használatára állanak, minők kép- vagy könyvtárak, éremgyűjtemények, műkinccsek, ékszerek, parkok és így tovább. Ha ilyenek az alapítótól erednek és egyenest a hitbizomány állagául vannak felsorolva, mint megőrizendők, esetleg gyarapítandók,

úgy azok állapota, fenmaradása és megőrzése a hitbizományi birtokos kötelessége a használat mellett. Ha azonban ilyen gyűjtemények csak mint értéktárgyak, esetleg mint lakásfelszerelések szerepelnek, vagy ha egy későbbi hitbizományi birtokos kedvteléséből erednek, ki ezt a hitbizománynak hagyta, akkor a hitbizományi birtokos ezek fölött szabad rendelkezéssel bir, mint más ingó dolgok fölött, melyek nem állagban, hanem csak értékileg szerepelnek a hitbizományban. Nincs kizárva tehát, hogy a régi képek helyett újakat szerezzen be, az ódivatú, de mellette antiquitás jellegével még sem bíró női ékszerek modernizáltassanak, új foglalatba, vagy más alakba helyeztessenek, melyek által alkalmassá válnak ünnepélyességeken a használásra. Még az sincs kizárva, hogy oly ékszerek, melyekhez családi emlék vagy kegyelet nem fűződik, és nem valami ritka becsüek, mint divatból kiment darabok eladassanak, beolvasztassanak és más a mai ízlésnek megfelelő darabokkal cseréltessenek fel.

Mindezen kérdések körül nem lehet sem az alapítónak, sem a törvénynek tüzetes szabályokat előírni. A túlságos lekötöttség a hitbizományi birtokos ellenében nem indokolt, épen ezek ingóknál; egyébként legjobb elintézője ilyen kérdéseknek úgylis a tapintat, a családi emlékek és hagyományok iránti kegyelet, ezt kell ápolni, ez lesz a legjobb biztosító a hitbizományi javaknak.

A családi kastélyt, vagy várlakot átalakítani, czélszerűbbé, lakályosabbá tenni, ki ne tartaná megengedhetőnek? Holott ebben is mutatkozhatik a családi hagyományok és emlékek ellen való vétés, mit helyeselni nem lehet. Például a könyvtárt, hatalmas ebédlőt, dísztermet, vagy más történetileg is nevezetes részt megszüntetni, kisebb szobákká átalakítani nem volna helyén, de viszont

a családi szükségletekhez képest fölösleges területeket adaptió útján vendégszobákká, vagy téli, nyári lakosztályokká átalakítani csak üdvös lehet. Minden a viszonyoktól függ. A parkot szépíteni, a finomabb ízlés szerint átalakítani, esetleg nagyobbítani, vagy kikerekítés által kisebbé tenni, új ültetvényekkel, díszítésekkel a kényelmet, élvezetet fokozni helyes; de kipusztítani az ősrégi fákat, nem azért, hogy veteményessé tegyük, hanem, hogy szeszélynek, egyéni kedvtelésnek megfelelően új berendezést eszközölhessünk, nem lesz ment a kifogástól, mert az új telepnek talán évtizedek kellenek, míg árnyas, üde tartózkodást nyújt, holott addig már a második hitbizomány-birtokos is kidőlhetett az élők sorából.

A helyes út az lesz, ha a hitbizományi birtokos szem előtt tartja terveinek megvalósításánál azt, hogy az utána következők nem fognak-e intézkedése ellen gáncsolódni, nem fogják-e őt elhamarkodással vádolni? Abból kell kiindulni, hogy a vagyon a családé, az egyéni hajlamokat a közös érdekekkel vagy ki kell egyeztetni, vagy végre se hajtani, ha az némi különczködés színezetével bír. Ilyen kérdésekbe a bíróság sem avatkozhatik bele, mert a hitbizományostól függ, hogy miként esik neki a használat javára, a bíróság csak az utód, vagy utódok használatának biztosítására kénytelen szorítkozni. Családi gyűjtemények: könyvtár, kép- vagy fegyvertár, numismatikai vagy egyéb gyűjtemények tovább fejlesztése, gyarapítása nem lehet a hitbizomány-birtokos feladata, mert ehhez rendszeren előszeretettel, hajlam, érzék, sőt tanulmány válhatik szükségessé, mit a hitbizomány-birtokosba belediktálni nem lehet. Ha mégis az alapító elrendeli, hogy a könyv- vagy képtár kiegészítésére és gyarapítására évenként meghatározott összeg fordítandó, úgy ezt a hitbizo-

mányi birtokos szakértők vagy műértők által fogja végeztetni, de a meghagyásnak mégis eleget kell tenni.

Régi fogatok, hintók vagy más, a családnak multban való tündöklésére emlékeztető díszdarabok mint raritas, megőrzendő, míg az idő vasfoga: a szű meg nem rágja, de ezek fentartásáról gondoskodni késő századokra nem lehet.

A hitbizományi birtokos gyakorolja azon magánjellegű vagy közjogon nyugvó előnyöket, melyek a vagyon bírásával járnak, ahhoz kapcsolvák. Így a főrendiházban mint mágnás meghívást nyer, ha az 1885. évi 7. törvényezikk 2. §. *b)* pontjának megfelelő közvetlen adót fizet; a megyei, községi közgyűlésen mint virilis tag megjelenhet. Mint kegyúr, az üresedésbe jutott plébánosi állásra alkalmas egyént praesentálhat, kinevezhet, kit az egyházi főhatóság: a püspök, vissza nem utasíthat, ha canoni kifogások a jelölt ellen fenn nem forognak.

Ha a jelölt bemutatása után a hitbizományi birtokos elhunyna, akkor a hitbizományi utód jogosítva lesz a praesentálásra előírt négy hónapon belül az elődjétől bemutatott egyházi férfiú mellé még másikat praesentálni, mely esetben a püspöktől függ, hogy a bemutatott egyének közül kit ruház fel a parochialis hatalommal.

A hitbizományi birtokost a patronatus jog alapján újabb egyházzogi gyakorlat szerint a praesenta kiállítására akkor is illeti, ha nem katolikus. A helyes felfogás szerint ugyanis nem az a döntő, hogy kitől indul ki a jelölés, hanem az, hogy az egyházi törvények szempontjából alkalmas egyénre essék a választás. Ezt elbírálni úgyis az egyházi főhatósághoz tartozik. Visszaélés: az egyházi szolgálat lazítása vagy a hitközség vallás-erkölcsi érdekének károsítása úgy se állhat be, ha nem

katholikus egyén gyakorolja e jogot, mert a püspöki hatóság corrigálhatja e hibát.

A patronus jogait és kötelességét egyébként a következő vers foglalja össze:

Patrono debetur honos, onus, utilitasque
Præsentet, præsit, defendat, alatur egenus.

Tiszteletbeli jogok: Külön hely számára az egyházban (sedes in choro), rendesen a szentélyben (némely helyen oratoriummal is birnak), a honos thuris, tömjénezés a hiveket megelőzőleg, az aspersis, a szentelt vízzel való külön behintés, a jus listræ, minélfogva nevét és czímerét a templom falaira illesztheti, végül az egyházi gyász (luctus ecclesiasticus), a kegyúr vagy családja tagjainak elhunytakor a gyászlobogó kitüzése, a harangozásnak bizonyos órákban és az egyházi zenének beszüntetése egy időre.

Hasznos joga az, hogy a patronus, ha szükölködő állapotba kerülne, a kegyurasága alatt álló egyház javadalmának *főlős* részéből ellátást követelhet. Ha azonban a parochia szerényen dotált, akkor ebbeli igénye odavesz.

A kötelessége főkép abban culminál, hogy a templomot és a hozzátartozó melléképületeket, minő a torony, sekrestye vagy egyéb toldalék-épület, tartozik állandóan fentartani, javíttatni és ha bármily balesetből összedölnének, újra építtetni; ez a kötelesség kiterjed a parochus lakására is, melyet szintén a kegyúrnak kell karban tartani, esetleg újra építtetni. A gazdasági épületekre mégis ez nem terjed ki.*

* L. bővebben Szeredy Egyházjog II. k. 773. és követk. lapjain.

Mindezen jogok és kötelességek a hitbizományi birtokost illetik.

Előkelő régi nemzetségeknél a családnak megvan a külön sírboltja, vagy valamely kegyurasága alatt álló szentegyházban, míg ezt a politikai hatóság köztekintetből meg nem szünteti, vagy a köztemetőben, de elkülönített helyen. A hitbizományi alapító intézkedése irányadó arra, hogy ezen a hitbizományi birtokon létező sírboltba minden várományos temetkezhetik-e? vagy csak a hitbizomány birtokosa és családja. Ha nincs intézkedés, úgy a temetkezés, a sepulchrum, az alapítótól leszármazó összes várományosokat megilleti, noha a családi sírbolt fentartása, esetleg kibővítése, gondozása a hitbizományi birtokosra nagyobb terhet ró.

Megesik, hogy több hitbizománynyal bíró családnak van közös sírboltja, mely az osztály alkalmával egyik ágnak jut. Ilyenkor az önálló hitbizományi családok a közös sírbolt fentartásához hozzájárulni kötelezvék, abban családonkint — per stirpes — résztvenni kötelesek.*

A hitbizományi javaknak, az alapító szándékához képest századokon át teljesíteni kell azon hivatást, hogy a család vagyoni függetlensége, ragyogása, a közéletben való előkelő szereplése lehetővé váljék. Mivel pedig az élet folytonos fejlődésben van, az igények is változnak az idők folyamán és a kultúra haladásával, azért természetes, hogy a gazdasági iparnak is oda kell törekedni, hogy ezen változó követelményekhez alkalmazkodjék, a technika vívmányait, a termékek tömeges nyerése, ezek gyors és olcsó szállításának lehetővé tételével felhasznál-

* Lásd a pápa-ugodi Esterházy Pál hitbizományi oklevelét a függékben.

nálja, és ezek révén a hitbizomány jövedelmét megfelelően fokozza, a gazdaság tiszta hozamát fejleszse. Ezen okon a hitbizományi birtokost nem lehet megakasztani abban, hogy a korabeli gazdasági kultúra követelményeinek megfelelően be ne rendezkedjék, és mindazon változtatásokat meg ne tehesse, melyek ezen tényezők kihasználását elősegítik.

Mint haszontulajdonos, a művelési rendszert, a piacz igényeihez képest szabadon és korlátlanul megváltoztathatja, a magtermelés helyébe állattenyésztést léptethet, vagy megfordítva; ehhez képest legelőt, rétet, szántófölddé alakíthat, vagy ezeket kaszálóknak hagyhatja, a gazdasági épületeket az új gazdasági művelésnek megfelelően berendezheti, terményeinek iparszerű feldolgozásához gyárt létesíthet, a mint azt az intensív gazdálkodásra való átmenet megkívánja. A gazdasági fundus instructus és az épületek megváltoztatása és ujjak emelése mégis nagyobb tőkebefektetést igényel, melyet ha saját jövedelméből fedez, a leltárszerűen átvett értéktöbbletet a hitbizományi utód tartozik az elhunyt birtokos hagyatékának megtéríteni, ennek fejében esetleg a hitbizományi birtokot adóssággal is terhelni. Ha a hitbizományi birtokosnak a hitbizományi javak kezeléséhez érzéke vagy kedve nincs, ha a nagyszabású átalakításokhoz szükséges befektetésekre nem képes, jogában van a hitbizományt bérbe adni. Saját élete tartamára ezt a hitbizományi bíróság beleegyezése és a gondnok meghallgatása nélkül is teheti, de ha a szerződésben kikötött bérleti idő letelte előtt elhunyna, és a hitbizományi utód a bérletet fentartani nem akarná, — mire joga van, — akkor a bérlőnek kárigénye támad a hitbizományi birtokos hagyatéka ellen az elmaradt haszon erejéig. Hogy tehát a

bérlő a tervbe vett, vagy szerződésileg kikötött beruházásokat megtehesse, neki is érdekében áll, valamint a hitbizományi birtokosnak, hogy kellemetlen felszámolási pertől hagyatékát megóvja, a bérleti szerződést a hitbizományi bíróság megerősítésével ellátni, mihez a hitbizományi gondnok és a várományosok meghallgatása szükséges.

A hitbizományi birtokos a jószág kikerekítése vagy a helyes gazdálkodás keresztülvitele érdekében földeket kisebb-nagyobb terjedelemben földekért vagy rétért, vagy ha erdeje nincs, erdőért cserébe adhat, sőt a hitbizományi jószág eladását és tőkésítését is javaslatba hozhatja, ha erre a gazdasági conjuncturák (magas kamat és csekély gazdasági hozam) kedvezően állanak. A hitbizományi tőkéből fekvőség vásárlását mégis csak a koronás fejedelem beleegyezése mellett szabad eszközölni, mert ezáltal megint gyarapodnék a forgalomból elvont javak száma, minek megengedhetőségét közgazdasági tekintetek tilthatják.

Hitbizományi bérháznak tőkésítése, vagy ennek vétel-árából más mezőgazdaság, ingatlan jószág vásárlása mégis, mint fekvő értékek pusztá cseréje, fejedelmi külön jóváhagyást nem szükséges.

A hitbizományi birtokos telki vagy személyi szolgalmat engedélyezhet — élete tartamára szabadon ; — állandóan mégis csak a hitbizományi bíróság beleegyezésével. Viszont szolgalmakat szerezhet, uti, vízmerítési szolgalmat, melyek igen előnyösök lehetnek. Ezek beszerzési ára, mint beruházás jön elszámolásba.

Mindezen kisebb-nagyobb mérvű állagváltoztatások csak törvényes cautelák megtartása mellett történhetnek. A királyi leirat 7. §-a úgy, mint a hitbizományok eljárá-

sát szabályozó rendelet 11. §-a előírja, hogy a hitbizományi bíróság tartozik meghallgatni a hitbizományi gondnokot, a közelebbi várományosokat személyesen, a távolabbiakat hirdetményileg a tárgyalásra meghívni, a kiskorú gyámját vagy távollevők gondnokát értesíteni. A bíróság ezek vélekedését köteles ugyan meghallgatni, és az előadott okokat fontolóra venni, de azért határozatában nincs kötve a véleményekhez, még egyhangú ellenzés esetén is megadhatja a kívánt változtatáshoz beleegyezését, ha a vélemények elfogultságból erednek, vagy a hitbizományi birtokos ellen nyilvánuló animositástól sugalmazvák, viszont a változtatás mellett felhozott objectiv érvek megczáfolva vagy más objectiv ellenvetések nyomóssága által meggyöngítve nincsenek. A várományosoknak úgy, mint a gondnoknak csak consultativ votumuk van, a decisióra tehát csak indirecte, az ellenvetések és kifogások súlya és meggyőző ereje által van befolyásuk, mely elől az elfogulatlan és az érdekek surlódásától ment, független bíróság nem térhet ki. Egyébként az első bíróságnak esetleges részrehajlása ellen megvan az orvoslás a felebbezésben, melyet úgy a hitbizományi gondnok, mint a személyesen megjelent várományosok bármelyike, valamint a kiskorú várományos gyámja vagy a távollevő gondnoka megtehet, és a felebbezési indokokban módja lesz az első bíróság határozatának indokolását tüzetesen megczáfolni. Nem lehet attól tartani, hogy ennyi oldalú ellenőrzés mellett a hitbizomány valóságos kárára üssön ki a célba vett változtatás.

Volt időszak hazánkban, midőn a hitbizományi birtoknak pénzzé, gyümölcsöző tőkévé való átváltoztatását sürgette a közvélekedés egy része. Kifejezést nyert e

nézet a báró Dercsényi által 1846-ban a tudományos Akadémia ægise alatt hirdetett pályázatban.

B. Dercsényi, mint maga is hitbizományi birtokos, át van hatva azon meggyőződéstől, hogy a mezőgazdaság érdeke úgy, mint a hitbizományi család java kívánja, miszerint a hitbizományi jószágok successive eladassanak, a vételár az állampénztárba folyjon, ott kezeltessék állandóan és a törvényhozás által megszabott kamat a hitbizományi birtokosnak félévenként kiszolgáltatassék. A pályadíjakat kitűző báró maga írt egy szellemes munkát «A communismus humanus ellenszeréről», melynek szellemében kellene meggyőző okokkal kimutatni, hogy a hitbizományi jószágok pénztőkévé való átváltoztatása mennyire üdvös, úgy közgazdasági tekintetből, mint államérdekből is, mert szerinte az állampénztárban kezelt hitbizományi vagyon a család kimultával az államnak jutna, mi nem volna megvetendő, csak az a baj, hogy az alapító intézkedésével ellentétes, mivel a fiúmaradék kihalásával a leányágra száll az át, mely már ritkábban fog megszakadásba esni. De ha esik is, ott van a törvényes szabály, hogy a hitbizományi vagyont az utolsó hitbizományi birtokos szabad, korlátlan, bárkire átörököltethető vagyonává teheti, tehát az államnak nem jut semmi.

B. Dercsényi tervezetében van egy pont, mely a mai viszonyok közt is gyakorlatiasnak mondható. A hitbizományi fekvő javak tőkésítése esetén is kívánatosnak tartja ő, hogy a családnak ősi fészke, a család rendes lakóhelye a hozzátartozó ingatlanokkal együtt természetben megmaradjon a hitbizománynak. Így a terv ma is életre való. Legyen a hitbizománynak egy-két szép birtoka elidegeníthetlenül, melyhez kivált családi emlékek is fűződnek, a többi ingatlan pedig tőkésíttessék, hogy az

aránytalanul nagy kötött vagyon apadjon és a kötöttséggel járó közgazdasági bajok elsimíttassanak.

Hatása azonban absolute nem volt, mint az akkori pénzvviszonyok mellett nem is lehetett, eltekintve attól, hogy az állampénztár nem is letétül kezelte volna a hitbizományi tőkét, hanem fordította volna saját czéljaira. Bizonyos mértékben egy neme az állam járadék-adósságának lett volna.*

Az bizonyos, hogy az államnak a fekvő hitbizomány átváltoztatását tőkére, szívesen kell látni, mert az állam adóssági czímletei itt biztos elhelyezést találnának, mely nem juthatna bármily kósza hír hallatára a börzére, hogy a fenyegető árfolyam-csökkenéstől meneküljön, de bizonyára semmi káros gazdasági oldala sem volna ily tőke-hitbizománynak, csak az a baj, hogy a tőke még se oly biztos vagyon, mint a fekvőség, melyet semmiféle válság nem érint, tönkre nem tesz, sőt értéke lassan, de biztosan emelkedést mutat, míg a tőkénél ellenkezőt látunk, hogy t. i. egy századon belül is a pénzeszközök szaporodásával értékük és vásárló erejük természetszerűen apad, illetve a kamatláb folyton hanyatló irányt vesz.

A hitbizományi tőkék iránt, amennyiben azok magánfeleknél vannak jelzálogi biztosítás mellett elhelyezve, a hitbizományi birtokosnak joga van, ha azok az adós részéről felmondanak, a hitbizományi bíróság elé javaslatot terjeszteni azok mikénti gyümölcsöztetése végett. Akár állampapirokat, akár egyéb óvadékképesnek el-

* Téves tehát Zlinszkynek idézése, mit azon hitben tett, hogy az Akadémia pályamunkái a hitbizomány tanáról szólnának, holott azok a hitbizomány *átváltoztatás* czím alatt jelentek meg. Úgy látszik Zlinszkynek nem volt kezében e munka, csak hallomásból idézi.

ismert értékpapirokat hozhat javaslatba, akár pedig újból magánadósnál való elhelyezést terjeszthet elő. A hitbizományi bíróság feladata megvizsgálni, hogy a magánfél képes-e olyan biztosítékot nyújtani, melyet a gyámtörvény (1877. 20. t. cz.) a gyám és gondnokság alatt állók vagyonának elhelyezése iránt megkövetel.

Ha ezen kellékeknek elég van téve, akkor a hitbizományi bíróság a gondnok és a várományosok mellőzésével a javaslatot megerősíti és a tőke jelzálogos biztosításáról gondoskodik. A bekeblezés keresztülvitele után fog a bíróság, úgy mint az árvaszékeknél szabályrendelileg meg van állapítva, a kölcsönnek birói kézről való kiutaltványozása iránt intézkedni. Amennyiben a hitbizományi tőke visszafizetése amúgy is birói kézhez történik, és a hitbizományi birtokos idejekorán — mint erre egyedül illetékes, javaslatot elő nem terjeszt, akkor a hitbizományi tőke birói letétképen addig fog kezeltetni, míg a hitbizományi birtokos vagy esetleg utódja más gyümölcsözőbb vagy magasabb kamatozású elhelyezés iránt nem gondoskodik. Mivel az állag biztosítva van a birói letétben, a kamat, a haszon pedig kizárólag a hitbizományi birtokost illeti, azért ha véletlenül egy ideig semmi kamat se járna, azért se lehetne a várományosoknak panaszt emelni, mert az ő érdekek csak az állag ép-ségben maradására terjed ki; ezentúl semmi ingerentiajuk nincs.

A hitbizományi birtokos, mint haszontulajdonos, a hitbizományi javak használatát akár ingyen engedheti át másnak, akár visszteher mellett. Az ingyenes átengedés természetesen csak a haszonra vonatkozhatik, melylyel a birtokos rendelkezési joggal bir, de ez is csak időleges tartalmú, t. i. a hitbizományi birtokos élete tartamáig.

Csak akkor van joga, de kötelessége is, a hitbizományi gondnoknak beleavatkozni, ha a megajándékozott oly használatot engedne meg magának, mely az állag sérelmével jár. Míg ez be nem következik, nincs beleszólása senkinek; sőt el is idegenítheti a hitbizomány állagának egyes részeit. Feltétlenül áll ez azon ingó javakra, melyek mint nem hitbizomány jellegűek, azaz nem a hitbizomány törzséhez tartozók, a hitbizományi birtokosnak becsü szerint mint értéktárgyak adattak át; ilyenek kiváltképen a fundus instructus, melynek egyes elemei csak érték képen (*æstimationis causa*) szerepelnek a leltárban, vagy más a gazdaságban vagy lakásban található, noha leltározott dolgok. Ezek helyett más egyenlő értékű javak szerzendők be, vagy azok pénzértéke, ha a hitbizományi birtokos elhunyt miatt vagy más okból elmulasztotta volna a gondoskodást új javakat beszerezni. Egyéb ingóknál, melyek a hitbizomány törzsét képezik, az elidegenítés tilos ugyan, de a jóhiszemű birtokos ellen, ha ő elbirtoklásra hivatkozhatik, vagy ha a törvény szerint a tulajdoni keresetnek helye nincs (*pl. res venditæ et traditæ-nél*) a hitbizományi birtokos részéről, vagy ha azt valaki zálogbirtokostól, letéteményestől vagy iparostól szerezte meg, a tulajdoni kereset eredménytelen lesz. A hitbizományi ingatlant is elidegenítheti a birtokos, de már csak ideiglenesen, t. i. élete tartamára, ha ugyan akad ily *risico* mellett vevő. Míg a hitbizományi birtokos él, ezen intézkedés ellen nem lehet tenni semmit, mert telekkönyvi tulajdont úgysem nyújthat, tehát az állaga a hitbizománynak nem szenved csorbát; a hitbizományi birtokos elhunyt után pedig a hitbizományi utód megindíthatja az érvénytelenítést azon alapon, hogy a hitbizományi birtokelőd az állag fölött

nem birt rendelkezéssel. Kérdés mégis, nem képezhet-e veszélyt a hitbizományi birtok állagára ezen elidegenítés akkor, ha a vevő telekkönyvön kívül 40 évi tényleges birtokot tud igazolni? Felfogásunk szerint nem, mert ha megengedjük is, hogy az ügyletkötésnél a vevő jó hiszemben volt, mert a telekkönyvet nem tekintette meg, de a hosszú elbirtoklási időn át mégis csak tudomására eshetett az ingatlan jogi minősége, mely körülmény folytán jóhiszemősége megszűnt, rosszhiszeműnek javára pedig a még oly hosszú birtok sem szül tulajdont. Kivételesen megeshetnék, hogy a rosszhiszemű birtokos a hitbizományi jószágához tartozó részt tovább eladja egy harmadiknak, ki már jóhiszeművé lesz, és javára az elbirtoklás csakugyan megindulhat; ha ezen telekkönyvön kívüli birtok eltartana 40 évig anélkül, hogy tulajdoni keresetindítás által félbeszakíttatnék; a tényleges birtokból csakugyan tulajdon alakulna és ekkor az elbirtokló telekkönyvi tulajdont kérhetne.

Ha az esélyek illetén összetalálkozásából a hitbizományi állag csorbulást szenvedne, ezt a hitbizományi utód elődjének hagyatéka ellen indítandó kártérítési keresettel üthetné helyre.

A hitbizományi birtokon telki szolgálatom is keletkezhetik. A hitbizományi birtokos ennek engedélyezésére ugyan nincs jogosítva, mert ez a tulajdon teljébe ütközik, mit neki épen kell átszármaztatni az utódokra.

De ha mégis engedélyez, úgy ez a jóhiszemű szerző javára telekkönyvön kívül, a jogbirtok tényleges gyakorlása által azon hatást szüli, hogy a szolgalmi jog elbirtoklása megindul. Mivel pedig a hitbizományi birtokos a tulajdon korlátozását engedélyezte, és élete tartamára jogosan is tehetette, azért ő nem fogja a keresetet a tulaj-

don telje érdekében megindítani. A hitbizományi gondnok, mint a hitbizománynak jogi képviselője megindíthatja ugyan az engedélyező hitbizományi birtokos életében is a keresetet, ha a szolgálat fennállása tudomására jut, és evvel megakaszthatja az elbirtoklást, ha nem, akkor csak a hitbizományi utód lesz képes a hitbizomány épsége és fentartása iránt intézkedni, ha még nem késő, ha még nincs a szolgálatjog elbirtoklás útján megszerezve. Ha az elbirtoklási idő betelt, akkor a szolgálatra jogosult a jogtartalmat a hitbizományi birtok illető részletére telekkönyvileg is kitüntetheti.

Ingatlan jelzálog a hitbizományi állagon máskép, mint a hitbizományi bíróság helybenhagyásával nem szerezhető. A hitbizományi birtokos személyi hitelezőinek csak a hitbizomány jövedelmét, hasznait és gyümölcseit lehet kézi zálogként lefoglalni; ha mégis a hitbizományon engedélyezett jelzálogi kölcsönök vannak, melyek szintén csak a gyümölcsre terjednek ki, minélfogva az állagot birói árverésre nem juttathatják, úgy ha ezek törlesztésére fedezet a jövedelemből nem marad, akkor beáll a birói zárlat, sequester szüksége; a hitbizomány jövedelmei birósági kezelés alá jutnak, és első sorban a jelzálogos hitbizományi hitelezők járadékait, másod sorban a hitbizományi birtokos személyes hitelezőit fogja a végrehajtási elsőbbség sorrendje szerint kielégíteni, köteles mégis a hitbizományi birtokos eltartására megfelelő összeget szabadon hagyni.

A míg a sequester be nem következik, a jelzálogi hitelező a hátralékban levő járadék biztosítására szintén lefoglaltathatja a hitbizományi birtokost megillető hasznat, a föld haszonbér legközelebb lejáró összegét, a termést amint az a földtől elkülönítve van, vagy egyéb ka-

mat jövedelmet, mely esedékessé lesz. Csak ha a hitbizományi birtokos személyes hitelezői tömeges foglalások és felülfoglalásokkal megelőzik a hitbizomány jelzálogos hitelezőit, és ezeknek nincs kilátásuk a nekik járó törlesztési járulékhöz jutni, akkor kénytelenek bírói zárt kérni, hogy az adósságok kiegyenlítésében rend és arányosság eszközöltessék.

XV. FEJEZET.

A hitbizományos kötelessége.

A hitbizományi birtokos első sorban viseli mindazon terheket, adózásokat és szolgáltatásokat, melyek az ingatlan birtokkal kapcsolatosak. Névszerint fizeti az állami adókat, a községi pótlékot, iskola, út, szegényadót, úgy kaszárnya építési, betegápolási járulékokat, melyeket az állami egyenes adó arányában rónak ki. Fizeti a hitbizományi javakon kebelezett terhek törlesztési járulékait (kamat és törlesztés együttesen) és egyéb nyugdíj igényeket vagy más alapon létesült tartozásokat. Vízszabályozási, csatorna, öntözési terheket, melyek ha tulságosak, jogosítva van adósságot felvenni, ha pedig saját jövedelmeiből teljesíti, azok — mint a hitbizománynak nyújtott előlegek — hagyatékának megtérítendőek. A hitbizomány állaga tekintetében felelős azon érték fentartásáért, melyben azokat át vette. Ha jobb karban hagyja hátra, az értékföllet javára esik, ha pedig elhanyagolta a karbantartást — az értékcsökkenés hagyatékából fedezendő. Ha ebből ki nem kerül, a hitbizományi érték apadó állapotba jut, melyet a hitbizományi utód kipótolni nem köteles.

Felelősségének elvi alapja az, hogy a gondos családapapa szorgalmával tartozik a hitbizomány állagát fentartani. Mindazon kárért tehát, melyet ezen diligencia al-

kalmazásával elháríthatott volna, felelős, csak a véletlenből eredő balesetért nem. Ebből kifolyólag, köteles a lakó és gazdasági épületeket tűzkár ellen biztosítani, míg állami biztosítás nem létezik. Ez ugyan világosan kimondva nincs, de szigorúan következik a gondos család apánál észlelhető körültekintésből, ki évi csekély járulék árán nagyobb károsodás ellen biztosítja magát. A hol ilyen véletlen vagy vigyázatlanság okozta kár viselését közintézetek elvállalják, ott a hitbizományi birtokos ez alól ki nem térhet. Nagy és egymástól távol fekvő ingatlanságnál igen üdvös intézkedés az önbiztosítás, midőn az a társulatoknak évenként fizetendő járulék egy központi pénztárba be lesz szolgáltatva, gyümölcsözőleg elhelyezve, és az esetleg beálló tűzkárok az egyes gazdaságnak megtérítve.

A gondos családátya szorgalmával kell a föld, rét, erdő, szőlő és más művelési ágaknál is eljárni. Meg kell tenni mind azt, amit a józan előrelátás, az okszerűség parancsol, hogy a jövedelem tartós és huzamos fenmaradását és emelését biztosítsa. Trágyázni, ugarolni, a földnek időszerű művelést kell adni. Mindezeket egyébként a hitbizományi birtokos saját érdekében is megteszi, mert ezek a gazdasági biztos hozadék alapfeltételei. Ha kellően instruálni nem volna képes a jószágokat, sem pedig e célra kölcsönt nem vehetne fel, mert a megengedett határig az már ki volna merítve, nem maradna más hátra, mint a bérbeadás, mert gyenge felszereléssel ma már boldogulni nem lehet. A szőlőt, gyümölcsöst, méhtenyésztést, parkot, veteményest, üvegházat mint többé-kevésbé jövedelmező gazdasági ágakat fen kell tartani; beálló hiányokat pótolni és fejlesztésük érdekében szorgoskodni. Csak ha passiv mérleget mutatnak, lehet beszüntetni. A szőlő állaga

fentartandó, mert a nagy gazdaságban arra kell törekedni, hogy a gazda szükségletét maga állítsa elő, függetlenítse magát. Ha a gyümölcsöst kipusztítja egy rendkívüli hideg tél, újra kell ültetni, ha a szőlőt valami betegség éri és elpusztul, megint telepíteni kell alkalmas helyen. Az állag veszélyeztetése esetén minden eszköz meg kell ragadni annak elhárítására, a rendkívüli költségeket a hitbizományi birtokos vagy kölcsön útján fedezheti, vagy ha a jövedelemből képes fedezni, ennek visszatérítését kívánhatják örökösei.

Ha nem lehet is kívánni a hitbizományi birtokostól, hogy minden találmányt, mely akár a vagyon biztosítását, akár a hozadék emelését elősegíti, azonnal értékesítsen, de ily nagyobb gazdaságban, a hol megfelelő szakférfiak állanak rendelkezésre, az anyagi eszközök sem hiányzanak rendesen azok behozatalának — ha kipróbáltak és jónak bizonyultak — elmulasztása nem menthető, különösen ha ilyen intézmények az állag biztosítására, fentartására alkalmasak.

A hitbizományi birtokos viseli a hadi sarczot, ezt azonban, ha tulságos magas, a hitbizomány megterhelése útján szerezhetheti be, és így részben az utódokra is átháríthatja.

A hitbizomány épsége érdekében indítandó perek költségét mégis a rendes jövedelemből kell fedeznie, csak kivételesen, ha a hitbizomány alapja ellen indított perben kénytelen védekezni nagy költséggel, lehet azokat a hitbizományra hárítani, mint az állag fentartására szükségeseket.

Ily esetben a legközelebbi várományosokkal és a hitbizományi gondnokkal együttesen kell a per vitelét eszközölni.

Ha akár a törvény, akár a hitbizományi alapító a legközelebbi várományosok és a hitbizományi birtokos özvegyének ellátását bizonyos módon megállapítja, a hitbizományi birtokos ezen rendelkezéseknek is tartozik eleget tenni, akár a jövedelem mértékéhez képest megszabott évi járadék kifizetése, akár pedig a jövedelem bizonyos százalékanak tőkésítés céljából való beszolgáltatása által, miből aztán az illető jogosultak ellátást nyernek.

Ezen köteleességek pontos teljesítésére első sorban a hitbizományi gondnok ügyel. De a hitbizományi várományosok észlelésüket a gondnoknak tudtára adhatják, ki aztán a bíróság útján fogja a mulasztás helyre ütését szorgalmazni.

A gondnoknak ehhez képest joga van a hitbizományi birtokos vagyon kezelését, gazdálkodását megtekinteni, a teljesítésekről szóló nyugtákat előkérni vagy a bíróságnak beszolgáltatott igazolványokat előadatni, hogy a hitbizomány épsége és a károsodás mellözése érdekében minden szükségesnek látszó intézkedést vagy lépést megteheszen.

XVI. FEJEZET.

A várományosok jogállása.

A hitbizományi jószág állagának tulajdona, vagy mint a kir. leirat 13. §-a mondja, a főtulajdon a várományosokat illeti. Várományosok alatt értjük mindazon személyeket, létező vagy születendő individuumokat, kik az alapítványi levél rendelkezése szerint a hitbizományban való utódlásra igénynyel bírnak. Mivel a hitbizomány célja a család disztét, nevét, hírét fentartani, generációról generációra átvinni, úgy a várományosok köre nem szorítkozik a hitbizományi birtokos éltében létező és élő személyekre, hanem kiterjed az a jövendőben még születendő családtagokra, a késő nemzedékek majdan élő tagjaira.

Ez az összesége a család öröklésképes és öröklésre meghívott tagjainak, az alapító családjának jelen és jövő tagjai mint egység: a várományosok. Természetes, hogy ezek közt helyet foglal maga a hitbizományi birtokos is, kinek személyében a váromány, mint remény megvalósult. Láttuk felebb, hogy a családi körnek ezen egysége leghelyesebben mint jogi személy jelentkezik a forgalomban, melynek képviselője a hitbizományi gondnok és a hitbizományi bíróság, mint perenkívüli hatóság. A gondnok a hitbizomány és az utódok védelmére szolgál; ez hivatott tehát úgy az élő várományosok mint a

jövőben születendők érdekei fölött, akár a hitbizományi birtokos túlkapásai, akár harmadik személy által támasztandó igények ellenében örködni, hogy a hitbizomány épségben megmaradjon. A harmadik személyek részéről történhető sérelmeket ugyan első sorban a hitbizományi birtokos fogja orvosoltatni, minők a birtokháborítások, a tulajdonjog teljét korlátozó szolgálmak usurpálásai; de ha ezt bármi okból tenni elmulasztaná, a hitbizományi gondnok joga és kötelessége mint a várományosok összeségének személyesítője a sérelmek megszüntetését az illetékes bíróság előtt mint felperes szorgalmazni. A hitbizományi gondnok személyében futnak össze a várományosok összes jogai, ő neki feladata mindazt, a mit az összeség érdeke megkíván, keresztül vinni, mert erre az egyes várományos felperességgel nem bír. A várományosoknak egyenkint lehetnek jogai, péld. a *renuntiatio* a lemondás, mit saját személyében tehet, de az összeség nevében, mint a személyegyesülés képviselője, csak a hitbizományi gondnok járhat el.

Szabály szerint a hitbizománynak, mint jogi személynek csak egy képviselője van, a hitbizományi gondnok; ez egyszersmind a jövő nemzedéknek a posteritásnak is képviselője. Azonban a királyi leirat 17. §-a, a hitbizományi vagyon állagának nagyobb változtatásánál megkívánja, hogy az ismeretes várományosok személyesen, a kiskorúak és távollevők pedig a gyám vagy gondnokjuk által, továbbá a «hitbizomány és az utódok gondnoka» meghallgattassék. Itt azt lehetne gondolni, hogy a hitbizomány és az utódok gondnoka *külön* személy, minélfogva úgy a hitbizományi gondnok, mint esetleg az utódok számára külön kirendelendő gondnok volna meghallgatandó. De akkor a gondnok szót a leiratnak

többes számban kellett volna használni. Itt csak az akar kifejezésre jutni, hogy mivel az élő várományosok úgyis személyesen jelen vannak, a nem élő várományosok képviselte marad a gondnokra. Tehát az iránt nincs kétség, hogy a hitbizománynak csak egy képviselője van: a hitbizományi gondnok. Ő nemcsak a vagyonállag épségének az őre, a mi már magában is a várományosok javára van, hanem a successive következő személy-egyesület képviselője is, sőt még arra is ügyel, hogy az alapítólevélben foglalt egyéb intézkedések, az alapító különös meghagyásai a mindenkori hitbizományi birtokosok által szorosán betartassanak, noha ezek végrehajtása az egyes élő várományosokat nem érdekli.

A várományosok jogköre lényegileg csak consultatio; a bíróság meghallgatja a véleményt, a nézetet, a helyes és minden oldalról származó tájékoztatás érdekében, de a várományos határozathozatalra nem folyhat be. Az ő szereplésük, azt lehet mondani csak: a «több szem többet lát» közmondásra lyukad ki. Jogkörük lényegileg tehát abból áll, hogy a hitbizományi bíróságnak minél behatóbb, alaposabb információt nyújtsanak, hogy az ügyek elbírálására hivatott hatóságnak minél megbízhatóbb adatokat szerezzenek be, és éberén őrködjenek a hitbizományi birtokos ténykedései fölött.

Még a hitbizományi birtokos közvetlen utódjának sem ad a miniszteri rendelet több ingerentiát a 11. §-ban, mint azt, hogy fontosabb hitbizományi ügyekben *személyesen* meghívandó, míg a többit hirdetményileg kell csak felhívni a tárgyaláson való megjelenésre.

A királyi leirat úgy mint az eljárást szabályozó rendelet, a következő esetekben tartja szükségesnek a várományosok meghallgatását:

1. A gondnok kinevezésénél köteles a bíróság a várományosok javaslatára kellő tekintettel lenni (rend. 4., leirat 40. §.).

2. A leltározás és becslés a hitbizományi gondnok közbejöttével és a helyben vagy közel lakó várományosok értesítése mellett történik. A várományosok a javak becsülésénél megjelenhetnek (rend. 5. §. és leirat 51. §.).

3. A hitbizományi tőkék elhelyezése, fölmondása és visszafizetésénél köteles a bíróság a legközelebbi várományosokat is meghallgatni (rend. 8., leirat 44. §.).

4. Fontosabb hitbizományi ügyekben vagy a gondnok javaslata folytán a várományosok meghallgatandók. E végből különösen a hitbizományi birtokos közvetlen utóda személyesen, a várományosok pedig hirdetményileg idézendők (rend. 11. §. és leirat 42. §.).

5. A várományosok fel vannak jogosítva a hitbizományi birtok rossz kezelése miatt a bíróságnál panaszt emelni és a hitbizomány és az utódok védelmére szükséges intézkedést megtehetni (rend. 12. §., leirat 13. §.).

6. A várományosok minden állagváltoztatásnál meghallgatandók (rend. 14. §., leirat 17. §.).

7. A hitbizományi javak egy harmadáig terjedhető elzálogosítása vagy az elterhelés a várományosok meghallgatása mellett történik. (Rend. 15. §.).

8. A hosszú, a hitbizományi birtokos halálán túlmenő szerződések bírói engedélyezésekor a várományosok meghallgatandók. (Rend. 15. §.).

9. A várományosok a hitbizományi birtokos ellen bírói zár elrendelését kérhetik, ha a törvényes okok fennforognak. (Rend. 18. §.).

Az itt felsorolt tanácsadásra szorítókozó, nem annyira jogból, mint véleményadásból álló szereplésen kívül a

várományosoknak vagy azok egyes csoportjainak igazi jogok is engedélyezhetők, még pedig első sorban a hitbizományi alapító által, másodsorban a hitbizományról intézkedő törvény útján.

Nagy fogyatkozást látunk ugyanis intézményünkben az iránt, hogy a hitbizományi birtokos legközelebb álló vérei absolute semmi vagyoni előnyt nem huznak a hitbizomány jövedelmeiből. Igaz, hogy ezen vagyon arra való, hogy nagy jövedelem tömörülésével képesítse a majoreskot a kellő fény kifejtésére, a család történeti szerepléséhez illő representálására a családi splendor fenntartására.

De azért nem szenvedne a családi fény csorbát, sőt csak javára volna, ha a hitbizományi birtokos fivéreit, nővéreit a hitbizományi jövedelem egy bizonyos hányadából ellátni köteleztetnék.

Nem mindig bizonyos, hogy a hitbizományi birtokos a tetemes jövedelemből gondoskodik vagy gondoskodhatik gyermekeiről, tőkésíthet számukra, és jövő vagyoni ellátásukat biztosíthatja.

Egyik-másik teszi, a többi nem, vagy a hitbizománybirtoklás rövid tartama miatt nem sikerül a tervbe vett gondoskodást megvalósítani. Az eredmény aztán igen szomorú. Az idősb fiú úr lesz, — nagyúr, a többi meg nyomorogni, nélkülözni kénytelen, ha a hitbizományi birtokos meg nem szánja őket. Mindig szánandó látvány az, és a hitbizományi intézmény elleneseinek számát szaporítja, midőn egy előkelő származású, nagy történeti multtal dicsekedő név birtokosa proletárrá lesz, elzüllik és a szegénység miatt néha szennyel borítja a történeti nevet, épen azt, melynek fényét, tiszta ragyogását megőrizni akarjuk.

Megvan ugyan erkölcsi és socialis szempontból a jó hatása annak, ha az előkelő származású kénytelen lesz polgári és democraticus munkára szánni magát, hivatalt vállalni vagy más, tanulmányainak megfelelő tevékenységi kört és megélhetési alapot teremteni magának. A felső rend sokat veszít exclusivitasban, megtanulja becsülni a munkát, szélesbedik látköre, sok tapasztalatot gyűjt, melyek akkor, ha a véletlen sors, vagy az öröklés természetes menete őt a nagy vagyont képező hitbizományba vezeti, rendkívüli módon értékesíthetők lesznek és a nagy jövedelem, párosulva bő tapasztalattal és takarékosági szellemmel, oly hatalmas lendületet adhat a mezőgazdaság és iparnak, mely közgazdasági életünkben nyomokat hagy. Csodálkozni lehet, hogy annyi sok hitbizományi alapító közül alig akad egynehány, a ki nemcsak a hitbizományi birtokosról, a név díszéről, hanem vérbeli utódainak milyen-olyan anyagi ellátásáról is gondoskodik.*

Pedig nem elég, felfogásunk szerint, csak az iránt szerezni biztosságot, hogy az egyik által a családi csillogás, nagymódú fellépés lehetővé váljék, hanem gondoskodást igényel az is, hogy a többi élőkön a családi név meg ne viselődjék, erkölcsi bélyeg rá ne tapadjon, mit nem egyszer az anyagi nyomor idéz elő. A hitbizomány *alapítója* még gondoskodik a többi gyermekekről, kik nem jutnak a hitbizományhoz, mert kötelezi rá a törvény; legalább a köteles részt a hitbizományba nem vont szabad vagyonából hátra kell hagynia. De már az első

* Esterházy Pál gr. hitbizományi okmányában találunk legterjedelmesebb és az alapító okos előrelátásáról tanuskodó intézkedéseket a várományosok érdekében. Bátran mintául szolgálhatna ez. Lásd a függelékben.

hitbizományi birtokos, ha 5—6 gyermeket hagy hátra allodialis vagyon nélkül, és vagy nem birt még vagyont gyűjteni, vagy nem volt hozzá való erkölcsi ereje, akkor ezek vagy az idősb testvér kegyelmére utalvák, vagy a nyomor lesz osztályrészük.

Ha még kellő iskoláztatásban sem részesülnek, mi nekik mégis egyszerű, de tisztos megélhetést nyújt, akkor ki vannak szolgáltatva a erkölcsi elzúllásnak. Pedig ezek fölött szigorúbban ítél a világ, mert azt hiszi, hogy a botlását nem a nyomor okozta.

Azért, ha már az alapítók nem elég előrelátók, hogy ne csak egy-egynek nagyuraságáról, hanem a többinek is legalább polgárian szerény ellátásáról gondoskodnának, tegye meg ezt a törvény, megszabván, hogy a hitbizományi birtokos a hitbizományi javak évi átlag jövedelmének egy quotáját, mondjuk $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{8}$ -dát anyagi ellátás nélküli testvéreire, a lányok kiházásítására köteles fordítani, valamint a gyermekek számaránya szerint bizonyos évi járadékot teremteni nekik, akár tőke létesítése, akár ilyennek gyarapítása által. Egyszóval: ne úgy legyen, hogy egyik mindent, másik semmit se kapjon. Elég nagy lesz a különbség, ha az egyik túlsokat kap, a másik pedig alig valamit. Ezt a «valamit» biztosítani a várományosoknak feltétlenül javalja a család érdeke, nehogy az érem egyik oldalán fény, a másikon sötét árny legyen, mely utóbbi többet árt a családi tekintélynek, mint a másiknak szív nélküli csillogása, mikor inkább helyén volna a szegény családtagok javára fordítani a fölösleget.

Ha már a fiúkra ráfér az anyagi szerény ellátás a hitbizományi vagyon jövedelmeiből mint biztosíték, nem annyira a rangszerű életmódra, mint inkább a szegény-

ség szülte elzüllés ellen: mennyivel inkább szükséges ez a hitbizományi birtokos lányainak, kiknek még arra sem lehet reménységük, hogy valaha a gazdagság eme forrásához eljuthassanak.

A nő mai társadalmi viszonyaink közt nem mozoghat még elég szabadon, iskoláztatása is sokkal egyoldalúbb, semhogy evvel magának biztos existenciát teremthetne.

Bizonyára a hitbizományi család nőtagjainak eme tartathatlan helyzete indította az országbirói értekezletet arra, hogy hevenyészett munkája közt sem felejtkezett meg róluk és az ideiglenes szabályzat 3. §-ában a hitbizományi intézményt «a hajadoni joggal együtt» érintetlenül hagyta.

A hajadoni jog Werbőczy Hármaskönyvének I. rész 67. t. cz. 2. §-ában nyer szabályozást. Eredetileg a hajadoni jog a lány-negyed helyét volt pótlendő, ott, hol a lányok az ingatlan birtokból az adományi levél vagy az első szerző intézkedése alapján ki voltak zárva. Állott ez a hajadoni jog a fiútestvérek részéről nyújtandó eltartásból, férjhezmenetel esetén pedig tisztas kiházásításból. Ott mégis, hol a lányokat az adományi javak örökléséből távolabb álló férfirokon szorította ki, a bírósági gyakorlat alapján a lánymaradékok benmaradtak az apai birtokban mindaddig, míg közülök csak egy is hajadoni állapotban volt. Ez képezte a szabályt akkor is, ha a fiág kihaltával a jószág a szent koronára szállott vissza.

Beláthatni, hogy a hajadoni jogot a hitbizományi utódlás körében ily széles alapon alkalmazni és érvényesíteni nem lehet, bármily távol álló férfirokonra szálljon is a hitbizomány birtoklása. Az ily haszonélvezetszerű hajadoni jog a hitbizomány intézményének alap gondolatát

hiúsítaná meg, az alapító egyenes rendelkezésével állana ellentétben.

De igenis szépen összefér vele a hajadonok eltartása, férjhezmenetelük esetén tisztes kiházasításuk, mely a hitbizományi utódra mint teher száll át, mint a hitbizomány birtoklásával járó tartozás.

Ezen eltartási esetleg kiházasítási kötelezettség feltétlen; nemcsak a fitestvér, hanem bármily távol álló firokon, a ki a hitbizományi javakat öröklí, tekintet nélkül az utódlás nemeire, köteles az elhunyt hitbizományi birtokos lánymaradékait tartani, neveltetni és férjhezmenés esetén kiházasítást nyújtani nekik. Ezen ellátásra igényük van akkor is, ha az elhunyt apa elég tisztességes szabad vagyont hagyott hátra számukra.

A hajadoni jog «természetben» jár az erre jogosultaknak; eziránt nincs kétség. Ez nem zárja ki, hogy helyébe az érdekelt felek egyezés útján pénzjáradékot állapítsanak meg, mi úgy a hitbizomány birtokosára, mint a lányokra előnyösebb. Mivel a hajadoni jog törvényen alapul, indokolt volna, hogy a hitbizomány alapítója már az alapító levélben gondoskodnék a lányok számára a hitbizományi vagyon jövedelmének arányához mért pénzbeli ellátásról, mi aztán igazi apanage természetével bírna.

Felfogásunk szerint az igazságügyi kormánynak kellene arra ügyelni, hogy az alapító levelekből ne hiányozzék az intézkedés a lányok törvényes ellátásáról. Ezen rendelkezés nélkül az alapító folyamodását nem is kellene ő Felsége elé terjeszteni.

Mindenesetre itt az ideje, hogy a törvényhozás a hitbizományos gyermekeinek ellátására rákényszerítse az alapítót, ami egyébként a hitbizományos családok érde-

kében is áll. Nincs vizásabb, mint a gazdag fény mellett annak torzalakját: a nyomort látni ugyanegy családban, egy törzsből eredők közt. Ha a törvény az ellátás nélkül levő bizományi családokra előszabja, hogy a mindenkori hitbizományi birtokos az évi jövedelem néhány százalékat köteles tőkésíteni, hogy ezen alaphól az elhunyt hitbizományi birtokos vagyontalan gyermekei szerény évi járadékhoz jussanak — a társadalmi bajon segítve lesz. A törvény intézkedéseig pedig oly alapító levelet, mely a hitbizományi birtokosnak gyermekeiről nem gondoskodik megfelelően, ha akár eleve tőkét nem szab ki számukra, akár ily tőke-képezést a hitbizományi birtokosok kötelességévé nem tesz, az igazságügyi kormány ne terjeszsen pártolólá a király elé, vagy figyelmeztesse az alapítót, hogy a kormány pártolásának ily intézkedés előfeltétele.

A nagy ellentét szegény és dúsgazdag közt úgy is eléggé fenyegeti a társadalmat, a kapitalizmus fojtogató hatása, a nagyiparnak minden kis versenyzőt elnyűő hatalma napról-napra tátongóbbá teszi az űrt szegény és gazdag közt; nem szükséges ezt mesterségesen, kivételes intézmények által növelni, hanem inkább ellensúlyozni, a hol csak lehet.

Záradékkul álljanak itt azon rendelkezésünk alatt levő hitbizományi oklevelek kivonatai, melyekben a várományosokról, akár legyenek azok a hitbizományi birtokos gyermekei, testvérei vagy távolabb álló rokonai, némileg gondoskodva van.

Az 1736-ban alapított Königsberg-féle illavai hitbizomány birtokosa köteles a birtokelődje után maradott fiú- és lánygyermekeket illetve testvéreit nagykorúságukig tisztességesen eltartani; teljes koruk elérte után, amenny-

nyiben a hitbizományi birtokos-testvérnél maradnak, évenként 400 frtot a fiúknak, a lányoknak pedig 200 frtot kifizetni. Ha a testvérek a hitbizományi birtokos házáan kívül neveltetnek, a fiúk neveltetésére 700 frt, a lányokéra 400 forint fordítandó. A teljes korú fiú évenként 1000 frt évi járadékot (apanaget) kap, a lány pedig hozományul férjhezmenetelekor egyszersmindenkorra 4000 frtot a hitbizományi birtokostól, az apácza 3000 frtot.*

A b. Prónay Gábor-féle hitbizományi okirat következőképen rendelkezik: Kötelessége leend minden hitbizományi birtokosnak, mihelyt második fia születik, a ki a hitbizományi javakban nem örökösödik, ennek és né tán még születendő több fiai javára egy nyilvános közpénztárnál jövedelmeiből mindaddig, míg fiai a törvényes kort elérték, évenként mindössze háromezer pfnyii kamatozó tőkét letenni, mely tőkét az összes bent hagyott és tőkésített kamatokkal együtt maga a másodszülött fiú, több fiú létében pedig mindnyájan, az elsőszülöttnek kizárásával egyenlő részekben törvényes koruk elértekor, mint szabad rendelkezésű tulajdonukat meg fogják kapni aképpen, hogy mihelyt valamely fiú a törvényes kort (értsd alatta teljes kort) eléri, az ötöt illető

* Si decedens plures filios vel filias habuerit, Majoratusque Possessor eadem in domu sua intertenuerit, victu et amictu ac Famulatio providerit, usque ad majorennitatem, ipsis ultra præmissam intentionem et provisionem nihil solvat, post majorennitatem vero solvet filio apud se manentiflorenos quadringentos filiae ducentos. Si vero in prima mox ætate alibi intertenebantur. filio usque ad Majorennitatem florenos Septingentos filiae autem florenos quadringentos. Post Majorennitatem porro, filio cuilibet Mille florenos pro deputato annualiter præstabit ac quamlibet filiam quatuor Mille florenis Majoratus possessor pro dote si Matrimonium contrahet, si vero Monasterium intravit tria Milia semel pro semper exsolvet.

részt azonnal kiveheti; a benmaradt részek és új betétek többi kiskorú fiútestvérek javára szolgálván. Ha pedig törvényes koruk elérése előtt a fiúk, kiknek javára történt a betétel, mind kihalnának, a betett pénz a hitbizományi javak legközelebbi birtokosának fiait fogja illetni, az elsőszülött kizárásával, törvényes korukban.

A gr. Bissingen-Nippenburg-féle hitbizományi oklevél 8. pontja így szól: A mindenkori hitbizományi birtokos köteles úgy saját testvéreinek, valamint az utolsóelőtti hitbizományi birtokostól leszármazó gyermekeknek következő életjáradékokat negyedévi utólagos részletekben kifizetni *a)* ha egy gyermek van életben, annak évi 1500 frtot; *b)* ha két gyermek él, mindegyiknek évenként 1000 frtot; *c)* három gyermek fenlétében mindegyiknek külön-külön évenként 600 frtot; *d)* ha háromnál több gyermek él, mindegyik gyermek külön-külön évi 400 frt életjáradékot élvez.

9. Ezenkívül köteles a mindenkori hitbizományi birtokos úgy saját fivéreit, mint az utolsóelőtti hitbizományi birtokostól leszármazó fiúgyermeket nagykorúságuk elertéig, valamint saját nővéreit és az utolsóelőtti hitbizományi birtokostól leszármazott nőgyermeket férjhezmenetelökig, vagy azon időig, míg kellően ellátva nem lesznek, a család kebelében rangjukhoz méltó lakással és élelemmel ellátni.

10. A gyermekeknek készpénzben fizetendő életjáradékok összege azonban a jelenlegi hitbizományi okirattal megalkotott hitbizományi javakból évi 4000 frtot semmi körülmények közt sem haladhat meg, miért is abban az esetben, ha az életjáradékok élvezetére jogosított gyermekek száma oly nagy lenne, hogy a 4000 frt legmagasabb összegből egy gyermekre 400 frt nem jutna, ez

esetben a 4000 frt összeg az életben levő gyermekek közt egyenlő részben leendő felosztandó.

11. Megjegyeztetik, hogy az életjáradék élvezetéhez, valamint az ellátáshoz igényeket csak a hitbizományi birtokos testvérei vagy az utolsóelőtti hitbizományi birtokos gyermekei tarthatnak; ezek utódai azonban az életjáradék élvezetéből kizáratnak.

A Barkóczy-Hadik-féle hitbizományi okirat 10. pontja következően intézkedik: A hitbizomány mindenkori birtokosa a hitbizomány jövedelméből minden egyes öcsésének 2600 o. é. frtból álló, minden egyes nővérének 1300 o. é. frtból álló élethossziglani évpénzt, és azon esetre, ha ezek férjhez mennének, nekik külön 7000 frt o. é. frtot, mint hozományt adni tartozandik. Ugyanezen kötelezettség illeti minden a hitbizomány birtokába jutott nőszemélyt ifjabb nővérei irányában.

A gr. Andrassy György alapította hitbizomány oklevele a 12. pontban így szól: A nagyobb hitbizomány birtokosának fiatalabb fitestvéreinek mindegyike részére élelmi díjul (apanage) évenként 1000 frtot az illető hitbizomány jövedelmeiből határozzok.

13. A nagyobb hitbizomány birtokosának mindegyik nővére azon esetben, ha ez férjhez menend, hozományul 10,000 frtot, addig azonban, míg hajadon, évenként 1500 frtnyi díjt (apanage) az illető hitbizomány jövedelmeiből *húzzon*.

Végül a Draskovich Iván alapította hitbizomány oklevelének 7. pontja a hitbizomány birlalójának kötelességvé teszi, a család netán elszegényedett tagjait lehetőség segíteni, különösen ezek gyermekei nevelését előmozdítani és erről különösen gondoskodni.

XVII. FEJEZET.

A hitbizományi birtokos özvegyének ellátása.

Nagy fogyatkozása eddig alapított családi hitbizományaink legtöbbjének, hogy az elhunyt hitbizományi birtokos túlélő özvegyéről alig van gondoskodás.

Ismeretes, hogy mai jogrendünk az özvegyasszony anyagi ellátásáról igen kedvező dispositiókat tartalmaz; az özvegyi jog (*jus viduale*), özvegyasszonyi öröklés (*successio vidualis*) a nemes ember özvegyénél, végül a hitvestársi öröklés (*successio conjugalis*); mind oly rendelkezések, melyek az özvegy vagyoni helyzetét, akár gyermekekkel, akár felmenők és oldalági rokonokkal szemben a hagyaték méreteihez képest eléggé biztosítják. Kivált az által, hogy az özvegyi jog korlátozását az országbirói értekezlet id. szabályának 16. §-a csak a lemenőknek engedé meg, oly vagyoni előnyöket nyújt az özvegynek, melyek a közeli vérrokonokon sérelmet ejtenek és a törvényes öröklés ama alapfelfogását, hogy a vérségi és házassági kötelékben állók közt helyes vagyoni arány létesüljön, nem engedi érvényre jutni.

Annál inkább meglepő aztán, hogy a dúsgazdag hitbizományi birtokos elhunytával — ha szabad vagyon nem marad — az özvegy ellátása kegyelemtől válik függővé, ha csak a hitbizomány alapítója nem gondoskodott róla, minek bizony kevés alapítólevélben akadunk nyomára.

Ahhoz nem fér kétség, hogy az özvegyasszonyt az özvegyi jog a hitbizományi utóddal szemben nem illeti meg. A hitbizomány lényege zárja ezt ki. A hitbizományi vagyon fölött századokra kihatóan az alapító intézkedik; ez szabja meg, hogy a jövedelem kire szálljon, ki élvezze. A kiváltságos helyzetet épen az alkotja, hogy az alapító levél a törvényes öröklést ép úgy, mint a hitbizomány birtokosának végrendelkezését eme vagyon iránt kizárja, ezen törvények hatálya és uralma alól a vagyont kiveszi és helyébe saját autokrata akaratát ülteti, mely a család fenmaradásának egész időtartamára megszabja változatlanul és az idő, családi viszonyok igényeitől függetlenül azt a rendet, mely szerint az öröklésnek vagy utódlásnak végbe kell mennie. A mikor tehát az öröklésre vonatkozó törvényes intézkedések összességükben ki vannak zárva és helyükbe az alapító levélben foglalt öröklési rend ültetve, akkor nem fog senki sem kételkedni, hogy az elhunyt hitbizományi birtokos özvegye más igénynyel nem léphet fel, mint a mi javára a kizárólag intézkedő alapító levélben meg van állapítva. A hitbizományi vagyonnak nincs más ura öröklés szempontjából, mint az alapító okmány. Az foglalja el a törvényes szabályok helyét, az dominál teljhatalommal az igények fölött, melyek a hitbizomány ellen támaszthatók. Hisz a hitbizományi birtokos vérséges lemenői még a törvény parancsszaván alapuló köteles részt, törvényes osztályrészt sem igényelhetik a hitbizományi vagyonból, vagy annak jövedelméből; épen ez alapon az özvegynek sincs igénye semmire férje elhunytával, ha csak szabad vagyona nem maradt, min a közönséges öröklési szabályok érvényesülnek.

Valamint a hitbizományos gyermekei nem kívánhat-

ják, hogy atyjuk még életében a hitbizomány jövedelmeinek fölöslegéből a köteles részt biztosítsa, tőkésítsen a számukra, úgy az özvegy — kinek özvegyi joga hovatovább köteles rész természetével bir — szintén nem követelheti férje életében, hogy ellátására már eleve a vagyoni alap megteremtessék.

Hangsúlyozni kell, hogy az elhunyt hitbizományi birtokosnak a hátramaradt özvegy ellátására vonatkozó intézkedéseit a hitbizományi utód egyáltalán nem tartozik respectálni, a hitbizomány jövedelmeinek terhére; az elhunyt ez irányban absolute semmi rendelkezést jogérvénnyel nem tehet sem gyermekei, sem más személyek javára. Ő csak a fölött disponálhat, a mi az övé; ez mégis a leltározás és elszámoláskor fog csak kitünni, de a hitbizományi javak jövedelmeiről való rendelkezései megszűnnek a halál pillanatában.

Azért mint kétségbe vonhatlan tényt kell kijelentünk, hogy az özvegy csak az alapító levél rendelkezéséből nyerhet olyan ellátást, mely ott részére kiszabva van; ha pedig az alapító levél nem tartalmaz a mindenkori hitbizományi birtokost túlélő asszonyról rendelkezést, akkor nincs igény, mert a közönséges öröklési szabályok hatálytalanok a hitbizományi javakon.

Igaz, Werbőczy Hármaskönyvében ott, hol a hajadonjogról szól, az özvegy ellátását is kötelességévé teszi a fiágra szóló javakban öröklő testvéreknek. Azonban ezt az intézkedést világos törvény meghagyása nélkül, nem lehet a hitbizományi intézményre átvinni, mert ott a testvérek kizárólagos örökléséről van szó, holott a hitbizománynál az elhunyt után nem az örökös következik, hanem az alapító által kijelölt tagja a családnak. A hajadoni jogot az országbirói értekezlet egyenest meg-

szabja, előírja az elhunyt hitbizományi birtokos lánygyermekének, de ugyanezt nem teszi az özvegy érdekében, kire pedig ez a gondoskodás épűgy ráférne, mint a hajadonokra. El lehet gondolni az özvegy szármalmas állapotát, ha férje elhunytával nem marad vagyron, sem édes gyermeke nem következik a hitbizományi javak élvezetébe, hanem egy távoli rokon, ki vajmi keveset törődik az özvegy szomorú helyzetével.

Csak az a körűlmény, hogy minálunk a családi hitbizomány majdnem kizárólag az első fízűlöttségre van fektetve és így rendesen az apa után a fiú jön a hitbizományi utódláshoz, ki édes anyja gondnélküli megélhetését gyermeki szeretetből biztosítja, — teszi ezt a nagy hiányát az intézménynek elviselhetővé, ennek tulajdoníthatni, hogy eddig eme nagy fogyatkozása a hitbizománynak nem követelt orvoslást törvényes úton.

De a mint a törvényes és végrendeleti öröklésnél sem bizta és bizhatta a törvény az özvegyek ellátását az elhunyt férj örököseinek jó indulatára, hanem szilárd alapot kívánt teremteni számukra, igényüket minden eshetőség ellenében megszabván, — úgy a hitbizományi utódlásnál is nagyon helyén volna, az alapító levél *ellenére* vagy az intézkedés hiányának esetére megállapítani azon összeget, mely az özvegynek a hitbizomány jövedelméből éltefogytaíg vagy férjhezmeneteléig kijár és fizetendő. Legtermészetesebb volna, ezt a hitbizomány tiszta jövedelmének arányában fixirozni. Akár évenként változtatlan összeg, akár pedig bizonyos hányada a jövedelemnek szabassék ki; a fő az, hogy az özvegy járandósága meg legyen állapítva, helyzete biztosítva és a férj neve viselésének ideje alatt a család tisztessége meg legyen óva.

Hibáztatnunk kell az igazságügyi kormányt, hogy ily fontos társadalmi érdek megóvása iránt nem volt érzéke és elmulasztotta figyelmeztetni az alapítókat a hitbizományi alapítás ezen feltűnő hiányára, vagy nem utasíttatá ő Felségével vissza mindazon alapítványokat, melyeknél megfelelő gondoskodást az özvegyekről nem észlelt.*

Az özvegy ellátása körül, az alapító levelek csak elvétele intézkednek.

Így a gr. Andrassy György alapította hitbizomány oklevelének 11. pontja megszabja, hogy a nagyobb hitbizomány birtokosának özvegye a hitbizományi javakban illendő lakása mellett özvegyi ellátásul (dotatióul) míg özvegyi állapotban maradand, évenként 4000 frtot kapjon.

Terjedelmesebb intézkedés található az özvegyi ellátásról a gr. Bissingen-Nippenburg-féle hitbizományi alapító levél 1—7. pontjában: Ha valamely hitbizományi birtokos elhalálozásakor annak öröklésre hivatott elsőszülött fia még kiskorú lenne, a hitbizományi javakat az özvegy, ha a kiskorúnak egyúttal édes anyja, addig míg férjhez nem megy, kezelendi.

Az özvegy azonban addig, míg a vagyont kezeli, vagy újbóli férjhezmeneteléig, férje elhalálozása napjától évi 2500 frt életjáradékot élvez, mely negyedévi utólagos részletekben fizetendő.

A hitbizományi birtokos köteles ezenkívül özvegy édes anyját addig, míg férjhez nem megy, a családi körben rangjának megfelelő lakással és élelemmel ellátni.

* Mint halljuk, a hitbizomány intézménye is belevonatott a codificatio körébe, egészen önálló törvénytervezet van készülóban róla. Reméljük, hogy az özvegyi ellátásról ez kielégítően fog gondoskodni.

Abban az esetben, ha valamely hitbizományi birtokos második házasságra lépett, az öröklésre hivatott várományos pedig az első házasságból született és így a hitbizományi birtokos elhalálozásával annak özvegye az öröklésre hivatott kiskorúnak mostoha anyja lenne, világosan kikötetik, hogy ez esetben az özvegy a hitbizományi javak kezeléséből ki lesz zárva. — A mostoha anyja azonban — ha özvegységre jut — újabb férjhezmeneteléig, vagy ha az be nem következne, élte fogytaig a hitbizományi javak jövedelméből 1000 forint életjáradékot élvez, mely hasonlóképen negyedévenként utólagos részletekben lesz fizetendő.

Az özvegy mostohaanyát ezen kikötött életjáradékon kívül tartás meg nem illeti.

Minden hitbizományi birtokos köteles továbbá édes anyjának özvegysége idejére, tehát annak elhunytáig vagy újbóli férjhezmeneteléig a hitbizományi javak jövedelmeiből évi 2000 forint életjáradékot édes atyja elhalálozásától számított negyedévi utólagos részletekben kifizetni, ezenkívül az özveget családjának kebelében rangjához illő lakással és élelemmel ellátni.

Ha azonban a hitbizományi birtokos édes anyján kívül az utolsó előtti hitbizományi birtokos özvegye is élne, ez esetben az utolsó hitbizományi birtokos özvegye, özvegysége idejére évi 2000 forintot, a hitbizományi birtokos édes anyja pedig csak 1000 forint életjáradékot élvez, mely összegek negyedévenként utólagosan fizetendők. Magától értetődik, hogy az idősb özvegy elhunytával a hitbizományi birtokos édes anyja 1000 forint helyett 2000 forint évi életjáradékot élvez.

A gr. Königsegg-féle alapító okmány az özvegynek az úrilakban lakást, ellátást, fogatot, kiszolgálást és évi

2000 frt életjáradékot szab, ha pedig nem marad a javakban, akkor évi 3000 frt özvegyi ellátás jár neki.*

A Révay-féle hitbizományi okmány következőkép intézkedik: A hitbizomány birlalójának hátrahagyott özvegye, míg férje nevét viseli és ha attól törvényesen el nem vált, özvegyi tartás czímén a hitbizomány után az örököstől évenként a hitbizományi jövedelem egy negyedrészt igényelheti, — a mennyiben egy és ugyanazon időben az özvegyi tartásra jogosított több özvegy léteznék, a hitbizomány jövedelmének az özvegyek tartására rendelt egy negyedrésze a jogosítottak közt egyenlő arányban felosztandó. Meghagyja az alapító, hogy az özvegyi tartásdíjat évnegyedenként utólag pontosan kiszolgáltassák az időközi hitbizományi birtokosok.

* Si Vidua in Bonis manere voluerit, concedetur Eidem Residentia competens, Currus item cum equis currulibus, signa pro faco, ac subditi ipsi moderatos labores præstant, et in reliquo paratis pecuniis vivat quo in casu, ipsi usque dum in vidualitate fuerit bis Mille floreni annuatim solvantur; si vero in bonis manere noluerit, annuenter Mille floreni ejusmodi viduæ præstentur.

XVIII. FEJEZET.

A lemondásról.

A hitbizomány alapítója az általa hitbizományi kötelekbe vont vagyonban az utódlás szoros egymásutánját, rendjét végleg és változhatlanul megállapítván, ezen rendtől eltérni, ezt megváltoztatni nem szabad.

Evvel szorosan összefügg az, hogy a lemondás a hitbizományi javakban való öröklésről, azon jogról, hogy kit illet az alapító levél értelmében a belépés a hitbizományi javak birtokába, csak egyéni lehet, mert különben megzavarodnék, változást szenvedhetne az öröklés vagy utódlás rendje. Gondoljunk csak a Majoratuson alapuló öröklésre, a hol mindig a hitbizományi birtokoshoz íz szerint legközelebb álló következik a hitbizományba. Ha tehát valaki jogát másra ruházhatná, teljes hatálylyal, akkor ezen soron kívül álló egyén lenne a hitbizomány birtokosa, és ehhez legközelebb ízen levő következne, minek folytán a lemondónak közelebbi ízen levő rokonai kiesnének az öröklési rendből, és az alapító által megszabott egymásután egészen föl lenne forgatva. Azért a lemondás jogi tartalmát arra kell szorítani és korlátozni, a visszalépés jogi hatályát abban kell találni, hogy nem a jogról, hanem csak a jog gyakorlásáról: a használatról, a hitbizományi javak haszonélvezetéről lehet lemondani, illetve azt másnak átengedni, a

lemondás nem terjedhet a jogra, hanem csak a jog tartalmára, a gyümölcs és haszonhuzásra, a jog ellenben megmarad annál, kire az az alapító rendelkezése szerint átszáll. Valamint a haszonélvezetnél (*usus fructus*) a haszonélvező a jogot át nem ruházhatja másra, mert az legszemélyesebb jog, az illetőnek élete tartalmára engedélyezett, úgy ez még sem zárja ki azt, hogy a haszonélvező a jog *gyakorlását* másra át ne ruházhassa, akár ingyen, akár visszteher mellett, mi mégis csak addig fog tartani, míg a jogosult személy él, mert a jog az ő személyéhez tapad, avval elválhatlanul összeforr, miért is azt tőle elvonni és másra átvinni nem lehet, mert ez a jog tartalmát módosítaná, minek megtörténni nem szabad.

Hasonlóképen vagyunk a hitbizományi joggal is. A hitbizomány birtokosa az alapító intézkedéséből kifolyólag legszemélyesebb haszontulajdoni jogot nyer élete tartamára a hitbizományi vagyonton; az ő életének tartama a jog tartama is. Másra átruházva a jog quantitative változnék meg, mit az alapító intézkedése nem tűr, mert az ő életének végződésével már mást hív meg, mást állít be a hitbizományi birtokba. Noha túlhajtott és a törvénnyel ellentétes *distinctiónak* látszik is ez, ragaszkodni kell hozzá szigorúan, mert csak így válik lehetővé a lemondással járó bonyadalmakat természet-szerűen, világosan és mégis a törvény szellemének úgy, mint az alapító intézkedésének megfelelően elosztatni.

De ezen jog *tényleges* gyakorlása, a haszon élvezése és huzása átengedhető másnak, de mégis csak a *váro-mányosok* közül, nem pedig egészen idegennek, az alapító családja körén kívül állónak, mert ez által teljesen

meghiúsulna a hitbizomány alapításának célja, hogy a vagyon a család fényének fentartására szolgáljon.

A hitbizomány-alapító azt akarta elérni, hogy az általa kötötté tett vagyon hasznai, jövedelmei *családja* tagjának nyújtson módot az előkelő életre, a társadalmi fényes szereplésre, mi a család tekintélyét, tisztességét emeli. Ha idegen élvezné az alapító szánta vagyon jövedelmét, ezen cél meghiúsulna, az alapító akarata nem teljesülne; azért a lemondásnak csak a család körén belül álló, a család agnatusaihoz tartozó egyének javára lehet fogadtatja; azon határon belül, mely az alapító rendelkezésével ellentétbe nem jön.

1869. évi rendelet 22. §-ának utolsó bekezdése így szól: a hitbizományi birtokos magára nézve lemondhat ugyan *jogáról*, de a lemondás az utódok jogait nem sérti. Még világosabb az 1862. évi kir. leirat 15. §-a: a hitbizomány birtokosa lemondhat ugyan *jogáról*, de habár még nem is létező maradékaira nézve semmi-kép sem.

A «jog»-ról tehát a szabály világos intézkedése daczára sem lehet lemondani, hanem csak a gyakorlásról.

Mindkét intézkedés világosan joglemondásról beszél, de mindennek daczára ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a lemondás nem «jog»-ra, hanem csak a «gyakorlásra» irányulhat, csak ez lehet a szabály helyes értelme, noha ellentétben áll is a szóbeli, a grammatikai értelemmel.

Ez kétségtelenül kitűnik abból, hogy a lemondás hatályát veszti, a mint akár a lemondó, akár az, kinek javára a lemondás történt (kedvezményezett vagy előnyösített) elhal. Az első esetnél tisztán áll, hogy a lemondó csak az őt megillető gyakorlást engedhetvén át, a jog megszűnik, amint az ő halála bekövetkezett, mert csak

élete tartamára volt joga a hitbizományra. Itt a jogátruházás fogalmával még boldogulhatnánk.

A jogátruházás ugyanis a jogviszonyt vinné át másik személyre, a régi jogalany helyébe egy másik személy lépne, a ki a jogot saját vagyonához számítván, azt további átruházás tárgyává tehetné. Ha azonban a jog mint átruházhatlan, személyhez kötött, megmarad az eredeti jogosultnál, ez nem zárja ki, hogy a gyakorlást átengedhesse más családtagnak, a ki azonban csak az ő jogán, az ő jogából kifolyóan huzhatja az előnyöket, és csak addig, míg a személyes jogosult él, illetve azt bírja.

Ha lemondó fél él ugyan és csak a kedvezményezett hunyt el, akkor a jogátruházás szerint átszállana az az ehunyt kedvezményezett örököseire, mint megszerzett jog, pedig ez nem következhetik be, a kedvezményezett hagyatékába nem megy át a használása a hitbizományi javaknak, hanem visszaesik arra, kinél a jog van.

Ez iránt nincs nézeteltérés, ez általán el van ismerve, miből önként következik, hogy a lemondó «jog»-a nem ment át a kedvezményezettre, mert ha igen, akkor a kedvezményezett jogutódai, esetleg idegenek is, ha végrendeletben jelölte ezeket ki, vagy a törvényes öröklés esetén lemenői, vagy rokonsága jutnának a hitbizománynak hasznaihoz; holott nem ezekre száll a hitbizomány, hanem arra, kit az alapító levél hí meg örökléshez. Ezt másképp nem lehetne megmagyarázni, mint a «jog» és a «gyakorlás» szétválasztása által. A gyakorlás átengedése «jog» nélkül úgy jelentkezik a jogilag iskolázott elme előtt, mint ideiglenes, a kedvezményezettnek személyére szorítkozó, de egyszersmind a lemondó jogának tartamán szintén soha túl nem terjedő átruházás. Épen úgy-mint a haszonélvezetnél.

A mennyiben ő a hitbizományi jogát érvényesíteni nem akarná, vagy másnak a várományosok közül átengedni elmulasztaná, akkor következik az a hitbizomány birto-
kában, a kit az alapító levélben megszabott öröklési rend kijelöl.

A primogenituránál a lemondó idősb fia, ha ilyen nincs, legidősebb fivére és így tovább. Hasonlóképen a majoratusi renddel bíró hitbizománynál az, a ki a lemondóhoz íz szerint legközelebb van, a senioratusnál pedig, a ki a lemondó után legidősb fitag az alapító családjában.

A lemondás közönségesen szerződés vagyis jogügylet útján jön létre, melyet a lemondó akár ingyen, akár visszteher mellett köt azon személylyel, kit előnyösíteni akar. Ezen lemondás lehet egyességből kifolyó, vagy compromissum, sőt ha a hitbizomány átvételére jogosult egyszerűen bejelenti a bíróságnak, hogy ő a hitbizományról lemond, a nélkül, hogy a kedvezményezett személyt megnevezné, úgy ez ajándékozás lesz, a legközelebbi várományos javára, de csak ideiglenesen, míg a körülmények a lemondó személyében és családjában nem változnak.

Alapjában hamis állítás az, hogy a lemondó meghaltnak tekintendő és így a hitbizományi öröklésben nem számít. Ez csak akkor volna némileg helyén, ha a lemondó jogkörének átruházása merőben a lemondótól függene, de ez nem úgy van, mert utódjának kijelölése a hitbizomány alapítójától indul ki, tehát tulajdonképen minden hitbizományi utód az alapító intézkedéséből örököl, mi még akkor is áll, ha az utód az elődnek szabad vagyonában örökölné, mint ennek lemenője.

Nyilvánvaló, hogy a lemondó a törvényes szabály szerint tényeivel «az utódait» nem sérthetvén vagyoni-

lag, lemondása azokra ki nem hat, hisz csak saját joga fölött rendelkezhetik kiki. Ha meghaltak volna igazán tekintendő, akkor a hitbizomány birtoka nem maradhatna az előnyösített kezén, hanem a lemondás érvényességével közvetlenül a legközelebbi várományosra nézne a hitbizomány. A lemondás nem egyértelmű tehát a «vacat» fogalmával, nem tekinthető olyannak, a ki a várományosok közül végképen kilép, mert joga fenmarad, a lemondás után született gyermeke hitbizományi várományos, igényjogosult lesz, melyet esetleg még a lemondás folytán előnyösített személy hátrányára is érvényesíthet, ha t. i. a lemondás teljesen egyoldalú actus által történt, midőn a lemondó egyáltalán nem jelölt ki senkit, a kire a jog gyakorlását áthárítaná. Ez esetben következik utána a legközelebbi várományos, de csak addig, míg a lemondónak fia nem születik; a ki most közelebbi várományossá válván, őt illeti a hitbizomány birtoka is.

A hitbizományi kötelékből csak a halál és valamely szerzetrendbe való belépés által jut ki az egyén. A szerzetrendbe való belépés által ugyanis az alapító rendelkezése folytán megszűnik az öröklés, az egyházi kötelék feloldja a családot, az illető saját személyére elveszti az utódlási igényt és az többé föl nem éled, ha az illető később a szerzetesi fogadalom alól feloldatnék is. A szerzetesi jelleg megszerzése tehát igazi üresedést (vacatur) idéz elő, mintha a halál ragadta volna ki őt a család sorából. Ez nem lemondás, noha az akarat a szerzetrendbe való lépés által arra is hallgatagon kiterjed, hogy a hitbizományi öröklésre nem tart igényt, de elüti ettől őt az alapító intézkedése.

Ki mondhat le? Első sorban az, a ki a hitbizományi

javakat bírja, a ki a hitbizomány haszontulajdonát megszerezte. Ez lemondhat akár a közvetlen hitbizományi utód javára, ki a lemondó után úgy is következnek — ha csak időközben, valami változás elő nem áll, akár pedig valamely távolabbi várományos javára. Ezután lemondhat az, kire a hitbizományi utódlás sora rákerült, a kinek a hitbizományi utódlás megnyílt. Ez, mielőtt a hitbizományt átveszi, mielőtt birtoklása megkezdődnék, átengedheti a gyakorlást másnak, a várományosok sorából bárkinek. Végül lemondhat egy közelebbi várományos egy távolabbinak javára; melynek értelme az, hogy a mint a hitbizomány megnyílik, ő helyette a megjelölt távolabbi várományos lépjen a hitbizományi birtokba. Ha mégis egy várományos lemondását egyoldalúan kijelenté a nélkül, hogy az esetleg előnyösítendő személyt, kinek javára a lemondás szól, megnevezné, az ily lemondásnak semmi hordereje nincs, ez számba nem jön, nem képez jogi cselekvést, mert nem szül jogi hatást vagy változást.

XIX. FEJEZET.

A hitbizomány elterhelése.

A hitbizományi birtokosnak, úgy a kir. leirat 18. §-a, mint pedig a min. rendelet 15. §-a megengedi a hitbizományi jószág elterhelését a leltári érték egy harmadának erejéig; ott pedig a hol a hitbizományi vagyon pénzértékből áll, egy harmadrészének felvételét, illetve folyóvá tételét, de mégis úgy, hogy ezen adósság, vagy tőkecsorbulás határozott idő alatt törlesztessék, illetve a pénztőke, az állag helyreállíttassék.

Nagyon szembeszökő mégis a különbség a fent idézett kir. leirat rendelkezése és a min. rendelet szövege közt.*

Míg amaz ugyanis az elterhelés tekintetében csak azt kívánja meg, hogy a kölcsön, mint hitbizományi teher, a hitbizományi bíróság engedélye alapján és hozzájárulása mellett történhetik, addig a min. rendelet még azon további megszorítást köti hozzá, hogy a hitbizományi teher csak *hasznos beruházás végett* eszközölhető.

* A min. rend. 15. §-a így szól: A hitbizományi birtokosnak csak hasznos beruházások végett szabad a hitbizományi jószágot a leltári becsérték egy harmadáig elterhelni. A kir. leirat 18. §-a: A hitbizomány birlalója a hitbizományi jószág egy harmadrészét eladósíthatja, vagy ha tőkéből áll, egy harmadát felveheti.

Tisztába kell tehát mindenekelőtt jönni, mi a hasznos beruházás értelme?

A római jog alapján a mai tudomány három irányban különböztet beruházást: szükséges, hasznos és kényelmi beruházást (*impensæ necessariae, utiles et voluptariae*).

Annyi kétségtelen, hogy szabályunk, ha már a hasznosra kiterjeszti az elterhelés megengedhetőségét, a szükségestől sem vonhatja ezt meg. Tehát a szükséges és hasznos beruházások eszközlése végett a hitbizományi birtokosnak az adósságcsinálás meg van engedve. A szükséges beruházás alatt értjük mindazon költekezést, kiadást, melylyel az hitbizományi vagyon állagának, épségének fenmaradását biztosítjuk a bekövetkező elpusztulás, elenyészás és tönkrement ellen. Oly költség ez, mely által a hitbizományi vagyon épségét, teljes biztonságát az elpusztulás veszélyétől vagy lehetőségétől óvjuk meg. Nem azon évenként ismétlődő apró javítások elhanyagolásából származó értékesökkenés elhárítását értjük alatta, minők a lakó vagy gazdasági épületeknél kívánatnak meg, hanem oly nagyobb összeget igénylő kiadásokat és költségeket, melyek nagy és többnyire véletlenből eredő csapások elhárítására igényeltetnek. Így nagy árvizek esetén költséges töltések, nyulgátok huzása, vagy a meglevők szilárdítása vagy magasabbra emelése, mert a birtokot elborító víz nemcsak az évi termést pusztítja el, hanem a jövő hasznavehetőséget is kétségessé teszi. A kiáradás után ugyanis a víz nem mindig folyhat vissza medrébe, hanem ott marad a birtokon, elposványosítja, és több éven át hasznavehetetlenné teszi a földet, kiabálván a föld termő erejét, melyet csak a nap sugarainak éltető melege, légjárás és mesterséges táplálás hozhat

zetésére szolgáló csatornák, zsilipek és más intézkedések létesítése, melyek nélkül egy bizonyos terület teljesen kieshetik a rendes gazdasági művelés és haszonhuzás köréből. Ilyen lehetne szőlőknek szénkénegezése a filoxera pusztítása ellen, mely a status quo fentartását állítólag lehetővé teszi. Ilyenek a futóhomok lekötésére vonatkozó erdősítési intézkedések, hogy az addigi haszonterület a homok elárasztásától megóvassék. Ilyenek az erdők pusztítását előidéző rovarok kiirtására fordított tetemes költségek, valamint a bányatelepek üzemének biztosítására szolgáló vízlevezetők az elöntés ellen, és így tovább.

Mindegyikben azon gazdasági felfogás nyilvánul, hogy a hitbizományi vagyon állaga vagy eddigi rendes jövedelmezősége fentartassék, a fenyegető nagy értékcsökkenés aránylag kevés költséggel elháríttassék, megakadályoztassék, semmint a mennyi kárt vagy jövedelem-csökkenést a veszedelem előidézne. Megesik, hogy a baj elhárítása a nagyobb méretű költségek ráfordításával sem volt megvalósítható, hogy a költsékezés nem sikerült; — ez a szükséges beruházás fogalmán nem változtat, noha esetleg arra vezethető vissza az eredménytelenség, hogy a költségek nem kellő időben vagy a megkívántató eréllyel vagy nem a szükséges szakértelemmel használtattak fel. Ebbe belejátszik a vis major, úgymint az emberi rövidlátóság. Ha csak végtelen könnyelműséggel vagy meggondolatlan pazarlással nem történtek a költsékezések, a törekvés sikerétől nem lehet függővé tenni a költségek szükségességének elbirálását. Itt egyébként nem kell visszaéléstől tartani, mert a hitbizományi birtokos egyéni, gazdasági érdeke teljesen azonos a hitbizományéval, hisz úgy a véletlen pusztulásnak, mint ennek elhárítására irányuló költségeknek a hitbizomány elterheléséből eredő

födözése első sorban a hitbizományi birtokost sújtja, az ő jövedelmét apasztja kettős irányban, miért nem lehet a hitbizományi birtokosról föltenni, hogy a nagy költséget könnyelműen és előreláthatóan eredménytelenül fogja elfecsérelni.

A hitbizományi birtokos a haszon, a használat tulajdonosa; mindazt, a mi a használat állandóságának veszélyeztetését megakaszthatja, eltávolíthatja, mint szorgos családapa — megfogja tenni, úgy ő reá, mint a hitbizományi utódokra eredményesen.

Ha nem teszi, maga látja kárát első sorban, habár nem egyedül, de felelősségre ily esetben sem lesz vonható, mert ő a kompetens azt eldönteni, hogy a beállható kár mily arányban áll azon nélkülözhetetlen költségekkel, melyek az elhárításra igényeltetnek. Mulasztásából, ha csak azt szándékosan, vagy nagymérvű hanyagsággal elő nem idézte, ellene kárigényt formálni, vagy az értékcsökkenés helyreépítését követelni tőle nem lehet.

Kimondja ugyan a m. rend. 13. és 14. §-a, hogy a hitbizományi birtokos az állag *fentartási* költségeit viseli, tartozik az állagot azon karban megőrizni, melyben átvette, de hozzá teszi azt is, hogy az önvétke nélkül történt fogyatkozásokért nem felelős, tehát ha vétkes mulasztás nem terheli az állag megóvása körül, nem állapítható meg az anyagi felelősség. Annál inkább lesz tehát igénye az állag tönkrehajtásának megakadályozására fordított költségeket, adósság útján fedezni, mert evvel csak köteletségét teljesíti, minek elmulasztása miatt, esetleg felelősségre volna vonható. A hitbizományi birtokos úgy tartozik gondozni a hitbizomány állagát, a mint a szorgos családapa hason helyzetben cselekednék; az ő eljárása hasonló helyzetben nyujtaná a gondosság mérvei-

nek megállapítására a helyes alapot annak elbírálására, hogy forog-e fenn mulasztás a diligentiában? De itt minden a concret körülménytől függ, a tényleges helyzetből kell kiindulni és ennek alapján vizsgálni, van-e hanyagság vagy mulasztás, vajjon megüti-e a hitbizományi birtokos magatartása a szorgos családátya viselkedésének a mértékét?

A hasznos beruházás abból áll, hogy a kölcsön-tőkének a hitbizományi vagyona való befektetése a hitbizomány jövedelmét fokozza, az évi hozadékot oly mértékben emelje, mely legalább is arányban áll az adósság kamataival. Ez a legalsó foka, minimuma a hasznos befektetésnek. Rendesen csak úgy lesz igazán *«hasznos»* a beruházás, ha a kölcsön évi kamatainak a jövedelmi szaporulatból való fődözése után még fölös jövedelem is marad. Ez a fölös rész tulajdonkép az, mi *hasznos* a hitbizományra, föltéve, hogy ez állandónak is ígérkezik, mert csak így szül a beruházás a hitbizományon értékelkedést, a leltári értékben fokozódást. Ha jövedelem-szaporulat a kölcsön kamatának fődözete után nem marad, akkor a hitbizományi birtokos csak a hitelező számára dolgozott, és fáradozása jutalmául, valamint az esetleges risiko viseléseért nem jut neki semmi, vagy legfőlebb az az előny, hogy próbálkozott, kísérletet tett, miért mégis nem látszik érdemesnek a hitbizományt elterhelni. Meglehet, hogy a befektetés nem hozza meg azonnal a tetemes gyümölcsöket, hanem csak később, néhány év múlva fog a jövedelemgyarapodás beállani. Ez nem alterálhatja a hasznosság criteriumát, csak biztos legyen a későbbben beálló szaporodása a jövedelemnek. Sőt úgy is kell intézni helyesen a beruházást, hogy azoknak jusson magasabb jövedelem, kik az adósságot

törleszteni kénytelenek. Ha tehát a befektetés csak rövid időre volna képes rendkívüli jövedelmet hozni, hatalmas szaporodását a hozamnak előidézni, mely mégis nem tartana annyi ideig, a meddig a kölcsön-törlesztésnek történnie kell, akkor ez már nélkülözné a hasznosság kellékét, azon időszakaszra, melyre jövedelem-emelkedés nem esik. Azonban a hasznos beruházás jellegét nem szabad pusztán a jövedelemben mutatkozó emelkedésre fektetni. Elégnek látszik az is, ha a befektetés a hitbizomány *becsértékét* emeli, a hitbizományhoz új állagot, új értéket, tárgyat csatol, mi a leltárban mint értéktöbblet nyer kifejezést, noha hiányzik is a kézzelfogható gazdasági haszon, a számszerű emelkedése a jövedelemnek. A mennyiben az értékemelkedés állandó jellegű, nem ideig-meddig tartó, az a hasznos beruházás fogalmát nem rontja le, de okvetlenül meg kell ilyen esetben kívánni azt, hogy a magasabb értékből magasabb erkölcsi haszon, kényelem vagy egyéb előny háramoljon a hitbizományi birtokosra és utódaira. Egy kastélyépítés, a hol az elkél, nagyszabású parkirozás, a hol ilyen még nincs, vagy más olyan intézkedés, mely által az egészséges tartózkodás nyer és így hygienikus szempontból nagyon előnyös a beruházás, mindez nem fog a hasznosság fogalmába ütközni, mert a hitbizománynál nem a számszerű kalkulus az irányadó, hanem a családnak hosszú időn át tartó érdek-kielégítése. Az állami beruházásnál sem lehet mindig pontos szám adatokkal kimutatni, hogy valamely gazdasági intézkedés hol és miben növeli az állami bevételt, de azért senki sem fogja tagadni az intézkedésnek hasznosságát a közéletre, a közforgalom javára.

Az ethikai momentumot nem szabad kicsinyleni vagy

kevésre becsülni. Valamint az államháztartásban a kulturális, ipar, kereskedelmi, technikai intézetek felállítása nem hoz direct hasznót, nem szül közvetlenül vagy tüstént jövedelmet az államnak, és azért hasznosságát még se fogja senki komolyan tagadni, úgy a hitbizománynál is, mely szintén hosszú időre, nemzedékek élettartamára rendezi be magát, nem lehetne egészségi szempontból tett befektetéstől megvonni a kölcsön felvételt, mert a haszon, az előny, ha direkte nem is, de más alakban: gyógyfürdői költség megtakarítása, élettartam hosszabbítása, hatalmasabb életkedv és vele járó fokozott gazdasági tevékenység kifejtése mind oly gazdasági tényezőkként szerepelnek, melyek a változatlanul folyó jövedelmek mikénti elhasználása körül rendkívüli befolyással bírnak.

Nem lesz tehát könnyű elbírálni, hogy hol van a hasznos és a kényelmi beruházás választó vonala, mert nem egyszer jelentkezik a kényelmi beruházás is a hasznosság színében. Kényelmi beruházás lényegileg az, a mit a hitbizományi birtokos pusztán és kizárólag egyéni ízlése, személyes kedvtelése, szeszélye vagy különös passziójának kielégítése végett eszközöl; midőn iétesítményei sem a hitbizomány értékét objectiv alapon nem emelik, sem a későbbi generáció számára állandó használati értékkel nem bírnak. Így ha egyik hitbizományi birtokos, mint műkedvelő (amateur) nagy költséggel berendezne festészeti vagy szobrászati műtermet, vagy a mi még közelebb áll, versenystállót építene, mindez kényelmi vagy hajlami beruházás számba jön, melynek előállításáért sem adósságot csinálni nem szabad, sem pedig a hitbizományi utód nem kötelezhető arra, hogy ezen beruházások értékét majdan a beruházó hagyatékának meg-

térítse, mert ezek használati értéke egyedül személyes kedvteléstől függ, mely az utódoknál rendesen hiányzik. Hasznavehetetlen beruházásért pedig megtérítést nem lehet követelni. Ezek iránt a beruházó hagyatéka legfelebb az elviteli, eltávolítási joggal élhet (jus tollendi), de csak úgy, ha az a hitbizomány állagát nem támadja meg, nem sérti. A teher vagy a kölcsön kötése iránt a hitbizományosnak kell a hitbizományi bírósághoz engedélyezésért folyamodni. A hitbizományi bíróság a ministeri rendelet szerint — eltérőleg a királyi leirat intézkedésétől, mely a hitbizományi gondnok és a várományosok meghallgatását nem kívánja meg, — köteles ezeket a tárgyalásra meghíni, és véleményüket kikérni. A ministeri rendelet ezen intézkedése következetesebb, mint a királyi rendeleté. Ha már az állagnak bármily csekély változtatásához, például egy parcellának más földdarabbal való fölcseréléséhez a hitbizományi bíróság tartozik a hitbizományi gondnok és a várományosok véleményét meghallgatni, mindenesetre indokolt a hitbizományi érték egy harmadának folyóvátételéhez is vélemény-nyilvánításra alkalmat adni neki. Különösen helyén levő, ez nálunk, a hol a hitbizományi birtokos a kölcsön veendő összeg hová fordításáról, mily befektetések tervbe vételéről, a pénz mikénti felhasználásáról tartozik a bírósághoz intézett beadványában beszámolni és azon meggyőződést kelteni a bíróságban, hogy ezen célbavett létesítmények, változtatások, átalakítások és gazdasági tervezetek kivitelükben csakugyan megfelelnek a hasznosság gazdasági fogalmának, hogy azok bőven és tartósan jövedelmezők, vagy legalább is a hitbizomány-érték emelésére kedvezők lesznek. Igen szükséges ily nagyfontosságú és mellette

széleskörű mezőgazdasági ismeretet, talán szakismeretet is igénylő kérdéseknél, — vajjon a hitbizományi birtokos tervezete realis alapon nyugszik-e? számít-e a mai conjuncturákkal? a kimutatandó jövedelem-emelkedések helyesek-e? — a bíróságra a helyes tájékoztatás, a több oldalról való meghányás-vetés a kitüzött változtatások célra vezetősége iránt, nehogy a bíróság egyoldalú informatio által a hitbizományi birtokos részéről tévútra vezettség; de viszont, hogy a hivatásához tartozó ellenőrző tisztet úgy gyakorolhassa, a mint azt a hitbizományi család érdeke kívánja.

A bíróságtól kinyert engedély folytán kérhetik, akár a hitelezők a kölcsön realizálása után, vagy a hitbizományi birtokos az engedélyezett összeg erejéig a zálogjog bekebelezését, az illetékes hatóságnál.

A hitbizományra felvett teher jogi természete iránt a szomszéd osztrák örökös tartományokban, a hol az osztrák polg. törvénykönyvnek a hitbizomány szabályozását felölelő intézkedései a tudományos feldolgozásra alkalmas anyagul szolgáltak, igen eltérők voltak a nézetek. Némelyek* azt magyarázták ki a törvényből, hogy a hitbizományi birtokos az egyharmad értékig minden megokolás nélkül vehet fel kölcsönt; a bíróságnak csak tudomásul kell ezt venni; mások a hitbizományi teher iránti felelősséget kiterjesztették nemcsak a hitbizományi birtokos allodialis szabad rendelkezésü vagyonára, hanem ebből kifolyólag még örököseire is. Azt a törvény világosan kijelentette, hogy a hitbizományi teher átmegy a

* Lásd különösen Gärtner br. cikkét «Über Fidecommiss-Schulden» Pratobevera folyóiratában II. köt. 1816. Ez a felfogás kiválóan a gyakorlati jogászok körében hódított.

hitbizományi utódra is, noha ugyancsak a törvény rendeli, hogy a hitbizományi adósság a hitbizomány állagára nem terjed ki, az ellen a hitelezők végrehajtást nem intézhetnek, hanem csak a gyümölcsökre, jövedelemre (ad fructus).

Helyén való tehát a hitbizományi teher jogi természetét tüzetesen kifejtteni, habár nálunk eziránt kételyek nem támadtak, mert vele egyáltalán behatóbban nem is foglalkoztak.

Azon teher, mely a hitbizományi bíróság engedélyével a hitbizományi birtokra bekebeleztetik — a *hitbizomány* terhe. A hitbizomány tartozása az, a minthogy a mi jogunk szerint bele is kell a kölcsönvett összeget fektetni, általa értékesbé tenni.

A hitbizományi teher úgy jelentkezik, mint realteher személyes vonatkozás nélkül, hol valamely realis dolog, itt a hitbizomány, mint jogi személy, mint eszmei egység van kötelezve, úgy a kamatok, mint a törlesztési járadékok lerovására. Maga a telek, az ingatlan gyümölcse, hozama, *jövedelme* az, mi lekötve van, adóssági viniculum alá kerül a szolgáltatmányokért, miket mégis az idő szerinti hitbizományi birtokos tartozik teljesíteni, de csak a lekötött javak gyümölcseiből.

Ez okon a hitelezőknek a hitbizományi birtokos, valamint *utódja* nem személyes adósa; ő a mulandó, a hitbizomány a maradandó elem, melynek mindig van ura, gazdája.

A hitbizományi bíróság engedélyének a hitbizományi adósság létrejövetele körül azon jelentősége van, hogy nem is a hitbizományi birtokos köti azt, hanem a hitbizományi vagyon, a hitbizomány mint jogi személy lesz az adós, mert a hitbizományi birtokos csak destinatarius,

élvezője a vagyonnak; ép úgy, mint a gyám adósság csinálása gyámoltja érdekében nem őt kötelezi, sem a kiskorút, hanem a vagyont magát, mely biztosítékul is szolgál. Hasonló ez azon jelenséghez, csak hogy megfordított viszonyban, midőn az értékpapiron álló összeg követelési joga nem a személyt teszi hitelezővé, hanem az a papirossal olvad össze, mintegy a papiros lesz a hitelező, a papir a megtestesítője a követelési jognak, és az, a ki a papirt előmutatja, a kinél a papir van, melyben a követelési jog összpontosul, az veheti föl a lejárt összeget.

A hitbizománynál az adós, a kötelezett fél szorul háttérbe, az adóssági viszony közvetlenül a hitbizományi jószágot vonja hálójába, vonatkozással mindenkori birtokosára, ki az adóst személyesíti. A ki aztán a hitbizomány birtokába jut, ezen javak gyümölcseit, jövedelmét húzza: ipso facto ezen javakon fekvő kötelezettségi viszonyokba is bele jut és ha nem tesz eleget, akkor helyébe a zárgondnok, a sequester jön, ki a hitbizomány tartozását első sorban fedezi a jövedelemből, és csak aztán jön a maradékra nézve a hitbizomány birtokosa.

A hitbizomány mint jogi személy csinálja az adósságot, annak gyümölcse szolgál kielégítésül is; az időközi birtokos ezen javak átvételével, a rajtuk fekvő terhek kiegyenlítésére is kötelezett.

Ezen felfogás, midőn a hitbizomány mint jogi személy közvetlenül mint adós jelentkezik, könnyűvé teszi annak megértését, hogy a hitbizományi birtokos saját nem hitbizományi vagyonával miért nincs a hitbizományi adósság iránt jogi vinculumban, de egyszersmind természetes megoldást nyújt arra is, hogy a hitbizományi utód, vagy utódok miként válnak kötelezetteké, holott ők

az adósságot nem csinálták, személyi kötelékben nincsenek. Olyan alakulás ez, mint a dologi adós és a hitelező közt, mikor a jelzálogtárgy tulajdonosa személyesen nem adós, de tőrnie kell a jelzálogos hitelező önkielégítését vagyonából, vagy pedig ő neki kell fizetést teljesíteni a dolog helyett, hogy a dolgot mint tulajdonát megtarthassa. A különbség mégis az, hogy ott a vagyon állaga van lekötve, mely gyorsabb, biztosabb kielégítést nyújt; itt a hitbizománynál ellenben csak a jövedelemre, a zálogtárgy gyümölcseire van a hitelező korlátozva, tehát várni kell a fedezetre addig, míg az a jövedelemből kikerül.

A hitbizományi birtokos ben van ugyan az adóssági kötelékben, de nem mint magán személy, hanem azon viszony alapján, melyben ő a hitbizományhoz áll, mint ennek bírlalója haszontulajdonosa, mert a haszon és gyümölcs az, mi a terhekért szavatol, mi a hitelezők kielégítésére szolgál, minél fogva az, ki a hitbizomány gyümölcse és hasznaihoz jut, ezeken létező terhek viselésére is kötelezett, de csak addig, míg ezen viszony fennáll. Ha a hitbizományi birtokos elhunyt előtt akár lemond, akár szerzetrendbe lép, vagy valamely specialis okból, minő más hitre való áttérés a katolikusnál, vagy nem egyenrangú házasság, a hol az alapító ezt feltétlenül megkívánja, képtelenné válik az illető hitbizományi birtoklásra, illetve haszonhuzásra, akkor ő a hitbizományi birtokból való kilépéssel az adós viszonyából is kilép, megszűnik kötelezettsége a hitbizományi hitelezők ellenében, de belép ezen kötelékbe az, ki a hitbizomány birtokába jut. A hitbizományi adósság jogi természetének helyes megértését elősegíti, ha különbséget teszünk ezen adósság külső és belső viszonya közt.

Külső viszony alatt értjük az adós viszonyát a hitelezőkkel szemben, melyre nézve irányadók az általános elvei a kötelmi jognak azon korlátozással mégis, hogy a hitelező a törvény (16. §.) világos intézkedése szerint a lekötött vagyon állagára nem nyer jogot, hanem csak ennek hasznaira, jövedelmeire, hozadékaira. Ez szolgál kielégítési alapul, semmi egyéb. A hitelező igényelheti ebből úgy, mint a kötés, a szerződés megszabja: vagy az egész tőkét, vagy annak azon hányadát, mely évenként mint esedékes kikötöttetett. Ezért szavatol a hitbizományi birtokos.

A mily kikötések, módozatok és feltételek szerint kötelezve lett a hitbizomány, mint főadós (jogi személy) azon módon kell teljesíteni a hitbizományi birtokosnak, mint a ki a jogi személy jövedelmét, hasznát húzza. Meglehet, hogy a hitbizomány jövedelmének túlnyomó része rámegy a hitbizományi adósság törlesztésére, a mint a hitbizományi birtokos a kötést csinálta, vagy csak kisebb része. De úgy kell a teljesítést végrehajtani, a mint a szerződés megszabja, mert ha nem, akkor végrehajtás intéztetik a hitbizomány jövedelmére, mi mindég zárgondnokilag történik leghelyesebben. Ugyan-így van azon hitbizományi birtokos is kötelezve a hitelezőnek, ki a hitbizományi adósság csinálásába be nem folyt. Ez képezi a külső viszonyt, melyre nézve tehát főleg irányadó a kötés, a szerződés, annak pontozatai és az adósság lefizetése körül megállapított módozatok.

A belső viszony alatt értjük a hitbizományi birtokos kötelezettségét szemben a hitbizománynyal. Ő ugyanis köteles a hitbizományi terhet úgy, a mint a bíróság a hitbizományi adósság engedélyezésekor megszabta, törleszteni (depuratio).

A hitbizományi gondnok, a várományosok bele szólhatnak, ellenőrzést gyakorolhatnak, sőt a hitbizományi birtokos zárgondnokság alá helyezését is kérhetik, ha a törlesztési részletek iránt több éven át hátralékban maradt.

Ezen lerovás vagy törlesztés rendesen össze fog vágni a hitelezővel megállapított részletfizetésekkel, de el is térhet tőle, mely esetben az időközi hitbizományi birtokos köteles az évenként lerovandó összeget birói kézhez letenni, vagy másféleképen gyümölcsöztetni. Esetleg a hitbizományi birtokos önként is több részletet, nagyobb quotát kíván leróni, mi az ő javára lesz, miket akár a bíróságnál, akár a hitelezőnél teljesíthet, miáltal a következő évekre eső teherlerovástól szabadul, mennyiben azokra a fedezetet már előre letette.

De még szembeötlőbb a belső viszony akkor, midőn a hitbizományi birtokos nem terhet csinál, hanem a hitbizomány pénz-állományának veszi fel megengedett egyharmadát ott, hol a hitbizományi vagyon tisztán tőkéből áll, vagy tetemes tőkével rendelkezik. Ez esetben azon értékpapírok, melyek kisorsolás által esnek törlesztés alá, nem eladás útján értékesítendőek, hanem a vinculált papírok egy harmada kézi zálogba adandó, nehogy a kisorsolás előnyeitől a hitbizomány megfosztassék.

Ha pedig készpénz, vagy jelzáloggal biztosított tőkék képezik a hitbizomány állagát, akkor ennek egy harmada folyósítandó, és ez jut a hitbizományi birtokos rendelkezése alá.

Ez esetben az az érdekes a hitbizományi kölcsönnél, hogy úgy az adós, mint a hitelező egy személyben összpontosul, t. i. a hitbizományban, mint jogi személyben.

A külső és belső viszony összeesik, illetve a külső viszony elesik.

A hitbizomány lesz a hitelező, de egyszersmind az adós is, mint fent láttuk. Igaz, ezt a viszonyt úgyis fejzehetnők ki, hogy a hitbizomány állaga csorbul, megváltozik, úgy mintha egy részt belőle elidegenített volna a birtokos.

De mivel ezen csorbulás helyre pótolandó, azért természetesebb a hitbizományt úgy tekinteni, mely egyrészt jogosult követelni (hitelező), másrészt tartozik törleszteni (adós) mindaddig, míg a hitbizomány állaga régi értékére helyreállítva nincs. A hitbizomány tehát hitelező és adós is egy személyben. A hitbizomány első szerepében igényelheti, hogy a hitbizományi javak élvezetére jogosult a jövedelmekből az előre megállapított terv szerint bizonyos hányadot és a kamatot lerója; ha ez nem történik, akkor a jövedelem kezelése zár alá jön, és így biztosítja magát a hitbizományi birtokos ellen.

A hitbizomány mint ilyen adós is, mert a hitbizományi birtokos csak mint a hitbizományi javak jövedelmének élvezője és csak addig van obligóban, a míg ez a viszonya meg nem szűnik. A mint ennek a viszonnak a hitbizományi birtokos elhunytával vége szakad, a kötelezettség is megszűnik, és helyébe lép úgy a haszonélvezet, mint az adósság törlesztési kötelezettség dolgában az új hitbizományi birtokos.

Szükséges azon esélyre is figyelmet fordítani, ha a hitbizomány birtokosa a hitbizományi bíróság beleegyezése nélkül jut adósságokba és ezen adósság kielégítési alapját a hitbizományéval szemben megbeszélni.

A hitbizományi birtokos a bíróság engedélye nélkül létrejött tartozásai iránt, mint személyes adós szerepel.

Első sorban itt is a hitbizomány *jövedelme* képezi a hitelezőnek kielégítési alapját, mihelyt azok *lejártak* illetőleg a hitbizomány állagából *elkülönítvék*, mert ezen ténnyel szerez rajta a hitbizományi birtokos korlátlan tulajdont. De ezen javak és jövedelmek csak addig szolgálhatnak a hitbizományi birtokos személyes adósságaira fedezetül és kielégítésül, míg a hitbizományi birtokos a hitbizományt élvezi, bírja.

A mint birtoklása megszűnik, bármi okból, ezen jövedelmekre a személyes hitelező igénye oda vész, és most már csak a személyes adós magán-vagyona ellen érvényesítheti igényét; esetleg, ha elhunyt a hitbizományi birtokos, akkor hagyatéka ellen, illetve örökösei ellen léphet fel a szabadon átörökölhető hagyaték erejéig. Ha ebből ki nem kerülne a hitelező követelése, akkor az elveszettnek, behajthatatlannak lesz tekintendő.

Ha a hitbizományi terhek mellett a hitbizományi birtokosnak személyes adósságai is vannak, úgy ezen két rendbeli hitelező közt felmerülő érdek-kollízió esetén a praeventió dönt, azaz, aki előbb intéz foglalást, vagy szerez birói zálogjogot a hitbizomány jövedelmein, az fogja megszerezni a fedezetet követelésére. A hitbizományi terhek érdekében mégis meg van a lehetőség, a függő termésre, valamint a még le nem járt jövedelmekre zárgondnok kirendelését kérni, mikor a zárgondnok által beszolgáltatott jövedelem első sorban a hitbizományra jelzálogilag bekebelezett terhek tisztázására fordítandó, és pedig a bekebelezés sorrendjében. Legfeljebb a fennmaradó jövedelem jut a hitbizományos személyes adóssainak, azon sorrendben, amint követeléseik a bíróság előtt bejelentettek.

A hitbizományi adósság nem terheli ugyan az elhunyt

hitbizományi birtokos hagyatékát, hanem átmegy az új hitbizományi birtokosra, viszont a hitbizományi birtokos személyes adósságának kielégítésére csak addig szolgál a hitbizomány jövedelme, míg a hitbizományi birtokos a hitbizományban van; ezután mégis az ő szabad vagyónából illetve hagyatékából nyerhetnek csak kielégítést, mihez viszont a hitbizomány hitelezői nem nyulhatnak.

Megeshetik, hogy a hitbizományi birtokos elhunytakor több rendbeli törlesztési quotával marad hátralékban vagy a hitbizományi állag rongálása és értékcsökkenése miatt kárpótlással tartozik a hitbizománynak, melyekért szabadon átörökölhető vagyona felelős.

Ha a hitbizomány követelései és kárigényei jönnek ellentétbe a személyes adósok igényeivel, akkor is a praeventió dönt és feltéve, hogy a két csoport követelései nem nyerhetnének teljes kielégítést, az örökösöknek csődnyitást kell kérniök, hogy a követelések arányosan elégítenek ki.

Ellenben a hitbizományi birtokos hagyatékának azon elemei, melyek a hitbizomány új leltározásakor, mint amelioratiók szerepelnek, első sorban és a személyes hitelezőket megelőzően azon rosszabbítások (deterioratio) megtérítésére tudandók be, melyeket a hitbizományi birtokos okozott a hitbizományi állagon, és pedig a hitbizománynak elsőbbségével a személyes hitelezők igénye fölött, mert ezek vagy a hitbizomány állagban, mint accessio, növedék benfoglaltatnak, vagy ha nem ily jellegűek, a hitbizományi utódnak, mint birtokosnak megtartási joga van ezen értékeken, mely neki az elsőbbséget biztosítja.

Végül a régi hitbizományok tekintetében legalább arra kell reflectálni, mily álláspontra helyezkedjünk az ala-

pító azon kijelentése ellenében, hogy az elterhelés absolute el van tiltva.

A régibb keletű hitbizományok alapításakor még nem állottak fenn oly törvényes intézkedések, melyek a hitbizomány állagát elterhelés esetére is biztosítják. Innen ered az alapítók szigorú tilalma az eladósítás iránt.*

Mivel most a törvény a teher lassú törlesztését a hitbizomány gyümölcseiből, jövedelmeiből rendeli eszközöltetni, továbbá az állagot a teher javára a birói árverés alól mentesíti és az adósságcsinálást amúgy is csak hasznos beruházások érdekében és a hitbizományi bíróság jóváhagyása mellett engedélyezi, teljesen ki van

* Habár elvétve újabb keletű hitbizományoknál is előfordul, hogy az elterhelés feltétlenül el van tiltva. Így a Rakovszky-féle hitbizományi alapítólevél 6. pontja így szól: Az ekképen alakítandó családi hitbizományhoz tartozó összes vagyon egy feloszthatatlan, soha el nem idegeníthető és *soha semmiképen el nem terhelhető egész* maradjon; az időszerinti birtokos csakis tisztán a jövedelemre szorítva lévén, úgy hogy ha a folyó jövedelmekből a szükséges javításokat nem teljesítené, az illetékes hitbizományi bíróságnak jogában álland az egész vagyont zár alá venni és zár alatt tartani mindaddig, míg a szükséges javítások a folyó jövedelmekből bevégezve nem lesznek.

Jelen intézkedés, jelesül a vagyon hitbizományi tulajdonsága el nem idegeníthetése, valamint azon körülmény is, miszerint a vagyon semmikép nem terhelhető és az időszerinti örökösnek csakis a folyó jövedelemhez van joga, telekkönyvileg kitüntetendő. Sőt minden hitbizományi örökös, kiskorúsága esetén pedig gyámja vagy gondnoka, köteles mielőtt a hitbizomány birtokába lép, térítvényt kiállítani és a hitbizományi bírósághoz beadni, oly értelemben, miszerint az összes, néhai Rakovszky Mórnak 1868. évi jun. 6-án kelt pótvégrendeletében és a jelen alapító oklevélben foglalt intézkedéseket pontosan és lelkiismeretesen megtartandja, a jószágot *semmikép el nem terhelendi*, és hogy e szerint minden általa a jószágra *felvett tartozások semmisek*, mely térítvény a birtokba lépés előtt szintén nyilvánkönyvileg bejegyzendő.

zárva a hitbizományi vagyron épségének veszélyeztetése a teher létrejövedele által.

De különösen azon alapon okvetlenül szükséges a régi hitbizományokat az alapító által megtiltott elterhelési korlátozás alól mentesíteni, mert egyébként az újabb gazdasági fejlemények által indikált nagyobb méretű befektetések nem volnának eszközölhetők, mi káros volna úgy közérdekből, mint a hitbizomány jövedelmének okszerű emelése szempontjából. Hisz a család igényei úgyis folyton emelkednek, a pénz értéke az idő folyamában csökken, minélfogva, ha nem gondoskodunk arról, hogy a hitbizomány jövedelme nemcsak az időfolyás által előidézett conjunkturák változásával fokozódjék, hanem a kor igényelte követelmények kielégítése és azokhoz való simulás alkalmazkodás által nagyobb mértékben emelkedjék — úgy bekövetkezhetnék az, hogy a család társadalmilag kiváló állása és fény-kifejtése szenvedne csorbát a jövedelem hiányossága miatt.

Ezenkívül az alapító intézkedését, amennyiben az nem kockáztatja azon czélt, melyet az alapító kitűzött, a törvény megváltoztathatja, valamint az sem lesz tagadásba vehető, hogy az intézményt egészében is megszüntethetné, ha ez a társadalmi viszonyok szempontjából károsnak bizonyulna. Ha megteheti ezt a közérdek parancsára, még inkább szabad módosítania az alapító egy más intézkedéseit, melyek ha nem is a közgazdaságra, de magára a hitbizományra hátrányosaknak jelentkeznek.

Így tehát a törvény engedélye a hitbizománynak a törvényben vont határok közt való elterhelése iránt a régi hitbizományokra is kiterjed, amint ezt gyakorlatunk eddig is már követte. Ott mégis, hol az újabb keletű ala-

pító levél az elterhelést határozottan eltiltja, mint a Rakovszky-féle hitbizománynál történik, meg kell hajolni az alapító világos intézkedése előtt, noha azt közgazdasági szempontok czélszerűtlennek, sőt hátrányosnak tüntetik is fel. Ha mégis nagyobb méreteket öltő elemi csapások sújtanak a hitbizományt, melyek oly károsodásokat okoznak, hogy a rendes jövedelemnek éveken át tartó ráfordítását tennék szükségessé, akkor a végszükség kényszerítené a bíróságot, hogy a reconstruálás eszközése végett eltérjen az alapító szigorú tilalmától és megfelelő összeg erejéig kölcsönt engedélyezzen. Az nem lehet az alapító szándéka, hogy a hitbizományi birtokost éveken át jövedelem nélkül hagyja, mikor a hitbizomány czélja, hogy a család egy tagjának, a név fentartójának független vagyoni állást biztosítson. Rendkívüli körülmények rendkívüli orvoslást is igényelnek. A nagy sorscsapás szülte kárt el kell osztani évtizedekre, mi okszerűen csak kölcsön útján válik lehetővé.

XX. FEJEZET.

Az elterhelés mértéke.

Ugy az osztrák polgári törvénykönyv 635. §-át reprodukáló kir. leirat 18. §-a, mint az 1869. min. rendelet 15. §-a a *leltári* becsérték *egyharmadáig* engedi meg az elterhelést, vagy ott, hol a hitbizomány pénzürtékből áll, ezen érték egy harmadának folyósítását illetve devinkulálását.

A királyi leiratban ezen egyharmadrész elterhelése körül mégis tüzetesebb szabályok illetve korlátozások vannak felállítva, míg a miniszteri rendelet csak elvi kijelentésre szorítkozik.

Az minden kétségen felül áll, hogy a hitbizomány fennállásának tartama alatt a hitbizomány összértékén, becsü vagy leltári érték egyharmadán túl, eladósítani a hitbizományt nem szabad. A miniszteri rendelet leltári értéket vesz alapul, a királyi leirat birói becsüt. Ez idő szerint az első forrás az irányadó, ehhez kell alkalmazkodni, habár nem zárkozhatsz el ezen alap helytelensége elől. Ugyanis hosszú időtartamú hitbizományi birtoklás mellett egy személyben, könnyen megesik, hogy az ingatlan értéke az idő folyamán, vagy a hitbizomány állagát képező értékpapírok piaczi tőzsdei ára tetemesen magasabb lehet, mint az a leltárban kitüntetve van.

A birói becsünél a szakértők az adósságcsinálás idejé-

ben fogják az ingatlan értékét a tényleges tiszta jövedelem 10 évi állaga szerint felvenni, illetve megállapítani, mi a valóságos forgalmi értékhez igen közel fog járni, holott a leltár már csak azért is, hogy az államnak járó birtok-változási illeték túlságos terhet ne rójjon a hitbizományi birtokosra, kivált az ingó javaknál a minimális árakat fogja feltüntetni, eltekintve attól, hogy a leltár felvételétől esetleg a kölcsön felvételéig 10—20 év is mulhatott el, mely idő alatt az ingó érték, az instructió az okszerű gazdálkodás követelményeinek megfelelően kétszerannyi értékűre is emelkedhetett.

Mindezekből kiderül, hogy a miniszteri rendeletben foglalt alapja az érték felvételnek nem helyes, a miniszteri rendelet nem számol a tényleges állapotokkal és így egyáltalán túlságosan korlátozza a hitbizományi birtokos adósság csinalását, noha el kell ismerni, hogy ezen érték kitudása nagyon könnyű, épen semmi költséggel sem jár, sőt e végből — az érték megállapítása végett — még a hitbizományi gondnok és a várományosok meghallgatása is fölösleges, hisz ott van a leltár, mint hatóságilag jóváhagyott értékkimutatás. A birói vagy szakértői becsünél már mindezen tanácsadó és ellenőrző közegek nagyon is elkelnek, mert nincs kizárva azon lehetőség, hogy a tiszta jövedelem kimutatások mesterségesen készültek, hogy magasabb összegre rughasson a felveendő kölcsön, mi természetesen a legközelebbi várományosra nem közömbös dolog.

De azért de lege ferenda ragaszkodni kell ahhoz, hogy a helyes alapja az értékelvételnek nem a régen készült leltár — hanem a most foganatosított birói becsű lesz, mert ez tünteti ki igazán a hitbizomány jelen értékét.

A miniszteri rendelet nem intézkedik arról, hogy a kölcsönfelvétel számszerűségének megállapításánál a régebbi terhek, vagy egyéb nyug-kegydíj járandóságok vagy egyéb özvegyi hajadoni testvéri apanagok, a hitbizományon fekvő alapítványok beszámíttassanak-e a harmadba és mi módon? Az iránt könnyen tisztába jöhetünk, hogy azon elvi kijelentésből, miszerint csak egy harmadérték erejéig terjedhet az eladósítás, önként következik a beszámítás, mert az ellenkező felfogás absurdumra t. i. arra vezetne, hogy lassanként a mindig egyharmadra terjedő eladósítás — illetve folyóvátétele a tőkének felémészthetné magát a vagyont. Igaz, hogy ez ellen biztosít úgy a régi, mint az új teher lassú, de szükségszerű amortisatiója, mi által az eredeti vagyoneérték helyreállítása elérhető. De azért mégis odajuthatna a hitbizomány, hogy a sok régi és új teher habár csak lassú törlesztése vagy nem válnék lehetővé, vagy ha igen, a hitbizományi birtokosnak a jövedelem oly csekély töredéke maradna, melylyel az alapító által kitűzött cél: a család fényének fentartása, a társadalmi szereplés és vagyoni függetlenség, nem volna elérhető. Mindebből következik, hogy a hitbizomány kétharmadértékének minden körülmények közt intacte kell maradnia, ennek tiszta jövedelme érintetlenül álljon a hitbizományos szabad rendelkezésére, melyből úgy a teher törlesztése mint a rangszerű megélhetés biztosítva legyen.

Le kell tehát a kölcsönfelvételnél az érték egyharmadából vonni mindazon terheket, melyek már a kölcsönfelvétele előtt bármily alakban fenállottak és csak a mi az eddigi terhek felszámítása és a harmadból való levonása után még fenmarad, ezen érték erejéig szabad a hitbizományi bíróságoknak az új kölcsönt engedélyezni.

Megoldatlan és így nyílt kérdés marad e mellett az, hogy mifajta terhek vétessenek levonásba és miképen történjék ezek felszámítása?

Ez oly kényes kérdés, hogy itt a törvény világos intézkedése nagyon elkelne. Ez okon úgy gondoljuk, hogy a királyi leirat 53. §-a, mely ezen kérdést felöleli és tüzetesen rendezi, szemben a miniszteri rendelet hiányával, igen jó hégzagpótló; miért ezen kérdésnél az eshetőségek tüzetes megbeszélését, ennek alapul vételével eszközöljük.

Az első kérdés, a mi tisztába hozandó az, hogy az alapítótól fenmaradott adósság ezen harmadba felvétel-e? vagy pedig ezen összeget a hitbizomány összértékéből számítsuk le? ez utóbbi volna az egyedüli helyes; a mennyiben a hitbizomány ezen teher számszerű tétele által tényleg csökkent.

Noha ez a kérdés az újabb időben keletkezett hitbizományoknál nem igen aktualis, mert a miniszteri rendelet 1. §. 5. kikezdése világosan előírja, hogy a hitbizományba szánt vagyonnak tehermentesnek kell lenni. De azért mégis előfordult.* Erre vonatkozólag a kir. leirat 53. §-a egész decidáltan kijelenti, hogy az alapítótól eredő adósságok szintén betudandók a hitbizományi vagyon egy harmadába. Evvel a kérdés pozitív alapon meg van oldva, melybe meg kell nyugodni, ha kétség fér is helyességéhez.

Ilyen jellegű teher lehet a szolgálmjog is, mely a hitbizomány jószágon fekszik. Ennek értéke is a hitbi-

* Gr. Károlyi-György-féle hitbizomány-alapítás idején a hitbizományi kötelekbe vont vagynonon meglehetősen terhek voltak, melyek rendezése mégis rövid idő múlva az alapítás után megtörtént.

zományi vagyon összértékét csökkenti, miért ez is nem a harmadba tudandó be, hanem a hitbizományi értéket kell vele kevesebbre venni. A mennyiben ez iránt pozitív intézkedés nincs, bátran követhetjük azt, a mi elvontan helyesnek tekinthető.

Feltétlenül a hitbizomány leltári becsérték egyharmadába számítandók a következő tételek: 1-szor. A hitbizományi birtokosnak már előbb csinált adósságai azon összeg erejéig, mely szükséges volna annak mostani lefizetésére, azaz más szóval, azon összegig, mely ezideig törlesztve nem lett. Az összeg megállapítása az ily törlesztéses kölcsönnel nem jár nehézséggel, mert az intézetek a törlesztési könyvhöz amortisationalis táblázatot csatolnak, melyben évről-évre ki van tüntetve, hogy a félévi törlesztési járadékból mennyi megy kamatra, mennyi fordíttatik a tőke apasztására, úgy hogy minden részletfizetésnél megtudható a még nem törlesztett adósság számszerű nagysága, a mi szükségeltetnék, ha a tőkét egyszerre akarná az adós lefizetni.

2-szor. Betudandó ama adósságnak még fennálló — nem törlesztett része, melyet a hitbizományi birtokos elődje contrahált és a hitbizományi birtokos azt mint hitbizományi terhet átvenni kénytelen volt.

3-szor. Felszámítandók az eladósítható harmadba azon alapítványok, melyek akár az alapítótól, akár későbbi hitbizományi birtokostól, vagy a jelen hitbizomány urától erednek, mint nem törlesztésre alapított — hanem maradandólag fenálló terhek (Ewig-rente). Ezen alapítványok után évről-évre csak a megszabott, vagy a törvényes kamatok fizetendők. Ezen alapítványok teljes értékben behelyezendők a levonásba eső terhek sorába.

4-szer. A terhek közé jön bárkitől eredő évi járadékok

(renték), minők kegydíjak, nyugdíjak, tartáspénzek, az alapító által megszabott özvegyi ellátások, vagy a fiú és nőttestvérek javára az alapító intézkedéséből akár egy fix összegben megállapított. akár az ellátandók számától függő apanage-összegek, még akkor is, ha esetleg a kegy- vagy nyugdíj még nem lett is folyóvá téve.

A mi ezen renteszerű évi fizettségeknek mily tőke-összegben való beállítását illeti a harmadba beszámítandó terhek közé, a királyi leirat 52. §. világosan elrendeli, hogy az életfogytiglani nyugdíjak és bizonytalan időre vagy állandóan elrendelt egyéb folyófizetések száz-tól öttel tőkésítendőek, azaz oly összegű tőke veendő fel helyettük a terhek közé, melynek 5% kamataiból az illető fizetések kikerülnek. Így, ha egy uradalmi tisztnek évi 1000 frt nyugdíj van engedélyezve, habár csak a hitbizományi birtokos élete tartamára, úgy ezen ellátás fejében 20,000 frt tőkét kell számításba venni, illetve ily nagyságú tőketeherniek felel ez meg. Noha ez kissé túlszigorú intézkedés, mert tudvalevő, hogy ezen teher nem állandó, mégis oly tőke felvétele kívántatik meg, mintha ez tartós vagy örökös terhet képezne; de némi indokát találja abban, hogy a hitbizományi jószág elterhelésének semmi irányban kedvezni nem szabad, nehogy ez által a főczélja a hitbizományi alapításának: a család díszes fentartása akasztassék meg — de még abban is, hogy a dolog így nagyon egyszerű világos, kiszámítása könnyű, holott az egyedül helyesnek tekinthető valószínűségi számítás, melyet a biztosító intézetek alkalmaznak, komplikált és szakismeretet igényel.

5. Felszámítás tárgya a teher harmadába — de már csak a tényleges összeg erejéig a hátrálékos adó, vala-

mint a régi terhek már lejárt, de még le nem rótt részletei, mint olyan tételek, melyek a hitbizományi birtokot törvénynél fogva terhelik.

6. Kétes és egyszersmind vitás az, vajjon a hitbizományi birtokosnak nem hitbizományi, hanem tisztán személyét illető adósságai szintén felszámításba vétesse-nek-e? A nehézség abban van, hogy ha a törvény ezt elrendelné, ezen terhek kitudása iránt majdnem a hitbizományi birtokos bevallására volnánk utalva. És a mennyiben neki érdekében áll, hogy az egyharmadig menő kölcsön minél magasabb összegre rúgjon, vagy a létező terhek minél kisebb számban tűnjenek ki, hogy túlságosan le ne apaszszák a fölveendő kölcsönösszeget, azért a személyes adósságokat nem szívesen és nem híven vagy kimerítőleg fogja a hitbizományi birtokos előtárni és így a törvényes intézkedésnek megvalósítása, keresztülvitele nem biztos. Ezen nehézség miatt valószínűen nem rendelte el a királyi leirat sem határozottan és kifejezetten a személyes adósságok felvételét a harmadból levonandó terhek közé.

Már pedig nem szenved kétséget, hogy a midőn a törvény azon elvi kijelentést teszi, hogy egyharmadon túl feltétlenül ki van zárva az elterhelési jog, mert különben veszélyeztetve lesz úgy a hitbizományi terhek előszabott kamatozása és lassú törlesztése mint a hitbizományi birtokosnak az alapítótól megkívánt díszes állása és szereplése — mindezek alapján helyesnek kell tartani azt a felfogást, hogy a hitbizományi birtokos személyes adósságai, a mennyiben kinyomozhatók és kitudhatók, szintén belejönnek a terhek sorozatába, annál inkább, mert nem egy esetben épen ezen függő vagy lebegő adósságok tisztázását célozza a hitbizomá-

nyi birtokos az új hitbizományi teher által a legközelebbi várományos nem nagy örömére.

Ha pedig a személyes és hitbizományi terhek egymás mellett fennállának és így a hitbizomány terhe a törvényes harmadot meghaladná, akkor kockáztatva lenne egyrészt a hitelezők kielégítése, mert túlságos kamat- és törlesztési teher nehezednék rája, melynek eleget kell tenni, de ezáltal másrészt kétessé válnék, vajjon a hitbizományi birtokos a családi traditioknak, a család díszes állásának megfelelően bir-e élni? A hitbizományi bíróságnak tehát a lehetőség határain belül törekedni kell ezen személyes adósságokat is kipuhatolni és a már létező egyéb terhekhez hozzáadva, ezek alapján a leltári érték egyharmadának még szabad részeig az új kölcsönt engedélyezni.

XXI. FEJEZET.

A kölcsön törlesztése (Depuratio).

A dolog természetéből folyik, hogy a hitbizományi adósságokat depurálni, lassú törlesztés által tisztázni kell, mert különben a hitbizományi utódok keze az adósságok állandósága által teljesen kötve volna és azon czél, melyért az adósságcsinálás engedélyezve van: a hasznos beruházás, meg volna akasztva. A hitbizományi teher lassú megszüntetése minálunk annál természetesebb, mert csakis a birtokba való hasznos befektetés véggett engedtetik az meg; a befektetés pedig, ha igazán történik, a jövedelem, a haszon fokozását eredményezi, a mely többletből a kölcsön kamatjára és a tőke apasztására: amortisatiójára telik. De ha nem történt is meg a kölcsönösszeg beruházása a hitbizományi birtokba, akár a kellő ellenőrzés hiánya miatt, akár azért, mert a törvény ezt, mint pl. Ausztriában, nem követeli meg, a kölcsönnek bizonyos időn át való visszafizetése, törlesztése, amortisatiója kötelező, törvényesen előírt kötelesség, melyre felügyelni úgy a hitbizományi bíróság, mint a gondnok tisztzi kötelessége, mint pedig a várományosok joga.

Az 1869. min. rendelet 15. §-a, eltérőleg az osztrák polgári törvénykönyv 638. §-ától, mely szabály szerint 20 éven belüli törlesztést szab elő, miben követi a kir. leirat 21. §-a, úgy rendelkezik, hogy a hitbizományra föl-

veendő kölcsöntörlesztés határideje 35 éven túl nem terjedhet. Ennyi volt ugyanis a miniszteri rendelet megalkotásakor a nagyobb pénzintézeteknél divatozó amortisationalis időszakasz, melyet ma már $40\frac{1}{2}$ -re, sőt 50 évre terjesztettek ki a pénzintézetek, hogy a törlesztési quota minimumra legyen leszállítható.

A 35 év ez idő szerint a legvégső határ, melyen belül a hitbizományi tehernek depurálva kell lenni. Ez nem zárja ki, hogy a törlesztési idő ne legyen rövidebbre szabva, pl. 10 vagy 20 évre, kivált ott, hol a kölcsön nem nagy összegű, mit néhány év alatt rendezhet a hitbizományi birtokos, vagy ha a kölcsön beruházása előreláthatóan oly intensív, de mellette rövid ideig tartó jövedelemszaporodást okoz, hogy méltán elvárhatni, hogy ezen rendkívüli emelkedéséből a jövedelmeknek a kölcsön aránylag rövid idő alatt visszafizettessék, épen az által, ki ezen rövid ideig tartó, de magas jövedelmet tényleg húzza.

Hisz a kölcsön törlesztési kötelezettségének áthárítása a hitbizományi utód- vagy utódokra abban találja jogsultságát, hogy mivel még ő is részesül a kölcsönből eredő beruházások hasznaiban, járuljon a terhek viseléséhez is. A beruházások rendesen nem oly jellegűek, hogy csak egynéhány éven át szülnének nagyobb jövedelmet, hanem hosszú évek során képesek akár a kényelmet élvezhetővé tenni, akár a jövedelem fokozódását eredményezni, sőt vannak oly beruházások is, melyek épen az első években nem hoznak semmit; de annál bővebben döntenek a későbbi időben. Itt tehát méltányos, hogy a későbbi ura a hitbizománynak hozzájáruljon a befektetésekre használt kölcsönnek hosszabban tartó törlesztéséhez.

A bíróság, midőn a kölcsönt engedélyezi, nemcsak azt köteles számszerűen megállapítani, mily összegig terjedhet a kölcsön, hanem tüzetesen meg kell szabnia a törlesztés időtartamát; ettől függ aztán, hogy mily évi járadékot tesz ki a törlesztési quota és a kamat?

E tekintetben a hitbizományi birtokos ügyis concrét javaslattal lép a bíróság elé, melyet előzőleg a kölcsönadó intézettel vagy magán személylyel megállapított. Az intézeteknél az évek számától függ a törlesztési quota nagysága, míg a kamat változatlan marad. Ezen kamat és törlesztési quota együttesen és egységesen lesz számba véve, és a kölcsön megfelelő kamatlábabában kifejezve, összefoglalva, noha a kölcsönvevő tudja, hogy a megállapított és évenként előre fizetendő félévi rátákban mennyi a kamatszázalék és mennyi a törlesztésre fordított? Ezen ráták vagy részletek képezik az adós tulajdonképeni tartozását. Ezen részletek fizetése, mely a törlesztési évek kétszeresének felel meg, terheli a hitbizományt, melyből adós esetleg többet is leróhat, mikor aztán előbb szabadul a tehertől. Előkelő intézetek pl. a Magyar Földhitelintézet, Osztrák-magyar bank rendesen záloglevélben nyújtják a kölcsönt, melynek mégis csak árfolyam-értékét kapja az adós, mi rendesen a névértéken valamivel alól áll, és így a kölcsönvett összeget számszerű egészében nem kapja meg az adós, hanem az árfolyam-vesztesség levonásával.

Nincs kizárva, hogy a teljes összeget készpénzben kifizeti az intézet, ha a záloglevelek árfolyam-értéke eléri a névértéket, sőt a magasabb kamatozású záloglevelek tőzsdei ára néha a névértéken felül is állhat, mikor a kölcsönösszeg is meghaladhatja a névértéket, de azért azon kedvezménye van, hogy a hátralékos kölcsöntőkét,

ha egyszerre akarja az adós leróni, azonos kamatlábú záloglevelek névértékében róhatja le; mi különösen akkor jelentkezik nagy előnynek, ha valami crisis-féle az illető záloglevelek árfolyamát nagyon lenyomván, az adós azon kedvező helyzetben van, hogy ily nyomott árfolyamú papirokból tömegesen vásárolhat, melyeket az intézet tőketörlesztés céljából névértékben tartozik elfogadni. Itt igen nagy előnyöket biztosíthat magának az adós, holott risicótól nincs mit félnie, mert az intézet záloglevelei majdnem háromszoros fedezetük mellett mégis jók, tehát a crisist kiheverik, és így a haszon biztos, akár mint tőzsdenyereség, akár pedig a kölcsön visszafizetésére fordított.

A hitbizományi bíróságnak a kir. leirat 42. és 54. §-a azt is kötelességévé teszi, hogy a fölveendő kölcsön megállapításánál, midőn előbb a létező terhek számbavételnek, tekintettel legyen a hitbizományhoz tartozó egyes jószágok értékére, és határozottan megjelölje, melyik jószágra mily összegű adósság vehető fel és csak ezen határig lesz aztán az egyes birtok elterhelhető is.

Eme úgynevezett individualisatiónak az egyes jószágok közt nincs practikus célja, miért az csak munkaszaporítás a bíróság terhére. Rendesen úgyis egyetemleges jelzálog mellett engedélyez az intézet kölcsönt, mikor a kielégítés iránt akármelyik jószág termése és jövedelme ellen fordulhat.

Ez magában már illusoriussá teszi ezt az intézkedést. De más irányban nincs elgondolható célja, még akkor sem, ha megengedjük azt, hogy egyidejűleg két hitbizományi birtokos jut a javak élvezetéhez, mivel akkor sem következik be igazi osztály, vagy kettéválasztása a hitbizományi javaknak, hanem csak közös kezelés áll be, illetve

a jövedelem lesz a két hitbizományi birtokos közt megosztva, mely összjövedelemből először is a törlesztések vonatnak le.

Így hát merőben fölösleges az adósság repartírozása a jószágok közt, noha megengedjük azt, hogy egyik-másik jószág több teher alatt áll már a múltból, mint a többi, és így erre aránylag kevés vagy semmi sem esik.

Mai időben napi renden lesz a hitbizományi jószágokon fekvő tehernek conversiója, azaz alacsonyabb kamatlábú kölcsönre való átváltoztatása. A pénz bőségének bekövetkezése, mely a gyümölcsöző elhelyezést keresi, természetszerűen maga után vonja a tőke olcsóságát, azaz használati értékének csökkenését, mi a kamatláb leszállásában nyilvánul. Ma 6% kamatú nagyobb összeg kölcsön alig van, mert a záloglevél kibocsájtásával felruházott hitelintézetek 4 és 4½%-os zálogleveleire is akad jó vevő 98—99—100 firt erejéig; ha tehát valaki eddig csak kamatra 5 vagy 5½ százalékot fizetett, az most 4 vagy 4½ kamatú záloglevél-kölcsönt kaphat, melylyel a régi magasabb kamatú kölcsönt visszafizeti. Az intézet a törlesztés időtartama szerint felszámít a kamat fölött még a törlesztésre 1 százalékot, minélfogva 5—5½ százaléknyi rente lesz meghatározott éven át fizetendő, melyen belül aztán a kölcsön teljesen lehajlik, azaz vissza van fizetve. Az adós tehát a jelen esetben megtakarít 1—1½ százalékot, mi nagy kölcsönnél nem megvetendő különbség. Ilyen olcsóbb kamatlábra való átváltoztatás még ugyanazon intézetnél fölvetett kölcsönre is kiterjedhet, midőn az 5% záloglevél-kölcsön 4% záloglevél-kölcsönre lesz átváltoztatva, ha ugyanis a 4% záloglevél tőzsdei ára elég tisztességesnek, a névértékhez közeljárónak mu-

tatkozik, hogy a záloglevél árfolyam-vesztesége nem lesz jelentékeny.

Megjegyzendő, hogy a hitbizományi birtokosnak a hitbizományi javakon jelzálogilag biztosított terhek nem mindegyikét kell amortizálni. Ilyenek, mint törlesztésre nem fektetett és nem is törleszthető terhek az évi járadékok, akár apanage-járadék egyes családtagoknak, özvegynek, akár nyug- vagy kegydíjak. Továbbá az alapítványok, melyek mint örökös terhek hivatvák a hitbizományi javakon maradni, hogy a kitűzött cél szolgálatára fordíttassék a kamat. Ezek közé sorolandó a jótállási, kezességi vagy óvadéki tartozások, melyek számára szintén lehet jelzálogi biztosítékot szerezni. Ezek sem részben, sem egészben le nem róhatók, a zálogjog is csak úgy jelentkezik, mint jövő tartozás számára nyújtott biztosíték. Ha mégis a jótállási kötelezettségből realis adósság származnék, akkor ezen összeget elő kellene teremteni, kölcsön útján; ez már törlesztés alá jutna.

Gyakran előfordul, hogy a hitbizományi birtokos nem várhatván be a régi kölcsön teljes törlesztését, lerovását, már előbb, még a régi kölcsön törlesztésének ideje alatt kíván a helyzet kényszere alatt újabb kölcsönt felvenni. Ennek megengedhetőségéről hallgat a min. rendelet. Ellenben a kir. leirat 22. §-a világosan megengedi, ezen szavakkal: Ha a hitbizomány birtokosa a már tett visszafizetésekből ismét bizonyos összeget akar önhasználatra felvenni, ennek törlesztésére tartozik még különösen évenként öt százalékot fizetni.

Azonban homályban hagyja ezen intézkedés is azt, ha a régi kölcsön nem merítette ki a leltári érték egy harmadát, szabad-e később akár az első kölcsönt felvevő hitbizományi birtokosnak, akár valamelyik utódjának a

22. §. határain túl az érték egy harmadáig terjedő új kölcsönnel terhelni a hitbizományt? Szerintünk ez nem szenvedhet kétséget, természetesen a hitbizományi bíróság jóváhagyása mellett és hasznos beruházás eszközzése végett. Amikor ugyanis a szabály $\frac{1}{3}$ -ig megengedi hasznos befektetésekre a terhelést, és az előző időből eredett kölcsön ezt a harmadot nem merítette ki, miért ne lehetne akár ugyanazon hitbizományi birtokosnak, akár utódjának ezen határig menő terhelésért folyamodni, ha kimutatni képes, hogy a kért kölcsön felhasználása időszerű, célirányos és jövedelmet fokozó. A polgári törvénykönyv uralma alatt álló hitbizományoknál még a beruházásra való hivatkozás sem szükséges, mert végtére jöhet hitbizományi birtokos oly helyzetbe, dögvész, árvizek, aszály és más elemi csapások folytán, hogy nem képes a jószágok administrationalis költségeit se fedezni a jövedelemből, holott még élni is kell. Ily esetben a mi bíróságaink sem zárkozhatnának el a kölcsön-engedélyezéstől; noha nyilvánvaló, hogy a hitbizományi birtokos nem teszi értékesebbé a jószágot, nem fokozhatja a rendes jövedelmet, hanem csak a szükség parancsára cselekszik. Igenis, úgy a már visszafizetett, mint a régi kölcsön által még ki nem merített harmad erejéig új kölcsönt vehet fel a hitbizományi birtokos, még a régi kölcsön visszafizetése előtt, csak tudja ezt eléggé megokolni, mert a könnyelmű elterhelést a bíróság, mint a várományosok érdekei fölött örökös hatóság, nem fogja engedélyezni. Az nem járná, hogy a hitbizományi birtokos könnyelműségének következményeit az utód is viselje. Ha azonban akár a szükség, akár a célszerűség a kölcsönfelvételt a szabály határáig természetesen indokolttá teszi, úgy a bíróság nem fog vonakodni az

engedély megadásában, hogy a hitbizományi birtokosnak intézkedési szabadságát biztosítsa.

Az lehet tehát ezután csak a kérdés, vajon az új kölcsön unificáltassék-e a régivel, azaz, hogy az új kölcsönbe a régi is beolvadjon-e és így egységes adósság terhelje a hitbizományt, vagy a régi kölcsön érintetlenül hagyatván, az új kölcsön egészen önállóan és a törvény által megszabott időhatáron belül törlesztessék, mikor aztán a hitbizományi birtokosnak két külön kölcsön törlesztéséről kell gondoskodnia. A célszerűségi momentum az első mellett szól, noha a másik sem nélkülözi a helyes megokolást, eltekintve azon körülménytől, hogy utóbbi esetben a bekebelezési illeték ($\frac{7}{10}$ százalék) kevesebb lesz.

Az adósság egységessé tételét kiválóan a kezelési könnyűség ajánlja; ehhez járul még az is, hogy az évenként négyszer teljesítendő külön részletfizetés számára esetleg más-más helyeken, a fedezetnek előteremtése, oly időszakokban, midőn a gazdaságnak jövedelmei hiányoznak — elég súlyos. Végelemzésben mégis az egész évre szóló teher azonos marad, sőt szinte könnyebb kisebb rátákat különböző időben a folyó jövedelemből leróni, mint a sokkal nagyobb összegből állókat kétszer az évenben. Ez a gazdaság helyzetétől, jövedelmi forrásainak sokféleségétől függ. Lényegileg ott vagyunk, hogy az adósság unifikálása csakis a fáradságtól kíméli meg az adóst, nem kell annyi lejáratú napra ügyelni, annyszor az intézet székhelyére utazni vagy a pénzt küldözgetni, annyszor nyilvántartani.

A két adóssági címlet elkülönítése mellett szól kiválóan az, hogy a régi adósságnak aránylag rövidebb idő alatt kell megszűnni, mint az újnak, mi különösen a

hitbizományi utód szempontjából nem közömbös. Így, ha a régi adósság volt 250,000 frt 35 évi törlesztésre. Ezen időből már letelt, mondjuk, 20 év, tehát még 15 év alatt ezen összeg mint teher megszűnik. Ha pedig ezen kölcsönnek még törlesztetlen része: mondjuk 125,000 frt beolvad az új 300,000 frtos kölcsönbe, mely szintén 35 évi amortisatió alapszik, akkor a régi adósság, a 125,000 frt, szintén 35 év alatt fog törlesztésbe menni, holott az elkülönítés mellett ezen utóbbi tétel 15 év alatt teljesen depurálva, leróva lesz és csak a 175,000 frt esik a 35 évi törlesztésnek megfelelő százalék annuitása alá. Ha tehát a kölcsönvevő hitbizományos még 15 évig él, törleszti teljesen a 125,000 frtos kölcsönt és egy hányadát a 175,000 frtos kölcsönnek, minélfogva utódjára csak az új kölcsön további amortisatiója vár, mi mindenesetre kevesebb, mintha az unifikált 300,000 frtos kölcsön után esett volna meg a 15 évi törlesztés. Ezen szempont határozottan fölötte áll a czélszerűségnek, mert igazságosabb, miért ennek adandó az elsőség. Teljesen megfelel az osztó igazság követelményének, hogy a ki az új és régi kölcsönt felvette, és a pénz fölött rendelkezett, az fizessen az általa megállapított módozat szerint és ne háríthassa a lerovást hosszabb időre át, esetleg a hitbizományi utód vállaira. Ennek, a ki úgy se látott pénzt, elég súlyosan fog esni más adósságát törleszteni, kivált ha érette a beruházás jövedelmezőségének elmaradása esetén kellő æquivalenst nem nyer. Elesnék ezen felfogás káros kihatása az utódra akkor, ha a hitbizományi bíróság a két adósság unifikálása alkalmával az új kölcsönnél tervbe vett 35 évi törlesztési időt leszálítaná pl. 25 évre, a midőn mintegy időben compensálná a nagyobb terhet. De ez a bíróságra nagyon kényes hely-

zetet teremtené, mert az igazságos időbeli recompensatio csak nagyon bonyolult számítás útján volna lehetséges. Így például: a 175,000 frtos kölcsön 35 évi törlesztés alá esnék, a régi 125,000 frt meg 15 év alatt depurálandó. $35 \text{ és } 15 = 50$ év, ennek fele 25 év; tehát az unifikált 300,000 frtos kölcsön 25 évi törlesztésre volna engedélyezendő. Ki merné mégis állítani, hogy ezzel a hitbizományi utód helyzete változatlan marad, föltéve mindig, hogy a hitbizományi birtokos a kölcsön felvétele után még 15 évig él. Ezt csak alapos számításból lehetne megtudni, mire a bíróság drága szakférfiakat volna kénytelen meghallgatni. Ha mégis unifikálni óhajtaná a hitbizományi birtokos a két kölcsönt, csakis úgy engedélyezhetné ezt a bíróság, ha szakszerű számítás alapján meggyőződést szerzett, hogy a hitbizományi utód ezáltal hátrányt nem szenved, anyagilag reá kedvezőtlenebb eredményre nem vezet. De még itt is fennmarad az a lehető feltevés, hogy az új kölcsön külön kezelése és törlesztése mellett is nem volna-e indokolt a különös körülmények által, az új kölcsön törlesztését 35 évi időszak helyett 25 évre korlátozni? Mert az mindig a bíró belátásától függ, mit specialis viszonyok ismeretéből fog meríteni, vajjon 35, 25 vagy még rövidebb időtartamra állapítsa-e meg a kölcsön visszafizetését, illetve törlesztését?

A kölcsön után esedékes kamatot és törlesztési hányadot a hitbizományi birtokosa pontosan tartozik fizetni. Erre úgy a hitbizományi bíróság, mint pedig a gondnok tartoznak felügyelni, mi végből a hitbizományi bíróság a törlesztésről szóló igazolványt évenként (a min. rend. 15. §-ának második bekezdése) és nem mindig a lejárat után tartozik bekérni. Ez nem zárja tehát ki, hogy a

hitbizományi birtokos egy részletfizetésre halasztást ne kérhessen és a mennyiben ez megadatott, vele ne élhesen. De már két részlet lejártá után köteles a történt befizetésekről az igazolványokat (nyugtákat) bemutatni, vagy ha ezt önként nem tenné, a gondnok sürgetésére vagy a nélkül is a bíróság saját kezdeményezéséből ezek beszolgáltatására felszólíthatja.

Ha a hitbizományi birtokos nem fizet pontosan, első sorban megszegi a hitelező iránt fenálló kötelességét. E miatt a hitelező a szerződés alapján mindazon jogeszközök érvényesítésével élhet, melyek a köztörvényekben előírva. Csak egy tekintetben létezik korlátozás, hogy t. i. a hitbizományi állag ellen végrehajtást nem indíthat. A min. rendelet 16. §-ának szövege ugyan arra enged következtetni, mintha a hitbizomány állaga ellen való fordulástól csak a hitbizományi birtokos személyes hitelezői volnának elütve, azonban az kétség tárgyát nem képezheti, az egész intézmény jogi természetéből kifolyólag, hogy a hitbizományi hitelezők is csak a jövedelemre, a gyümölcsre, a hitbizományost illető hasznokra birnak végrehajtási joggal, az állagra nem. Ezt a telekkönyv is kitünteti, mely a dolog jogi sorsát hivatott feltárni, miből az elidegeníthetlenség jellege szembe tűnik. Úgy a hitbizományi, mint a személyes adós tehát csak a hitbizományost megillető jövedelemből szerezhet magának kielégítést. Ez iránt egyébként a hitbizományi hitelezők csalódásban nem lesznek, mert mikor a kölcsönt engedélyezik, tudják, hogy mire terjed, illetve nem terjed joguk. Egyébiránt nincs is szükség intensivebb érvényesítési eszközre, hisz a hitbizományi érték $\frac{1}{3}$ -áig szabad csak a hitbizományi vagyont elterhelni, miből önként folyik, hogy a hitelezőnek elég biztosítéka van a

jövedelemben is, a mennyiben a vagyon soha se lehet túlterhelt. További biztosíték az is, hogy a hitbizományi teher, mint a hitbizományi hatóság által engedélyezett, átszáll az utódra, a birtok átvételével ő is belép az adósági kötelékbe és az őt illető gyümölcsök, jövedelmek szintén kielégítési alapul szolgálnak.

Vitás az, ha a hitbizományi vagyon egy része pénzértékből áll, értékpapirokból, melyek sorsolás alá esnek, és a kölcsön nem jelzálogi biztosításra, hanem az értékpapírok elzálogosítása által nyert előleg alakjában gomolyodik le, vajjon a hitelező, a kézi-zálogtulajdonos, intézhet-e végrehajtást a papirokra vagy helyesebben börzeszerűen értékesítheti-e az értékpapírokat a hátralékos részletek iránt? Felfogásunk szerint az ily kézi-zálogba adott papírok devinkuláltatnak, midőn kosztba adatnak, miért a kézi-záloggal bíró hitelező igenis, az értékesítés törvényes módját, a tőzsdei eladást lejárt követelése erejéig eszközölheti, miből eredő károsodását a hitbizománynak a részletfizetést nem pontosan teljesítő hitbizományos lesz köteles megtéríteni.

A hitbizományi birtokos személyes hitelezői már nem élveznek ily mérvű biztonságot, ha a hitbizományosnak szabad rendelkezésü (allođ) vagyona nincsen. Mert a hitbizományi birtokos életében nyulhatnak ők is, épúgy mint a hitbizományi hitelezők, a hitbizományost megillető jövedelemhez, de holtá után már csak a szabad rendelkezésére álló vagyonra, a hagyatékára korlátozván, az utód a hitbizományban ezen terhekért absolute nem felelős, de igen a hitbizományi terhek után fizetendő részletek iránt, és pedig úgy a már lejárt, de nem fizetett, mint a még le nem járt részletek iránt.

A hitbizományi teher után járó részletek pontos tör-

lesztését a hitbizomány is megkövetelheti, a gondnok képében, mint a ki a jogi személy helyett cselekszik. Ha kivételesen a hitelező több évi részlet hátralékát elnézné is, mi kivált pénzügyintézeteknél nem igen fog előfordulni, a hitbizománynak joga van ennek daczára követelni, hogy a hitbizomány birtokosa az esedékessé vált részleteket lerőjja, depurálja, esetleg birói kézbe letegye. Különösen szembetünő ez akkor, midőn a hitbizományi birtokos a pénz-hitbizománynál az állag egy részét téteti kölcsönképen folyóvá, minek folytán a hitbizomány maga lesz a hitelező, a belső és külső viszony tehát egyesül. Itt csakis a hitbizomány mint hitelező követelheti a részletek lerovását, a lejáratok betartását. De nincs különben ott, hol a hitelező harmadik személy, mert a hitbizománynak itt is eminens érdeke követeli, hogy a tartozás lerovassék. Ezen érdek, melyre ügyelni úgy a bíróság, mint a gondnok kötelessége, szembetünik akkor, mikor a hitbizományi birtokos elhunytával több részlettel van elmaradva. Ezen hátralékos részletekért ugyan első sorban a hitbizományos hagyatéka felelős, ez ellen kell a hitelezőnek fordulni, mert oda folyt a jövedelem ama része, melyet a részletek fizetésére kellett volna fordítani. De ha nem telik a hagyatékból, akkor mégis a hitbizományi utódnak kell fizetni. Ezen eshetőségtől, mely anyagi hátrányt okoz az utódra, mint a hitbizományos életében még várományosra, megóvni az utódot, magát a hitbizományt, első sorban a hitbizomány képviselője, a gondnok köteles, anyagi felelősség mellett, másod sorban a hitbizományi bíróság, mint a felügyeletre hivatott hatóság.

Ha a hitbizományi birtokos a törlesztésekkel elmarad, és akár a gondnok, akár a bíróság felhívására sem tesz

eleget, akkor a min. rendelet 18. §-a alapján úgy a gondnok, mint valamelyik várományos — rendesen a legközelebbi — kérheti a birói zár elrendelését (sequester), mely által a hitbizományi javak egy a bíróságtól kirendelt zárgondnok kezelése alá jutnak, ki működéséről évenként beszámol a bíróságnak. Ezen számadásból eredő tiszta jövedelem a bíróságnál teendő le, ez vizsgálja át a számadást, adja a zárgondnoknak a felmentvényt és a jövedelemből mindenekelőtt a hátralékos törlesztéseket eszközli, a hitbizományos tartozásait egyenlíti ki.

A bíróság egyébként már eleve a zárgondnok kirendelésekor gondoskodik a hitbizományi birtokos életfentartásáról és vagy évnegyedenkint vagy havonkénti részletekben fizetendő összegnek kiadására utasítja a zárgondnokot a folyó jövedelemből a hitbizományos kezeihez.

A birói zárgondnokságot kérhetik a hitbizományos személyes hitelezői is, különösen akkor, midőn az adósság az évi jövedelemhez viszonyítva — tetemes, és így nincs kilátás rá, hogy a hitbizományi birtokos néhány év alatt képes volna a hitelezőket mind kielégíteni. Ilyenkor a birói zár lesz az egyedüli kisegítő, mert a bíróság a személyes hitelen nyugvó terhek közt a kielégítés egymásutánját megállapítja és ezen sorrend szerint nyújtja a jövedelemből a fedezetet. A hitbizományi jelzálogos terhek itt is előnyben részesülnek. A hitbizományos ugyanis a személyes hitelezőkkel szemben nem volna képes, úgy mint a bíróság, a hitelezők megnyugvására a kielégítés rendjét megállapítani, holott a bíróság az elsőbbség elvét alkalmazza az igények iránt. De ha a bíróság a hitelezők közt a prioritást megállapítani nem bírná, akkor a

személyes hitelezők arányosan nyernek fedezetet a jövedelemből, a csődjog elvei szerint.

A míg az adósságok nem emelkednek túl magas összegre, a személyes hitelezőknek nem áll érdekkben sequester elrendelését sürgetni, mert e nélkül is reményük lehet, hogy követeléseiket a hitbizományi birtokos egyszerre és egészben kiegyenlíti; de ha az adósság nagy méreteket ölt, a hitelezők közös érdeke kívánja az aránylagos kielégítést zárlat útján.

A hitbizományos elhunytával a zárlat azonnal véget ér. Az új hitbizományi birtokos átveszi a hitbizományi javakat leltár szerint, és belép a hitbizományi terhek kötelezettségébe. A személyes hitelezők csakis az elhunyt örökösei ellen fordulhatnak. Az elhunyt hitbizományos személyes adósainak semmi igényük nincs a hitbizományi utód ellen, legfeljebb a hitbizományi javakon jelentkező amelioratio értéke — mely az elhunyt hagyatékához járul — szolgálhat nekik kielégítésül, ha ezt a deterioratiók fel nem emésztik.

XXII. FEJEZET.

A hitbizományi utódlás és a vele járó leszámolás.

Ha a hitbizományi birtokos elhal, első sorban tudni kell azt, ki az utódja a hitbizományi javakban? Ez rendszeren az alapító okmány intézkedéséből világlik ki, sőt már a hitbizományi birtokos életében bizonyos, a mennyiben az alapító az utódlás rendjét minden kétséget kizáróan világosan megállapítja.

Nincs azonban kizárva, hogy az utódlás kérdése körül vita támad, többen igénylik a hitbizományi öröklést, akár a hitbizományi levél alapján, mely kétes, homályos, magyarázat fér hozzá, akár azért, mert a kor biztos kitűdása pl. senioratusnál nem eszközölhető esetleg az anyakönyvek elpusztulása vagy más ok miatt.

A hitbizományi utód kérdésének tisztába hozása azért szükséges, mert neki a következő elszámolásnál fontos szerepe van, jelenléte úgy saját érdekében, mint a hitbizományé miatt is, igen kívánatos, hogy ne kelljen kétszer fáradni a bíróságnál.

Ha mégis ezen utódlás iránt per támadna, a leszámolást nem lehet e per eldőltéig halasztani, hanem a hitbizományi birtokos elhantolása után a hitbizományi bíróságnak a gondnoknak, mint a hitbizomány képviselőjének jelenléte és közreműködésével hozzá kell fogni az

új leltár készítéséhez, melynél a várományosok is jelen lehetnek.

Az új leltárnak alapjául szolgál az a régi, mely szerint az elhunyt hitbizományi birtokos a vagyont átvette. A hitbizomány állaga ezen régi leltárban van úgy ingó, mint ingatlan elemei szerint összefoglalva. Ezen értékért kell az elhunyt hagyatékának szavatolni a mennyiben szükségessé válik és belőle telik.

Első sorban számba kell venni az ingatlanok épségét, teljét; ez a mai telekkönyvi intézmény mellett könnyen megy, mert az ingatlan javakon történt változások úgy is a hitbizományi bíróság beleegyezése mellett váltak érvényesekké. Ennek hiánya esetén a telekkönyvi állapot érintetlen maradt, de azért a hitbizományi utódnak nem árt a szemesség, az utána járás, kérdezősködés, vajjon nem idegenítették-e el telekkönyvön kívül kisebb részletek? Ha igen, akkor azokat egyszerűen vissza kell foglalni, ha pedig ez nem menne békésen, vissza kell követelni tulajdoni keresettel. A vevő keresse regressusát az elidegenítő hagyatékán.

Ha az ingatlan állag rendben van, akkor következik az ingatlanokon létező és a régi leltárban fölvelt, leírt és felbecsült épületek leltározása. A régi leltárban kitüntetett épületeknél a fő az, hogy mily karban, mily állapotban voltak azok az elhunynak birtokba lépésekor?

Nem elég tehát az épületeket pusztán csak felbecsülni, azoknak szakértők által történt becsüértékét a leltárban kimutatni, hanem arra kell a súlyt helyezni, hogy az épületek főalkatrészei: falak, gerendák, tetőzet és egyéb, az épület szerelvényeiként jelentkező részek mily karban voltak az elhunyt hitbizományosnak kezére jutásakor, mit értek ekkor? ha eme épületek és a hozzá

tartozók hasonló karban találtnak, akkor egyszerűen a régi becsérték illesztendő be az új leltárba.

Nem volna helyén, ha az előző régi leltár közepes karban levő épületeinek esetleg túl magas vagy túl alacsony becslése miatt az új leltárba más alapon megejtett becslés szerint vétetnék át az épületek értéke. Arra kell tehát az átvételnél kiválóan nézni, jobb vagy rosszabb, vagy hasonló karban vannak-e az épületek? Ha az utolsó feltevés áll, akkor a régihez hasonló értékben szerepeljen a tétel az új leltár elemei közt is, noha a mostani becsérték az árak időközi változása miatt elütne is a korábbi becslés számeredményétől. Ha ilyenkor az új becslés szolgálna egyedüli zsinórmértékül, némi kis kedvezés vagy ennek ellenkezője, vagy ez időtájt uralkodó árfluctuációja az anyagnak nagy értékeltéréseket szülhetne az épület mostani és régi becsértéke közt, holott az lényegileg most is csak az, a mi előbb volt. A régi és új becslés közt beálló érték-különbözet, mely vagy megtérítendő volna az elhunyt hitbizományos hagyatékának, vagy követelhető rajta, roppant összegekre rúghatna. Vegyük csak a hitbizományi bérházat, kivált a fővárosban. Ezelőtt 30 évvel ez a bérház a leltárban az előállítási árban szerepelt, mely kitett 100.000 frtot. Egy emberöltő alatt a főváros óriási fellendülése következtében a telek maga feléri azt a pénzt, és akár a forgalmi értéket, akár a tiszta jövedelem alapján való becsü értékét alkalmazzuk, mégér az a ház 250.000 frtot. Igazságos volna-e az épület értékelkedését 150.000 frttal az elhunyt hitbizományi birtokos javára írni? Állhat megfordítva is az eset; ha vidéki város bérházának mostani értéke, a forgalomnak más-más irányba való terelődése folytán lesülyed a régi leltár készítésekor tényleg létezett érték felére,

harmadára. Ki helyeselhetné, hogy a beállott értékesökenést az elhunyt hitbizományos hagyatéka térítse meg? Ugy itt, mint amott, az érték hullámzást a vis major, a véletlen okozza, a forgalmi viszonyok, gazdasági átalakulások szülték ezt, melyekért senkit felelőssé tenni nem lehet. Csak arra kell tehát nézni, oly karban vannak-e az épületek most, melyben az elhunyt átvette, van-e az elhanyagolásnak nyoma? ha ilyen nincs, akkor változtatlanul át kell a régi értéket vinni az új leltárba.

Belátjuk az evvel járó hátrányt is, mely abból áll, hogy a hitbizományi vagyon-leltár nem felel meg a valónak, esetleg fictiv értékek szerepelnek benne, mely különösen káros következményekre vezethet akkor, ha ezen túl magas leltári érték szerint határozandó meg az elterhelés mértéke. Áll ez megfordítva is. Az elszámolást mégis más alapon nem tarthatni igazságosnak, sem a hitbizományi utód, sem pedig az elődre nézve.

Az új leltár reálítását, a fictiv értékek kiküszöbölését úgy lehetne a fenti követelmény sérelme nélkül keresztülvinni, ha a leszámolás *után* az átadási leltár újból vétetnék fel, melyben a valódi — akár a forgalmi, akár a tiszta jövedelem alapján eszközölt érték — szerepelne, mi a hitbizományi vagyon leltári értékét kivételesen csökkentené, rendesen mégis emelné.

Ha ellenben az egyes épületeken a régi leltári állapottal szemben elhanyagoltság, roskatagság vagy az évi tatarozás hiánya miatt kisebb-nagyobb fogyatkozás volna észlelhető, úgy ezen deterioratio rosszabbítás, vagy rongálás értékét meg kell állapítani, mi úgy történik, hogy a becsüsök kiszámítják, mily összeggel lehetne a mostani épületet a régihez hasonló karba hozni? Mennyire rúg ama költség, mely az épület karbahozására meg-

kivántatik, hogy felérjen avval az épülettel, melyet az elhunyt hitbizományi birtokos átvett! Itt meg kell jegyezni azt, a mit a közfelfogás is tart, hogy a véletlenből eredő kárért senkit felelőssé tenni nem lehet, az a hitbizomány rovására megy, a mi az állagot illetve ennek értékét csökkenti. Így ha az árvíz, bel- vagy fenékvizek, földrengés vagy más elháríthatlan elemi csapás egymásik épületet rommá teszi, elpusztítja, ez az épület nem létezőnek, megszűntnek tekintendő, melyet a régi leltárból egyszerűen le kell írni, — ki kell törölni.

Ha ennek helyébe az elhunyt hitbizományos más épületet emeltet, úgy evvel a hitbizományi értéket önállóan fokozta, gyarapította, melynek tényleges értéke (becsérték) neki javára esik és a hitbizományi utód által megtérítendő, hacsak nem hitbizományi kölcsönből fedezte, miről később még tüzetesen szólunk.

Hasonlókép javára esik az elhunyt hitbizományosnak, ha az egyes épületek és a hozzá tartozó szerelvények jászlak, saraglyák, ajtók, kutak, kerítések, és más szempontból az épületekkel járó részek *jobb* karban vannak, mint a melyben ő azokat átvette. Itt sem volna helyes, a régi becsérték és a mostani felbecsülés közt mutatkozó értékkülönbséget nyomozni pusztán, mert ez vizás eredményt szülhetne, pl. azt, hogy noha elismerten a mostani állapot különb a réginél, azért a jelen becsérték mégis kisebbre rúg, mint a régi leltáré, úgy hogy a hitbizományi előd hagyatéka még ráfizetésre köteleztetnék, noha nyilvánvalóan amelioratió, jobbítás, javítás forog fenn, mely neki, illetve hagyatékának megtérítésre nyújt igényt.

Ilyen absurd eredmény pedig könnyen beállhat, ha arra gondolunk, hogy a régi leltárba a szerfölött drágán

történt építés tényleges költségeinek alapján és arányában illesztetett be a becsérték, a mostani becslésnél pedig csak a normális építkezési költség szerint történik az értékmegállapítás, mihez még járulhat a munka — fa-, téglá, vasanyag olcsósága szemben a régivel, úgy hogy feltevésünk bekövetkezése nagyon természetzerű volna, noha azért még sem elfogadható.

Azért szigorúan ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a becsülésnek arra kell szorítkozni, vajjon a mostani jobb karban létel mily költséget igényelt? Ezen költség az elhunyt hitbizományos javára esik, hagyatékának megtérítendő, noha nem lehetne ellenezni, hogy a jobb karba jutás daczára is az új leltárban kisebb becsértékben szerepeljen az objectum, mint a régiben volt.

A hibát, mi a multban történt, reparálni akkor kell, mikor annak felismerésére jutunk, ha fictiv értékekkel nem akar a hitbizomány operálni és — pompázni. Itt is bekövetkeznék az, hogy az egyik hiba a másikat szüli.

Ha ezen alapfelfogást az új leltár felvételénél mellőzzük, ha mereven ahhoz ragaszkodnánk, hogy a mostani új leltár minden az ingatlanon mutatkozó tárgyat a jelen értékében tüntessen ki, a mostani helyreállítás költségei szerint becsültessék fel minden, és jusson bele a leltárba, azután pedig a két (régi és új) leltár összértékei közt való különbözet szerint állapíttassék meg az, tartozik-e a hitbizományi előd az utódnak, vagy megfordítva? ez oly veszedelmes volna hol egyikre, hol másakra, a mint a véletlen esélye folytán akár a régi leltárnak akár az újnak kevésbbé rigorosus értékezése végbe megy vagy ment, hogy beláthatlan zürzavar, perpatvar, sőt kielégíthetlen igények támadnának nyomdokán! Csak az okos és elfogu-

latlan eljárás, mely a fenti felfogásban visszatükröződik, képes azt elhárítani, bizonyára nem a hitbizomány intézményének kárára.

Az épületek és a hozzá tartozó szerelvények, valamint egyéb, az ingatlanba helyezett gazdaságilag szükséges vagy hasznos létesítmények (Anlagen), fák, kutak, úszatók, kerítések, árkok, töltések, csatornák, vízvezetékek vagy vízfogók és sok egyéb a helyi viszonyok követelte tárgyak, melyek ingatlannak tekintendők, jószágról-jószágra menve, felbecsültetnek a fent körülírt alapon. A mi egészen új, és a régi leltárban nyoma nincs, azt természetesen a mostani értékben kell felbecsülni — a mennyiben az hasznos vagy szükséges létesítés, és ezt az értékösszeget az elhunyt hitbizományos hagyatékának javára kell feljegyezni. A két leltár becsértéke már most relatióba hozható, miből kifolyólag megtörténhetik *ezen ágazatban* az elszámolás, vajjon megvan-e az átvett érték in genere? ha nincs, mennyi a megtérítendő összeg? a deterioratio. Evvel szemben megállapítható az amelioratio összértéke is, mely az előbbihez viszonyítva egyiket a másiktól levonva, kimutatja, mily összeg jár az elhunyt szabad rendelkezése alatt álló vagyonának, melyet a hitbizományi birtok-utód köteles megtéríteni. Eltekintünk itt is egyelőre attól, nem a hitbizományi kölcsönből történtek-e az új építkezések, beruházások, mint a melyeket a fejlettebb gazdaság vitele megköveteli.

A miniszteri rendelet 19. §-a ezekre a kérdésekre éppen nem kielégítő. Röviden csak új leltárt kíván a mostani érték szerint, éppen nem tesz említést a régi leltárhoz való viszonyról, azon alapfelfogásról, melynek vezérelvül kell szolgálnia. Ezt a hiányt a szabályzat felületességének, hevenyészve készültének és annak kell tulajdoníta-

nunk, hogy az, a ki a szabályzat kidolgozásával megbízott, nem gondolta jól át ezen bonyolult ügyek ágabogát, nehézségeit.

Következik ez után az ingóságok leltározása. Itt mindenek előtt azt kell kiemelni, a mit a szabályzat 20. §-ának harmadik kikezdése is megkíván, hogy először is a hitbizomány javára elkülönítendő a már beszédett termésből mindaz, a mi a gazdaság rendes folytatásához megkívántatik, különösen a takarmány, vetőmag, cseléd- és tisztii illetmények, valamint a közterhek viselésére mulhatlanul szükséges pénz s egyéb terménybeli szükséglet.

Mindaz, a mi a kiteleltetésre, a rendes szarvasmarha, ló és egyéb állomány létszáma mellett takarmányul szükséges, nem jön a leltárba, az mint az állat-állomány táplálása és eltartására megkívánt — félreteendő. Ha a takarmánytermés rendkívüli sikeres volt, úgy hogy fölösleg mutatkozik, ezen többletet a hitbizományi elődnek javára kell írni, az utód azt becsértékben átveszi, az árt pedig a hagyatéknak megtéríti.

Ha a hitbizományos ősszel vagy a tél folyamán huny el, annyit kell az eleség-fajokból félretenni, a mennyi az ujjig, a zöld takarmánynyal való etetésig, szükséges leend, szénát a kaszálásig, a zabból annyit, a mennyi a zabeséplés idején túl a rendes kiszáradásig még el fog kelni. Ha a kiteleltetéshez megfelelő mennyiségű takarmány-féle nem volna a birtokokon, kiszámítandó a hiány, ennek előállítási vagy beszerzési költsége, mely összeg a hitbizományi előd terhére, rovására jegyzendő. Ez ugyanis jele volna annak, hogy a gazdálkodás túlnyomóan a magtermelésre irányult, de bekövetkezhett abból is, hogy a kedvezőtlen időjárás a takarmány-termelést károsan

befolyásolta. Az első esetben az etetési anyag beszerzése feltétlenül az elhunyt birtokos terhére és költségeire megyen, mert nem okszerű rendes, hanem kiaknázó rabló gazdálkodást vitt, ellenben a másik esetre a kár, a költség, mint véletlenül beállott, az illető év gazdasági kiadásai közé irandó, és így mind a két fél az előd és utód által arányosan viselendő.

Megeshetik, hogy a szarvasmarha, ló vagy birkaállomány az egyes birtokok és önálló gazdaságokon túlságos, mely a rendes bemunkáláshoz vagy trágyacsináláshoz nem okvetlenül szükséges, vagy nincs arányban a birtok kiterjedéséhez. Ez esetben a takarmánynak a kiteleltetésre megkívánt mennyisége csak az átlagosan szükséges vagy rendes állomány számára szabandó meg; ha ez megvan, a fölös állománynak eltartása céljából még szükségelt takarmány-értékkel nem szabad az elhunyt hagyatékát terhelni; de viszont, ha a gazdaság terjedelméhez képest kevés az igavonó, az állati munkaerő, úgy a rendes megmunkálásra szükséges állatszámnak megfelelő takarmányt kell megállapítani, elkülöníteni, és ha ez kikerült, a főle jut az elhunytanak szabad rendelkezésű vagyonához; ha pedig ki nem kerül, a hiányzó mennyiségért szavatol. Az alapfelfogás, melyen ez az elbánás nyugszik, az, hogy a takarmány az állatoknak mintegy tartozéka, az állatok számára van; miért rendesen különbség is szokott lenni a kitelelt és ki nem telelt állatok értékében, olcsóbb az állat az őszi munka után, a kitelelés előtt, drágább a kitelelés után, mikor a tavaszi munkaidő beállott. A szükséges állat-állomány felbecsülésénél tehát az a körülmény, hogy a rendes állomány a megfelelő takarmánynyal ellátottan jut a hitbizományi utód birtokába, tekintetbe veendő, miért a

teljes árban való felbecsülés egészen helyén lesz, mert az állat a takarmánynyal együtt jut az utódnak.

Így nagyjában elesik az a sérelem, hogy a késő őszen elhunyt hitbizományi birtokos a téli takarmányt ingyen adja át, tehát a jövő évi kiadástól megkíméli az utódot, noha ezen év jövedelmeiben már nem participál. De ez csak akkor mutatkozik visszásnak, ha a leszámolást nem a gazdasági évre alapítjuk, hanem a polgári naptári évre, mint a szabályzat is 20. §-a utolsóelőtti kikezdésében megállapítja. Ezen leszámolási idő mellett alig gondolható, hogy teljesen méltányos eredményt lehessen elérni, annyira sok a függő kérdés.

Ha a min. rendelet parancsoló intézkedése nem engedi meg azt, hogy a gazdasági év vétessék az elszámolás alapjául, akkor az itt fejtegetett kérdések igazságos elintézése azt követelné, kivált az elhunyt hitbizományos hagyatékára való tekintetből, hogy az elhunytnak halálozási évére korlátoztassék a takarmány és egyéb járandóságok ingyenes átadása, mert ezen évnek jövedelmeiben az elhunyt hagyatéka is részesedik. Az elhalálozási éven túl megmaradt takarmány-mennyiség felbecsülendő, és azt az elhunyt hagyatékának javára kell írni. Ez a jövő év regie-kiadása, melyet kizárólag a hitbizományi utód visel, mint a ki a jövedelmet is egyedül élvezi.

Ezek után következik az élő és holt gazdasági felszerelés összeírása és felbecsülése. E körül a helyes eljárás az lesz, hogy az élő leltár hites becsüsök által darabonként vagy páronként vagy pedig általány szerint — pl. a juhoknál — az érték megállapíttatván, az új leltárba fölvéttetik. Ha már most az új leltár becsértéke a régi leltárával összehasonlításba jön, azonnal kitűnik, hogy szaporodás forog-e fön, vagy apadás? Ha utóbbi mutat-

kozik, ez az elhunyt hitbizományos hagyatékának terhére, — ha pedig szaporodás állott be, ez a hagyaték javára irandó. Igen hosszadalmas és nehézkes és még hozzá nem mindig keresztülvihető eljárás volna az, ha a régi leltárban megjelölt darab- vagy párszám helyreállítását kellene az új leltárba felvenni és aztán megállapítani, vajjon a régi darabok vagy párok értéke megüti-e azt az értéket, melyben a régi leltárban azok szerepelnek? illetve vannak-e oly állapotban, minőben a leírás azokat feltünteti? Ha nem, mennyi az értékesökkenés, ha igen, nem érnek-e az új darabok többet, és mennyivel? Erre aztán még az egyes jószágokon található barom-állomány többlete lesz az elhunyt birtokos hagyatéka javára felbecsülendő, ha ugyanis a hitbizományi utód a többletet átvenni nem vonakodik. Mert ha ez beáll, akkor a többlet egyszerűen elkülönítendő, és az elhunyt hagyatéka javára értékesítendő. Keresztülvihetetlen ezen eljárás akkor, ha a mai fejlettebb gazdasági viszonyok nagyobb változtatásokat követeltek, minél fogva a birka helyébe tejgazdaság, a ménes helyébe szarvasmarha-tenyésztés lépett, vagy ha a ménes egyáltalán kassáltatván, a legelő szántófölddé alakíttatott át; mikor tehát a régi állományt, mint a hitbizomány állagához tartozót egyáltalán helyreállítani nem lehet. Itt úgy se maradna más expediens, mint a régi leltár értékére átalányszerűen visszatérni, az új leltárba pedig a tényleg létező gazdasági darabokat becsü szerint felvenni, és a régi állapotot csak *értékileg* rekonstruálni, mi egészen arra megy ki, mit előzőleg helyeseltünk, hogy t. i. a régi leltár és az új leltár átalány-értéke hasonlítandó össze és ez alapon szabandó ki, követel-e a hitbizomány valamit az elhunynak hagyatékából és meny-

nyit? vagy tartozik-e a hitbizomány illetve az utód a hagyatéknak és mennyivel? Mindaz tisztába hozható egyszerű kivonási művelettel,

Az élő leltárral kapcsolatban vagy külön felbecsülés alá kerül a holt leltár, a gazdaság egyéb ingó jellegű felszerelése, mindenféle szerszámok, ekék, szekerek, kocsik, gépek és hozzátartozó kiegészítők. Nem lehet, de nem is szükséges itt még csak nem szerint is minden ily szerelményt felsorolni, mert azok az egyes gazdaságok termelési ágazata vagy berendezése szerint igen változók és különbözők lesznek. Így pl. ott, ahol a rendkívüli lukratív és nagy tiszta jövedelmet hozó dohánytermelés van üzemben, ezek számára ma roppant befektetések kívántatnak, kivált oly építkezésekben, melyeket szorosán nem is kell az ingatlansághoz számítani, eltekintve a feles kertészek lakásaitól. Ilyen a cukorrépa-termelés nagyban, melyhez ideiglenes gazdasági sinek is elkelnek. Ott, ahol újabban az intenzív gazdasági nisszus nyomán mezőgazdasági szeszgyár vagy keményítő gyár rendeztetett be, a birka vagy a szarvasmarha hizlalása czéljából, oly különleges szerelvények fordulnak elő, melyek csak a szakférfiak előtt ismeretesek. Azért elég itt azt az elvet hangoztatni, hogy a gazdasági szerelvények az akkori tényleges értékük szerint lesznek felbecsülve, feltéve, hogy ezeknek még a gazdasági üzemben értékük van, mert ha a keményítő gyár pl. nincs többé functióban, mert bármi okból nem bizonyult haszonhajtónak, és így üzemével felhagytak, akkor eme, a gazdaságra értéktelen tárgyakat nem is kell a hitbizományi leltárba felvenni, mert azok üzembenlétel nélkül nem bírnak értékkel és az elhunyt hitbizományi birtokos örököseire kell bízni, miként tudják azokat értékesíteni.

Hiba volna az ily alig felbecsülhető tárgyakkal a hitbizomány állagát terhelni, valamint az utódot oly dolgok átvételére kényszeríteni, melyeket használni nem tud, sőt kára van belőle, mert mégis gondozást igényelnek csak azért is, hogy majdan — halála után bekövetkező leszámoláskor értécsökkenés nélkül képes legyen hagyatéka azokat átadni.

Ezen ingó dolgok leltárába lehet felvenni azon gabna-készleteket is, melyek a vetőmagnak való mennyiség levonása után fenmaradnak. Ilyenek valószínűen a régi leltárban is fordulnak elő, hacsak az előd elhunytá oly időbe nem esett, mikor már rendes előrelátás mellett nem szokás az eladásra szánt gabnaneműeket továbbra is tartogatni, pl. az aratás előtt néhány héttel. Ha a hitbizományi birtokos eladásra való ilyen készleteket átvett, a közönséges vagy piaczi árban lettek azok neki felszámítva, melyen el is adhatta. Hasonlóképen a piaczi árt kell az új leltárba való beigtatásnál alapul venni az ily készletek átvételénél is, tekintet nélkül arra, mily áron kelt az illető gabonafaj akkor és most, mert más elfogadható basisa az elszámolásnak nem kínálkozik. Igaz, hogy a gabona-árak nagy fluctuációja itt époly indokolatlan előnyt vagy hátrányt hozhat az elhunyt hitbizományos hagyatékára, mint fentebb láttuk. Így ha a 70-es években véletlenül nagyobb készleteket vett át a birtokba lépő utód, midőn a buza ára a mostaninál 50—60 százalékkal magasabban állott, most ugyanannyi érték helyreállításához kénytelen 50—60 százalékkal több kész árut a leltárba felvételni, vagy pedig az értécsökkenést más módon megtéríteni. Ez azonban a véletlen játéka, mindez még nagyobb méreteket ölthet az értékpapírokra fektetett hitbizományoknál, csak hogy ott a dolog azon fordul

meg, hogy a papírok lekötvék, a hitbizományi birtokos csak a kamatokat kapja. Ha tehát az értékpapír darabszáma és névértéke változatlan marad, az árfolyam hullámlás — esés vagy emelkedés — a hitbizományi birtokost nem érinti. Ennek analogiája szerint, gondolják néme-lyek — lehetne eljárni a gabonakészletekkel is, oly mó-don, hogy a régi leltárban felsorolt gabona-mennyiség az ott megjelölt minőségben volna az új leltár szerint is átadandó, midőn tehát nem a forgalmi érték szerepelne, hanem pusztán a mennyiség. A különbség a kettő közt mégis az, hogy ott az értékpapírnál a hitbizományi bir-tokos az árhullámlást nem aknázhathatja ki saját előnyére, mert az állaggal nem rendelkezhetik, holott itt a gabona-készleteket becsértékben veszi át, az pedig, hogy mily áron adja el, tisztán az ő speculációjának sikerétől függ. De ha az átvétel után azonnal el is adja, a mi rendesen be fog következni, akkor mégis a leltári értéket éri el vele, tehát a megfelelő pénzerőt kapja helyébe, melynek egyenértékét majdan vissza is kell juttatnia, akár pénz-ben akár árúban. Ha súlyosnak látszik is a magas árban történt átvétel után később olcsó ár mellett ejteni meg az elszámolást és ezen differentiából kárt szenvedni, ezt a véletlen rovására kell írni, melynek ellenkezője is be-állhat, midőn alacsony gabona-árak idején veszi át valaki a készletet és az ár hamarosan felszökken vagy mire a leszámlás bekövetkezik, addigra tetemesen emelkedik az ár, úgy hogy hasonló minőség és mennyiség átadása mellett tetemesen nagyobb érték jön ki, mi természetesen nem az utód előnyére lesz, hanem kizárólag az el-hunyt hitbizományos szabad vagyonának emelésére szol-gál, mihez a szerencse segíté.

Nem marad tehát más expediens hátra, mint az át-

vételkor létező árak szerint venni fel a készleteket, mert csak ez lesz igazságos; a régi leltár értékeért pedig felelőssé tenni az elhunyt hagyatékát, tekintet nélkül a kedvező vagy kedvezőtlen esélyekre, melyek beállhatnak, mint emberi számításon felül állók. Az emberi műveletből a véletlen, a szerencse belejátszását kizárni nem lehet, az oly módozat feltalálására, mely a szerencsét, a véletlent illusoriussá tenné, — nincs kilátás.

Ezt a véletlen tényezőt úgy lehetne talán a minimálisra csökkenteni, ha a mindenkori hitbizományi utód ilyen fölös készleteket, — melyek eladásra szánvák — egyáltalában nem vesz át, és így nem jutnak be az új leltárba, hanem mint a gazdaság rendes viteléhez nem szükségeseket, egyszerűen átadják az elhunyt hitbizományi birtokos hagyatékának — értékesítse az. Kivételesen az átvétel még se lesz mellőzhető, a mikor az elhunyt hagyatéka a megesett rongálmányokért (deteriorációk) kárpótlással tartozik, melynek fődözeteül a készletek visszatartathatók.

Nem tudjuk, gyakorlatban van-e, a fölösleges készletek egyszerű kiutalása az elhunyt hagyatékába, de úgy vélekedünk, hogy ez a bánásmód az elszámolást megkönnyítené és evvel a véletlen szülte árhullámzások hátrányait tetemesen csökkenteni lehetne.

Ezek után az évi termés, a polgári évben elért haszon és jövedelem számolandó el az elhunyt hitbizományi birtokos hagyatéka és a hitbizományi utód közt. A haszon és jövedelem megoszlása a polgári év időaránya szerint történik. Alapul szolgál tehát a polgári, naptári év, habár sokkal okszerűbb volna a gazdasági évet fogadni el, a mint az az egyházi javadalmak illetén jövedelem eloszlásánál már régebb idő óta követtetik. Az, a mit a polgári

évre repartírozni kell, csak a tiszta haszon vagy jövedelem lehet, mely úgy áll elő, ha a bruttó vagy nyers jövedelemből mindazt levonásba tesszük, a mi ú. n. regiekiadás alá foglalható.

A brutto-bevételből tehát először is megtérítendő az elhunyt hitbizományos hagyatéka javára mindazon költségkiadás, cseléd, tisztai béradó, vetőmag, munka, napszám, a mit az évi jövedelem biztosítására az elhunyt eszközölt birtoklása előtt. Viszont a hitbizományi utód is mindazon költségeit felszámíthatja és a brutto-jövedelemből levonásba teheti, illetve magának megtérítteti, melyek az év későbbi hónapjaiban, az ő hitbizományi birtoklása alatt felmerültek, bármily czímen. Miután ezen levonások, mint az évi termés költségei, megtörténtek, előáll a tiszta hozadék, a tiszta jövedelem vagy haszon, mely aztán felosztandó egyenletesen az év 12 hónapja közt. Ezen 12 egységre felosztott tiszta jövedelemből már most ki-kí annyit kap, a hány hónapon át illette őt meg a hitbizomány haszonélvezete. Megeshetik, hogy a rendkívüli kiadások, minők pl. az egyházkegyuri jogból (jus patronatus) eredők, templom-építés vagy egyéb baleset, rossz termés, a brutto-jövedelmet felemésztik, úgy hogy az osztalék az egyes hórá igen csekély vagy semmi; ezt el kell viselni, a mint a mindenkori hitbizományos is kénytelen vele, most ketten vannak hozzá. A fölött lehetne vitatkozni, hogy mi vonandó le, mi nem, a brutto-bevételből, mi a tiszta jövedelem arányaira nagy befolyással van, de ez annyira ténykérdés és a helyi viszonyok szerint változó, de még a tényleges gazdasági üzemtől is függő, hogy erről elvontan igen nehéz érdemlegeset mondani, mert a megbeszélésnek merő suppositión kellene felépülni. Ez pedig

ingatag alap. A concret esetben mégis nem lesz nehéz az elfogulatlan bírónak eldönteni azt, vajjon egyes kifogásolt tételek csakugyan szükségesek voltak-e a jövedelem és haszon előidézésére? a birtok rendes kezelésével járók-e? E körül esetleg gazdasági szakértőket is meg kell hallgatni.

A ministeri rendelet 19. §-ának egyik része így hangzik: «aztán számba veendők az engedélyezett kölcsönből tett beruházások».

Ezen intézkedésből az tűnik ki, hogy a beruházások, az élő és holt instructio szaporítása, új építkezések és egyebek, melyek felbecsülése az új leltárban helyt foglal, bizonyos combinatióba hozassanak a hitbizományi kölcsönnel.

A min. rendelet megjelenése előtt ugyanis az volt a gyakorlat, mely a kir. leiraton alapult, hogy a hitbizomány elterheléséből származó kölcsönről és annak hova fordításáról a hitbizományi birtokos nem számolt el senkinek; arra nem volt kötelezve, hogy a kölcsöntőkét a hitbizományi javakba fektesse, minélfogva az új leltár becsüértékének többletét a hitbizományi birtokos hagyatékának javára feltétlenül ki kellett adni. Ennek kielégítésére, esetleg újabb kölcsönt lehetett felvenni, mert azon értékemelkedések a hitbizomány állagát szaporítják, tehát szorosan beruházás számba megy azon összeg, melylyel a hitbizományi utód elődjének tartozik. A min. rendelet, mely a kölcsönfelvételt csak a hasznos beruházásokra korlátozta, noha nem igen történt ellenőrzés az iránt, vajjon a felvett kölcsön csakugyan a hitbizomány értékesítésére, a jövedelem szaporítására fordított-e? csak következetes akkor, midőn a kölcsönpénzből eszközölt befektetéseket a leszámolásakor mintegy elszámítás

alá kívánja venni. Nincs ugyan világosan kimondva, hogy a kölcsönből előállított értéktárgyakért nem jár kárpótlás az elhunyt hagyatékának, mi elvégre nem is volna helyes, de mégis ama rövid szabály homályosságában arra enged következtetni, hogy a kölcsöntőke az elszámolásnál tekintetbe vétessék. De hogyan? Mily mértékben? Ez iránt a min. rendelet nem nyújt tájékoztatást, nem tárja ki, mire gondolt, és mikép akar a kölcsön értékével elbánni?

Feltétlenül hibáztatnunk kellene az oly irányú értelmezését a fogyatékos szabálynak, hogy a kölcsöntőke, melynek a törvény rendelkezése szerint a hitbizományba kellett ruháztatnia, *teljes összegében* levonásba teendő azon értéktöbbletből, melyet az új leltár szemben a réggel felmutat. Úgy lehetne ezen felfogás mellett érvelni, hogy az a kölcsönösszeg, melyet a hitbizományi birtokos fölvelt és a hitbizományba fektetett, mintegy a hitbizomány értékét gyarapítja, tehát eme összeggel a régi leltár végső értéke is szaporodott; minélfogva tényleg hozzá kell a régi leltár végösszegéhez a kölcsönösszeget adni. Ha ez megtörtént, akkor természetes, hogy az elhunyt hitbizományi birtokos nemcsak az eredeti régi leltár szerint átvett értékről tartozik elszámolni, hanem azon többletről is, mely a kölcsön által a régi leltári értékhez hozzájárult. Más szóval: az elhunyt hitbizományos a kölcsönösszeg értékének megléteért felelős, annak fennmaradásáért a hitbizományban szavatolni köteles, miért a kölcsön számszerű értékével apasztani kell az új leltár ama többletét, mely a régi leltár értékét meghaladja. Ha eme többlet nem érné el a kölcsön összegét, köteles volna a hagyaték ezt kiegészíteni az elhunytanak szabad rendelkezésü vagyonából, úgy hogy a hitbizományi utód

valóságban a kölcsönösszeggel nagyobbodott hitbizományt vesz át.

Mi részünkről ezen felfogást helytelennek, tarthatatlannak, a kölcsönt felvevő hitbizományi birtokosra nézve sérelmesnek tartjuk, ha némi támpontot talál is ez az okoskodás a min. rendelet hiányos szerkezetű intézkedésében.

Már fentebb fejtegettük, hogy a hitbizományra fölvelt kölcsönt amortisálni kell a törvényszabta időn belül, melyet a hitbizományi bíróság még a kölcsön nagysága, felhasználásának módja, a beruházásokból származó jövedelem-szaporodás méretei szempontjából rövidebb időtartamra is korlátozhat. Ezen kölcsön után úgy a kamatfizetés, mint a törlesztési quota egyszerre megindul. A kölcsönvevő hitbizományos esetleg 2—3 évtizeden át viseli a törlesztési terhet, úgy hogy nagyobbára éltében le is törleszti azt, minél fogva az utód tehermentesen kapja a birtokot.

Micsoda ratio volna abban, hogy az elhunyt hitbizományi birtokos, a ki a kölcsönt is nagy részben visszafizette, ezen felül még a kölcsöntőke által létesített jobbitások és építkezések után se nyerjen megtérítést, illetve kiegyenlítést, hanem azokat ingyen, mint hitbizományi értéknövekedést (augmentum) tartozzék az utódnak hátrahagyni? Hisz akkor a kölcsönvevő duplán, mert kétszeresen volna terhelve, először mert a kölcsönt visszafizeti, és másodszor ugyanannyi értékkel nagyobbítja is a hitbizományt. Ily felfogás mellett nem akadna a hitbizományi birtokosok közt kölcsönvevő, hanem inkább személyes hitelének igénybevételel, tehát terheőbb feltételek mellett szerezne kölcsönt, melylyel céljait a nagyobb jövedelem és okszerűbb gazdálkodás berende-

zése végett megvalósíthatná, mert ez esetben az új leltár értéktöbblete feltétlenül javára esik, akár van a személyes kölcsön törlesztve, akár nincs. Ha már hitbizományi terheket engedélyez a törvény, nem lehet czélja, hogy ez súlyosabban nehezedjék a hitbizomány birtokosára, mintha személyes hitelre vesz kölcsönt. Az ily bánásmód teljesen előlné a kedvet attól, hogy a hitbizomány hitele által az állagot gyümölcsözőbbé, jövedelmezőbbé tegye a hitbizományos, ez pedig hátrányos volna, úgy közgazdasági okokból, mint a hitbizomány érdeke szempontjából. Nyilvánvaló, hogy a személyes hitel, mely meglehetősen precarius helyzetet teremt a hitelezőnek, sokkal súlyosabb feltételek mellett fog realizáltatni, mint a biztos alapon nyugvó hitbizományi kölcsön, melynek biztosítását a hitbizománynak, ha nem is állaga, de jövedelmei, gyümölcsei képezik. Nem szabad tehát feltételezni, hogy a törvényben oly intentio foglaltatik, mely elriasztaná a hitbizományi birtokost a kedvezőbb kölcsöntől, mi megint amelioratiótól fosztaná meg a hitbizományt.

Felfogásunk szerint, ha már a kölcsönből eszközölt értékelelkedésért nem számíthatna is fel az elhunyt hitbizományos semmit, ha a tett beruházások értéke nem téríttetik meg neki és így ezek becsértéke, mint tiszta plus jutna a hitbizományi utódnak, azt a minimumot meg kell az elhunyt hagyatéka javára követelnünk, hogy a felvett és beruházott kölcsönnek törlesztésére fordított részletfizetések és ezek kamatai számára összegeztetvén, kerek összegben a hitbizományi utód által megtéríttessenek. Ezt mint igazságot és méltányost tőle megtagadni nem lehet. Ez neki jár, mert ennyivel csakugyan *emelte* a hitbizományi javak értékét,

jövedelmezőségét. Ha ezt kizárólag a jövedelemből, tehát a magáéból teszi, akkor is megtérítés tárgyát képezi, ha kölcsönből kerül ki, akkor sem lehet súlyosabb helyzetet teremteni számára, hanem azt kell mondani: a mennyivel apasztotta a hitbizományi kölcsönt, mely a hitbizományba ruháztatott, annyit visszavárhat, mint törlesztett.

Sehol sincs ugyanis kimondva, előírva, hogy a hitbizományi birtokosok, a hitbizomány állagát növelni, leltári értékét az augmentumokkal, beruházásokkal gyarapítani tartoznak. Pedig ez minden kölcsönnél bekövetkeznék, minden új kölcsön ugyanannyival emelné a leltári értéket, újabb és újabb vagyoni elemeket vonna lekötöttségbe, in infinitum, mit már köztekintetből is ellenezni kellene. A hitbizományi értékek ily kibővítéséhez a királyi helybenhagyást is okvetlenül ki kellene kérni, a mi pedig nem dívik, miből arra lehet következtetni, hogy gyakorlatunk a hitbizományba tett beruházásért, az átvett leltári érték gyarapítását a beruházónak részben vagy egészben, a mint a kölcsönt törlesztette, megtéríti, illetve hagyatékának javára írja.

Belátjuk mégis, hogy azon jogi elbánás, melyet mi méltányosnak és az igazság követelményével egyezőbbnek tartunk, hogy t. i. a hitbizományos a kölcsönből tett beruházásait a törlesztés arányában visszakövetelhesse, szintén szülhet visszaállást, bonyodalmat.

Az első — jobban formai nehézség az, hogy az adósság hozzámegy a leltári értékhez, noha ezt vagy ennek tényleg törlesztett részét a hitbizományi utódnak meg kell téríteni, a hitbizományi előd hagyatékába juttatni. E végből ő is kölcsönt vesz föl, ez a kölcsön megint hozzáadandó a leltári értékhez,

mint beruházási, de az illető elhunytával úgy eme összeg, mint az, melyet ő a régi investitionalis kölcsön törlesztésére fordít — az ő hagyatéka, illetve örökösei javára visszajár, megtérítendő az utána következő hitbizományi birtokos által. Ezt a nagy összeget újból elterhelés, kölcsön útján róhatja csak le, és így megy ez végtelenig circulus vitiosusban, összezavarva a helyzetet, a leltárt, holott valóságban mi sem változott.

Veszedelemesebbnek látszik a másik nehézség, mi eme felfogásból származhatik. A kölcsönt *hasznos* beruházásra, érték- és jövedelemszaporításra kell használni, ez alapon történt annak engedélyezése. Tegyük fel, hogy a kölcsön folyóvá tétetett ugyan, a beruházás, a befektetés azonban elmaradt, vagy csak részben jutott befektetésre, a többi a hitbizományos kezei közt forgácsolódott el, vagy saját rangeirozására fordította. De megeshetik az, hogy a kölcsön valóban a hitbizományba ruháztatott, de eredménytelenül, mert kellő szakértelem vagy okszerűség nélkül hajtatott végre, úgy hogy a kölcsön beruházása sem a jövedelmezőséget nem emelte, sem objectiv értékemelkedést nem szült a hitbizományon. Quid nunc?

Pedig az a föltevés, hogy a kölcsönösszeg nem megy beruházásba, annál közelebb fekvő, mert ez idő szerint a hitbizományi birtokos egyáltalán semmi ellenőrzés alatt nem áll arra nézve, hová fordítja a kölcsönösszeget?

Egyszerűen úgy megoldani nem lehet a nehézséget, hogy: ha beruházás nem történt, ha a hitbizományos nem emelte a hitbizományi javak értékét, sem a jövedelmezőséget nem fokozta, akkor a kölcsönnek általa törlesztett részére sem lesz majdan igénye, mert föltevésünk szerint a fölvett kölcsön az átvételi leltárhoz számítandó,

melynek végösszegéért a kölcsönvevő hagyatéka majd szavatolni tartozik. Amennyiben tehát az új leltár felvételekor nincs annyi érték, mely fölér az átvételi leltár végösszegével, akkor a hiányt pótolni kell az elhunyt hagyatékából, a mikor a kölcsönnek általa törlesztett része, mi neki visszajárna, ezen hiány apasztására lesz fordítható, valamint azon gyarapodások is esetleg, melyek a gazdaság rendes folyamában az értékelkedés általános törvénye szerint beállanak. De azért a nehézség nem szűnt meg, mert megeshetik, hogy a kölcsön felvétele után a hitbizományos hamarosan elhunyt, a nélkül, hogy beruházást tett volna, vagy a kölcsönből valami értelmes rész letörlesztése végbe megy. Ekkor a kölcsön-teher teljesen a hitbizományi utód nyakába szakad, a nélkül, hogy ő ezért akár beruházás útján, akár a hagyatékából fedezetben részesülne. Ily esetben a kölcsönösszeget sem az átvételi leltárhoz hozzáadni, és ezért az utódot szavatoltatni nem lehet, sem pedig abbeli igényét nem támogathatjuk, hogy ő neki a kölcsönösszegnek általa lerótt része visszajárjon, megtérítendő legyen. Így tehát romba dől ama elmélet teljesen, mely arra lett fölépítve, hogy a kölcsönösszeg mint beruházási, mint értékteremtő, a leltári értékhez hozzáadassék, de viszont a kölcsönnek törlesztett része visszajárjon ama hitbizományos hagyatékának, a ki a törlesztést eszközölte.

Ily nehézségek közepette, melyet a kölcsönrel való elbánás okoz, nincs más út a kibontakozásra, mint két alternatívát állítani fel. Az első az, hogy ha a törvény csakis *hasznos* beruházás végett engedi meg a hitbizomány elterhelését, ha a kölcsönösszegnek a hitbizomány állagértékét, jövedelmezőségét kell emelnie, akkor elodázhatlanul szükséges intézkedést alkotni abban az irány-

ban is, hogy a fölvelt kölcsön valósággal befektettség a hitbizományba. Eme alkotandó intézkedés szigorú felügyeletet követelne a hitbizományi birtokos fölött, szoros ellenőrzést az iránt, hogy a kölcsönösszeg az engedélyezéskor bemutatott tervek szerint azok végrehajtására, megvalósítására fordítottassék az utolsó fillérig. A hitbizományi bíróságnak vagy a gondnoknak teljes rigorozitással kellene őrködni a fölött, hogy a hitbizományi birtokos mindazon átalakításokat, építkezéseket, javításokat, beszerzéseket foganatosítsa, melyeket a kölcsön engedélyezése végett benyújtott kérvényében részletesen kifejtett, előadott.

Ezt a szoros gyámkodást, majdnem policialis felügyeletet a hitbizományi birtokos fölött kivihetetlennek tartjuk. Nem egyeztethető ez össze ama előkelő társadalmi állással, melyet a hitbizományi birtokos elfoglal, sőt beléütköznék ez ama jogi állásba, azon jogi viszonyba, mely a hitbizományost úgy az alapító szándéka, mint az intézmény természeténél fogva megilleti. Ő haszontulajdonos, ura a haszonvételnek, mi rendelkezési jogát kiterjeszti azon határig, míg a törzsvagyon, az állag épsége megtámadva nincs. Ezen körön belül intézkedéseibe senkinek beleszólása nincs, pedig nagy reformokat átalakításokat tartalmazhatnak azok. Csak a kölcsön szüntesse meg a hitbizományos szabad rendelkezését? Az úr itt egyszerre megszűnjék, és minden lépése, rendelkezése az ellenőr jóváhagyása, felülvizsgálása után nyerhessen foganatot? Ez egyszerűen nem megy, az ily rendelkezése a törvénynek meghiúsulna a kivihetetlenségén.

A másik alternatíva az, hogy a «hasznosság» elvét kellene a kölcsön felvétele, illetve engedélyezésénél elejteni. A hasznos beruházás criteriumát a hitbizomány

elterhelésénél nem kellene felállítani, illetve szabályzatunk intézkedését ez iránt megszüntetni.

Igaz, hogy a hitbizomány elterhelése hasznos, jövedelmet fokozó beruházásokra nagyon tetszetős, sőt közgazdasági okokból igen kívánatosnak, üdvösnek jelentkezik. Az okos, előrelátó hitbizományos részéről nem is fog az hiányozni, kivált ha az illető a hasznos beruházást gyermeke javára teheti (primogenitura). De másrészt azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy az elterhelés megengedhetőségének egy további magasabb és etikai alapon nyugvó célja is van és ez: a hitbizományos családi érdekeinek a szolgálata. Nincs helyén az elterhelést meggátolni ott, hol a hitbizományi birtokos a kölcsön által nagyobb számú gyermekeinek jövőjét anyagi biztosítását kívánja megvalósítani, mire az évi jövedelem nem elégséges. A hitbizomány egy harmad értékének folyóvá tétele és a hitbizományos szabad rendelkezése alá helyezése, a visszafizetés kötelezettsége mellett, hogy a vagyon ne csorbuljon: azon magasabb erkölcsi követelményen alapszik, hogy a hitbizományi vagyon kötöttsége daczára is alkalmazkodni bírjon a hitbizományos családjának sokféle igényeihez. Álljon egy bizonyos rész szabadon, hogy abból leányai férjhez adását, a fiatalabb fiúk kiházásítását, önállósítását előmozdíthassa, esetleg egyéb társadalmilag kötelező közérdek kielégítését eszközölhesse. Ne tapadjunk nyersen és mereven az anyagi befektetéshez, hanem engedjünk tért az erkölcsi beruházásnak is, ha szabad az ellentét megjelölésére e szót használni, hogy a hitbizományos a családi körön belül jelentkező erkölcsi követelményeknek is megfelelhessen, bajt orvosolhasson.

Egy kis szabad mozgás a vagyon épségének fentartása

mellett, az élet változó igényeihez való simulás, a családi hitbizomány intézményét, társadalmi értékét emelné, életrevalóbbá tenné, kivált mikor általa a család érdeke nyerne kielégítést.

Azért de lege ferenda azt kell követelnünk, hogy a hitbizomány elterhelése ne csak hasznos beruházás végett, a hitbizomány anyagi érdekeinek kielégítésére, hanem a hitbizományi birtokos családi és így erkölcsi érdekeinek szolgálatában is megengedtesék.

XXIII. FEJEZET.

A hitbizomány megszűnése.

A miniszteri rendelet 24. §-a a hitbizomány megszűnésének két esetét sorolja fel; először ha a tárgy vagy helyesebben a vagyon enyészik el és másodszor, ha az öröklésre, az utódlásra kijelöltek és hivatottak kihalnak. A kir. leirat 27. §-a ehhez még egy harmadik esetet csatol, a hitbizomány feloldását (Auflösung), midőn utódlásra jogosultak már nem vélelmezhetők. Ezekhez járul még egy negyedik eset, ha a törvényhozás a hitbizományt eltörli, mely szintén igényel megbeszélést.

A királyi leiratban felsorolt harmadik eset nem bír önálló jelentőséggel, mert ha csakugyan annyira megfogyatkozott az alapító-levélben öröklésre jogosítottak száma, hogy már csak egy szálon függ a hitbizományi család, mint mondani szokás és nincs remény többé hitbizományi utódra, akkor ez az eset összeköthető a min. rendeletben érintett második megszűnési móddal, mikor az öröklésre igényjogosultak kihaltak, midőn már nincs öröklés-képes, mert a család akár férfiágon, akár mindkét ágon magvaszakadtá lett.

A hitbizomány feloldása, a hitbizományi vagyonnak felszabadítása a lekötöttség alól önálló alkalmazást nyerhetne mégis ott, a hol a hitbizományi vagyon nem enyészett ugyan el teljesen, de annyira leapadt, megfogyott

kedvezőtlen körülmények, sorscsapások, gazdasági krisisek vagy a véletlen folytán, hogy a vagyon nem elégséges többé azon czél szolgálatára, melyre rendelve volt: a család fényének fentartására, sőt még arra se, hogy a hitbizományi utódnak rangszerű megélhetést nyújtson. A hitbizomány pedig nézetünk szerint nem arra hivatott, hogy az egykori vagyon romjaiból a család egy tagja alamizsnát, kegydíjat, igénytelen évi járadékot huzzon. Midőn a vagyon nem bír többé családfentartó erővel, midőn a névnek fényt, ragyogást már többé nyújtani nem képes, akkor nincs szükség családi hitbizományra, mert az a kis vagyon más intézmény útján is értékesíthetővé lesz az illető család javára.

Ilyen viszonyok közt alig esnék komoly kifogás alá, ha a hitbizomány várományosai a gondnokkal együtt azt statuálnák, hogy az ily összezsöpörödött vagyon feloldásának a lekötöttség békója alól, mikor aztán a vagyon vagy felosztás alá kerülne az igényjogosultak közt, vagy ami még helyesebbnek látszik, családi alapítvány jellegével ruháztatnék föl, mely hivatásnak még eleget tudna tenni.

A feloldás, úgy mint a kir. leirat czélba veszi, nem felel meg az alapító szándékának, mely rendesen abban kulminál, hogy a vagyon egységesen fenmaradjon, míg a kijelölt családban öröklésre képes tagok vannak. Már pedig az utolsó hitbizományi birtokos is az. Míg ez él, nincs kizárva, hogy tőle utódlásra jogosultak származhatnak, mely esetben a feloldásnak nem lehet tetemes jogsérelem nélkül érvényt szerezni. A mi rendeletünk alapján nincs is helye az ily feloldásnak, mert az általunk felvetett kérdés csak a vagyonnak nagymérvű lepadása esetére és csak lege ferenda szól, pusztán czél-szerűségi szempontból látszik elfogadhatónak.

Ama vitás kérdés tehát, melyet az osztrák polg. törvénykönyv feldolgozói felvetnek, hogy mi történjék akkor, ha a feloldást a bíróság kimondja, határozata jogerős lesz és aztán kerül elő igényjogosult — nem bír nálunk actualitással. Pfaff és Hoffmann Commentárja egyszerűen elüti az illetőt igényétől, mint aki a hirdetményi idő után, tehát elkésve jelentkezik és legfeljebb kártérítési per útján nyerhetne elégtételt, ha a feloldási eljárás körül valami szabálytalanság terhel valakit, akár a hitbizományi gondnokot, akár a bíróságot, akár az utolsónak vélt hitbizományi birtokost. De ez a felfogás igazságtalan, a formai érvénynek hajlandó feláldozni a lényegét, a formáért képes elnyomni a jogot.

Ott, ahol a feloldás törvényen alapul, mikor a hitbizományi birtokoson kívül más hitbizományi utód vagy örökös «nem vélelmezhető» többé és a bíróság az előszabott cautelák megtartásával kimondja a hitbizományi kötelék felbontását, minélfogva a vagyon a hitbizományi birtokos kezén szabaddá, korlátlan intézkedés alá tartozóvá lesz — és ennek daczára, valamely távol ágról szakadt és öröklés-képes családtag előkerülne, ki magát az utódlásra kellően igazolni tudná, az volna az egyedül helyes eligazítás, hogy úgy bánjunk vele, mint a holtta nyilvánítottal. Ha valakit ugyanis a bíróság mint híre és nyoma-veszettet a törvényes követelmények fenforgása alapján holtta nyilvánít, mely határozatban lényegileg csak az van, hogy a törvény követelte tényköörülmények meg vannak — és a holtta nyilvánított mégis előkerül, akkor a bírósági ítélet foganatát veszti, a holtta nyilvánítottnak azt a vagyont, melyet az örökös a holtta nyilvánítás folytán örököl — *amennyiben még meg van* — vissza kell bocsájtania az élőnek. A bírósági ítéletnek csak

ama kis részben lehet jogerőt tulajdonítani, hogy az örökös az ítélet alapján az átvett örökségnek jóhiszemű birtokosa lett, miből kifolyólag az általa elköltött vagy elhasznált vagyoneért nem felelős, mert ő magát tulajdonosnak tekinthette. A jóhiszeműség megállapítása végett egyébként a birói ítéletre nincs is szükség, mert annak tényálladéka úgyis meg van. Azt a vagyont tehát, mely az örökösnek kezén van, ki kell adnia a holtta nyilvánított számára, csak akkor nem, ha az örökös azt elbirtoklás által tulajdonilag már megszerezte.

Valamint tehát a feloldás birói kijelentéséhez a holtta nyilvánításra előszabott eljárás követendő, per analogiam, úgy a feloldás jogi hatását is azonosítani lehet a holtta nyilvánítási ítélettel. Így a jogsérelmet meg lehet szüntetni.

Tulajdonképeni megszűnése a hitbizománynak mint jogi személynek csak akkor következik be, ha a jogi személyé emelt alzat (substratum) más szóval: az, amit személyesítettünk, jogalanyiságra emeltünk — megszűnik. A hitbizománynál, mint jogi személyt tekintve, az alzat lehet a vagyon, de lehet ama személyek összesége is, kiket az alapító a hitbizományi vagyon élvezésére kijelölt. Akár egyik — a vagyon — szűnik meg, akár a másik, a személyek hálnak ki, ez a jogi személy elenyészését, megszűnését vonja természetszerűen maga után. Ha nincs vagyon, az utódlás megghiúsult, mert nincs mit örökölni; ha meg hiányzanak az öröklésre alkalmas családtagok, kiket az alapító megjelölt, akkor sincs utódlás, noha meg van a vagyon, mert nincs kinek örökölni.

Ezt a vagyont ugyan fen lehetne mint egységet tartani, de ez ellenkeznék az alapító intézkedésével, ki ezt családjának vagy más általa megjelölt személynek és

származékainak szánta. A mint ezek megszűntek élni, az alapítás is megszűnik, véget ér, a vagyon felszabadul kötöttségéből és a szabad forgalomba jut vissza. Az az akarat, mely ezt a vagyont együtt tartani rendelte, nem kíván továbbra érvényesülni, megszűnt hatása, miből önként következik, hogy a vagyon a közönséges törvény szabványai alá tartozik. Az alapító akaratának kimerülése, az intézkedés hiánya mintegy idézi elő azt, hogy a hitbizomány utolsó birtokosa kezén a vagyon szabaddá lesz, mert véget ért a lekötő akarata az alapítónak, és így ipso facto a közönséges törvény uralma alá jut a vagyon.

Vizsgáljuk tüzetesebben az egyes megszűnési eseteket.

A vagyon-megsemmisülés, mint tárgyi megszűnés vajmi ritkán fog bekövetkezni ott, hol a hitbizomány túlnyomóan ingatlanból áll. Alig képzelhető, hogy ezer holdnyi területet a víz vagy a földrengés elpusztítson. A vízelborítás posványnyá teszi a földet és így hosszabb-rövidebb ideig hasznavehetetlenné, de azért nem szűnik az meg érték lenni, mert vagy kiszáradás vagy mesterseges lecsapolás, esatornázás által megint használható állapotba hozhatni, ha csekélyebb lesz is a jövedelem egyelőre. Vízsabályozások eddig alig értékesíthető területeket hódítottak már vissza a gazdasági kulturának, annál kevésbé tarthatunk attól, hogy a folyók közelségében levő birtokok ily veszedelembe jussanak. Ha kiönt, megint lefut róla a víz.

Teljes értékmegsemmisülés e téren alig képzelhető. Csak a tenger mentén védgátak által oltalmazott területnél eshetnék meg, hogy az óriási viharok oly hullámvérést okoznak, mely elsöpri a gátat és a tenger kiter-

jeszti uralmát fölötte, mit hajdan emberi alkotás és szorgalom hódított el tőle.

Földrengések csak kisebb területre szorítkoznak, itt is csak a házak és egyéb építményekben okozhat — habár tetemes — kárt, de a hitbizományt teljes elértéktelenítéssel nem fenyegeti, még akkor sem, ha kizárólag bérházakból állana a hitbizomány állaga, mert a telek és az épület anyag-értéke maradna. Az ingatlan vagyon-állagnál tehát nem fog a hitbizomány a vagyon odaveszése okából megszűnni, mert az idegen hódító is tiszteletben tartja manap a magántulajdont — nem confiskál.

Ellenben kizárólag vagy túlnyomóan pénztőke vagy papir-értékre basirozott hitbizománynál a veszély már közelebb fekvő a vagyon megsemmisülése iránt. Igaz, sok függ itt is attól, mily módon van a tőke, a pénzösszeg elhelyezve. Mert ha valamely nagyobb pénzintézet zálogleveleiben fekszik az, melyeknek rendesen 2—3-szoros értékfedezetük biztosítva van a jelzálogul lekötött ingatlanok értékében, úgy ez époly biztos vagyon számba megy, mint az ingatlan, sőt még az az előnye van, hogy biztos, semmi esélytől nem függő kamatjárdékot nyújt. Ilyen értékekbe kellene minden hitbizományi tőkét fektetni, mert a biztonsága eme zálogleveleknek még forradalmi időszakban vagy nagyobb gazdasági krisisek közepette sem szenved, árhullámvásznak alig vannak kitéve, legföllebb a kamatláb változása bir folyó értékükre behatással.

Nem ily feltétlen biztonságú már a magánosoknál jelzálogi biztosítással elhelyezett tőke, mert az évi járadék, a kamat nem folyik be oly pontosan, a jószág, mely biztosítékul szolgál, jövedelmezősége és értékfentartó minősége tekintetében inkább csökkenhet, mint az a sok mil-

liót érő birtoktömeg, mely a záloglevelek biztosítására van lekötve.

De legkönnyebben éri veszedelem az állampapírokban elhelyezett vagyont. Gazdasági, borsecrisisek, szerencsétlen kimenetelű háborúk — néha még a dicsőséggel végződők is — rossz kormányzás, államrázkódások, az adó-erő általános csökkenése nem egyszer kényszerítik az állampénztárt, hogy a kamatot leszállítsa felére, harmadára (*devaluatio*) az állam fizető-képességéhez viszonyítva. A kamat-reduktio itt egyidejűleg tőke *devaluatio* is, mert a követelési összeg, az árfolyamérték a kamat-leszállításával arányosan fog csökkenni. Ez ellen pedig nincs jogorvoslat. A magánvállalatok részvénytőkepapirjai szintén alá vannak vetve mindenféle üzleti esélyeknek, konjunkturáknak úgy az évi hozam (osztalék, *dividenda*), mint az árfolyam tekintetében. Egyes vezetés, kedvező kereskedelmi vagy ipari constellatiók, kiviteli viszonyok tetemesen emelhetik az illető részvények névértékét, az évi *dividenda* arányában, viszont tetemes *concurrentia*, a forgalom stagnatiója és sok előre nem látható körülmény a részvényvállalat hanyatlását, sőt csődbejutását idézheti elő, mikor az eredeti befizetésnek csak kisebb-nagyobb hányada térül meg. Ez pedig a hitbizomány állagán már nagy csorbát üthet, a hitbizomány vagyoni állását megrázkodtathatja.

A másik alzata a hitbizománynak, mint jogi személynek lehet az alapító által megjelölt és hivatott személyek összesége; a mint ezek mind kimultak, ez a hitbizománynak megszűnését okozza. Az alapító okmány rendszeren az alapítótól leszármazó fiutódokra korlátozza a *successiót*; ezek elhunytával a legtöbb hitbizománynál kiterjed az utódlás a lányoktól leszármazókra is. Midőn

a hitbizományi öröklés körébe a lányutódok is felvételnek, akkor «kihalás» czímén vajmi ritkán fog a hitbizomány megszűnni, kivált ha a fiutódok több nemzedéken át birták a vagyont, mert ez idő alatt az alapító cognatiója a lánymaradékok, rendkívülien elszaporodhattak. Ily hitbizományoknál a család megszűnése czímén a megszűnés kizártnak vehető.

A kizáróan fiutódlásra alapított hitbizomány akkor szűnik meg, a mint bizonyossá lesz, hogy az alapító családjából vagy az általa a hitbizományi javakban való utódlásra jogosított családban finemű lemenők, utódlás-képes fítagok nincsenek többé.

Ezt a tényt constatalni, ezt a magvaszakadtságát a család filemenőinek megállapítani mégis csak birói határozattal lehet. Az eljárás megindításának akkor van helye, ha az utolsó hitbizományi birtokos elhunyt és a hitbizományi vagyronról végrendelkezett, melyet ő már azon tudatban, hogy benne a család férfisarja kihalt — szabad rendelkezésű vagyonának tekintett.

Ha tehát nincs utódlásra alkalmas, illetve jogosult férfi, akkor a hitbizományi gondnok jelentésére a hitbizományi bíróság hirdetményt bocsájt ki, melyben felhívja mindazokat, kik a hirdetményben megjelölt családi hitbizományra mint várományosok utódlási igényt tartanak, hogy ebbeli jogukat egy évi záros határidő alatt jelentsék be, illetve igényüket érvényesítsék, különben a bíróság a hitbizományt a lekötöttség alól feloldja és az utolsó hitbizományi birtokos jogutódjainak, mint szabad vagyont beszavatolja.

Az egy évi záros határidőt ugyan nem állapítja meg sem törvény, sem rendelet, de mivel ezen eljárás a holtta nyilvánítás analogiája szerint történhetik csak,

mert itt is arról van szó, nincs-e még valaki életben, kinek a hitbizományi jószágra joga lehetne, azért a hirdetmény után nem az öröklési eljárásban megszabott 40 napnak, hanem a holtta nyilvánítási eljárásban előírt 365 napnak kell letelni, mielőtt a bíróság a család finemzedékekben való kihalását kijelentené.

Noha a tényleges birói gyakorlatról nincs tudomásunk, de meg vagyunk győződve, hogy az eljárás az itt jelzett lesz.

Arra a kérdésre, hogy szükséges-e itt is úgy, mint a holtta nyilvánításnál az ismeretlen tartózkodásu egyén számára gondnokot kirendelni, a ki az illető érdekeit a per során védi, illetve azt igazolni törekszik, hogy a törvényes előfeltételek a holtta nyilvánításhoz fenn nem fognak, válaszunk az, hogy nem szükséges.

Először is ez az eljárás a hitbizomány megszűnése tárgyában nem peralakban folyik, tehát nincsenek perben álló személyek, aztán a hitbizomány érdekeit a gondnok képviseli, a hitbizomány fenállására a gondnoknak kell a tőle kitelhető módon ügyelni, netán még létező örökös kipuhatólása iránt mindent elkövetni, mert ő a hitbizomány öre, személyesítője, a várományosok képviselője és érdekeik oltalmazója.

Még inkább áll ez akkor, ha nem a hitbizományi gondnok kéri a hirdetményi eljárás megindítását, hanem az, kinek azt érdeke parancsolja, t. i. az elhunyt utolsó hitbizományi birtokos jogutódja. Ekkor a hitbizományi gondnok, mint a várományosok képviselője igazolni iparkodik, hogy még van élő várományos és ennek előkerítése vagy kikutatása lészen feladata, mire neki még költséget is szabad a hitbizomány jövedelmeinek terhére engedélyezni, ha mint gondnok tiszteletdíjban nem ré-

szesül. Megeshetik, hogy régen fenálló hitbizománynál a messze multban valamelyik várományos külföldre házasodott, vagy oda szakadt, telepedett, miért annak kinyomozása, vajjon élnek-e még tőle filemenők, a helyszínén való megjelenést és alapos vizsgálódást követel a gondnoktól.

Ha egy év eredménytelenül letelt, akkor az, ki az eljárás megindítását kérte, érdemleges határozatot sürgethet.

Ha semmi bizonyíték vagy valószínűség sincs arra, hogy az alapító finemzedékei közül valaki életben volna, akkor a bíróság kimondja a hitbizomány megszűnését, feloldja a vagyont a kötöttség alól, és törölteti a telekkönyvileg nyilvántartott hitbizományi jellegét.

Ha mégis valami nyomra vezetne a hitbizományi gondnok fáradozása, mely nem nyerhetett a hirdetményi időszak alatt befejezést, akkor jogában áll a bíróságnak, a gondnok részére oly időhaladékot engedélyezni, a mennyi alatt a nyomozást, kutatást befejezheti.

Ezen eljárásban kiválóan arra kell ugyanis a súlyt fektetni, hogy a valóság vagy a hozzá közeljáró valószínűség derüljön ki az iránt, hogy a hitbizományi család fitagjaiban kihalt, magvaszakadttá lett.

Az elhamarkodásból eredő bonyodalom és a nagy felelősség, mely úgy a bíróságra mint a gondnokra hárul, követeli, hogy ne csak a formaiságra, hanem inkább a lényegre ügyeljen a bíróság; határozatot addig ne hozzon, míg a kiderítés iránt minden meg nem történt.

A dolog természetéből folyik, hogy az eljárás folyama alatt a hitbizományi vagyon leltározása biztosítása és ügygondnoki kezelése fennakadást nem szenved; az utolsó fitag, mint hitbizományi birtokos elhunytá után, akár

rendelkezett a szabadnak vélt vagyonnal akár nem, ugyanazon intézkedések megteendők, melyek a hitbizományi vagyon rendes utódlása vagy az utódra való átszállítása iránt fennállanak és előírják. Csak a hitbizományi bíróság határozatának jogerőre emelkedése után érvényesítheti jogát az, a ki az elhunyt hitbizományos jogutódjává lett. Ezen időpontig a vagyon mint hitbizományi kezelendő.

Azon kérdésre, hogy mi történik akkor, ha a hitbizományi bíróságnak a hitbizomány megszüntetése iránt hozott határozata *után* kerül elő várományos, ki igazolni tudja az alapítótól való leszármazását és ez alapon az utódlásra való jogosultságát, már fentebb megadtuk a feleletet. A hitbizományi bíróság csak constatálja, hogy nincs hitbizományi utód, minek következménye, hogy a vagyont mint szabadot utalja át arra, kire a törvény rendelkezése szerint néz. Ez mint jóhiszemű birtokos élvezi azt, mi egyenlő a tulajdoni rendelkezéssel. De ha később egy várományos előkerül, úgy neki a még meglevő hitbizományi vagyon feltétlenül kiadandó, ugyanazon analogia alapján, mely a holtta nyilvánításnál érvényesül. A hitbizományi bíróság határozata tehát nem bír jogfosztó vagy megsemmisítő hatálylyal, mert csak azt állapítja meg, hogy *ez idő szerint* nincs igényjogosult a hitbizományi vagyonra. Nem döntés ez mint a perben, a vitás jogviszony fölött, hanem pusztán azon tény körül forog a határozat, van-e még igényjogosultja a hitbizománynak? Mivel pedig a ténybeli tévedés általános jogelvek szerint «non nocet» nem von joghátrányt maga után, azért a bírói határozat, mint téves föltevésen alapuló, nem szünteti meg a jogigényt, nem vonja el attól, a kit illet.

Az alapító okirat a férfiág kihaltára, mikor a lánymaradékok (cognatusok) szintén kizárva, oly intézkedést is tartalmazhat, hogy a hitbizományi vagyon egészében valamely közművelődési, jótékony vagy közczélú intézetre szálljon (a báró Bruckenthál-féle hitbizományi vagyon a szász egyetemé lett). Ekkor a család utolsó fiatajának elhunytával az illető alap kéri a vagyon kiadását.

Az osztrák polg. törvénykönyv azt mondja az elbirtoklásról szóló fejezetben (1474. §.), hogy a hitbizományi jelleg, mint tulajdonkorlátozó véget érhet, megszűnhet 40 évi elbirtoklás útján is. Mikép kell ezt érteni? Hol kezdődik az elbirtoklás?

Az elbirtoklás a hitbizományi kötelék vagy a vagyonkötöttség megszüntetése körül alig foglalhat helyet. Mindaddig, míg a hitbizományi gondnok és a bíróság a hitbizomány ellenőrzése körül tisztét végzi, míg a vagyon mint hitbizományi lesz kezelve, addig elbirtoklásról szó sem lehet. Csak akkor forogna fen elbirtoklás, ha az utolsó hitbizományi birtokos elhunytával a vagyon bírósági leltár nélkül mint quasi szabad, menne át az utolsó hitbizományi birtokos jogutódjára, a ki ezt 40 éven át jóhiszemben birtokolná, minden bírósági gondnoki háborítás és beavatkozástól menten. Eme emberöltőt meghaladó korlátlan szabad és minden hatósági felügyeletet nélkülöző birtoklás igenis kibontakoztatná a vagyont a kötöttségből és azon fél, ki az elbirtoklási időt befejezte, kérhetné, hogy a bíróság e czímen a jószág hitbizományi jellegének törlését mondja ki, valamint a jelzálogos kölcsöntökeket és a vinkulált papírértéket a forgalmi kötöttség alól oldja fel, illetve devinkulálja. Eme 40 évi elbirtoklása a jog és dolog szabadságának nem gyakorlatias, mert ha csakugyan nincs várományos, sokkal

rövidebben célhoz jut az, a kire a hitbizományi javak mint szabad forgalmuak átszállanak, ha a hirdetményi eljárást indítja meg. Egyébként alig képzelhető, hogy a bíróság, kinek kötelessége ügyelni arra, hogy a gondnoki tiszt mindig betöltve legyen, egészen megfélekedezzek a felügyelet gyakorlásáról, vagy a gondnok ne tegyen jelentést akkor, mikor a hitbizományi birtokos elhunyt, az érdemben, hogy a bíróság indítsa meg a leltározás és aztán az átadás iránt a lépéseket. Már pedig ezen tények véghezvitelének jogi kihatása határozottan az, hogy az elbirtoklás ez idő alatt meg nem indul. Amíg pedig valaki leltárszerűen bírja a vagyont, az csak az utódlásra jogosult lehet; mert olyannak, a ki az utódlási jogcímet igazolni nem tudja, nem szavatolhatja a bíróság át a vagyont, hanem kezelteti azt zárgondnokkal mindaddig, míg várományos jelentkezik, vagy míg a hitbizomány megszűnése utódok hiányában ki nem lesz mondva.

Végül arra a lehetőségre kell reflectálni, ha a törvényhozó hatalom az egész intézményt eltörli, amint ezt a 48-as szabadsági mozgalom időszakában a német parlament egyik alaptörvényében meg is tette. Arra nem érdemes kiterjeszkedni ma, hogy teheti-e ezt a törvényhozó, mi által a magánjogok confiskatiója jut kifejezésre, mert el van ismervé a törvényhozó hatalom souverainitása.

Ha a törvényhozó csak egyszerűen eltörli az intézményt, minden további intézkedés nélkül, akkor a hitbizományi birtokos, aki a törvény életbelépésekor birtokban van, a hitbizományi javaknak korlátlan tulajdonosa lesz, a kötöttség megszűnik, feloldódik, a várományosok igényeiktől megfosztatnak, elesnek. A hitbizományos nyer, a többi igényjogosult rovására.

Ez a megoldás mégis nem helyes, mert nem igazságos; ez csak forradalmi időszak műve lehet, mely a jog-érdekek kimélésére nem rendelkezik idővel. Normalis időviszonyok közt, ha közgazdasági érdekek parancs-zavára kénytelen a törvényhozó érett megfontolás után, a *salus rei publicæ* elvének követelésére eltörölni az egész intézményt, simán és az érdekek telhető kimélése- és kiegyenlítésével kell azt végrehajtani. Felfogásunk szerint a hitbizományi birtokos ura marad ugyan a vagyonnak, mely a lekötöttség alól felszabadul, de mindazon élő várományosok, kik az eltörlés időszakában utódlásra igénynyel birtak, bizonyos kielégítésre, részesedésre számíthatnak, mely mintegy kárpótlásként jár nekik azért, hogy utódlási kilátásuk megszűnt.

Mikép, mily arányban nyerjen ez a remény és kilátás kiegyenlítést, arra inkább a méltányosság szolgál a legislativ-politikának indokul. Helyesnek látszik, hogy a hitbizomány tiszta értékéből egyharmad elkülöníttessék, melyből a legközelebbi várományosok bizonyos arány szerint részesítendőek. A primogenituránál, a hol a volt hitbizományi vagyon ugyis megmarad a hitbizományi birtokos ágánál, a legközelebbi és az utána következő ágakat kellene dotálni, vagy végkielégítésben részesíteni oly formán, hogy a közelebbi ág kapna az egyharmadból két részt, a távolabbi ág egyrészt.

A majoratusi öröklésnél a legközelebbi két iz részesednék, kizárva mégis a hitbizományos lemenőjét, mert ez atyja után úgyis örököl.

A senioratusnál a hitbizományi birtokoshoz a kor szerint legközelebb álló két egyénnek lehetne az egyharmadot kiszolgáltatni a fenti arány szerint.

FÜGGELÉK.

I.

III. Ferdinand adománylevele gr. Pálffy Pálnak senioratusi utódlással.

Nos Ferdinandus Tertius Dei gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatia, Slavoniæ etc. Rex. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantia, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchio Moraviæ, Dux Luxemburgæ ac superioris et inferioris Silesiæ, Wirtembergæ et Thekæ, Princeps Sveniæ, ac superioris et inferioris Lusatia, Comes Habsburgi, Tyrolis et Goritiæ etc. Memoria commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum Summa Imperatorum Regumque et aliorum Principum potestas, ad hoc in terris Divinitus sit constituta, ut vivis et cognitis fidelium Subditorum suorum Meritis, illis ampliores meritorum fructus elargiantur, qui virtutis significatione, fidelique synceritate plus meruisse conspiciuntur.

Dum enim illos virtutum præmiis sibi devinciunt, et recte eorum facta et fortia gesta ab humana oblivione vindicant, ac immortalitati consecrant, perpetuam Laudis gloriam principali ipsorum culmini conciliant, suorumque Regimini fastigia prudenter extollunt. Quo subditi perspecto virtutum nempe æmulis præmia proponi, tanto magis ad insignia quævis audenda accendantur, quanto cumulationes sede pristinis fructus retulisse sentiunt. Horum itaque exemplo, Nos quoque nihil vel prius vel antiquius habemus, quam hoc laudabile Majorum nostrorum Institutum, imitari, ut factorum gloria, eximios, hæroicosque viros, quorum singularis et eximia erga Nos, et

Sacrum Diadema nostrum fides et constantia est conspicua præclaris honorum titulis, in perennem a se rerum bene et laudabiliter gestarum memoriam cohonestemus. Et propterea Nos debitum ac benignum habentes respectum, ad præclaram fidem diuturnorumque constantium, fidelium et utilium servitorum cumulata merita, ac gratiosissima obsequia, fidelis nostri nobis syncere dilecti spectabilis ac Magnifici Comitis Pauli Pálffy ab Erdöd perpetui a Detrekeö, comitis comitatus, Arcisque Poseniensis Supremi Capitanei Regni nostri, Hungariæ Palatini, Aurei Velleris equitis, Iudicis Cumanorum, Locumtenentis, Camerarii et Consiliarii nostri intimi, quæ ipse sacræ primum præfati Regni nostri Hungariæ Coronæ, ac deinde Majestati Nostræ in variis diversisque officiis et Ministeriis, Divis quondam Imperatoribus, ac Germaniæ Hungariæ Bohemiæ etc.; Regibus Matthiæ secundo et Ferdinandi Secundo, Genitori patruo, ac prædecessoribus nostris felicis reminiscentiæ tum vero post modum Fascibus Imperii, et Regnorum in Nos desolutis, in diversis et gravibus negociis et functionibus, tum in Camera Nostræ Hungariæ Præfectura, per complures annos cum laude gesta, quam officio Iudicis Curiæ Nostræ Regiæ, aliisque Commissionibus, Confiniorum solutionibus, difficillimisque et periculosis itineribus, etiam cum notabili valetudinis suæ jactura ac detrimento, fidei suæ concredit, atque etiam expeditionibus bellicis, contra hostes et perduelles Nostros, susceptis, summo semper studio vigilantique cura, constantia et dexteritate fideliter, utiliter ac cum benigna satisfactione nostra exhibuit et impendit, prout in præsentiarum quoque in Officio Palatinali, ad quam dignitatem, exigentibus id præclaris et amplissima laude dignis ejusdem Meritis et virtutibus promoveri et evehi meruit, dietim pari fidelitatis et integritatis Zelo exhibet et impendit. Volentes itaque eam Animi erga Nos sinceritatem et promptitudinem, fideleque ejus studium Cesarea atque Regia nostra gratia, munificentia et favore, ulterius ac uberius prosequi. Totalem Arcem nostram Poseniensem, simul cum uni-

versis bonis ac Juribus possessionaliis ad illam de jure et ab antiquo Spectantibus et pertinentibus, quovis nomine vocitatis, omnino in Comitatu Poseniensi habitis et existentibus, cunctisque ejusdem et eorundem utilitatibus, proventibus et emolumentis, pertinentiis et libertatibus, et præminentis quibuslibet, simul cum honore et Officiis Supremorum et perpetuorum Comitum prædicti Comitatus Poseniensis et Capitaneatus ac Educillo arcensi, præfatæ Arci nostræ ab antiquo conjunctis, quam Sacratissimus olim Princeps ac Dominus Rudolfus Secundus Romonarum Imperator ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ etc. Rex, Patruus et prædecessor Noster beatæ recordationis, magnifico quondam Nikolao Pálffy de prædicta Erdőd, Genitori autem dicti Pauli Pálffy, ac filiis ejusdem Nicolai, nec non duobus ex filiis, suis nepotibus majoribus nempe natu et observata semper primogenitura ipsorum, elementer dederat et contulerat, et qui hactenus pleno jure instar antecessorum suorum tanquam Comitum et Capitaneorum Poseniensium, ipsam arcem tenuerunt et possederunt; Idemque Comes Paulus Pálffy etiamnum tenet ac possidet, apud eundem Comitem Paulum Pálffy non solum benigne relinquendam, verum etiam, ut uberioris gratiæ et clementiæ nostræ sit particeps, illam præfato Comiti Paulo Pálffy et ad humillimam ejusdem supplicationum et instantiam, fideli quoque nostro spectabili itidem et Magnifico Comiti Nicolao Pálffy de prænotata Erdőd, Nepoti ejusdem, filii ibidem dicti Nicolai Pálffy de sæpefata Erdőd, hæredibusque et posteritatibus eorundem in sexu masculino descendentibus, elementer dandam et conferendam duximus, reservato tamen Nobis et successoribus Nostris, legitimis videlicet Hungariæ Regibus, jure proprietatis prædictæ Arcis: Hoc nimirum ordine, ut defuncto memorato Comite Paulo Pálffy, dictus C. Nikolaus Pálffy, eoque similiter decedente, qui ex filiis annotati Comitum Pauli Pálffy *in ordine senior* fuerit, hoc modo et ordine, etiam quoad Nepotes ipsorum in senio semper observato, quousque hæc linea duraverit, in dictæ Arcis Poseniensis possessione, ac

tam suppressi Comitibus quam Capitaneatus ejusdem Arcis Officiis illis, succedere possint ac Valeant; atque completis et e vivis sublatis omnibus dictorum Comitum Pauli et Nikolai Pálffy liberis masculis legitimis, præfata Arx nostra Poseniensis, ad nepotes, heredesque, et posteritates eorundem masculini sexus universos, natu videlicet majores, devalvatur et condescendat; Quorum pariter Nepotibus ac hæredibus et successoribus masculis universis, e vita sublatis, tum demum sæpèdicta Arx nostra Poseniensis ad nostram et Successorum nostrorum legitimorum videlicet Hungariæ Regum Collationem iterum redire, ac devolvi debeat: Qui tamen nobis et successoribus nostris legitimis Hungariæ Regibus, juxta senium et successionem ipsorum Juramento fidelitatis, semper obstricti esse debent. Assecurantes insuper eosdem Comites Paulum et Nicolaum Pálffy ac ipsorum filios legitimos, jam natos et nascituros, eorumque Nepotes; ac hæredes, et posteritates ipsorum masculini sexus universos, natu majores, atque in verbo Nostro Regio illis promittentes, quod neque Nos, neque successores nostri legitimi videlicet Hungariæ Reges, præfatam Arcem nostram Poseniensem cum omnibus bonis ad illam pertinentibus, simul honore Supremi Comitibus, dicti Comitatus Poseniensis ac Capitaneatus ejusdem Arcis, ab eisdem ullo modo auferemus et auferent; sed illam apud eosdem, omni eo jure, honore et libertate, quo illam priores et antiqui Comites Posenienses, tempore quondam Divorum Hungariæ Regum prædecessorum nostrorum bonæ memoriæ tenuerunt et possederunt, ipse Comes Paulus Pálffy nunc tenet et possidet, tenendam, utendam et possidendam relinquemus et relinquent. Ita tamen, ut præfati Comites Paulus et Nicolaus Pálffy ipsorumque filii ac Nepotes, heredesque et posteritates eorundem masculini sexus universi natu majores, quoad dictam Arcem nostram Poseniensem, tenuerint ac possederint, nulla ejus bona, sine Nostro aut successorum nostrorum legitimorum scilicet Hungariæ Regum præscitu et consensu inpignorare, vendere, aut quovis modo abalienare,

sed illa semper integra, sarta tectaque conservare debeant. Ad quod firmiter et inviolabiter observandum Nos et successores nostros legitimos scilicet Hungariæ Reges, per præsentés adstrictos et obligatos reddimus. Imo relinquimus, damus, donamus, conferimus ad sexum ut præmissum est, masculinum, jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam pariter et habendam assecuramusque, promittimus, adstringimus et obligamus. Salvo jure alieno. Harum nostrarum, quas secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariæ utimur, impendenti communivi fecimus vigore et testimonio literarum. Datum in Civitate nostra Vienna Austriæ die duodecima Mensis Martii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quinquagesimo primo, Regnorum nostrorum Romani decimo quinto, Hungariæ et reliquorum Vigesimo sexto, Bohemiæ vero anno Vigesimo quarto.

Ferdinandus mp. Georgius Szelephény m. p. El. Episcopus Nitriensis. Andreas Ruthkay m. p.

II.

Gr. Széchényi Ferencz alapító levele.

Nos Franciscus I^{us} Divina favente Clementia Austriæ Imperator Hierosolymæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ, Galliciæ et Lodomeriæ Rex Apostolicus; Archi-Dux Austriæ, Dux Lotharingæ, Salisburgi, Virceburgi et in Franconia, Magnus Dux Cracowiæ, Magnus Princeps Transylvaniæ, Dux Styriæ, Carinthiæ et Carniolæ, Superioris et Inferioris Silesiæ, Princeps Berchtoldsgadenæ et Mergenthimii; Comes Habsburgi etc. etc. Memoriam commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis: Quod fidelis noster nobis sincere dilectus Spectabilis ac Magnificus Comes Franciscus Széchényi de Sárvári — Felső-Vidék, Aurei Velleris, ac una ordinis Regio Neopolitani S. Januarii Eques, Camerarius Actualis intimus Status Consiliarius noster et per antelatum Regnum nostrum Hungariæ Cubiculariorum nostrorum Regalium Magister pro eo ad Majestatem nostram Cæsareo-Regiam supplicando accesserit, ut cum matura et exacta animi deliberatione prius præhabita pro Paterno, quo erga tres Filios suos Ludovicum quippe Paulum et Stephanum, æquabili ducitur amore, procurandoque illustriore Stirpis suæ stabilimento, et perennaturo ornamento, e Bonis suis Avitis tres Majoratus cum superinducendo eisdem Fidei Commisso instituere, in vicem autem horum e legali successionis ordine eximendorum Avitorum Bonorum alia per se ipsum parta et aquisita Bona pro ordinaria legali Posteritatis suæ successione substituere, et destinare Norma, et ordine in certo, penes ulteriorem humillimum ad

Nos sumptum Recursum præsentato in Libera Regiaque Civitate Nostra Soproniensi Die prima Novembris Anni 1814ⁱ subscriptione et sigillo suis roborato scripto uberius declaratis et expressis intenderet, Nos instituendis prædeducta modalitate tribus Majoratibus, superinducendoque eisdem Fidei-Comisso Consensum Nostrum Regium, benevolum pariter et Assensum clementer præbere dignaremur. Cujus quidem Declaratorii scripti Tenor sequens est: Cum infra scriptus Filiis meis dilectissimis Ludovico, Paulo et Stephano Paternæ meæ sollicitudinis, et tenerrimi Amoris, quo eosdem semper complexus fueram, et complector, luculentum ac perenne Documentum dare cupiam, ac una Stirpis meæ decorem, et ornamentum stabilire velim, neque vero aliud ad hunc scopum assequendum magis conferat, quam Majoratum et Fideicommissorum ad exemplum aliarum quoque illustrium Regni Familiarum institutio; hinc tenore præsentium, matura et exacta Animi deliberatione superinde præhabita, pro perpetuo, eoque illustriore Stirpis meæ Stabilimento, ac ornamento, vigore Legum Patriarum liberam de Aquisitis suis disponendi facultatem Aquisitori tribuentium Tres Majoratus et Fideicommissa Modis et Formis suptus expressis in Bonisque hic specificè deductis instituo et ordino, et quidem: Primo pro uno Majoratu destino: Possessionem Iván Incl: Cottui Soproniensi ingremiatam, per me perennaliter acquisitam cum vicino eidem Prædio Csér, et circumjacente Sylvæ Nagy-Erdő nuncupatæ parte, 4500ta Jugera, unum a 1600 orgiis quadratis computando, continente Domum Residentionalem Soproniensem, eique vicinam minorem Domum, ab Hæredibus Kundtianis emptam, una cum Agris, Pratis, Vineis, Domo item Tegularia in Terreno Libera Regiæque Civitatis Soproniensis per me tentis et possessis. Pro altero Majoratu: Incl: Cottui Szaladiensi adjacentes Possessiones Pölöske, Bak, Naprádfa, Tüttös, cum Prædiis et Diverticulis Vár-Erdő, Barátokfa, Bebes, Kellénk, Barnak, Félig-Back et Görbő, Domum item Canisiensem per me a cive Geber com-

paratum. — Pro Tertio denique Majoratu: Possessiones Alsó et Felső Segesd, cum Diverticulo Bogáth Incl: Cottui Simeghienti ingremiatis, Domum præterea Pestiensem e regione Generalis Seminarii positam. Secundo: Cur vero Bona maxima parte Avita pro Majoratibus mentionatis per me destinata habeantur, ratio est: quod nonnisi ex his minora corpora a majoribus Bonorum Corporibus separata, adeoque pro Majoratibus apprimè apta efformari potuerint, cum acquisita Bona mea, Bonis cæteris aviticis intermixta, si pro Majoratibus eadem destinavissem, Aeconomiam Bonorum avitorum nimis impeditam, Divisionemque eorundem juxta ordinariam successionem difficultatibus plurimis obnoxiam, ipsaque Bona Avita Possessoribus minus fructuosa reddidissem. — Bona vero per me acquisita nempe: Possessiones Peresztég, et Homok, Portiones item in Nagy-Czenk et Horpács Incl: Cottui soproniensi ingremiatae partim per me revindicatae, partim perennaliter comparatae, præter Jura in totale Dominium Sárvári-Felső-Vidék persolatis, post initas cum Impetitoribus Transactiones notabilibus pemmis solidata et confirmata; Possessiones item Gyöngyös-Apáthi, Olad, Nagy et Kis Seé in Incl: Cottu Castriferrei sitae, et per me perennaliter acquisitae; Possessiones denique Visonta, Rinya-Ujlak et Merenye. Portiones item Possessionariae in Lölle et Buzsák æque perennaliter per me comparatae idque Cottui Simeghienti adjacentes: Meliorationes præterea et Investituræ meae in Bona Avita per Bonorum ab Antecessoribus meis oppignuratorum velut Dominii Pöleske et Possessionis Látrány reluitiones per extirpaturarum exolutiones, dimensiones Geometricas, et Regulationes Urbariales Paludum effossix Canalibus exsiccationes Aedificiorum necessariorum et utilium erectiones etc. ad plura centena millia fl^{rum} exsurgentes, per me factae, adeoque qua reales meae Acquisitiones, liberae meae dispositioni subjectae, tanti profecto sunt valoris, ut eadem Bonis Avitis pro Majoratibus destinatis substitutae, hæc non modo adæquent, sed aliquot Centenis millibus fl^{rum} etiam superent,

nonsequenter per Majoratum institutionem Juribus Possessionariis ad ordinariam successionem pertinentibus ne hilum quidem præjudicetur, sed avulsa per substitutionem Acquisitionum meorum abunde compensentur; quod ipsum filii mei dilectissimi occasione Divisionis Bonorum meorum vita adhuc comite 31^a Aug: et respective 1^a Septembris 1814. institutæ grati agnoverunt, consensumque suum prompte et libere præbuerunt. — Tertio: Ordo autem successionis in his tribus Majoratibus sit sequens:

Cuivis filiorum meorum trium Ludovico, Paulo et Stephano sorte obveniat unus Majoratus, isque penes Lineam cujusvis, observato Primogenituræ ordine, semper tamen in Masculino sexu permaneat. — Si unus eorum defecerit, in sexu Masculino, Bona Majoratus hujus transeant in superstites alios duos Majorescenes et horum Ramos, sorte æquali, sub communi utriusque Majoratus Administratione. — Si alteruter horum iterum in sexu Masculino deficeret, tunc succedat tertius superstes Majoresco in solidum, si porro hic quoque tertius deficeret, tunc succedat ejusdem postremo deficientis maxima natu filia, vel fors hac non nubente, vel generationi non idonea, alia filia, quæ illam immediate in ordine Genituræ sequeretur, aut si ultimus deficiens neque filium haberet, ejusdem soror, aut proxima cognata in ordine semper Genituræ; atque transferat Nomen Széchényianum ad Maritum ita, ut hic et descendentes adstricti sint, penes proprium Gentilitium Nomen etiam Széchényianum portare, ad exemplum Familiarum Principis Batthyáni-Strattmann et Comitissæ Zichy-Ferraris, observato igitur Primogenituræ ordine, successio in Majoratu hoc ex tribus unito penes Stirpem hanc novam permaneat donec Masculus ex ea superstes fuerit; Deficiente hoc, foemineus iterum sexus succedat modo superius exposito. — Quod si denique per publicas Regis et Regni Dispositiones Majoratus quodcumque abolerentur, in causa hoc Majoratum Bona cujusvis lineæ dividantur inter successores ejusdem lineæ.

Quarto: Leges vero, sub quibus Majoratus hi instituti possidebuntur, sint sequentes:

a. Ut nullus Majoratum dividatur, aut dismembretur, sed omnia Bona, et Pertinentia in plena integritate teneantur et possideantur.

b. Cum Bona Majoratum tamquam Specialia Fidei-Commissa de natura sua inalienabilia sint: hinc vetitum esto vigore etiam Articulorum 9ⁱ 1687. et 50ⁱ 1723. Majoratum Possessoribus seu Dominis quidquam ex Bonis seu immobilibus seu mobilibus Majoratibus per hanc meam, aut Testamentariam Dispositionem incorporatis, et destinatis, aut adhuc incorporandis et destinandis, sive perennali, sive pignoratitio, sive alioquocunque titulo avellere, abalienare, inscribere, vel onerare, sub nullitate avulsorum, vel abalienatorum, et sub amissione Pecuniæ, que per quoscunque ad eadem Bona incaute numerata, vel inscripta fuerit.

c. A Majoratibus his exclusos volo: omnes eos, qui Statum Ecclesiasticum, vel ordinem aliquem cum voto coelibatus amplexi fuerint, item eos cum omnibus suis Descendentibus, qui Religionem Catholicam mutaverint, et qui conjugem non ex vetusta Nobili Prosapia, vel alterius quam suæ Religionis duxerint. — Quod Amentes vero furiosos, aliosque administrandorum Bonorum incapaces præscripta P. 1. T. 124. §. 4. Provisio observabatur.

d. Si quid in his meis Dispositionibus, ad Conservationem, et manutentionem Majoratum horum et Fidei-Commissorum necessarium, adhuc non expressissem, id juxta Tenores Articulorum 9. 1687 et 50. 1723 partim, partim ex Natura et indole Majoratum, et Fideicommissorum, absque tamen omni immutatione præmissorum, per me ordinationum suppletum esto. Denique dilectissimos Filios meos, eorumque Posteris paterno oro, ac moneo, ut intemeratam pietatem, et Religionem in Deum, fidem integram erga Regiam Majestatem, Augustamque Domum Austriacum, cujus Principes benignissime me, Majo-

resque meos innumeris cumularunt Beneficiis, Amorem in Patriam, sinceram inter se unionem, mutuumque subveniendi studium, promptum denique Proximo opitulandi Zelum conservent semperque foveant. — Sopronii Die 1^a Nov. 1814 Comes Franciscus Széchényi m. p. (L. s.)

Unde nos habita clementissima et condigna perquam conspicuorum per prænuncupatum Comitem Franciscum Széchényi de Sárvári-Felső-Vidék Augustæ Domui ac jam Majestati quoque Nostræ, Sacro item præmemorati Regni nostri Hungariæ Diademati, et Reipublicæ insigni cum Emolumento et Decore, et hinc ad plenam satisfactionem Nostram multifarie præstitorum servitiorum, — comparatorumque exinde præclarorum Meritorum reflexione, humillimam antelati Comitæ Francisci Széchényi de Sárvári-Felső-Vidék supplicationem Nostræ modo præmisso Majestati factam Regia Benignitate, pronoque animo exaudiendo et elementer admittendo, præattactam scriptam Declarationem Tres Majoratus, et Fideicommissum in se complectentem non abrasam, non cancellatam, neque in aliqua sui parte suspectam, sed omni prorsus vitio, et suspicione carentem præsentibus Literis Nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertam, et inscriptam, quoad omnes ejus continentias, clausulas, et Articulos eatenus, quatenus eadem rite et legitime est confecta, viribusque ejusdem suffragatur veritas, ratam, gratam, et accepta habentes præmissis Trium Majoratum, seu Fideicommissorum Institutionibus, aliisque omnibus et singulis in eadem clarius, et uberius contentis, ac expressis Conditionibus et Clausulis in sensu et intellectu Art: 9. 687, et 50. 723. ea lege b. consensum Nostrum Regium præbuimus et elargiti sumus, imo præbemus, et elargimur benevolum pariter et Assensum, ut Domus Civiles unicuique institutorum Majoratum seu Fideicommissorum adjectæ, qualitate earundem, velut realitatum civilium haud alterata, oneribus, et Jurisdictionibus civilibus porro quoque subjectæ maneant, salvo præ-

terea Jure tertii, et in specie etiam Fisci Nostri Regii ad casum, quo in Bonis in præsentí Privilegio nostro superius recensitis Jus Nostrum Regium ex defectu Familiarum, seu illarum, a quibus eadem Bona sæpefatus Comes Franciscus Széchényi de Sárvári-Felső-Vidék Tres Majoratus, et Fidei-Commissum instituens, penes Fassionés benigno consensu Regio non firmatas comparavit, seu vero earum, quæ radicale Jus privilegiale foveant, sive actu lateret, sive tractu temporis emergere contingeret, harum Nostrarum secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariæ Apostolicus utimur, — in pendenti communitarum vigore, et Testimonio Literarum. Datum per Manus Fidelis Nostri Nobis sincere Dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitis Josephi Erdődy de Monyorókerék Aurei Velleris, ac una J. Ordinis seti Stephani Regis Apostolici Magnæ Crucis Equitis, Montis Claudii et Cottui Varasdinensis Perpetui Comitis, prout et Arcis, Civitatisque ejusdem Nominis Hæreditarii Capitanei, Camerarii, Consiliarii que Nostri Actualis Status intimi, Dapiferorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistri, Comitatus Nitriensis Supremi Comitis, ac per Regnum Nostrum Hungariæ, prout et dicti Ordinis Seti Stephani Cancellarii, Parisiis in Gallia Die 7^a Mensis Sept: 1815. Regnorum Nostrorum Hungariæ, Bohemiæ et reliquorum Anno vigesimo quarto. — Franciscus m. p. Comes Josephus Erdődy m. p. C. Franciscus de Nádasd m. p. S. P. Protocoll: in Libro Regio Classis I^æ quod testatum redditur per Registraturæ et Archivi Directorum Mathiam Sztankovits m. p.

1816^{ik} esztendőben Január 12^{ik} napján sz. kir. Sopron városában folyvást tartatott t. n. Vármegyének közönséges gyűlése alkalmatosságával ezen kegyelmes kir. engedelem minden ellenvetés nélkül kihirdettetett. Simon László főnotarius által s. k.

1816^{ik} esztendőben Apr. 24^{ik} napján tettes nemes Somogy vármegyének Kaposvár mezővárosában tartatott nagygyűlése alkalmatosságával ezen kegyes kir. engedelem kihirdettetett;

ellentmondván világossan Mlgos gróf Festetits Imre ur gyermekei részéről Lölle eránt; — Kováts Antal 1° alispány ur Visonta, és Olad eránt, — Tallián György táblabíró ur Bott successorok nevekben Pölöske, és Szt. György vára eránt; — Bartza Károly tábla és Bogayay Péter főbíró urak Ipoltyf successorok nevekben közönségessen; — Horváth Ignác ügyész ur báró Majthényiak részéről Lölle eránt; — Szalay Antal Fiscalis ur Thassyak részéről Csékut eránt; — Péry Ignác Fiscalis ur mint özvegy Illésné asszony Plenipotentiarusa Lelle és Buzsák eránt; — Guzsits József és Spissich Ignác urak hasonlonképen Lelle iránt; — Sághy Antal táblabíró ur Zenk eránt; — Mérey József ur pedig Lelle eránt; — melly ebbeli ellentmondásoknak nagymglu gróf Széchényi Ferencz ur Ő Exja nevében Bodonyi József táblabíró ur, s Ő Excellentiája rendes ügyésze viszont ellentmondott. Költ mint felebb. Mérey László s. k. t. n. Somogy Vgye hites főjegyzője által.

1816^{ik} esztendőben Julius hónapnak első napján t. n. Zala vármegyének Zala-Egerszegi mezővárosban tartatott közönséges gyülekezete alkalmatosságával ezen kegyelmes kir. engedelemlevél nyilván felolvastatván, kihirdettetett; melynek Foky József ügyész ur a Foky Familia részéről; — Dienes István táblabíró és ügyész ur Szegedy Familia részéről; Vasváry László mint Bácsmegyei örökös, — Kovács János ügyész ur; ugymint Hagyórosy György urnak Plenipotentiarusa, — Gyömörői Gyömöre Boldizsár ur, mint Karmaesi Hertelendyeknek vérségéből származó Visonta eránt; — Tolnay Gábor táblabíró és ügyész ur Skerlec Maria Nedeczky Ferencz táblabíró ur hitvesének nevében Olad eránt; — Gaál József alszolgabíró ur mint Skerlec Julianna successora Olad és Nagy s kis Seé eránt; — Paar Imre ügyész ur a Horpácsi Præpostság részéről Horpács eránt, — Vádnay Károly ur, ugy mint Nagymglu Gróf Tolnai Festetits György urnak Plenipotentiarusa, és Németh Lajos táblabíró és ügyész ur Milkovics Familia részéről Czenk eránt; — ismét Dienes István táblabíró s ügyész ur, néhai

Deák Ferencz urnak successori nevében Apáthi eránt — világossan ellentmondottak, — ebbeli ellentmondásoknak pedig nagyméltóságú gróf Széchényi ur Ó Excellentiája nevében Oszterhueber György úr Ó Excellentiájának rendes ügyésze viszont ellentmondott. Horváth Ferencz tettes ns Zala vármegyének hites főjegyzője által s. k.

III.

Báró Prónay Gábor alapító levele.

Hitbizományi okirat tervezete. — Én, alúl is írt Báró Prónay Gábor törvényeink engedelmenél s a magas Cs. Kir. belügyi Ministerium 1856-ik évi aug. 8-ról $\frac{19327}{281}$ sz. a. kelt kijelentése és a magas Cs. Kir. budai kormányzóság 1856-ik évi aug. 17-ről $\frac{14608}{3838}$ G $\frac{c}{H}$ sz. a. kelt kibocsátványa szerint Ő cs. kir. apostoli Felségének ugyanazon 1856-ik évi július 28-ról kelt legmagasb határozatával legalázatosb kérvényemre kegyelmesen nyilvánított előleges helybenhagyásánál fogva Pest-Pilismegyében kebelezett Acsa, Csövár, Tápió-Györgye és Szele-Farmos helységekbeli, Nagy-Megyer, Kis-Megyer és Szörös-Halom pusztai és Nógrádmegyében fekvő Vanyarcz helységi másképp Hajnali és Uzsa pusztai részint ősi, részint szerzett szabad rendelkezési öszves birtokaimból, hozzájuk tartozó minden néven nevezetű haszonvételekkel és rajtok található minden épületekkel és gazdasági fundus instructussal együtt, — úgy szinte ingó drágaságaim s Acsán levő könyvtáramból elsőszülöttségi hitbizományt alapítok, azon rendelkezéssel, hogy holtom után ezen hitbizományi öszves javakban idősb fiam Dezső annyival is inkább egyedül és kizárólag örökösödjék, mivel többi gyermekeim köteles részeik és kedves nőm özvegysége esetére özvegyi joga a még szabadon felmaradt többi birtokaimban eléggé vannak biztosítva. A további örökösödés rende fúmaradékok életében a nemzetség díszé fentartása tekintetéből mindenkor csak a fiúágot illetvén, Dezső fiam után ennek elsőszülött fia és így tovább mindég az elsőszülöttnak elsőszülött fia a hitbizományi javakban örökösödjék; ha pedig ez, vagy fiörökösei fúmaradék nélkül kimulnának, a hitbizományi örökösödés másik fiamra, Gáborra, ettől elsőszülött fiára s így tovább menjen által s a

hitbizományi minden birtokost «Acsának örökös ura» cím illesse.

Azon esetre azonban, mit a mindenható eltávolítson, ha a fiuág végképen kihalna, a hitbizományi javakban a leányág örökösödjék, a fiuágnál megállapított elsőszülöttségi renddel aképpen, hogy a hitbizomány utolsó férfi birtokosának elsőszülött leányát, ennek nem léteben pedig a legközelebbi ízbeli elsőszülött leányt illesse az örökösödés, kinek férje Prónay nevet felvenni tartozzék s itt ismét mindenek előtt a fiuágnak elsőszülöttségi örökösödése álljon elő és csak ennek kihaltával újólag a leányágra szálljon az öröklés a már fentebb a leányág örökösödésénél megállapított szabályok szoros megtartása mellett.

Egyébiránt a hitbizományi javak birtokosa egyedül azon jogokkal ruháztatik fel, melyek az általános polgári törvénykönyvben meghatározvák, kötelezettségei is az ott előírtak leendvén.

A hitbizományi javakat minden adóssági teher nélkül kapja, azon egyetlen kivétellel, hogy az Acsai Evang. Ágostai Ecclesiának elődeim hagyománya után tartozik kamatképpen 31 pf. 49 krt, ugyanazon Ecclesia lelkészének pedig kamat és illetőleg évi járadékképen 24 pf. 48 krt évenként fizetni.

Kötelessége leend azonban a hitbizomány minden birtokosának, mihelyt második fia születik, a ki a hitbizományi javakban nem örökösödik, ennek, s netán még születendő több fiai javára egy nyilvános közpénztárnál jövedelmeiből mind addig, míg fiai a törvényes kort elérték, évenként mindössze három-ezer pgő frtnyi kamatozó tőkét letenni, mely tőkéket az összes benthagyott s tőkésített kamatokkal együtt maga a másodszülött fiú, több fiú léteben pedig mindnyájan az elsőszülöttnék kizárásával, egyenlő részekben törvényes koruk elértékor mint szabad rendelkezésű tulajdonukat meg fogják kapni aképpen, hogy mihelyt valamelyik fiú a törvényes kort eléri, az ötöt illető részt azonnal kiveheti, a bentmaradt részek s új betételek többi

kiskorú fiútestvérek javára szolgálván. Ha pedig törvényes koruk elérése előtt a fiúk, kiknek javára történt a betétel, mind kihalnának, a betett pénz a hitbizományi javak legközelebbi birtokosának fiait az elsőszülött kizárásával törvényes korukban fogja illetni.

A fentnevezett hitbizományi birtokok kiterjedése és a mostani egyenes adónak százszoros mennyiségbeni értéke, mely azonban a birói leltár készítésekor tökéletesebben lészen megállapítandó, e következő :

	hold	□ öl	hold	□ öl	pf.
	privát		közös		
<i>Acsán</i> : belső és külső privát birtok --- --- --- --- ---	1,490	830	—	—	53,958
Közös közbirtokossági birtok, melynek egyik fele engem illet taksalista 6.	—	—	35	986	
Ennek értéke felvétetik --- ---	—	—	—	—	
<i>Csőváron</i> : belső és külső privát birtok --- --- --- --- ---	683	1,526	—	—	32,715
Közös közbirtokossági birtok, melynek ⁴⁹ / ₁₀₀ része engem illet taksalista 2.	—	—	—	235	
Ennek értéke felvétetik --- ---	—	—	—	—	
<i>Vanyarczon</i> vagyis <i>Hajnalon</i> külső birtok --- --- --- --- ---	184	313	—	—	3,963
Értéke kitétetik --- --- ---	—	—	—	—	
<i>Uzsán</i> : belső és külső privát birtok --- --- --- --- ---	202	710	—	—	18,383
Közös közbirtokossági birtok, melynek ¹ / ₁₀ része engem illet	—	—	5	851	
Értéke tesz --- --- --- --- ---	—	—	—	—	
Átvitel --- ---	2,561	179	41	482	109,018

	hold	□ öl	hold	□ öl	pf.
	privát		közös		
Áttétel --- ---	2,561	179	41	482	109,018
Tápió-Györgye helységi, Nagy és Kis-Megyer és Szőröshalom pusztai bel- és külső privát birtok --- --- --- ---	1,845	245	—	—	
Közös közbirtokossági birtok Tápió-Györgyén, melynek ³ / ₈ része engem illet --- --- ---	—	—	664	515	
Közös közbirtokossági birtok Nagymegyerén, melynek ¹ / ₃ része engem illet --- --- ---	—	—	32	800	
Ennek értéke felvétetik ---	—	—	—	—	134,060
Farmoson : belső és külső privát birtok --- --- --- ---	897	500	—	—	
Közös közbirtokossági birtok, melynek ¹ / ₄ része engem illet --- --- ---	—	—	32	1,280	
Közös közbirtokossági és községi legelő --- --- --- ---	—	—	1,171	340	
Értéke kitétetik --- --- ---	—	—	—	—	33,873
Összesen --- ---	5,303	924	1,942	207	276,951
Megjegyeztetik, hogy mind az itt kitett holdak 1,600 □ öles Catastralis holdakban számíttatnak, melyek 1,200 □ öles holdak szerint tesznek --- ---	7,071	524	2,589	607	
Továbbá, az ezen birtokokban találtató mindennemű épületek és regálék értéke kitétetik --- --- --- ---					30,000
Gazdasági fundus instructus --- --- --- ---					25,000
Bordézma tőkéje --- --- --- ---					12,000
Acsai könyvtár, mintegy 14,000 db. könyv --- --- ---					20,000
	Atvitel --- ---				363,951

	pf.
Áttétel --- ---	363,952
s ingó drágaságok, u. m. 2 drb. régi kard, ezek közt 3 ezüsből drága kövekkel kirakva és egy persiai, — Abaffyféle ostábla ezüsből, drága nagy kövekkel ki- rakva, — egy régi ékszer magyar ruhához, öv, mente- kötő és gyöngy kótsag, 11 drb. aranyozott ezüst ser- leg, — egy nagy aranyozott ezüst tál és egy tányér, — Báthory Kristóf Cardinalisnak Sanctissimuma kristály- ból és alabastromból, — 5 db. ezüst handzsár, — egy régí kis kereszt ezüst figurákkal és verő órával --- ---	8,650
24 személyre asztali ezüst és 12 személyre dessert ezüst és 48 ezüst tányér --- --- --- --- --- --- --- ---	3,200
Egy ezüst Aufsatz, 2 drb. ezüst jégtartó és egy nagy ezüst tácza --- --- --- --- --- --- --- ---	2,200
Összesen --- ---	378,002

Báró Prónay Gábor s. k.

IV.

Gr. Andrássy Károlyné sz. gr. Szapáry Etelka alapító levele.

Hitbizományi okirat. — Miután boldogult férjemmel Csikszentkirályi és Krasznahorkai gróf Andrássy Károlylyal nemzett háram fiam Gróf Andrássy Manó, Gyula, és Aladár között összes atyai örökségük iránt az osztály létesült, s ennek folytán ezt már évek előtt tetteleg birtokukba is vették; miután továbbá nevezett fiaim az anyai vagyonból őket illető törvényes osztályrészeiről az 1871. évi martius 28-án Pesten kelt jogérvényes nyilatkozatukban ünnepélyessen és önként lemondottak; én alólirott, néhai Csikszentkirályi és Krasznahorkai Gróf Andrássy Károly özvegye született Gróf Szapáry Etelka, részint őseimtől örökölt, részint saját takarékoságom által tetemesen nevelt s korlátlan rendelkezésem tárgyát képező vagyonomat családom részére elidegeníthetetlenül megtartani óhajtván, három fiam névszerint Csikszentkirályi és Krasznahorkai Gróf Andrássy Manó, Gyula és Aladár, s ezek fiutódai részére az elsőszülöttség rendje szerint, Ő Császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb engedelmeivel, következő három, halálom után életbe léptetendő elsőszülöttségi hitbizományokat alapítok.

I. Zemplén megyében kebelezett és Párnói 134-ik, Bosnyiczai 1-ső, Bacsói 117-ik, Gálszécsi 411-ik, Dargói 65-ik, Vécsei 1-ső, Vásárhelyi 18-ik, Nagykemenczei 1-ső, Kiskemenczei 41-ik, Modrai 13-ik, Peticsei 1-ső, Felső-körtvélyesi 32-ik, Rovndi 43-ik, Dedasóczi 10-ik, Mező-Laborczi 11-ik, Tállyai 179-ik és szőlőskei 106-ik számú telekjegyzőkönyvekben kizáró nevemre telekkönyvezett, minden igény és tehertől teljesen

mentes birtokaimat, — úgy nemkülömben miután egyrésről Gróf Andrassy Manó fiam 1871. évi május hó 12-én és 1872. évi május hó 3-án Pesten kelt kötelező és jogérvényes nyilatkozataiban, valamint a Parnói 1-ső számú telekjegyzőkönyvben foglalt birtokot, mely a telekkönyvi intézmény behozatalával egyébként is csak tévedésből lett nevére telekkönyvezve, — úgy az általa szerzett s a Tusai 1-ső, Tuta-ujfalusi 21-ik és a Hoori 1-ső számú telekjegyzőkönyvekben foglalt és nevére írott birtokokat, másrésről pedig az ugyancsak általa és Gróf Andrassy Aladár második fiam által szinte Pesten 1871. évi martius 28-án kiállított közös és jogérvényes nyilatkozatuk szerint, a reájuk Gróf Csáky Antal Vincze helyesebben Ferencz után szállott át az Agyidóczy 9-ik számú telekjegyzőkönyvben nevükre írott birtokot is korlátlan rendelkezésemre bocsátották és feltétlen beleegyezésüket adták, hogy mindezen birtokok az általam alapítani kívánt hitbizományhoz csatoltassanak, ennél fogva valamint a fentebb elősorolt kizáró tulajdonomat képező és nevére telekkönyvezett, úgy a csak most megjelölt részben Gróf Andrassy Manó, részben pedig Gróf Andrassy Aladár fiam nevekre írott és így összes Tarnó, tekintve Pusztá-Kincses, Bosnyuza, Bacsókó, Gálszécs s illetőleg Pusztá-Albin, Vécse-, Vásárhely s ehhez tartozó Kuppony, Nagy-Kemencze, Kis-Kemencze, Modra, Peticse, Agyidócz, Felső-Körtvélyes, Rovna, Dedacsóczy, Mező-Laborecz, Tusa, Tuta, Ujfalu és Ujfalu és Hoor helységek határaiban fekvő s a fentebb elősorolt telekjegyzőkönyvekben bevezetett birtokokat, — Tállya mezővárosi rész birtokkal és a Szöllőskei hegyen fekvő ugynevezett Maulis-féle szőlővel, — mindennemű ezen elősorolt birtokokon lévő lakó és gazdasági épületekkel, fundus instructussal és bármi néven nevezendő egyéb tartozmányaik- és hozzájárandóságaikkal együtt elsőszülöttségi hitbizományul hagyom Csikszentkirályi és Krasznahorkai Gróf Andrassy Manó fiamnak és férfimaradékainak az elsőszülöttség rendje szerint. — Ha Manó fiam fiavadék nélkül halna el, akkor a neki szánt hitbizományban Gyula fiam és fiava-

dékai, s ezek nemlétében vagy elhaltával Aladár fiam és fiivadékai örökösödjenek az elsőszülöttség rendje szerint, ha pedig nevezett három fiaim minden fiutód nélkül halnának el, ez esetben jelen hitbizományi rendelkezésemet megszüntnek kívánom tekinteni, s az ezt képező javakban Manó fiam leánygyermekai, illetőleg ezeknek utódjai egyenlő részben örökösödjenek. — II. Zemplén megyében kebelezett és a Tőke-Terebesi 10-ik, Nagy-Ruszkai 1-ső, Zempléni 1-ső és a Szöllöskei 1-ső számú telekjegyzőkönyvekben nevemre telekkönyvezett kizáró tulajdonomat képező s minden tulajdoni igény és tehertül teljesen mentes birtokaimat névszerint Tőke Terebes mezőváros, nagy Ruszka, Zemplén és Szöllöske helységek határaiban fekvő összes birtokaimat, mindennemű ezen birtokokon létező lakó és gazdasági épületekkel, fundus instructussal s bárminémű tartozmányaik és járandóságaikkal együtt elsőszülöttségi hitbizományul hagyom Csikszentkirályi és Krasznahorkai Gróf Andrássy Gyula fiamnak illetőleg fiamaradékainak az elsőszülöttség rendje szerint. Ha Gyula fiam fiivadék nélkül mulnék ki az életből, akkor a neki szánt hitbizomány Aladár fiam és ennek fiivadékaira, — ezek nem létében vagy kihaltával Manó fiam, illetőleg fiamaradékaira szálljon át az elsőszülöttség rendje szerint, és csak ha mind a három fiaim fiamaradék nélkül halnának el, ez esetben e hitbizományi rendelkezésemet megszüntnek kívánom tekintetni, s az ezt képező javakban Gyula fiam leánygyermekai s illetőleg ezek utódai egyenlő részben szabadon örökösödjenek. — III. Zala megyében kebelezett és a Letenyei 1-ső, Béczi 31-ik, Egyedutai 37-ik, Zajki 28-ik, Szécsi-Szigethi 1-ső, Dedési 303-ik, Gosztolai 17-ik, Iglódi 48-ik, Tormaföldi 40-ik, úgyszintén a Zemplén megyében kebelezett és a Homonnai 113-ik, 113/2-ik, 113/3-ik, 113/4-ik továbbá 291-ik, 309-ik, 325-ik, 328-ik, 334-ik, s végre a Kudlóczi 66-ik, 87-ik és 88-ik számú telekjegyzőkönyvekben kizáró nevemre telekkönyvezett s minden igény s tehertül teljesen mentes birtokaimat; úgy nemkülömben miután Gróf Andrássy Manó és Aladár fiam által Pesten 1871. évi

martius 28-án kiállított, és már fentebb 1-ső pont alatt felhívott közös és jogérvényes nyilatkozatukban, a reájuk néhai Gróf Csáky Antal Vincze helyesebben Ferencz után szállott, és a Homonnai 113/1-ik és 323-ik s a Kudlóczi 89-ik számú telekjegyzőkönyvben nevükre írott birtokokat is korlátlan rendelkezésem alá bocsátották és feltétlen beleegyezésüket adták ahhoz ; hogy ezen birtokok is, mint az egésznek kiegészítő részei, az általam alakítandó hitbizományhoz csatoltassanak, valamint a fentebb elősorolt kizáró tulajdonomat képező s nevemre telekkönyvezett, úgy az itt csak most jelölt felerészben Gróf Andrássy Manó, másik felerészben Gróf Andrássy Aladár neveikre írott, Homonnai és Kudlóczi birtokrészeket is és így Zalamegyében fekvő összves Letenyei, Béczi, Egyedutai, Zajki és ehhez tartozó Finta-fai, Szétsi, Szigethi és ehez tartozó Petrócz és Csikmai, Dedesi, Gosztolai, úgy szinte Iglódi és Tormaföldi; nemkülömben Zemplén megyében Homonna mezőváros és Kudlóc község határaiban levő összves birtokokat, az ezeken lévő mindennemű lakó és gazdasági épületekkel, fundus instructussal s minden egyéb tartozmányok és hozzá járandóságokkal elsőszülöttségi hitbizományul hagyom Csikszentkirályi és Krasznahorkai Gróf Andrássy Aladár fiamnak, illetőleg férfimaradékainak az elsőszülöttség rendje szerint. — Ha Aladár fiam fimaradék nélkül költöznék ki az életből, akkor a neki szánt hitbizomány Manó fiam s illetőleg fimaradékaira s ezek nemlétében Gyula fiam illetőleg fimaradékaira szálljon át, és csak ha mind a három fiam fiivadék hátrahagyása nélkül halnának el, ez esetben a hitbizományt megszüntnek kívánom tekinteni és az ezen hitbizományhoz tartozó javakban Aladár fiam leányivadékai szabadon és egyenlő részben örökösödjének. Ha az egyik vagy másik ág fiutódainak kihaltával, a kihalt ágat illetett hitbizomány a jelen hitbizományi rendelkezésemben kijelölt másik ágra átszáll, s ezen ágban csak egy fiutód, az utánna következő ágban azomban egynél több fiutód léteznék, — ez esetben a férfiivadékban kihalt ág után maradt hitbizomány nem a leg-

közelebbi ágra, hanem az azt követő ágra, melyben egynél több fiutód létezik, szálljon át akként: hogy ezen ágnak azon férfiivadéka lépjen a születés rendjén, ezen átszállott hitbizomány birtokába, a ki még az általam alakított három hitbizomány egyikének élvezetében sem áll. — Ha pedig az egyik ág kihaltával az életben maradt másik két ág mindegyikében csak egy hitbizományi örökös lenne életben, ez esetben a kihalt ág után maradt hitbizomány a hitbizományi örökösödésre hivatott legközelebbi ág egyetlen fiivadékának birlalásába kerüljön ugyan, ha azonban azon hitbizományi birlalónak, kinek kezében az általam alakított hitbizomány közül egynél több hitbizomány összpontosult — több fiutódai lennének, — akkor annak bekövetkező halálával, az egy kézben összpontosult hitbizományok elválasztassanak, és a születés rendje szerint elkülönítve birtokoltassanak, — határozottan megjegyezvén, hogy az elsőszülöttnek ily esetben joga leendő választani, hogy az elődje kezében összpontosult hitbizományok közül melyiket kívánja birtokba venni — s végre Ha két ágnak kihaltával mindhárom hitbizomány egy kézben összpontosulna, és a három hitbizományt összpontosultan birlaló hitbizományi örökösnek csak két hitbizományi öröklésre hivatott fiutóda lenne, ez esetben a kihalt két ág után átszállt két hitbizomány közül az ifjabb fiutódnak választási joga van, az idősb fiutód az atyjáról közvetlen örökösödés útján reá maradt hitbizományon kívül, a kihalt két ág után átszállt, két hitbizomány közül az ifjabb utód által nem választottat fogván birtokolni. Melynek erejéül kiadtam ezen végső akaratom gyanánt tekintendő és az öröklési rendet megállapító, — sajátkezüleg aláírott és családi pecséttemmel megerősített hitbizományi intézkedésemet az e végre megkért két tanu jelenlétében. — Kelt Letenyén, 1874 évi május 28-án. Özveggy Gróf Andrassy Károlyné született Szapáry Etelka Grófnő s. k. Elöttünk Zsolnay Dávid Endre s. k. Görgey János s. k. mint tanuk előtt (p. h.). — Hogy az ezen eredeti okiraton lévő aláírások az illető aláíró felek által a bíróság előtt szemé-

lyesen tétettek, ezennel hitelesen bizonyítom. Letenyén 1874 évi május hó 28-án, Mosáry János s. k. kjbíró (p. h.). Az egy frtos bélyegjeggyel ellátott eredeti alapító okirat másolata, valamint az eredetin találtató névalírások hitelesítésének egy frtos bélyegjeggyel lett ellátása hitelül. S.-A.-Ujhely 1876. November 25-én Rimay Mihály mk. irodaigazgató (p. h.).

V.

Gr. Eszterházy Pál Hitbizomány Alapító Oklevele.

Alólírott Galanthai Gróf Eszterházy Pál Fraknó örökös Grófja ő cs. és Apost. királyi felsége kamarása és val. belső t. tanácsosa ezennel emlékezetül adom, miszerint azon vágytól indítattva, hogy dicső emlékü őseim után örökösödés útján reám szállott, s a fenálló törvényekhez képest szabad rendelkezésem alatt álló nemzetségi birtokaim egy részét Ő cs. és Apost. királyi felsége legmagasabb kegyelme és a törvények engedelme mellett nemzetségem részére örök időkre biztosítam, tettelegesen és telekkönyvi birtoklásom alatt levő uradalmaim egy részéből elsőszülöttségi hitbizományt alapítok, melynek alkatrészei:

I.

Pápa és Ugod uradalmak azon részei, melyek Veszprém megyében kebeleztve vannak, jelesül: Pápa mezővárosi Pinkócz és Dörzemény majorokkal, — Igal pusztai, Böröllő pusztai, Nagy-borsosgyőr helységi, Kis-borsosgyőr pusztai, Kis-Ganna helységi, Noráp helységi, Nyárad helységi, Antfa pusztai, Petend pusztai Győrföldel, Simaházi pusztai, Tima pusztai, Vaszar helységi, Ugod helységi Lukával, Olaszfalusi pusztai, Diós, ujmajor és francziavágási majorokkal, Vadkert pusztai, Bakony-Gerincze pusztai, Béb helységi, Csóth helységi Járóházával, Fenyőfő helységi Szépalmával, Homokbödöge helységi Pusztabödögevel, Nagy-Gyimóth helységi, Gyimóth pusztai alsó, felső és Gyulai majorral, Acz pusztai, Nyögér helységi, Bakony-Ságh helységi, Szt. Ivány helységi, Szücs helységi; Pápa-teszér, Mehetős és ujmajorral, Zsörk pusztai, Iharkut és Pogányló pusztai, Somhegy

pusztai birtokok és a Somlyó dobrai szőlő összes erdeivel tavai-val, földjeivel, rétjeivel, legelőivel, legelői szaporodással rajtok levő gazdasági felszereléssel és lábas állatokkal, gazdasági, regále és residentionális épületeivel, szóval mindennemű tartozékaival, kivétetvén egyedül az V. pontban felsorolandó jogok és tartozékok.

II.

A pápai várban levő butorzat és felszerelés, úgy kép-, könyv- és fegyvergyűjtemény azon része, melyet leltározás alkalmával kijelelni s mint a hitbizomány kiegészítő részét a hitbizományi leltárban felsoroltatni fogok.

III.

Szabad kir. Pest városában ötpacsirta-utcza telekkönyvi 943. terv III. és utcza 18. sz. alatti ház s a bent találtató butorzat és felszerelés közül azon tárgyak, melyeket leltározás alkalmával kijelelni és a hitbizomány kiegészítő részeiként a hitbizományhoz csatolni fogok, végre

IV.

A következő arany-, ezüstneműek és ékszerek, jelesül :

a) *Nagy rézveretes nemzetségi czimeres ezüst-tartó szekrényben*

8 drb. kisebb gömbölyű tál mintegy	14 font,
8 drb. nagyobb gömbölyű tál „	16 font,
48 drb. tányér „	60 font,
3 drb. mártásos csésze „	6 font,
3 drb. felmelegítő	9 font,
4 drb. kisebb pecsenyés tál	10 font,
2 drb. nagyobb pecsenyés tál	9 font,
12 drb. sóállvány	6 font,
4 drb. Casserole	328 lat,
1 drb. török kávékanna	40 lat,
1 etui arany ékszerrel, nehézsége	106 arany,

1 casette 36 személyre	440 lat,
1 nagy gömbölyű tálca	210 lat,
1-ső számú szekrényke, 25 személyre, tartalma:	
1 levesmerő kanál, 2 ragout kanál, 25 evő kanál,	
25 evő villa, 25 evő kés ezüst nyéllel és 25 drb.	
kávés kanál	1350 lat,
2-ik számú szekrényke ugyanannyi tartalommal	1350 „
3-ik számú szekrényke ugyanannyi tartalommal	1350 „

b) *Ékszerek:*

2 drb. igaz gyöngycesepp gyémánt foglaltvánnyal	52 karatsúly,
2 drb. igaz gyöngycesepp gyémánt foglaltvánnyal	
tetején egy gyémánttal	48 „
1 drb. igaz gyöngycesepp gyémánt foglaltvánnyal	
tetején egy gyémánttal	33 „
96 drb. igaz gyöngy nyakékszer a rajta levő csattal	340 „
2 drb. brillant függőbe köröskörül kis gyémán-	
tokkal	4 ¹ / ₂ „
1 drb. solitair ezüst foglaltványba	26 „
1 drb. solitair köröskörül kis gyémántokkal	
foglaltva	19 „
27 drb. brillant, ezekből 8 az ala greek brocheba	
van foglaltva mintegy	40 „
2 drb. karperecz, mindegyikében 6 különféle	
drágakő, ú. m. smaragd, saphir, rubin sat. a	
drágakövek között két-két igaz gyöngy hosz-	
szabítva arany lánczczal.	

c) *Magyar díszruha szerelvényei:*

30 drb. kisebb egész gomb	15 lat,
14 drb. közép „ „	14 „
10 drb. nagy „ „	15 „
10 drb. félkis „ „	
1 forgó	39 „

4 csat	3 ³ / ₄ lat
1 forgótok	9 „
1 pár sarkantyú	12 „
1 drb. mentekötő	38 „
1 drb. öv	80 „
1 drb. kardkötő	45 „
42 drb. kis sasköröm	19 „
1 drb. rövidkötő 2 gombbal	2 ¹ / ₄ „
1 drb. kard	50 „

Mindezen ingatlan és ingó javakkal az 1687 : 9 és 1723 : 50. t.-cz. úgy a m. k. igazságügyi ministeriumnak 1869. évi ápril 7-én kelt rendelete értelmében elsőszülöttségi családi hitbizományt alapítok oly formán, hogy a felsorolt birtokok Pápa és Ugod uradalmak nevezése alatt a többi felsorolt ingatlan és ingókkal az elsőszülöttségi hitbizomány feloszthatatlan, elidegeníthetlen, s a törvények értelmében kezelendő tárgyait tenni fogják, mely birtokok a következő telekjegyzőkönyvekben foglaltatnak, ú. m. : Pápa 1. I. 1—20-ig, 22-től 137. Pinkócz II. 1—2. Pusztá-Igal +. 1. Dörzemény +. 2. Adász-Teveli 718. 1—10. Borsosgyőr 15. 1—14. Fenyőfő 1. 1—12. Nagy-Ganna 1. 1—19. Gyimóth 1. 1—36. + 1—2. Szt.-Iván 7. 1—16. Kup 33. 1—21. Mihályháza, Pusztá-Tinna 317. 1. Nóráp 1. 1—5. Pápa-kiskovácsi 39. 1—5. Pápa-Teszér 14. 1—23. Ság 1. 1—10. Szücs 2. 1—16. I. 1—17, II. 1—17, III. 1—2. Nyárád 18. 1—19. + 1—2. Pápa 81. + 1. Pápa 532. + 1. Pápa 1172, 1—14. Pápa 1178. 1—90. + 1—3. Pápa 1183 + 1—2. Pápa 1552. + 1—2, 1—95. Nagy-Ganna 81. I. 1—3. Kis-Ganna 33. + 1. Kup 129. I. 1—5. Pápa-Kiskovácsi 17. + 1—3. Nyárád 181. I. 1—5. Nóráp 3. I. 1—4. Vaszar 292. + 1—2. Ugod-Pusztá-Iharkut 12. I. Ugodi uradalom 1—25. +. Olaszfalui pusztá 1. III. Vadkerti pusztá 1. IV. Gerenczei pusztá 1. Bakonybél-Somhegy 276. 1. Bakonybéli 279. számú telekjegyzőkönyvekben A + 1. Béb 59. 1—11. Csóth 1. 1—34. Nyögér 26. 1—4.

H.-Bödöge 119. + 1—8. Ugod 409. 1. Béb. 60. I. 1. Csóth 36. I. 1—3. Csóth 2. 1. Fenyőfő 51. + 1. Fenyőfő 82. I. 1—11. Nyögér 40. + 1—2. Szücs 189. I. 1—4. Ság 41. I. 1—3. Szt.-Ivány 1. I. 1—4. sorszámgig, végre a pápai 1320. számú telekjegyzőkönyvben 3. sor és $\frac{3369}{a}$ hrsz. sz. alatt hibásan, a mezőlaki uradalomhoz tartozóul felvett, de a pápai uradalomhoz tartozó pápai határbeli $11\frac{1}{2}$ hold úgynevezett paprét és Somlyó-Dobai 303. sz. tjkönyv A + 1. sor 1304. hsz. szám alatti szőlő, mely fekvőségek tettleges telekkönyvi birtoklásom alatt állanak, megjegyezván a felsorolt telekkönyvi ingatlanokra nézve, miszerint az azok iránt fenálló telekkönyvek közül a Pápai 81. 1172. 1178. 1180. 1552. Nagy-Gannai 81. Kis-Gannai 33. Kupi 129. Pápa-Kiskovácsi 1. Nyárádi 181., továbbá Ugodi 409. Bebi 60. Csathi 36. és 134. Fenyőfői 82. Nyögéri 40. Szücsi 189. Sági 41. Szt.-Iványi I. számú telekjegyzőkönyvek a tagosítás előtti állapotban készítettén, azok a jelenlegi elkülönített kizárólagos magánybirtokot nem képviselik, de a telekkönyvezésnek az említett tagosított határookra nézve is, elkészítése után, ugyanazon telekkönyvi jegyzőkönyvekben foglalt ingatlanok elkülönített tagosított része, — a többi telekkönyvi birtoktestekkel — a hitbizomány nevére telekkönyveztetni fog.

V.

Az I. pontban felsorolt ingatlan birtokok tartozékaiból kivételnek, a kir. kisebb haszonvételek, korcsmáltatás, malomjog, mészárszék sat. összes nemei, a malmok közül nevezetesen azok, melyek urasági földön építettek ugyan, de az épület nem urasági tulajdon, vagy legalább nem egészen, ezek amennyiben netán hozandó törvény értelmében megváltás alá esnek, a hitbizományból kivételnek, — úgy kivételnek a felépítményekkel ellátott belső telkek, s a telepítvényeseknek megváltás alá eshető belső és külső telkei, tekintve megváltás esetében, az ezekért adandó váltási összegek, melyeket a szabad rendelkezési vagyon javára továbbra is fentartok.

VI.

Az I. pontban a hitbizomány kiegészítő részéül rendelt élő és holt fundus instructus, úgy a IV. pontban felsorolt arany-, ezüstneműek s ékszerekre nézve rendelem, hogy a mennyiben az ingatlan birtokokban most avagy időjárástával, nagyobb haszon avagy czélszerűség tekintetéből a házi kezelés helyett a haszonbéri rendszer életbe léptetése — a hitbizományi hatóság beleegyezésével — kívánatosnak találtatnék, az összes holt és élő fundus instructus a hitbizományi hatóság közbejöttével esz-közlendő becsü útján megállapítandó áron eladathatik ugyan, de ez esetben a befolyandó összeg vagy biztos vagy biztosan jövedelmező állampapírokba, vagy kellő biztosíték mellett jelzálogos követelésekre, vagy végre ingatlan vételre fordíttassék oly végből, hogy a haszonbéri rendszernek netán időjárástával ismét a házi kezeléssel felcserélése esetében az eladott fundus instructus helyettesítő állampapírok, jelzálogos követelések avagy ingatlanok, — a hitbizományi hatóság beegyezésével, — ismét pénzzé tétetvén, a hitbizomány uradalmak fundus instructussal elláttathassanak, általjában szabályul állítom, hogy a fundus instructus helyettesítő ingó vagy ingatlanok hitbizományi jogminőségüket mindvégig megtartsák, az arany-, ezüstneműek és ékszerekre nézve pedig rendelem, hogy azok foglalását s külső alakzatát az illető hitbizományos a felmerülendő szükséghez képest átídomíthatja ugyan, de az arany-, ezüstneműekre nézve a súlyt, s a drágakövekre nézve a kövek azonosságát megtartani és hitbizományos utódjaira csonkítlanul átbocsátani tartozik.

VII.

A hitbizománynak I., II., III. és IV. pontok alatt felsorolt alkatrészei a hitbizománynak életbe léptetése alkalmával mindennemű jogaival és terheivel a hitbizományi hatóság által leltároztatni, megbecsültetni, s leltár és becsü mellett annak ide-

jén a hitbizományos örökösnek, s a következő hitbizományos örökösöknek átadatni fognak.

Hitbizományos örököseim a hitbizomány állagát csonkíttatlanul fentartani s mint elidegeníthetlen és feloszthatlan családi vagyont hitbizományos utódjaiknak jó állapotban átbecsátani tartoznak.

VIII.

Miután a pesti házépítésnél azon nézet és óhajlás vezérelt, hogy nemzetségem időnként elsőszülöttjei mint különben is a törvényhozás született tagjai — az ország fővárosában állandó díszes székhelylyel bírijanak, s miután az 1869. évi ápril 7-én kelt igazságügyi rendelet engedelmé mellett a hitbizományi birtokokat az érték $\frac{1}{3}$ -része erejéig hasznos beruházások végett hosszabb időre szóló törlesztési kölcsönnel terhelni szabad, s miután én a hitbizományi birtokokat jól felszerelt épületekkel s gazdasági eszközökkel és lábas állatokkal kellőleg ellátott állapotban adom át; ellenben a pesti házat kölcsön nélkül fel nem építhetném, fentartom magamnak a jogot a hitbizományi gondnok meghallgatása és a hitbizományi hatóság beegyezése mellett e ház építésére szükségglendő kölcsönt évenkénti törlesztés mellett a hitbizományi rendelet értelmében a hitbizomány terhére felvehetni és bekebelezhetni.

IX.

A hitbizományos jogaihoz és terheihez tartoznak a törvénynél fogva is a hitbizományi uradalmakon levő kegyuri jogok és terhek, melyek a hitbizomány életbe léptetése alkalmával a leltárban részletesen előadatni fognak.

Vannak ezeken kívül alapítványi terhek és kamat nélkül ovatpénzek, melyeknek elseje testvéreimmel tett osztály szerint $\frac{1}{3}$ részben általam viseltetnek, s az utóbbiak összes uradalmaim pénztárába folyván, visszafizetés esetén összes uradalmaim pénztárait terhelik.

Vannak ezeken kívül kegyadományok és nyugdíjak, melyek összes uradalmaimat terhelvén, ezek által viseltetnek, s vannak végre oly kegyadományok, melyek őseim nagylelkűségénél fogva uradalmaimon kívül találnak elhelyezést, s melyeket testvéreimmel tett osztály szerint $\frac{1}{3}$ részben én viselek.

Mindezekre nézve rendelem, hogy a leltárban részletesen felsorolandó, s összes uradalmaimat terhelő alapítványok fele a hitbizomány felállítását után a hitbizomány által.

Az ovatpénzek közül azok, melyek a hitbizományi birtokra vonatkoznak, szinte a hitbizomány által, — továbbá

az uradalmaimban elhelyezve levő s leltárilag részletesen felsorolandó kegyadományok és nyugdíjak, — melyek kihalás esetében a nélkül is elenyészendők lesznek — fele részben a hitbizomány, s végre

az uradalmaimon kívül elhelyezve levő, s $\frac{1}{3}$ részben általam viselt s leltárilag felsorolandó kegyadományoknak az én illetőségemre eső fele része szinte a hitbizomány által viseltetésnek, a másik fele rész mindegyik esetben, szabad rendelkezésű vagyonom örökösei által viselendő lévén.

X.

A Gannai nemzetségi sirbolt, kápolna és templom fentartása s az ezzel összekötött személyzetnek testvéreimmel közösen viselt járadéka $\frac{1}{3}$ részben engem illetvén, erre nézve azon intézkedés foglal helyet, hogy a javításokat és fentartásokat a Pápai uradalom, vagy is a hitbizomány életbe léptetése esetében hitbizományos utódom eszközli ugyan, de ezen kiadásokat $\frac{1}{3}$ részben hitbizományos utódom s $\frac{2}{3}$ -ad részben testvéreim osztályrészei viselni tartoznak. A plébános iránti közös praesentációs jog a hitbizományos örökösöm és testvéreim között továbbra is épségben hagyatik.

XI.

Kedves nőm szül. Galanthai gróf Eszterházy Helena, királyné ő felsége palotahölgye részére a törvény által biztosított, de házassági szerződésünk által is megerősített s általam 20,000 frt évi járadékra emelni óhajtott özvegyi jogaira nézve végrendeletileg aként intézkedni fogok, hogy az évi járadéknak felét a hitbizomány s a másik felét a szabadrendelkezésű vagydon örökösei viseljék.

XII.

Mária Anna kedves leányom joga bold. atyám Galanthai gróf Eszterházy Miklós Fraknó örökös grófjának Bécsben 1854. évi junius 13-án kelt s bíróságilag letett végrendelete által az ösiség tárgyában 1852-dik év november 29-én kelt nyiltrendelet 5-ik §-a értelmében aként szabályoztatván, hogy a nemzetségi birtokok továbbá is egyedül a fiág kizárólagos örökösödése tárgyául rendeltetnek, kedves leányomnak minden igénye a régi törvények alapján ellátásból és kiházásításból állván, e jogok valószínűsítése iránt élttemben gondoskodni, azon tul pedig végrendeletileg intézkedni fogok.

XIII.

Nem hitbizományos fiörököseim köteles részei a szabad rendelkezésre fenhagyott vagydonból tökéletesen fedezve lévén az ez érdemben, osztályrészek annak idején a szabad rendelkezésű vagydonból kiadatni fognak.

XIV.

Öröklési rendül megállapítom, hogy a legkegyelmesebb jóváhagyással megerősítendő hitbizomány elsőszülöttségi legyen, s ennél fogva a felállított hitbizomány örököse elsőszülött fiam Móríc s egyenes törvényes fileszármazottjai.

Ezeknek netán magszakadta esetére Jenő fiam s ennek egyenes törvényes fileszármozottjai.

Ezek után Ferencz fiam s egyenes törvényes fileszármozottjai, ezek után Pál fiam s egyenes törvényes fileszármozottjai, ezeknek is netán magszakadta esetére Sándor fiam s egyenes törvényes fileszármozottjai, mindenkor elsőszülöttségi renddel s törvényes házasságból születendő nemzedéket értvén.

Hahogy pedig mind az öt fiam törvényes fimagva kihalna, a hitbizománybeli örökösödés illeti Galanthai és Fraknoi Gróf Eszterházy Miklós testvérbátyámat s ennek egyenes törvényes fileszármozottjait, és ezeknek is magszakadása esetére Galanthai és Fraknoi gróf Eszterházy Mórícz testvéröcsémets egyenes törvényes fileszármozottjait, s hahogy ezeknek is magszakadta jönne közbe, az örökösödés átszáll a Galánthai és Fraknoi gróf Eszterházy nemzetség Cseklészi ágára, ennek is netán a törvényes fiágban kihalta esetére, a Galánthai és Fraknoi Nemzetség hercegi ágára, s ennek is netán magszakadta esetére, Mórícz, Jenő, Ferencz, Pál, Sándor fiaim és Mária Anna leányom leánybeli utódaira elsőszülöttségi azon rendben, melylyel azok hozzám mint törzshöz közelebb állanak, azon kötelezettséggel, hogy a hitbizomány birlalására hivatott leányágbeli utódom saját nemzetségi nevéhez és cziméhez a Galánthai és Fraknoi gróf Eszterházy nevet, s e névvel járó czimereket felvenni tartozzék.

Ha hogy pedig leányágbeli utódaim magszakadta is közbejönne, a hitbizománybeli örökösödés átszáll dicső emlékü ősom Galanthai és Fraknoi gróf Eszterházy Miklós Nádor, Dániel és Pál testvérei egyenes törvényes fileszármozottjaira, vagyis a cseszneki és zólyomi ágakra elsőszülöttségi azon rendben, melyben azok nagy emlékü ősomhoz mint törzshöz közelebb állanak.

Az esetre, ha a hitbizományra hivatott egyes ágakra nézve magszakadás jönne közbe, a jelen hitbizomány a legközelebbi ágbeli elsőszülöttre csak akkorszállhat, ha az saját ágából hitbizományt nem bír, ellenkező esetben a jelen hitbizomány a hit-

bizományra hivatott legidősb fivérét, vagy hozzá legközelebb álló firokont fogja illetni.

Átaljában szabályul állítom, miszerint a jelen hitbizomány által egy kézben több hitbizomány ne pontosíttassék össze, hanem oly eset megelőzése végett, a jelen hitbizomány mindig a születésnél fogva legközelebb jogosítottra szálljon, s a jelen hitbizomány csak az esetben szállhat egy másik ágbeli hitbizományosra, ha hogy távolabbi jogosított nem volna, a mint azonban a távolabbi jogosított születik, a jelen hitbizomány azt, s annak fileszármazottjait fogja illetni.

Szabályul állítom továbbá, hogy miként az eddig előadottakból is kiderül, a hitbizományt csak törvényes házasságból született utód örökölhessen, és hogy az öröklésre hivatott a róm. katolika egyház kebeléhez tartozzék.

XV.

Az elsőszülött hitbizományosok többi gyermekei iránt is a lehetőség szerint gondoskodni kívánván, rendelem, hogy a mindön hitbizományos utódomnak elsőszülött fián kívül még gyermeke születik, hitbizományos örökösöm a hitbizományi hatóság beegyezésével kijelölendő valamely hitelintézetnél, vagy takarékpénztárnál, — a pápai takarékpénztárnak, vagy ott levő egyéb biztos hitelintézetnek elsőbbség adatván — évenként 10.000 frtot letenni, s ennek letételét a hitbizományi hatóságnál igazolni tartozik. Évenként leteendő ez összegek és ezeknek tőkésített kamatai eként egy nagyobbszerű összeg előállítását eredményezvén, ez összeg hitbizományos utódom halála után annak nem hitbizományos gyermekei között egyenlő arányban felosztatni fog.

Mivel azonban megtörténhetik, hogy egy atyának több gyermek hátrahagyása mellett korán elhunytá esetében az eként összegyűjtött összeg egy-egy gyermekre nézve, nagyon is csekély lenne, még valamely hitbizományos utódnak kevés gyermek hátramaradása mellett és hosszú élet után az e pont alatt

betétetni rendelt évenkénti összegek szokatlanul nagyobb összeget eredményeznének, e két szélsőség kiegyenlítése végett rendelem, hogy az esetre, ha hogy a hitbizományos halála esetében az e pont szerinti évi betételekből bejött összeg annyira nem növekednék, hogy az elsőszülöttön kívül hátrahagyott mindegyik gyermeknek öt száztólival számítva külön legalább évi 4000 forint jövedelme legyen, a hitbizományos elsőszülött többi testvéreinek e pont szerinti pénzbeli illetményét mindegyikre nézve külön öt száztólival számítva évi 4000 forint járadékra kiegészíteni köteleztessék.

Ha hogy pedig az e pont szerinti évi betételek oly összeget eredményeznek, hogy az elsőszülöttön kívül hátrahagyott gyermekek mindegyikének öt száztólival számítva évi jövedelmül több jutna 10,000 frtnál ez esetben mindegyik gyermeknek illetősége 10,000 frt 5% évi jövedelemnek megfelelő tőkére szaporíttassék, az évi tőkét meghaladó rész a legközelebbi nemzedék nem hitbizományos gyermekei részére gyümölcsözőleg tartassék fenn, s a legközelebbi nemzedéknek az elsőszülöttön kívüli törvényes leszármazottjai között osztassék fel az esetben, ha hogy az e pont szerinti betételek mindegyik gyermekre nézve a 4000 frt évi illetményt fel nem érnék, ha pedig a fenkitett 10,000 frtot meghaladnák, úgy a meghaladó rész a következő nemzedékek közül annak számára tartassék fel gyümölcsözőleg, melynek kebelében az évi betételek mindegyik gyermek számára az előírt 4000 frtot nem eredményezik.

Átaljában szabályul állítom, hogy az elsőszülöttön kívül születendő többi törvényes leszármazottjaira az e pont szerinti évi betételek utáni illetménye ne legyen kevesebb évi 4000 frtnak megfelelő tőkénél, s ne legyen több évi 10,000 frtnak megfelelő tőkénél mindegyik gyermekre nézve.

XVI.

Nemzetségem messze elágazó ágainak egymástól könnyebb megkülömböztethetése végett rendelem, miszerint hitbizomá-

nyos örököseim nemzetségi czimeihez «Pápa-Ugod örökös ura» czimet felvenni köteleztessenek.

XVII.

Hitbizományi hatóságul a pápai e. folyamodásu királyi törvényszéket jelelem ki, s az eként alapított elsőszülöttségi hitbizományt a törvény oltalma alá helyezem.

Végül óva intem és szeretettel kötelezem hitbizományos utódaimat, miszerint Hazánknak rendületlen hivei Koronás és alkotmányos Királyainknak hű alattvalói, szent hitünknek buzgó követői, s az emberiség jótevői legyenek, mert csak úgy várhatnak áldást Istentől a miként teljesíteni fogják minden irányban kötelességeiket.

Mely eként történt elsőszülöttségi hitbizomány alapításáról kiadtam névaláírással és nemzetségi pecsétemmel megerősített jelen hitbizomány alapító oklevelemet. Fraknoi Gróf Eszterházy Pál m. k. P. H.

4579/872. P. Egyforintos bélyeg. Hogy jelen hitbizományi alapító oklevél a bíróság által ismert Gróf Eszterházy Pál úr ő nagyméltósága által a bíróság előtt sajátkezüleg iratott alá az e részben ma 4579/872. P. szám alatt felvett jegyzőkönyv alapján meghitelesítettett. Pápa 1872 szeptember 25-én. Biró István m. k. kir. járásbíró. P. H.

VI.

Gr. Károlyi István alapító levele.

Hitbizományi okirat. — Azon óhajástól vezéreltetve, hogy családom fenntartását és jólétét előre nem látható események és viszontagságok ellenében minél inkább biztosítsam, az alább felsorolandó kizárólagos tulajdonommal bírt javaimból, — Ő császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb jóváhagyásának reményében, — minden ivadékon át, firól-fira elidegeníthetlenül és osztatlanul szállandó és fenntartandó két elsőszülöttségi hitbizományt alapítok; oly módon, hogy az alább felsorolandó alkatrészekből álló I-ső hitbizomány a gróf Károlyi Ede kedves fiam által, — Ő császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb jóváhagyásának reményében szintén velem egyidejűleg alapított hitbizományával annak idején, vagyis halálom után egy hitbizományi tömeggé olvadjon össze és azzal egy elválaszthatlan egészet képezzen.

I. Az első hitbizomány állagát képezendik:

1-ször A derekegyházi 1. sz. tjkvben és

2-szor A szegvári 223. és 2373. sz. tjkvekben foglalt kizárólagos tulajdonjoggal a nevemre írott ingatlanok.*

* Ezen I-ső hitbizomány állagához gr. Károlyi Ede hitbizományi intézkedése alapján még hozzájön: az Abauj- és Zemplénmegyében kebelezett füzér-radványi uradalom; nevezetesen a sárospataki 1332, hollóházi 1, kajotai 66, S. O. hutai 38, pálházi 100, komlósi 54, mátyásházi 251, nyíri 129, füzéri 139 I. II., vilyi 169, bistei 55, radványi 126, vitányi 142, pusztakápolnai 1. és filkeházi 61. számú tjkönyvekben foglalt és kizárólagos tulajdoni joggal alapító nevére írt ingatlanok.

II. A második hitbizomány állagát képezendi :

1. A főthi 688,

2. a rákospalotai 854,

3. a csanádi 171,

4. a derekegyházi 3 és

5. a pusztai királysági 1. sz. a. tjkvekben foglalt kizárólagos tulajdonjoggal nevemre írt ingatlanok.

Akaratom az, hogy a fennebbi I-ső 1—2. sorsz. a. és a II. 1—5 sorsz. a. felsorolt alkatrészekből álló két hitbizomány Ö császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb jóváhagyásának kiadása után azonnal életbe lépjen s a hitbizományi minőség telekkönyvi feljegyzése és leltározás által biztosítottassék.

Az öröklési rendet ezen hitbizományi javakra vonatkozólag a következőleg szabályozom :

a) A fentebbi nyilak szerinti hitbizományok elsejét (I.) gróf Károlyi Ede elsőszülött kedves fiam részére, — a másodikat (II.) pedig gróf Károlyi Sándor másodszülött kedves fiam részére — akként alapítom, hogy az e nyilakban kijelelt ingatlan vagyon az Ede fiam ágán szintúgy, mint a Sándor fiamén minden ivadékaikon át Isten kegyelméből fiágon leendő elsőszülött utódaikra elidegeníthetlen és megoszthatlan hitbizomány gyanánt firól-fira szálljon.

b) Ha pedig azon eset következne be, hogy akár Ede, akár Sándor fiam minden fiörökös nélkül halna meg, — a mit a jó Isten távoztasson el, — akkor mind a két hitbizományi nyíl, a mostani állományt külön-külön kitüntető okirat gondos megőrzése mellett egy hitbizományi tömeggé váljék s mint ilyen, annak, ki közülök életben maradand s utána az esetben, ha csak egy fiutódót hagyna hátra, ennek élvezete s használata alá jusson.

c) Ha azonban, Ede vagy Sándor fiamnak fiörökös nélküli elhalása esetében közülök, ki a másikat túléli s kinek kezében a megelőző b) pont alatti rendelkezésemhez képest, mind a két

hitbizományi nyíl egy hitbizományi tömeggé válik, — több fiutódot hagyna hátra: akkor a két hitbizományi nyíl ismét elválasztandó; s az első az elsőszülött, a második pedig: a második szülött fiutódra s illetőleg ezeknek elsőszülött fiutódaira szálljon. Ugyanily módon történjék a két hitbizományi nyíl szétválasztása s az azokbani örökösödés akkor is, ha Ede vagy Sándor fiam fiágán a *b*) pont alatt említett egyesülés után későbbi ivadéokban hagyna a hitbizományi birtokos hátra egynél több öröklésre hivatott fiutódot.

Viszont a két hitbizományi nyíl ismét egyesítendő, mindannyiszor és a meddig Ede vagy Sándor fiam öröklésre hivatott fiága csupán egy örökös személyében leendő képviselve.

d) Ha nevezett mindkét fiam fiága kihalna, akkor mindkét hitbizományi tömeg gróf Károlyi György kedves testvérem elsőszülött fia, gróf Károlyi Gyulára és elsőszülött fiutódaira szálljon egészen a szerint, a mint fentebb egyrészt Ede, másrészt Sándor fiam s fiutódainkra nézve, — másrészt pedig egyik, vagy másik fiágának megszakadása esetére elrendeltem.

e) Ha nevezett kedves testvérem, gróf Károlyi György elsőszülött fiának, gr. Károlyi Gyulának ága fiörökös nélkül szakadna meg, ezen esetben mindkét hitbizományi tömeg szálljon át gróf Károlyi György kedves testvérem másodszülető fiára, gróf Károlyi Victorra és általa fiágon leendő elsőszülött fiutódaira egészen a szerint, a mint azt fentebb egyrészt Ede, másrészt Sándor fiam s fiutódaira nézve, — másrészt pedig egyik vagy másik fiágának megszakadása esetére elrendeltem.

f) Ha nevezett kedves testvérem gróf Károlyi György másodszülető fiának, gróf Károlyi Victornak ága fiörökös nélkül szakadna meg, ezen esetben mindkét hitbizományi tömeg szálljon át, a már néhai kedves fivérem gróf Károlyi Lajos fiágán akkor létező és elsőszülöttségi alapon legidősebb tagjára, egészen a szerint, a mint fentebb egyrészt Ede, másrészt Sándor fiam s fiutódaira nézve, másrészt pedig egyiknek, vagy másiknak megszakadása esetére elrendeltem.

g) Ha azonban nevezett néhai fivérem gróf Károlyi Lajosnak fiága is fiörökös nélkül szakadna meg, ezen esetben mindkét hitbizományi tömeg a gróf Károlyi György kedves testvérem fiágán harmadszülött fiának, gróf Károlyi Gábor ágának, — az öröklésből mindenkorra teljesen kizárása mellett akkor létező és elsőszülöttségi alapon legidősebb fiutódra szálljon vissza, egészen a szerint, a mint fentebb egyrészt Ede, másrészt Sándor fiaim s fiutódaikra nézve, — másrészt pedig egyiknek, vagy másinak megszakadása esetén elrendeltem.

h) Végül pedig, ha az utolsó öröklésre hivatott gróf Károlyi is fiutód nélkül halna meg, ezen esetben mindkét hitbizományi tömeget leánymaradékai, ha pedig leányai sem lennének, legközelebbi örökösének maradékai kapják és bírják a finemzedék számára fentebb meghatározott rend szerint; — úgy mindazáltal, hogy a hitbizományi birtokhoz jutott ágnak fiörökösei a leányörökösöket megelőzik s a nőnemzedékre szállandó ezen hitbizományom a gróf Károlyi névnek felvételével, vagy a férj nevéhez kapcsolásával jár.

i) Az előre bocsátott öröklési rend szerint a hitbizománybani öröklésre hivatott egyén is, habár minden egyéb előírt kellékekkel bírna, a hitbizomány birtokához csak azon feltétel alatt juthat, ha a róm. kath. anyaszentegyház kebelében kötött törvényes házasságból származott és a róm. kath. vallást követi; ha tehát a hitbizományi utódlásra hivatott egyén ezen kellékekkel nem bírna, a hitbizomány birtokából kizáratik s helyébe öröklési rend szerint következő azon legközelebbi örökös lép, ki az ezen pontban kikötött kellékekkel bír.

Minek hitelétől szolgáljon ezen sajátkezű névaláírással és szokott pecséttemmel ellátott s közjegyzőileg hitelesített hitbizományi okirat.

Kelt 1877. évi márczius hó 20-ik napján, Budapesten, gróf Károlyi István, m. k. (P. H.)

VII.

Mailáth György alapító levele.

Alulirt Székhelyi Mailáth György Országbíró, az Aranygyapjas Rend- és a Szent István Ap. Kir. Jeles Rendjének Nagykeresztes Vitéze, Ő Császári és Apostoli királyi Felsége Aranykulcsos Híve és Valóságos Belső Titkos Tanácsosa, Magyarország főrendi házának Elnöke s. t. b.; adom emlékeztetül, hogy boldog emléktű nagybátyám néhai Székhelyi Gróf Mailáth Antal, az Aranygyapjas Rend Vitéze, Csász. kir. Kamrás és Valóságos Belső Titkos Tanácsos, Magyarország Főtárnokmesterének 1871. évi december hó 26-án Zemplén-megyében Perbenyiken kelt végrendelete 6-ik pontjában tett azon rendelkezését, mely szerint az akkor még kiskoru Székhelyi Mailáth József fiamnak hagyományozott ingatlan javakból hitbizomány alakíttassék, kegyelettel teljesíteni óhajtván: Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége kegyelme és a törvények engedelme mellett, most már nagykorú fiam Székhelyi Mailáth József, illetve az ő fiutódai, esetleg nemzettsége részére, örök időre, hitbizományt alapítok, melynek alkatrészei:

I.

Zemplén vármegyében Perbenyik község határában fekvő s az ottani 1. számú telekjegyzőkönyvben A. I. 1—77. sorszám alatt; — Lácza község határában fekvő s az ottani 1. számú telekjegyzőkönyvben A. 1—46. sorszám alatt; Dámócz község határában fekvő s az ottani 32. számú telekjegyzőkönyvben A. 1. 2. 4—12. sorszám alatt; — Leányvár község határában fekvő s az ottani 1. számú telekjegyzőkönyvben A. I. 1—15.

sorszám alatt; — Király-Helmecz mezővárosban s határában fekvő s az ottani 306. számú telekjegyzőkönyvben A + 1. sorszám alatt; Szentes község határában fekvő s az ottani 238. sz. telekjegyzőkönyvben A. 1. sorszám alatt; — Agárd község határában a Sárkány pusztán fekvő s az agárdi 95. számú telekjegyzőkönyvben A. I. 1—3 sorszám alatt foglalt ingatlan nemesi birtokok, melyek, úgy, minden, ezen ingatlan birtokon levő felülépítmények és királyi kisebb haszonvételi jogok, kertek, szántóföldek, rétek, legelők, erdők, ligetek, szőlők, nádasok, sziklák vagy terméketlen helyek, hegyek, völgyek, kőbányák avagy a föld gyomrában levő köszén és ércztelepek, utak, kutak, források és patakok, halak és vadakkal és mindennemű tartozmányokkal, jogokkal, szóval: mindennel, melyek a megnevezett birtokok határain belől fiam Székkelyi Mailáth József tulajdonához tartoznak, az 1687: IX. és 1723: L. t.-cz. úgy a magyar kir. Igazságügyminiszteriumnak 1869. évi ápril hó 7-én kelt rendelete értelmében családi hitbizományt képeznek, «Perbenyiki uradalom» nevezet alatt, mely feloszthatatlan, el nem idegeníthető s a törvények értelmében kezelendő lesz.

II.

Ugyanezen hitbizomány kiegészítő alkatrészeit teendik a leltározás alkalmával általam kijelölendő családi képek, ezüstneműek, butordarabok és gazdasági felszerelvények.

III.

Az öröklési, illetve bírlalási rendet és jogot akkép állapítom meg, hogy a legkegyelmesebb jóváhagyással megerősített fentebb körülírt hitbizományi javakban:

1. Az első örökös, illetve legelső bírlaló másodszülött fiam Székhelyi Mailáth József legyen, és ennek egyenes leszármazó, törvényes, elsőszülött fileszármazottjai legyenek.

2. Ennek fiakban netaláni magszakadása esetére harmad-

szülött fiam Székelyi Mailáth István Géza, és ennek egyenes leszármazó, törvényes, elsőszülött fiivadékai.

3. Ezeknek fiakban netaláni magszakadása esetére negyedszülött fiam Székelyi Mailáth László, és ennek egyenes, leszármazó, törvényes, elsőszülött fiivadékai.

4. Ezeknek is fiakban netaláni magszakadása esetében ötödszülött fiam, Székelyi Mailáth Gusztáv, és ennek egyenes leszármazó, elsőszülött, törvényes fiivadékai.

5. Ezeknek is fiakban netaláni magszakadása esetében, elsőszülött fiam Székelyi Mailáth György, és ennek egyenes leszármazó, törvényes, elsőszülött fiivadékai, — akképen, hogy a hitbizományi örökösödés és birlalás — mindenkor az elsőszülöttségi azon rendben történjék, mint az a leszármazás szerint a fentebbi sor által meghatározott ágakban mindenkor állani fog.

IV.

A hitbizományi öröklést, illetve ezen hitbizományi javak birlalását azonban a fentebbi sor szerint jogosítottak és azok ivadékaira nézve azon feltételhez kötöm, hogy a mindenkori birlaló a római katolikus vallás hitelveit kövesse; ellenesetben a hitbizomány birlalásából időközben is kizáratik, s helyette elsőszülött fia, illetve fiivadékai, esetleg a következő ágból az arra sor szerint hivatott lenne jogosított a hitbizomány birlalását átvenni.

V.

Ha a fenti sor szerint öröklésre hivatott a hitbizomány birlalásáról lemondana: ez azt fogná illetni, ki a fenti sor szerint az ő halála után lenne az öröklésre hivatva.

VI.

Meg nem engedhető, hogy a jelen alapítólevél szerint ezen hitbizomány birlalására jogosított a Székelyi Mailáth nem-

zetség javára általam felállítandó más hitbizományban együttesen a birlálást átvegye. Ily esetben, ha a sor szerint következő örökös a második hitbizományt kívánná átvenni: jelen hitbizomány birlálása átháramlik a sor szerint következő ág elsőszülöttjére. Kivétel ez intézkedésre nézve, csak azon esetben állhat elő, ha a nemzetségnek csak egy físarja maradna fenn, ki is jogosítva leend mindkét hitbizományt birlalni, és azok állaga felől saját leányága vagy a család bármely leányivadéka javára a hitbizományi kötelék fentartása mellett intézkedni.

VII.

Tekintettel arra, hogy boldogúlt nagybátyám gróf Mailáth Antal fent hivatolt végrendeletében az ezen hitbizományi javaknak adósságokkal terheltetését megtiltotta: ha a hitbizomány bármelyik birlalója mégis birtokszerzés vagy okszerű beruházás czéljából a hitbizományi és várományosok gondnoka meghallgatása és az illető hitbizományi hatóság engedélye mellett ezen hitbizományi javakra, azonban értékük legfeljebb egyharmadrészéig kölcsönt venne fel, — az ezen kölcsönösszezen vásárolt ingók vagy ingatlanok az adóssági összeg egyenértékét képezvén, az ily kölcsönnek hovaforrásáról a hitbizomány birtokosa számolni köteles lesz, egyszersmind pedig a szerzemények és beruházások a hitbizományi leltárban, mint a hitbizományi állaghoz tartozók felveendők lesznek.

VIII.

Jelen hitbizomány annak legkegyelmesebb jóváhagyása után törvényesen kihirdettetni és a telekkönyvekben kihirdettetni fog, valamint birlálása is azonnal kezdetét veszi, — midőn a hitbizományi leltárak is elkészítendők lesznek.

Kelt Budapesten, 1882. október 12-én.

Székhelyi Mailáth György Országbíró, az aranygyapjas Rend és Szt. István Ap. Kir. Nagykeresztes Vitéze, cs. k. aranykulcsos, és b. t. Tanácsosa, a Magyar Országgyűlés fő Rendi házának és a m. k. Curiának elnöke, t. jogtudor és a M. T. Akadémia tiszt. és igazgató tagja, s. k. Előttünk: Cziráki és dénesfalvai gróf Cziráky János cs. kir. v. b. t. tanácsos, m. tárnokmester, aranygyapjas, Sz. István rend nagykeresztes vitéze és néhai gróf Mailáth Antal végrendelete végrehajtója, s. k. mint tanú. Vajai idősb B. Vay Miklós cs. kir. aranykulcsos, a Sz. István rend nagykeresztése s koronaőr, s. k. mint tanú.

VIII.

Báró Bánffy Albert alapító levele.

Mi Első Ferencz József, Isten kegyelméből Ausztriai Császár, Csehország Királya, stb., és Magyarország Apostoli Királya. Emlékezetül adjuk ezennel mindeneknek, a kiket illet, hogy miután losonczy Báró Bánffy Albert őszintén kedvelt hívünk, Magyarorszáiban fekvő, az alább foglalt hitbizományi okiratban részletesen felsorolt javaiból, halála után György fia részére felállítandó elsőszülöttségi hitbizományt alapítani óhajt, és annak kegyelmes megengedéseért alázatosan esedezett, miután továbbá őszintén kedvelt hívünk, a törvény kívánalmainak megfelelő és sajátkezű aláírásával ellátott hitbizományi okiratot legalázatosabban Felségünk elé terjesztette és annak ünnepélyes alakban kiadását alázatossággal kérte :

Mi ezen elsőszülöttségi hitbizomány alakítását az e tekintetben bemutatott alapító okirat szerint Radmerben, 1885. október 6-áról kelt Legfelsőbb Elhatározásunkkal jóváhagytuk, és az ünnepélyes okiratnak Aláírásunk aláterjesztését elrendeltük, mely okirat tartalma, szószerint következő :

Hitbizomány-alapítási okirat.

Én losonczy Báró Bánffy Albert megvagyok győződve arról, hogy a nagyobb földbirtokok felosztásának meggátlása és vagyoniilag független magyar családok fennállásának biztosítása oly magasabb társadalmi és hazafiui feladat, mely előtt meg kell hajolnia a gyermekeimet és unokáimat egyenlően szerető apai érzelmeimnek is.

E meggyőződésből kiindulva, és a részben ugyan örökölt, de legnagyobb részben saját igyekezetemmel összegyűjtött vagyó-

nom felosztását megakadályozni, és családom jövőjét állandóan biztosítani óhajtva, elhatároztam a következőket:

I.

Egy családi hitbizományt állítok fel azon ingatlan birtokaimból, melyek az alább névszerint elősorolt községekben fekszenek, és saját tehermentes tulajdonomat képezik, úgymint:

A Kolozsmegyébe bekebelezett községekben:

1. az örményesi 1 (egy) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 1-től 44-ig, 73. 74. 76. 77. 79., 81-től 84-ig, 99-től 103-ig, 132. 133. 136. 139. 140. 142. 143. 155. 157., 160-tól 164-ig, 176. 188-tól 262-ig és 274-től 560-ig rendszámok alatt;

2. a septéri 13. (tizenhárom) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 1-től 6-ig rendszámok alatt;

Kolozsvár szabad királyi városban:

3. a kolozsvári 193. (százkilenczvenhárom) számú telekjegyzőkönyvben A. + lapon 3. rendszám alatt;

Szilágymegyébe bekebelezett községekben:

4. a nagyfalusi 23. (huszonhárom) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 1-től 46-ig rendszámok alatt; — ugyancsak a nagyfalusi 385. (háromszáznölczvanöt) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 1-től 6-ig rendszámok alatt;

5. a szilágy-bagosi 26. (huszonhat) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 2. 4-től 12-ig, 36-tól 42-ig és 52-től 57-ig rendszámok alatt;

6. a detrehermi 166. (százhatvanhat) számú telekjegyzőkönyvben A. + lapon 1. rendszám alatt;

7. az ellyüsi 85. (nyolczvanöt) számú telekjegyzőkönyvben A. lapon 1 rendszám alatt;

8. a zoványi 196. (százkilenczvenhat) számú telekjegyzőkönyvben A. lapon 11. 12. 14-től 16-ig rendszámok alatt;

9. a kémeri 12. (tizenkettő) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 4-től 35-ig rendszámok alatt; — valamint a kémeri

23. (huszonhárom) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 4-től 29-ig rendszámok alatt;

10. a kárásztelki 287. (kétszáznyolczvanhét) számú telekjegyzőkönyvben A. I. lapon 1. 2. 5-től 17-ig, és A. + lapon 1-től 3-ig és A. + 4-től 5-ig rendszámok alatt foglalt ingatlanokból.

E hitbizományhoz tartozóknak rendelem az elősorolt községekben és azok határain fekvő s a megnevezett telekjegyzőkönyvekben foglalt ingatlanaimon található összes épületeket, minden függő termést, és ingó beruházást, valamint az ezen ingatlanokkal kapcsolatos s engem, mint azok tulajdonosát megillető minden jogokat és javadalmakat, milyenek a még osztatlan közös területekből részesedés joga, az italmérési, a malom- és vízi jogok; stb.

II.

A fennebbi első pontban elősorolt ingatlan birtokokat és azoknak törvényes tartozékait családom elidegeníthetlen vagyonának nyilvánítom minden jövőendő nemzedékre nézve, és e hitbizományi vagyonban az öröklés és utódlás elvéül az elsőszülöttségi fiági utódlást oly módon rendelem, hogy az én halálom után — a fennebb megnevezett hitbizományi vagyon szálljon kedves fiam Báró Bánffy Györgyre s az ő ágának elsőszülött fiúmaradékára.

III.

Ha az ezen hitbizomány birlalásába jutott valamelyik fiúörökös további fiúmaradék nélkül halna el, e hitbizomány a kedves fiam Báró Bánffy Györgytől származott másod-, harmad- stb. szülött fiúörökösök s illetőleg azok fiú-utódai közül arra fog szállani, ki a fiági elsőszülöttség elve szerint arra hivatva lesz.

IV.

Ha kedves fiam Báró Bánffy György fiúörökös hátrahagyása nélkül halna el, akkor a most alapított hitbizomány át-

száll másik kedves fiamra, Báró Bánffy Ádámra. — Ezen utódlást nevezett két fiamnak fiúmaradékaira is kiterjesztem, úgy azonban, hogy a Báró Bánffy György javára most alapított hitbizomány a Báró Bánffy Ádám ágának fiú-utódaira csak akkor fog átszállani, ha saját ágában valamennyi fiúmaradék mind kihalt.

V.

Minthogy pedig jelen okirattal egyidejűleg Ádám fiam javára is egy másik hitbizomány felállítását rendeltem, ennél fogva azon esetben, ha a jelen okirattal alapított hitbizomány a kedves fiam — Báró Bánffy György fiúágának kihalása következtében a másik fiamra, Báró Bánffy Ádámra, vagy az ő ágára szállana át, e hitbizomány csak azon esetben és csak addig maradna az Ádám fiam ágában, a másik hitbizománynyal együtt, az elsőszülöttnak birtoklásában, ha — és a mig ez ágban több fiúörökös nem találtatik, vagy nem származik, a mely utóbbi esetekben az Ádám fiam részére rendelt első hitbizományom az elsőszülött fiúörököst, a György fiam részére rendelt jelen második hitbizományom pedig a hozzá legközelebb álló további fiúörököst fogja illetni s ezek fiú-utódai egymás irányában ugyanazon kölesönös utódlási viszonyba fognak lépni, a minőt ezúttal György és Ádám fiaimra nézve rendeltem.

VI.

Azon esetben, ha a fennebbi pontban megjelölt fiúörököseim mindkét ágában a fiú-utódok teljesen kihalnának, ez esetben a családi vagyon a hitbizomány utolsó fiú-birtokosának törvényes leányági örökösire szálljon át, úgy azonban, hogy e leányágban is a fiúörökösök a leányörökösöket megelőzzék, közöttük is mindig az elsőszülöttség elve legyen az irányadó szabály, s a családi vagyon birtokosa köteles legyen a losonczy Bánffy családi nevet felvenni és viselni.

VII.

Végre azon nem remélt esetben, ha a hitbizomány első örököseivé kinevezett két fiam György és Ádám mindketten fiúutódok hátrahagyása nélkül halnának el, valamint akkor is, ha az ő fiaik, az én fiú-unokáim további fiúörökösöket nem hagynának hátra, ez esetben jelen hitbizomány alapítás-érvényét veszti, s azon vagyon, melyről itt rendelkeztem, — az 1884. évi december 1-én külön közjegyzői okiratba foglalt végrendeleti intézkedésem értelmében szálland át, ott kinevezett örököseimre.

VIII.

Ha azonban a hitbizományosi örökösödésre kinevezett fiúutódaim a második nemzedéket elérik, vagyis, ha György és Ádám fiaim közül bármelyiknek fiú-unokája a hitbizomány birtokába jut, akkor a jelen okmány I—VI. pontjaiban meghatározott hitbizomány s annak öröklési rendje véglegessé válik.

IX.

Az általam ezekben alapított hitbizománynak birlalója, csakis magyar állampolgár lehet. Ennélfogva, ha a leszármazásánál fogva a hitbizomány birlalására hivatott utódaim közül bármelyik nem volna egyuttal magyar állampolgár, ezen körülmény őt a hitbizományi vagyonbani örökléstől feltétlenül elzárja; — ha pedig valamelyik utódom e vagyon birlalása közben vesztené el magyar állampolgári minőségét, ez által a hitbizományi vagyon birlalása iránti joga azonnal megszűnik s a további utódlás esete áll be.

X.

Kinevezett hitbizományi örökösöm s illetőleg örököseim a nekik rendelt családi vagyon tényleges birtokába és élvezetébe

csak az én bekövetkezhető halálom után fognak belépni, addig is azonban beleegyezem, hogy a királyi jóváhagyás megszerzése után a hitbizományi minőség a fennebb, az I. pontban körülírt ingatlanokra telekkönyvileg feljegyeztessék.

Kelt, Kolozsvártt, 1885. évi április hó 30-án.

(P. H.)

Báró Bánffy Albert s. k.

Elöttünk, mint tanúk:

Ferencz Ákos s. k., Jovián Victor s. k.

1885. évi 240. ügyszám alatt 50 kros
bélyeg általam a mai napon felvett jegyzőkönyv alapján bizonyítom, hogy az általam személyesen ismert Báró Bánffy Albert úr ő méltósága, birtokos, kolozsvári lakos, mint kiállító, és Ferencz Ákos és Jovián Victor urak ügyvédi irnokok, mint tanúk, ezen okiratot előttem sajátkezűleg írták alá.

Kolozsvártt, az 1885. (ezernyolczszáznyolczvanöt) évi április hó 30. (harminczadik) napján.

Schilling Rudolf, s. k.

királyi közjegyző.

Mi ezen Elénkbe terjesztett okmányt mindenben a törvény rendeleteivel megegyezőnek találván, — azt helybenhagyjuk, illetőleg ahhoz Királyi Kegyes Jóváhagyásunkkal járulva, teljes és tökéletes megegyezésünket adjuk, rendelvén, miszerint ezen hitbizományi okirat bemutatott eredeti példánya megőrzés végett, — az illető közlevéltárba tétessék.

Kelt, Bécsben, 1886. évi február hó 10-én.

Ferencz József s. k.

Dr. Pauler Tivadar s. k.

Sz.

ezen másolat a Bokros Elek ügyvéd úr által felmutatott — pergamenten díszesen kiállított, — arany zsinórral átfűzött, az ország nagy pecsétjével ellátott, Ő Felsége és dr. Pauler Tivadar igazságügyminiszter által sajátkezűleg aláírt — bélyegtelen eredeti díszokmánynyal mindenben megegyezik, bizonyítom.

IX.

A magyar hitbizományos családok névsora, az alapítás sorrendje szerint.

Az alapító neve	Az első birtokosul kijelölt személy neve	Hitbizományi hatóság	Az alapítás ideje
Gróf Harrach Károly...	Gróf Harrach Leonard Károly...	győri	1628
Gróf Pálffy Pál...	Gróf Pálffy Miklós...	pozsonyi	1653
Gróf Pálffy Pál...	Gróf Pálffy János Antal	pozsonyi	1653
Gróf Kónigsseg Lipót Vilmos...	—	aradi	1681
Gróf Zichy István...	Gróf Zichy Ádám...	balassa-gyarmati	1693
Herczeg Esterházy Pál...	Herczeg Esterházy Mihály	soproni	1693
Gróf Erdődy György...	Gróf Erdődy Antal	nyitrai	1720
V-ik gróf Forgách Pál	XII-ik gróf Forgách László	nyitrai	1725
Gróf Schönborn Ferencz Lothar	Gróf Schönborn Ferencz Ervin...	beregszászi	1728
Herczeg Batthyany Lajos	Gróf Batthyany Ádám	szombathelyi	1746
Gróf Kónigsseg Károly	Gróf Kónigsseg Xaver Ferencz	trancsáni	1747
Festetich Kristóf	Festetich Lajos	budapesti	1765
Festetich Kristóf	Festetich Pál	nagy-kanizsai	1765
Gróf Migazzy Kristóf	Gróf Migazzy Kristóf Vince...	aranyos-maróthi	1782
Ifj. gróf Esterházy Ferencz...	Gróf Esterházy József...	pozsonyi	1800
Gróf Esterházy János	Gróf Esterházy Ferencz	komáromi	1801
Gróf Szapáry János	—	budapesti	1814
Gróf Szecheny Ferencz	Gróf Szecheny Pál	soproni	1814
Gróf Szecheny Ferencz	Gróf Szecheny István	soproni	1814
Gróf Szecheny Ferencz	Gróf Szecheny Lajos	kaposvári	1814

Báró Sennyey János	---	Báró Sennyey Antal	---	sátoralja-újhelyi	törv.-szék	1819
Gróf Almásy Ignác	---	Gróf Almásy Alajos	---	békés-gyulai	•	1821
Gróf Almásy Ignác	---	Gróf Almásy Lajos	---	egri	•	1821
Őrgróf Pallavicini Ede	---	Őrgróf Pallavicini Alfonz	---	szegedi	•	1835
Báró Haynau Gyula	---	Báró Haynau Klotild	---	szátmár-németi	•	1852
Gróf Nádasdy Ferenc	---	Gróf Nádasdy Tamás	---	székesfehérvári	•	1853
Idősb Semsey Lajos	---	Semsey Andor	---	debreczeni	•	1854
Gróf Batthyany István	---	Ifj. gróf Batthyany László	---	székesfehérvári	•	1856
Gróf Barkóczy János	---	Gróf Barkóczy Ilona	---	sátoralja-újhelyi	•	1859
Gróf Andrássy György	---	Gróf Andrássy Dénes	---	rimaszombati	•	1867
Gróf Dessewffy Kálmán	---	Gróf Dessewffy Lajos	---	nyíregyházai	•	1867
Id. gróf Pálffy József	---	Ifj. gróf Pálffy József	---	pozsonyi	•	1869
Báró Prónay Gábor	---	Báró Prónay Dezső	---	pest-vidéki	•	1869
Somsich Miklós	---	Somsich Pál	---	kaposvári	•	1869
Gróf Festetics Dénes	---	Gróf Festetics Kálmán	---	kaposvári	•	1870
Kund Vince	---	Kund Béla	---	kaposvári	•	1871
Rakovszky Mór	---	Rakovszky István	---	rózsaságyi	•	1872
Gróf Esterházy Pál	---	Ifj. gróf Esterházy Mór	---	veszprémi	•	1872
Gróf Zichy Henrikné	---	Gróf Zichy Jakab	---	soproni	•	1872
Gróf Erdődy Sándor	---	Gróf Erdődy Tamás	---	szombathelyi	•	1873
Gróf Erdődy Ferenc	---	Gróf Erdődy Tamás	---	szombathelyi	•	1873
Gróf Cziráky János	---	Gróf Cziráky Antal	---	székesfehérvári	•	1873
Herczeg Odescalchi Ágostonné	---	Herczeg Odescalchi Gyula	---	nyitrai	•	1874

Az alapító neve	Az első birtokosul kijelölt személy neve	Hitbizományi hatóság	Az alapítás ideje
Gróf Andrássy Károlyné...	Gróf Andrássy Aladár...	nagykanizsai törvényszék	1874
Gróf Andrássy Károlyné...	Gróf Andrássy Gyula...	sátoralja-újhelyi	1874
Gróf Andrássy Károlyné...	Gróf Andrássy Manó...	sátoralja-újhelyi	1874
Gróf Zichy Nep. János...	Gróf Zichy Béla...	kaposvári	1874
Gróf Károlyi György...	Gróf Károlyi Gyula...	budapesti	1874
Gróf Károlyi György...	Gróf Károlyi Victor...	budapesti	1874
Gróf Esterházy Mórca...	Gróf Esterházy Miklós Mórca...	székesfehérvári	1874
Gróf Esterházy Miklós Ferencz...	Gróf Esterházy Miklós József...	komáromi	1875
Gróf Somsich József...	Gróf Somsich Imre...	kaposvári	1876
Gróf Festetich Ágoston...	Gróf Festetich Andor...	szombathelyi	1876
Báró Wenckheim Béla...	Báró Wenckheim József...	békés-gyulai	1877
Jankovich József...	Jankovich Gyula...	kaposvári	1877
Gróf Károlyi István...	Gróf Károlyi Ede...	pest-vidéki	1877
Gróf Károlyi Ede...	Gróf Károlyi László...	pest-vidéki	1877
Gróf Károlyi István...	Gróf Károlyi Sándor...	pest-vidéki	1877
Gróf Festetich Dénes...	Gróf Festetich Imre...	kaposvári	1877
Gróf Zichy Henrik...	Gróf Zichy Jakab...	soproni	1878
Mailáth György...	Gróf Mailáth József...	sátoralja-újhelyi	1882
Herczeg Odesscalchi Ágostonné...	Herczeg Odesscalchi Livio...	nyitrai	1883
Huszár Béla...	Huszár Tibor...	ipolyvási	1884
Gróf Zichy Rezső és neje...	Gróf Zichy Béla...	kassai	1885

Báró Bánffy Albert	---	Báró Bánffy Ádám	---	kolozsvári	törvényszék	1885
Báró Bánffy Albert	---	Báró Bánffy György	---	kolozsvári	"	1885
Vécsey Sándor	---	Vécsey Lajos	---	kaposvári	"	1885
Vécsey Mihály	---	Vécsey Lajos	---	kaposvári	"	1885
Gróf Draskovich Károlyné	---	Gróf Draskovich Iván	---	pécsi	"	1886
Szegedy Antal	---	Báró Szegedy Ensch Károly	---	szombathelyi	"	1886
Gróf Wenckheim Frigyesné	---	Gróf Wenckheim József	---	békés-gyulai	"	1886
Gróf Mailáth György	---	Gróf Mailáth György	---	pécsi	"	1886
Id. gróf Bissingen Nippenburg Nándor	---	Ifj. gróf Bissingen Nippenburg Nándor	---	fehértemplomi	"	1886
Id. gróf Almásy Kálmán	---	Gróf Almásy György	---	szolnoki	"	1886
Gróf Zichy Domonkos	---	Gróf Zichy Ödön	---	székesfehérvári	"	1886
Gróf Zichy Domonkos	---	Gróf Zichy Jenő	---	székesfehérvári	"	1886
Id. gróf Bissingen Nippenburg Nándor	---	Gróf Bissingen Nippenburg Ernő	---	fehértemplomi	"	1886
Báró Jósika Lajos	---	Báró Jósika Sámuel	---	kolozsvári	"	1887
Gróf Draskovich Károlyné	---	Gróf Draskovich Pál	---	szombathelyi	"	1887
Herczeg Arenberg Károlyné	---	Gróf Hunyady Károly	---	pozsonyi	"	1887
Báró Révay Gyula	---	Báró Révay László	---	besztercebányai	"	1887
Gróf Károlyi Alajos	---	Gróf Károlyi Lajos	---	budapesti	"	1888
Báró Stummer Sándor	---	Báró Stummer Károly	---	nyitrai	"	1887
Báró Wodianer Móricz	---	Báró Wodianer Albert	---	nyitrai	"	1890
Gróf Andrássy Tivadar	---	Gróf Andrássy Tivadar	---	dévai	"	1892*

* A litbizományok sorába tartozik — habár nem a polgári litbizományi hatóságok alá — két hatalmas litbizomány: Albrecht főhercegnek m.-óvári és békési uradalmi és Coburg hercegnek magyarországi Koháry-féle kiterjedt uradalmi.

X.

1862-iki október hó 9-én kibocsátott k. kir. leirat a m. kir. kuriához* a családi hitbizományok iránt.

Első Ferencz József Isten kegyelméből ausztriai császár, Magyar, Cseh, Halics és Ladomér országok apostoli ügy Lombardia, Velence és Illyria királya Ausztria főhercege stb.

A legközelebb mult időkben Magyarországunkban több hitbizományok az általános polgári törvénykönyv rendeletei alapján állítottak fel, és azok szerint rendezettek, melyek fenállását biztosító tüzetes intézkedések az ideiglenes törvénykezési szabályokban nem foglaltatnak, sőt az azokrai felügyeléssel megbízott hatóságok sincsenek kijelölve; a tapasztalásból pedig bebizonyulván, hogy az 1687. évi 9-ik és az 1723. évi 50-ik törvénycikkek, általános szerkezetüknél fogva, a családi hitbizományoknál sem a hitbizomány mindenkori birtokosának, sem a várományosoknak jogait kellően nem szabályozzák és eléggé nem biztosítják:

Hogy ezen igen érezhető hézag, mely a magyar törvényekben, mind a családi hitbizományokra vonatkozó anyagi jogi rendeletekre, mind a hitbizományok körüli peres és peren kívüli eljárás iránti szabályokra nézve mutatkozik, ideiglenesen pótol tassék, és a hitbizományokrai felügyelés bizonyos kijelölendő bíróságokra bizattassék, addig is, míg e tárgyban a törvényhozás rendes útján intézkedés tétetni fog, legfelsőbb királyi és birói hatalmunknál fogva rendelendőnek tartottuk: hogy Magyarországunkban a négy királyi kerületi táblák, mint rendes

* Sürgöny 1862, 245. szám.

hitbizományi hatóságok a területükben fekvő, valamint minden régibb s újabb, úgy a még ezentúl is felállítandó hitbizományokra felügyeléssel oly módon bizattassanak meg, hogy ezen esetekben, ha valamely hitbizomány létrészei több kerületi táblák területében feküdnenek, azon kerületi tábla tekintessék hitbizományi hatósággul, melynek területében a jószág feje, vagy annak nagyobb része fekszik.

Továbbá, hogy a királyi kerületi táblák, s felebbvitel eseteiben a felsőbb bíróságok minden hitbizományokra nézve mind az azokra vonatkozó anyagi jogok megbírálásában, mind az azok biztosságairai felügyelésben, s a peres ügyeken kívüli bírósági eljárásban, kivétetvén egyedül azon jogok, melyek régibb magyar hitbizományoknál az 1853. évi május 1-ső, mint az általános polgári törvénykönyv életbeléptetésének határnapja előtt szerezettek, melyek magában értetőleg továbbá is a régibb törvények szerint lesznek megbírálandók, e következő szabályokat eltérhetlen zsinórmértékül tartsák :

1. §. A családi hitbizomány oly rendelkezés, melynél fogva valamely vagyon minden jövendő, vagy legalább több nemzedékekre, a család elidegeníthetlen jószágának nyilváníttatik.

2. §. A hitbizomány közönségesen vagy elsőszülöttségi örökség, vagy izörökség, vagy korörökség ; a szerint, a mint az alapító az utódlást vagy az idősb ágbeli elsőszülöttnek, vagy a családból legközelebb izen állónak, több egyenlőn közel állók közt pedig az éveire nézve öregebbnek, vagy végtére az ágra nem tekintve, a családbeli legkorosabbnak rendelte.

3. §. Kétség esetében az elsőszülöttségi örökség inkább védelmeztetik, mint az iz- vagy korörökség, és az izörökség ismét inkább mint a korörökség.

4. §. Elsőszülöttségi örökségnél az ifjabb ág csak az idősb ág kihaltával jut a hitbizományhoz úgy, hogy az utolsó birtokosnak fivérét annak fiai, unokái, másodunokái és további ivadéka megelőzik.

5. §. Az alapító az öröklés rendét egészen is megfordíthatja

és az idősb ágbeli utolsó szülöttet, vagy valamennyi ágból a legifjabbikat, vagy általában azt nevezheti ki, a ki ízre nézve vagy a hitbizomány alapítójához, az első szerzőhöz, vagy az utolsó birtokoshoz legközelebb áll.

6. §. Ha az alapító eziránt akarátát határozottan ki nem fejezte, inkább az utolsó birtokos, mint a hitbizomány alapítója és az első szerző vétetik tekintetbe. Ha több egyenlő ízbeli személyek léteznek, az idősb kor határoz.

7. §. Midőn az alapító azt rendeli, hogy a hitbizomány mindenkor a családbeli legközelebbik tagra szálljon, ez alatt az értetik, ki a közönséges törvényes öröklés szerint a férfimaradék közül legközelebbik. Több egyenlően közel állók között, ha csak a rendelkezésből ellenkező nem tűnik ki, a hitbizomány élvezete felosztatik.

8. §. Ha valaki az elsőszülöttségi ág számára felállított hitbizomány mellett, az utóbb született ágak részére második, vagy több hitbizományt is állított fel, az első hitbizomány birtokosa s ennek maradéka csak akkor jut más hitbizományi birtokhoz, ha a többi ágakban a hitbizományra jogosított semmi maradék sem létezik s a hitbizományok csak addig maradnak egy személynél egyesítve, míg ismét két vagy több ágak nem erednek.

9. §. A leánymaradéknak rendszerint nincs igénye a hitbizományokra. De ha az alapító nyilván azt rendelte, hogy a fiág kihaltával a hitbizomány a leányágakra szálljon által, ez a finemzedék számára határozott rend szerint történik; mindazonáltal a hitbizományi birtokhoz jutott ágnak fiörökösei a leányörökösöket megelőzik.

10. §. Királyi különös beleegyezésem nélkül hitbizomány fel nem állíttathatik. A felállításkor a hitbizományhoz tartozó minden darabokról rendes hiteles jegyzék készítendő s a bíróságnál megtartandó. Ezen leltár minden birtokváltozásnál, s a hitbizománynak a szabad vagyontóli elkülönzésénél zsinórmértékül szolgál. Azon alkalommal pedig, midőn hitbizományok

felállításairai előleges engedelmért tétetnek lépések, azon vagyonnak, mely hitbizománynak szánatik, körülbelőli pénzértéke kiteendő, s feljelentendő: nincsenek-e, vagy minő tudvalevő körülményeken alapult aggályok vannak a kérelmező személyes vagy családi viszonyainál fogva a megadásnak útjában. A hitbizomány biztonságáról a bíróság külön szabályok szerint gondoskodni köteles.

11. §. A hitbizomány alapítójának joga van a hitbizomány felállítását visszavonni mindaddig, míg valaki átadás vagy szerződés által jogot nem szerzett. És az akarat visszavontnak tekintetik, ha az örökhagyónak törvényes fiörököse születik, ki a hitbizományban benn nem foglaltatott.

12. §. A hitbizományi vagyon tulajdona minden várományosok, és a hitbizomány akkori birlalója között meg van osztva. Azokat egyedül a főtulajdon, ezt pedig a haszonvételi tulajdon is illeti.

13. §. A főtulajdon feljogosítja a hitbizományi várományosokat, a hitbizományi adósleveleknek birói kézhez való letételét kívánhatni, a hitbizományi javak rosszul kezelését a bíróságnak feljelenti, a hitbizomány és az utódok védelmére közös hitbizomány gondnokot ajánlhatni, általában az állag biztonságára szükséges minden intézkedést megteheti.

14. §. A hitbizomány birlalója a haszonnevő tulajdonosnak minden jogaival s kötelezettségeivel bir. Ötet illetik a hitbizományi jószág és növedékebeli minden haszonvételek, de annak állaga nem. Ellenben ő visel minden terheket is. Ez állagnak az ő vétke nélkül történt kisebbüléseért nem felelős.

15. §. A hitbizomány birtokosa magára nézve lemondhat ugyan jogáról, de, habár még nem is létező maradékaira nézve semmikép sem. Ha a hitbizomány hasznait, vagy magát a hitbizományi jószágot elzálogítja, az elzálogítás a haszonnak csak azon részére nézve érvényes, melyet beszedni ő van jogosítva, de nem a hitbizományi jószágra vagy a hasznok azon részére, mely utódát illeti.

16. §. A hitbizomány birlalója, a mindjárt következő megszorítások mellett az ingatlan hitbizományi jószágot tőkévé változtathatja, földeket földekért elcserélhet vagy ahhoz mért bérbe kioszthat, vagy örökhaszonbérbe is átadhat.

17. §. Az ily változtatásokhoz a rendes birói hatóság jóváhagyása megkivántatik. Ez köteles minden tudva levő várományosokat, vagy ha ezek kiskorúak vagy távol vannak, azok gondnokait, továbbá a hitbizomány s az utódok gondnokát is meghallgatni, az okok fontosságát megítélni, s különösen a földek eldarabolása megengedésénél arra ügyelni, hogy a közrendtartási rendeletekben előszabott mérték megtartassék. Az e mellett kialkudt fizetmény, mint hitbizomány-tőke kamatra kiadandó.

18. §. A hitbizomány birlalója a hitbizományi jószág egy harmadrészét eladósíthatja, vagy ha tőkéből áll, egy harmadát felveheti. Erre a várományosok vagy gondnokok beleegyezése nem szükséges, hanem csak a rendes birói hatóság jóváhagyása.

19. §. Ezen harmadrészbe a hitbizományi jószágon fekvő bármi néven nevezendő minden terhek beszámítandók akképen, hogy két harmadrész egészen szabadon maradjon.

20. §. A hitbizomány-jószág értéke, ha az elcserélendő, vagy eladósítandó, birói becsű által, ha pedig pénzzé teendő, közárverés útján határoztatik meg.

21. §. A hitbizományi adósság visszafizetése úgy intézendő, hogy az adósságból évenként öt százalék törlesztessék. A határidő meghosszabbítását csak fontos okokból lehet megengedni.

22. §. Ha a hitbizomány birtokosa a már tett visszafizetésekből ismét bizonyos összeget akar önhasználatára felvenni, ennek törlesztésére tartozik még különösen évenként öt százalékot fizetni.

23. §. A hitbizománybani utód elődének csak birói jóváhagyással tett adósságait tartozik fizetni. Az ezeknek törlesztésére már lejárt visszafizetésekért csak annyiban felelős, a meny-

nyiben azok elődének szabadon örökölhető értékéből ki nem telnek.

24. §. Ha az előd a hitbizománynak fentartására, vagy nevezetes javítására tetemes költséget tett, mi végett a hitbizományi jószágot adóssággal terhelni is joga lett volna, az ilyen költséget meg kell téríteni. De e végett az utódok jogosítvák a hitbizományi jószág egyharmadának megterhelésére. A visszafizetések a 21. §-ban kiszabott módon történnek.

25. §. A hitbizományi hitelező a hitbizományon, bárha birói jóváhagyás mellett fekvő adósságnak visszafizetést nem a törzsök-jószágból, hanem csak annak jövedelmeiből követelheti.

26. §. Az utolsó évi hasznok az előd örökösei és hitbizományi utód között oly módon osztatnak fel, hogy a függő hasznok a hitbizományi utódot illetik: tartozik azonban az azok nyeresére fordított költségeket az előd örököseinek, jóhiszemű birtokosokként megtéríteni; egyéb haszonvételekre az előd örököseinek a haszonélvezés tartamához képest van igényök.

27. §. A hitbizomány feloldható, ha a hitbizományra hivatott utódok nem vélelmezhetők. De a hitbizományi kötelék feloldásához a haszonvevő tulajdonos és hirdetményileg idézendő minden várományosok beleegyezésén felül, az utódok gondnokának meghallgatása, és a bírósági jóváhagyás is megkivántatik.

28. §. A hitbizomány elenyészik, ha elvész, vagy ha az alapítványban meghívott minden ágak utódok reménye nélkül kihaltak. Az utóbbi esetben a főtulajdon a haszonvételi tulajdonnal egyesül, és a birtokos a hitbizományról kénye szerint rendelkezhetik.

29. §. A családhitbizománynak ezen minősége csak negyven évi szabad tulajdonképeni birtok által vész el.

30. §. Azon jogok, melyek régiebb magyar hitbizományoknál az 1853. évi május 1-ső előtt szereztettek, a mennyiben azokra nézve eddigelé változás nem tétetett, továbbá is az ezen

időpontig fenállott magyar anyagi törvények szerint lesznek megbírálandók.

31. §. A hitbizományi ügyek iránti keresetek is azon királyi kerületi tábla előtt lesznek indítandók, a melyhez ugyanazon hitbizomány körüli nem-peres ügyek elintézése tartozik; illessék azok bár a hitbizományi öröködést, vagy akármi más, a hitbizományi viszonyból eredő ügyet.

32. §. A hitbizományokrai felügyelést s azok körüli nem peres bírósági eljárást illetőleg pedig következő szabályok szolgálnak zsinórmértékül.

33. §. A hitbizományok felállítására adandó királyi engedelemérti kérvények a magyar királyi udvari kancelláriánál nyújtandók be. Ha csupán azon előleges határozat kikérése forog is fenn, vajjon Ő Felsége hajlandó-e azon rendelkezések teljes tervének előterjesztése mellett, melyek szerint a kérvényező a hitbizományt felállítani véli, a kérvénynek helyt adni, mégis a hitbizomány tárgyának körülbelöli értéke előadandó és megfektendő, vajjon a hitbizomány felállítását a kérelmező személyi és családi viszonyain — a mennyiben ezek ismeretesek — alapuló aggályok nem ellenzik-e. (10. §.)

34. §. A hitbizomány felállításárai végképeni engedelem megnyerése végett azon okirat eredetije vagy teljes terve, mely által a hitbizomány felállítandó s a hitbizományra rendelt vagyon jegyzéke oda csatolandók, mely utóbbinak a hitbizományi leltár készítésénél alapul kell szolgálnia. (36. §.)

35. §. Az előleges királyi jóváhagyás csak annyiban lép hatályba, a mennyiben a hitbizományról szóló eredeti okirat, ha ez még a kérvényhez nem csatoltatott, a hitbizományi alapító által valóban kiadatik, és rendelkezése egy harmadik szerzett jogainak sérelme nélkül foganatosíthatatik.

36. §. A hitbizományi leltár, (34. §.) ha a hitbizomány az alapító által életében állíttatik fel, azonnal, mihelyt a bíróság az e végrei királyi jóváhagyásról értesítettett, ezenkívül pedig az alapító halálakor bíróilag felveendő. Ha a hitbizományi ala-

pitó halála után, a hitbizományra rendelt vagyonban valamely hiány, vagy annak, az attól fizetendő illetékek által, a szükség-örökösök köteles részének kiegészítése által, vagy más módton kevesbülése tűnik ki, a bíróság köteles, a tiszta hitbizományi örökségről új leltárt készíteni.

37. §. Minden hitbizományi birtokos halálánál új leltár készítendő s ebben legelőbb a hitbizományi vagyon azon állapot szerint, melyben az a birtokos által hátrahagyatott, leirandó, azután, ha a hitbizománynak a majorsági hagyaték számára a főleltárban előadott fővagyon szaporodása vagy kevesbülése miatt kárpótlást kell adni, vagy attól azt követelnie, ez kimutatandó s a hitbizomány követelése vagy adósságakép felhozandó.

Ezen kimutatás még akkor is készítendő, ha az örökhagyó minden szabadon előörökölhető és hitbizományi vagyona ugyanazon örökösre száll. Ha a főleltárban nincs pontosan meghatározva, hogy mit kelljen az ingatlan jószág tartozékának tekinteni, a bíróság a műértők és érdeklettek meghallgatása után, e fölött a következő elvek szerint köteles határozni:

1-ször. Tartozék alatt az értendő, a mi valamely dologgal állandó kapcsolatba tételik. Ide tartoznak nem csak valamely dolognak növedéke, míg attól el nem különöztetik, hanem azon mellékdolgok is, melyek nélkül a földolog nem használható, vagy melyeket a törvény, vagy tulajdonos a földolog állandó használatához rendelt.

2-szor. Fű, fák, gyümölcsök és minden használható dolgok, melyek a föld színén teremnek, mindaddig ingatlan vagyonnak tekintendők, míg a földtől el nem választattak. Még a halak is a tóban és a vad az erdőben csak akkor lesznek ingó jószággá, ha tóból a hal kihalásztatott és a vad elfogatott vagy elejtetett.

3-szor. A gabona, fa, takarmány és minden egyéb, noha már betakarított termények is, valamint minden barom és valamely fekvő jószághoz tartozó minden szerszámok s eszközök

annyiban ingatlan dolgoknak tartatnak, a mennyiben a gazdaság rendes folytatásához szükségesek.

4-szer. Szintűgy az ingatlan dolgokhoz tartoznak azok is, melyek a földön oly czélból emeltetnek, hogy mindig rajta maradjanak, úgymint: házak és más épületek, a felettük függővonalban lévő légürrel együtt; továbbá nem csak mindaz, mi a földbe, vagy falhoz van megerősítve vagy szegezve, úgymint: serfőző üstök, pálinkakazánok s beékelt szekrények, hanem azon dolgok is, mik valamely egésznek állandó haszonvételére szánvák, például kútvedrek, kötelek, lánczok, oltó-eszközök s effélék.

38. §. Ha a szabadon előrkölhető vagyonban s a hitbizománybani örökösödés különböző személyeket ér, ezek között kiszámítandó, mennyit kellessék a hitbizománybani közvetlen utódnak lábon álló vagy beszedett termések, lejárt vagy bejött kamatok és járadékok, hitbizományi adóssághátralékok miatt, vagy más okokból s majorsági örökösöktől követelnie, vagy ezeknek kifizetnie.

39. §. A hitbizományi alapító hagyatékának tárgyalásánál a hitbizományi vagyontól fizetendő illetékek és birói költségek a hitbizományt terhelik. Ezek fedezésére a hitbizomány megterhelhetetik. A következő tárgyalásoknál ezen fizetések a hitbizományi örökös által a termésekből teljesítendőek. Hasonló módon fedezendőek a hitbizományi ügyleteknél előforduló minden egyéb bírósági és gondnoksági költségek, a fővagyon kisebbitése nélkül a hitbizományi birtokos által.

40. §. Minden hitbizományra nézve gondnok rendelendő. A bíróság köteles e részben a hitbizományi várományosok javaslatára kellő tekintettel lenni, s a gondnok személyi tulajdonságai tekintetében a törvénynek a gyámok iránti rendeleteit megtartani.

Gondnoknak maguka a várományosok valamelyike is kinevezethetik.

A hitbizomány hitelezői és adósai ezen hivatalra nem bocsátandók.

41. §. A gondnoknak köteleességében áll, a hitbizománybani örökösödésre hivatott utódok jogait képviselni s örködni a felett, hogy a hitbizományi fővagyon megtartassék, s ennek állapota rosszabbá ne váljék. A gondnok köteles a bíróságnak nem csak a hitbizományi ügyletek iránt bekövetelt javaslatokat felterjesztetni, hanem a hitbizományi birtokos minden köteleesség ellenes, s a hitbizományi örökösökre nézve káros vállalatait is feljelenteni. (66., 67. §§.)

42. §. Fontosabb hitbizományi ügyekben, a mennyiben minden hitbizományi örökösök meghallgatása világosan előszabva nincs (17. és 27. §§.) a hitbizományi gondnokon kívül a legközelebbi hitbizományi várományosok közül is némelyek, s főkép azok meghallgattatnak, kik a bíróság helyétől annyira távol nincsenek, hogy meghallgatásuk nagy idővesztést okozhatna. Különösen a gondnoknak a legközelebbi várományosokkal közösen, a hitbizomány fővagyonát tárgyazó minden perekben részt kell vennie.

43. §. A hitbizományi vagyon biztosítása, a hitbizományhoz tartozó ingatlan javak tekintetében, a hitbizományi rendelkezésnek nyilvánkönyvekbe iktatása által történik. Drágaságok s ingóságok, a tőkéket kivéve, a hitbizományi birtokos őrizete alatt maradhatnak, ki azonban köteles ezek átvételét vagy a hitbizományi leltárban vagy különös okiratban elismerni. Nyilvános és magán-adóslevelek s a hitbizomány követeléseiről szóló minden egyéb okiratok birói őrizet alá veendőek.

44. §. A hitbizományi tőkék hasznosításánál, fölmondásánál s visszafizetésénél a törvénynek a kiskorúak vagyonát tárgyazó szabályai tartandók meg. A bíróság köteles a hitbizományi tőke hasznosítása iránt a gondnokot mindig, s fontosabb esetekben a legközelebbi várományosokat is meghallgatni (42. §.) Azonban kétségtelenül kimutatott törvényszerű biztosításnál, a hitbizományi birtokos javaslata, a bíróság által a beleegyezésnek

a gondnok vagy várományosok részéről megtagadása ellenére is helybenhagyathatik.

45. §. A hitbizomány részére magán-személyeknél befektetett pénzüsszegek az adóslevélben, s a nyilvántárakban világosan mint hitbizományi tőkék megjelölendők; állampapírok, ha ezek a bemutatóra szólnak, a közpénztárak részéről lekötendők, ha pedig meghatározott nevekre szólnak, a hitbizományra átirandók.

46. §. A hitbizomány elzálogításai engedelem, csak a hitbizományi birtokos, nem pedig ennek hitelezői által kérethetik. Ha azonban az a hitbizományi birtokosnak a bíróság által már megadatott, s a hitbizomány kellő formában kiadott adóslevél által világosan elzálogíttatott, a hitelezőnek szabadságában áll, a követelés bekebelezését magának kieszközölnie.

47. §. Ha a hitbizományi birtokos meghalt a nélkül, hogy a hitbizomány eladásítására neki bíróság adott engedelmet használta, s e szerint a nélkül, hogy a kapott kölcsönről szóló adóssági okiratot kellő formában a hitbizomány elzálogítása mellett már kiadta, vagy a hitbizományi tőkéket a letét hivatalban valóssággal felvette volna, a terhelésre adott engedelem megszűntnek tekintendő, s az elhalt hitbizományi birtokosnak engedett jog sem szabadon előrkölhető vagyonábani örököseire, sem a hitbizományi utódra nem száll.

48. §. A hitbizomány elzálogításának birói megengedését tárgyazó kérvényhez a hitbizományi harmadrésznek a 19. és 20. §§. elvei szerint készített pontos kiszámítása csatolandó.

49. §. Ha a hitbizomány több javakból vagy tőkékből áll, a hitbizományi harmadrész minden jószágtól vagy tőkétől külön számítandó ki.

50. §. A hitbizomány értéke a harmadrész kiszámításánál, sajátlag ezen célra történt birói becsléssel mutatandó ki. Azonban a bíróság belátására bizatik, a hitbizományi gondnok s a legközelebbi várományosok meghallgatása után valamely, már régebbi hitbizományi adósságok bekebelezésénél szabályszerűleg

történt becsűt venni a hitbizomány további eladósításárai engedelem alapjául.

51. §. Oly birói becsűnél, mely a hitbizományi harmadrész kiszámításának alapjául veendő, a szakértők a hitbizományf birtokos, továbbá a gondnok s a legközelebbi várományosok által javaslatba hozandók s a bíróság által szabályszerűleg kinevezendők. A hitbizományi birtokosnak, a gondnoknak és várományosoknak szabadságában áll a becsűnél megjelenni, s mindazt, mi a hitbizomány értékének helyes megítélésére szolgálhat, megjegyezni. E végre ők azon időről, melyben a becslés történni fog, a bíróság által értesítendők.

Ha ingatlan javak más hatóság dologi törvényhatósága alá tartoznak, a becslési kérvény a hitbizományi bíróságnál nyújtandó be, ez által a dologi bírósághoz juttatandó s ezen utóbbi a gondnok s a legközelebbi várományosok nevéről és lakhelyéről értesítendő.

52. §. A hitbizományi harmadrésznek s az adósságoknak a hitbizományi birtokos által előterjesztett kiszámítása iránt, a bíróság belátásához képest a gondnokot s a legközelebbi várományosokat meghallgatja.

53. §. Az adósságok kiszámításából tisztán ki kell tűnnie, hogy a hitbizományi jószágon fekvő, a jelen birtokostól, elődeitől, vagy magától a hitbizományi alapítótól eredő adósságok, az utóbbi által netalán rendelt s a hitbizományon fekvő alapítványokat vagy egyéb hagyományokat is ideértve, mennyire rúgnak és ezen összegnek levonása után a hitbizományi érték harmadrészből mennyi van még teher nélkül. Életfogytiglani nyugdíjak s bizonytalan időre vagy állandólag rendelt egyéb folyó fizetések száztól ötten tőkésítettnek. Minden adósság azon összegben vétetik föl, melyben az a terhelési kérvény idejekor kifizetethetnék. Ha tehát valamely fizetés államkötelezvényekben vagy más értékben teljesítendő, mint a melyben a jószág becsűje felvétellett, az adósság az utolsó börzefolyam szerint számíttatik.

54. §. Azon végzésben, mely által a hitbizomány elzálogítása megengedtetik, mind az adósság, mind az évenkénti visszafizetések összege meghatározott summákban előadandó, s ha több hitbizományi javak léteznek, azon somma megállapítandó, a mely ezek mindegyikére biztosítható. A végzés a gondnoknak s a legközelebbi várományosoknak akkor is kézbesítendő, ha ők a hitbizományi birtokos kérvénye iránt meg nem hallgattattak.

55. §. A hitbizományi birtokosnak hitelezői irányábani jogi viszonyai nem a hitbizományi adósságok lassankinti törlesztése iránti szabályok szerint, hanem az önmaga vagy elődei által kiadott adóslevél tartalma s az általános jogelvek szerint ítélendő meg. Neki szabadságában áll, a mennyiben ő a hitbizomány irányában az adósság törlesztésére még nem köteleztethetik, a fizetést új kölcsönök által teljesíteni.

56. §. A hitbizományi jószág terméseire csupán a birtokosnak életfogytáig biztosított adósságok a hitbizományi harmadrész felszámításánál számba nem veendőek.

Ha azonban ezen adósságok a hitbizományi adósság kamatolását s kiszabott lassankinti visszafizetését gátolnák, a hitbizomány elzálogításának csak annyiban van helye, a mennyiben a hitbizományi adósság szabályszerű visszafizetései s a kamatok fizetése iránt biztosítás nyújtatik.

Egyszersmind a pénzbeli hitbizományból harmadrész felvételénél az évenkénti visszafizetések a más két harmadrész kamataira zálogjog által biztosítandók.

57. §. A hitbizomány birtokosa a hitbizomány elzálogítására nyert engedelmet többé nem használhatja, ha azon idő után, melyben azért folyamodott, a hitbizományra vagy ennek terméseire új adósság biztosított. Ez esetben a hitbizományrai jelzálog adása végett a bírói jóváhagyás újra kikérendő.

58. §. A hitbizomány elzálogításairai engedelem magában egyedül a nyilvánkönyvekbe sohasem, hanem csak valamely meghatározott követelésre kebeleztetetik be.

59. §. A hitbizományi adósság bekeblezése végetti kérvény

mindig a hitbizományi bíróságnál nyújtandó be, s ezáltal, ha ezt a jószág feletti dologi törvényhatóság nem illeti, az illető telekkönyvi hatósághoz juttatandó.

60. §. A hitbizományi bíróság s a gondnok kötelesek örködni a fölött, hogy a hitbizományi adósság a megállapított határ-időkben visszafizetessék.

61. §. Az elzálogított, vagy a tőkében megkevesbitett hitbizomány birtokosa köteles a bíróságnak minden év végén az annak folytában lejárt visszafizetések teljesítéséről teljes kimutatást nyújtani be. Ezen kimutatásban legelőbb az egész hitbizományi adósság, a hitbizományi leltár s a nyilvánkönyvekből vagy a letétkivonatból készített kivonatok szerint előadandó; azután a lefolyt évre eső összes visszafizetések összege, az azok iránt a hitbizomány elzálogítása vagy a tőkék beszedése alkalmával tett birói intézkedésekhez képest felszámítandó.

Ha a hitbizomány birtokosa egyes adósságok fejében többet fizetett le, mint a mennyinek lefizetésével a lefolyt évre a hitbizomány irányában tartozott, úgy ő a felesleget más adóssági tételeknél, vagy a következő években követelményül számíthatja. A visszafizetések azonban mindig a hitbizományra biztosított, s még egészen le nem rótt minden követelések eredeti összege, nem pedig azon somma szerint számítandók, a mely a hitbizományon a kimutatás benyújtásakor még fennmaradt.

62. §. A teljesített fizetéseket köteles a hitbizomány birtokosa letétbizonyítványok vagy nyugtatványok által tanúsítani, s ha a nyilvánkönyvekbe bekeblezett követelések rovattak le, a kitörlés megtörténtét kimutatni. A kimutatás a hitbizományi birtokos s a gondnok által aláírandó, vagy ha azt ez utóbbi helytelennek találná, ez iránti határozott nyilatkozata odamelléklendő.

63. §. Tartáspénzek s meghatározott személyek életidejére szorított, időről-időre ismétlendő egyéb fizetések nem tartoznak azon terhekhez, melyektől a hitbizomány lassankénti visszafizetés által szabadítandó meg.

Továbbá a hitbizomány birtokosa, maga a hitbizomány

alapítója által állandóknak rendelt folyó fizetések tekintetében, a hitbizomány lassankénti felszabadítására nem köteleztethetik. Ellenben a hitbizomány alapítójától eredő, a hitbizományi jószágon fekvő egyéb adósságok, azokkal egyaránt, melyekért a hitbizomány birtokosa azt bírói engedelem mellett elzálogította, lassankénti visszafizetés által lerovandók.

64. §. A hitbizományi törlesztések iránt kiszabott évenkénti kimutatás előterjesztése (61. §.) a bíróság által hivatalból ellenőrzendő. Az előterjesztett kimutatást köteles a bíróság pontosan megvizsgálni, a melléklettel s a hitbizományi irományokkal összehasonlítani s szükség esetében a megigazítást vagy kiegészítést elrendelni.

Ha a hitbizományi birtokos hátralevő törlesztésekbeli tartozásának összege iránt barátságos úton ki nem egyenlíthető per támad, ez a törvény útjára utasítandó. A bíróság azonban köteles, a peres összeg biztosítását elrendelni s ennek teljesítését, szükség esetében törvényes kényszerítő eszközök által (67. §.) hivatalból eszközölni.

65. §. A hitbizományi adósságok lefizetésére kitűzött határidők meghosszabbítása, vagy a már teljesített visszafizetéseknek ismételi felvétele (22. §.) csak fontos okokból s a gondnok s a legközelebbi várományosok meghallgatása után (42. §.) engedendő meg. Azonban a beleegyezésnek ezek általi megtagadása esetében is fenmarad a bíróságnak azon joga, hogy a hitbizomány birtokosának különösen fontos okokból a visszafizetést egy bizonyos időre egészen vagy részben és feltétlenül vagy a fizetéseknek a legközelebbi évekbeni nevelése mellett elengedje, vagy a visszafizetések ismételi felvételét, azoknak különösen teljesítendő törlesztése mellett megengedje.

66. §. Ha a gondnokok tudomására jut, hogy a hitbizományi adósságoktól kamatok vagy a hitbizományon fekvő adók hosszabb időn át fizetetlenül maradtak, köteles ezt a bíróságnak feljelenteni. A hitbizományi hatóság úgy ezen, mint azon esetben is, ha hosszabb kamat- vagy adóhátralékokról más

módon értesítettik, a hitbizomány birtokosát ezen hátralékok megfizetésére hivatalból szorítsa.

67. §. Azon hitbizományi birtokosok ellen, kik a hitbizományi adósságok, kamat- vagy adóhátralékok megfizetése iránti ismételt birói rendeleteknek nem engedelmeskednek, a zárlat hivatalból elrendelendő, s ha lehet, a legközelebbi várományos, ki nem magától a hitbizomány birtokosától származik, vagy a gondnok nevezendő zárnokká.

Továbbá oly hitbizományi birtokostól, a ki a hitbizományi jószág állagát az erdők szerfeletti használása által, vagy más módon, rossz kezelés által lényeges károknak vagy veszélyeknek teszi ki, ha ez a szakértők lelete, vagy a törvényben alapuló egyéb bizonyítékok által kimutattatik, a kezelés elvétethetik és örökre vagy kellő ideig zárnokra bizathatik.

68. §. Mindegyik hitbizományról az előadó által saját jegyzőkönyv vezetendő. Ezen jegyzőkönyvben az alapítónak a hitbizományi öröködést tárgyazó rendeletei, a hitbizomány eredeti alkatrészei s azzal történt változások, a hitbizományi birtokosok, gondnok s a legközelebbi várományosok nevei, a hitbizományi adósságok, az ezek törlesztésére kitűzött határidők, a valósággal teljesített fizetések s a bíróságnak s hitbizomány iránti minden intézkedései feljegyzendők.

Ezenfelül a bíróságnál minden hitbizományokról ezen jegyzőkönyvvel összehangzó főkönyv vezetendő. Mindegyik előadó köteles a hozzá utasított hitbizományi ügyleteknek a főkönyvbei pontos beigtatása fölött őrködni.

69. §. A királyi ítélő tábla s a hétszemélyes tábla kötelesek hathatósan őrködni a fölött, hogy a hitbizományi hatóságok kötelességeiket teljesítsék s a fenálló szabályoknak észrevett elhanyagolása vagy áthágása esetében a körülményekhez képest intézkedni. Kikhez egyébiránt császári királyi kegyelmünk és kegyelmességünkkel állandóan hajlandók maradunk. Két birodalmi fővárosunkban, Bécsben, Ausztriában, mindszenhó kilencedik napján, ezer nyolczszáz hatvankettedik évben.

XI.

A családi hitbizományi birtokok megoszlása az egyes megyékben
és aránya az illető megye összterületéhez.*

Duna bal partja.

	kat. hold	%
Árva	—	—
Bars	5368	1·14%
Esztergom	7792	4·19
Hont	31863	6·94%
Liptó	1894	0·50%
Nógrád	47887	6·67%
Nyitra	66571	6·97%
Pozsony	93838	12·42
Trencsén	26765	3·45
Túróc	5683	2·91
Zólyom	—	—

Duna jobb partja.

Baranya	117386	19·73
Fejér	58176	8·13
Győr	—	—
Komárom	59181	12·05

* Az itt felsorolt adatokat a Magyar kir. Földművelésügyi Ministerium ily című birtok-statisztikai kiadványából vettük: A korlátolt forgalmu birtokok kimutatása 1893. Úgy látszik mégis, hogy a hitbizományi birtokok kimutatása nem teljes, mert azon hitbizományi fekvőségeket, melyek az alapító elhunytá után válnak hitbizonyivá — nem lehetett már most ezek közé sorolni. Pedig ily újabb keletű hitbizományunk elég van.

	kat. hold	
Moson... --- --- --- ---	73340	20·89
Somogy --- --- --- ---	194325	16·68
Sopron --- --- --- ---	155351	27·62
Tolna --- --- --- ---	85703	13·90
Vas --- --- --- ---	61338	6·45
Veszprém --- --- --- ---	65929	9·59
Zala --- --- --- ---	162059	15·73

Duna-Tisza köze.

1. Bács-Bodrog --- --- --- ---	—	—
2. Csongrád --- --- --- ---	79415	12·90%
3. Heves --- --- --- ---	44831	6·88%
4. Jász-N.-K.-Szolnok --- --- --- ---	15993	1·76%
5. Pest-P.-S.-Kis-Kun --- --- --- ---	60580	2·68%

Tisza jobb partja.

1. Abuj-Torna --- --- --- ---	31280	5·41%
2. Bereg --- --- --- ---	246002	37·40%
3. Borsod --- --- --- ---	17527	2·80%
4. Gömör-Kishont --- --- --- ---	136236	18·28%
5. Sáros --- --- --- ---	2356	0·38%
6. Szepes --- --- --- ---	35796	5·60%
7. Ung --- --- --- ---	6840	1·22
8. Zemplén --- --- --- ---	101555	9·31

Tisza bal partja.

Békés --- --- --- ---	30984	4·89%
Bihar --- --- --- ---	12964	0·70%
Hajdu --- --- --- ---	11614	2·0
Mármaros --- --- --- ---	—	—
Szabolcs --- --- --- ---	23996	2·98%
Szatmár --- --- --- ---	71430	6·58%
Szilággy --- --- --- ---	6797	1·03
Ugocsa --- --- --- ---	—	—

Tisza-Maros szöge.

	kat.	hold	
Arad --- --- --- --- ---	19086	1·87	%
Csanád --- --- --- --- ---	1715	0·58	
Krassó-Szörény --- --- ---	3313	1·17	
Temes --- --- --- --- ---	2570	0·20	

Erdély.

Kolozsm. --- --- --- ---	5451	0·63	
Összterület = 2·349·969 k. h. 4·79 %			

százaléka Magyarország összterületének.

XII.

A magyar kir. igazságügyministernek 1869. évi április 7-én kelt rendelete a hitbizományi ügyekben követendő eljárás szabályozása tárgyában.

Az 1868: LIV. t.-czikkben nyert felhatalmazásom erejénél fogva, a hitbizományi ügyekben követendő eljárásra nézve a következőket rendelem:

1. §. A hitbizomány felállítása iránti kérvény az igazságügyi ministerhez nyújtandó be. A kérvényben tartozik a folyamodó kimutatni:

a) hogy a hitbizományul szánt vagyon az alapító teljes tulajdonát képezi;

b) hogy amennyiben ezen vagyon ingatlan: azt semmi bejegyzett adóság nem terheli;

c) hogy amennyiben törvényes osztályrészt jogosítottak volnának, ezeknek e joga a hitbizomány felállítása által rövidséget nem szenved;

d) hogy a folyamodó a tvk. rendtartás 21. §-ára való tekintettel, melyik törvényszéket tartja a felállítandó hitbizomány illetékes bíróságának.

A kérvényben egyszersmind az alapító oklevél és a hitbizományul szánt vagyon jegyzéke, különösen az ingatlanok földadókönyvi (katasteri) kivonata mellékeltessek.

2. §. Mihelyt a királyi engedély megadatott a hitbizomány felállítására: az igazságügyi minister a tvk. rendtartás 21. §-ára és a kérvényben előadottakra való tekintettel a jóváhagyó levélben kijelöli az illetékes bíróságot és az iratokat ezen bírósághoz további eljárás végett beküldi; egyszersmind az illető törvényhatóságokat a jóváhagyás kihirdetése czéljából értesíti.

3. §. A hitbizományi bíróság a folyamodót azonnal értesíti, a jóváhagyást hivatalos lapokban közzéteszi, hitbizományi gondnokot rendel és a hitbizomány tárgyaúl rendelt vagyon összeírása és biztosítása iránt intézkedik.

4. §. A gondnok kinevezésénél köteles a bíróság a várományosok javaslatára kellő tekintettel lenni és a törvénynek a gondnokok iránti általános rendeleteihez alkalmazkodni. Gondnoknak maguk a várományosok valamelyike is kineveztethetik; a hitbizomány hitelezői és adósai ellenben a gondnokságból kizáratnak.

5. §. Ha a hitbizomány az alapító életében állíttatik fel: a hitbizományi leltár azonnal, mihelyt a bíróság a királyi jóváhagyásról értesült — ha pedig a hitbizomány az alapító halála esetére rendeltetett: az alapító elhunytával az 1. §-ban érintett jegyzék alapján biróilag felveendő.

6. §. A leltározás és becslés a hitbizományi gondnok közbejöttével és a helyben vagy közellakó várományosok értesítése mellett a tvk. rendtartás 423., 568—69., 571. és 574. §§. szabályai szerint történik.

7. §. A hitbizományi vagyon biztosítása, a hitbizományhoz tartozó ingatlan javak tekintetében, azok hitbizományi minőségének telekkönyvi feljegyzése illetőleg betáblázása által történik. Mindennemű ingók, a tőkék kivételével, a hitbizományi birtokos őrizete alatt maradnak, a ki azonban köteles ezek átvételét vagy a hitbizományi leltárban vagy külön okiratban elismerni. Kötelezvények és magánadóslevelek is a hitbizomány követeléseiről szóló más okiratok birói őrizet alá veendőek.

8. §. A hitbizományi tőkék elhelyezésénél, fölmondásánál és visszafizetésénél a gondnokság alatt levő vagyont tárgyzató szabályok tartandók meg. A bíróság köteles ezek iránt a gondnokot mindig, fontosabb esetekben pedig a legközelebbi várományosokat is meghallgatni.

9. §. A hitbizomány részére magánosoknál elhelyezett pénzösszegek az adóslevélben és az illető telekkönyvekben világosan

mint hitbizományi tőkék jelöltetnek meg; a közhitelpapírok, ha előmutatóra szólnak, a közpénztárak részéről lekötöttnak, ha pedig meghatározott nevekre vannak kiállítva, a hitbizományra átiratnak.

10. §. A gondnok köteles az utódok érdekeit képviselni s örködni afölött, hogy a hitbizományi vagyon csonkítatlanul és jó karban fentartassék. Tartozik továbbá a bíróságnak nemcsak a hitbizományi ügyletek iránt bekívánt javaslatokat felterjeszteni, hanem a hitbizományi birtokos minden kötelességgellessen s az utódokra nézve káros intézkedéseit bejelenteni.

11. §. Fontosabb hitbizományi ügyek iránt, vagy a gondnok javaslata folytán, a hitbizományi gondnokon felül a várományosok is meghallgatandók. E végből a hitbizományi birtokos közvetlen utóda személyesen, a várományosok pedig a hivatalos lapokban közzéteendő hirdetmény útján idéztetnek meg.

12. §. A várományosok fel vannak jogosítva, a hitbizományi vagyon rossz kezelése miatt a bíróságnál panaszt tenni, s a hitbizomány és az utódok védelmére szükséges minden intézkedést megtétni.

13. §. A hitbizományi birtokost a hitbizományi vagyonnak és növedékeinek minden haszonvétele illeti; de viszont minden adóbeli, kegyuri és általán a birtokkal járó terhet, kezelési és fentartási költséget is a hitbizományi birtokos tartozik viselni.

14. §. A hitbizományi birtokos a hitbizomány állagát azon állapotban köteles fentartani, a melyben átvette. A vétke nélkül történt fogyatkozásokért mégis nem felelős.

Ha mindazonáltal előnyösebb gazdálkodás tekintetéből czélszerűnek látná lényeges változtatásokat tenni, pl. földeket földekért elcserélni vagy a hitbizományi tőke egy harmadát ingatlanok szerzésére fordítani stb., ilyen esetekben a hitbizományi gondnok s a várományosok meghallgatása mellett (11. §.) a hitbizományi hatóság jóváhagyása kívántatik meg.

15. §. A hitbizományi birtokos csak hasznos beruházások végett terhelheti a hitbizományi jószágot a leltári becsérték

egyharmadáig; de erre a hitbizományi gondnok és várományosok meghallgatása mellett (11. §.) a hitbizományi hatóság jóváhagyása kívántatik. A törlesztés módját is ugyanazon hatóság határozza meg, oly megszorítással azonban, hogy a törlesztés határideje 35 éven túl nem terjedhet.

Mind a hitbizományi gondnok, mind a hitbizományi hatóságok kötelesek ügyelni arra, hogy a törlesztés a meghatározott mód szerint, pontosan teljesíttessék, s a nyugták évenként a hitbizományi hatóságnál igazolásul bemutatassanak.

16. §. Az előbbi §-ban érintett adósság az utódokat is terheli. Más hitelezőnek ellenben csak a hitbizományi birtokost illető haszonvételekhez lehet igénye, de nem a hitbizomány állagára vagy a jövedelmek azon részére, mely az utódot illeti.

17. §. A hitbizományi birtokos oly szerződése, a melyek által az utód a birtok átvételében és teljes élvezetében akadályoztatnék, a birtokos halálával megszűnnek; kivéve, ha a hitbizományi hatóság, a gondnok és a várományosok meghallgatása mellett, hosszabb időre adott engedélyt.

18. §. Ha a hitbizományi birtokos magát adósságokba bonyolítja, ha a bírói jóváhagyással tett adósság törlesztését elmulasztja, vagy nem pontosan teljesíti, ha a hitbizományi birtok állagát rongálja vagy veszélyezteti és ez a szakértők lelete vagy más bizonyítékok által kimutattatik: a hitbizományi gondnok vagy a várományosok kérelme folytán a hitbizományi birtok bírói zár alá veendő.

19. §. A hitbizományi birtokos elhunytával új leltár készíttetik. E leltárban a hitbizományi vagyon azon állapot szerint irandó össze, amelyben az a hitbizományi birtokos elhunytával találtatott; azután számba veendő az engedélyezett kölcsönből tett beruházások; végre kimutatandó: mit követel a hitbizomány a jelentkező hiány kiegészítésére vagy növekvés esetében mit tartozik az kiszolgáltatni.

Ily kimutatás készítendő akkor is, ha mind az örökható

szabadon örökölhető vagyona, mind a hitbizomány ugyanazon örökösre száll.

20. §. Ha a hitbizományban más az örökös mint a szabadon örökölhető vagyonban: ki kell számítani, hogy a hitbizomány örököse mennyit tartozik megtéríteni a függő vagy a beszédett termésekből és a hitbizományi vagyon egyéb jövedelmeiből, a szabad rendelkezés alatt álló vagyon örököseinek. Ezen kiszámítás a következő vezérelvek szerint történik:

Az ingatlantól elkülönített termésből szintén a hitbizomány javára levonandó azon mennyiség, amely a gazdaság folytatására, különösen a gazdasági fogatok és haszonmarhák eltartására, tisztii és cselédfizetésekre és a közterhek viselésére mulhatlanul megkívántatik.

Az ingatlantól elkülönített termésnek többi része, továbbá az ingatlantól még el nem különített összes termés, valamint a hitbizományi vagyonnak minden egyéb, akár már lejárt, akár még függőben levő jövedelmei, az ezekkel járó terhek levonása után a szabad rendelkezés alatti hagyaték és a hitbizomány közt aránylag osztandók fel.

Ezen arány megállapításánál a hitbizományi birlaló halálozásának napja és a naptári év szolgálnak zsinormértékül.

Az eljárásra nézve itt is a törvénykezési rendtartás 585—590. §§. szolgálnak szabályul.

21. §. Az 1868. 54. t.-czikkben szabályozott perorvoslatok a hitbizományi hatóság határozatai ellen is alkalmazhatók.

22. §. A hitbizomány alapítójának joga van hitbizományi rendelkezését visszavonni, mindaddig, míg valaki ahhoz átadás vagy szerződés által jogot nem szerzett.

Az akarat visszavontnak tekintetik különösen, ha az alapítónak később törvényes fiörököse születik, a ki nem foglaltatott a hitbizományban.

23. §. A hitbizományi birtokos magára nézve lemondhat ugyan jogáról, de a lemondás az utódok jogait nem sérti.

24. §. A hitbizomány megszűnik, ha tárgya elenyészett,

vagy ha az alapítvány szerint öröklésre hivatottak utódok nélkül kihaltak. Az utóbbi esetben a hitbizomány a köztörvény alá esik.

25. §. Ezen rendelet 1869. évi junius elsején lép életbe.

26. §. Mindazon intézkedések, a melyeket a hitbizományi hatóságok a fenálló hitbizományok körül 1869. évi junius 1-je előtt jogérvényesen tettek, a jelen rendelet által érintetlenül maradnak.

Kelt Pesten, 1869. ápril 7-én.

Horváth Boldizsár
igazságügyi minister.
